

~~Romania~~
HUNGARY

A KÉPVISELETI ÉS ÖNKORMÁNYZATI RENDSZER VONATKOZVA HAZÁNKRA.

IRTA

KUNÁGOTI.
(VERTÁN ENDRE.)

KIADTA
MÁRTON FERENCZ.

ARAD.
RÉTHY LIPÓT NYOMDÁJÁBAN.
1865.

Forty

9?? 5-

TARTALOM.

Előszó.
Európai képviselet és magyar önkormányzat. I—VI.
Parlamentaris és municipalis felelősség. I—VII.
Az ősi és uj megye. I—XI.
Sajtó és közgyülés. I—III.
1847 és 1848.
Az 1848-ki III-ik törvényczikk.
Az 1848-ki XVI-ik törvényczikk.
Az 1848-ki V-ik törvényczikk.
Utószó.

Midőn ezelőtt három évvel a szerzőnek: „Politikai kérdések és tanulmányok“ czimü munkáját kiadtam,*) azt ugy mutattam be a tisztelt olvasó közönségnek, mint a magyar ügy tárgyalását megelöző művet, mely — viszonyainkat tekintve — az európai sokszinü és természetü politikáról átalános tájékozást nyujt.

Most a napi renden lévő egyik legfontosabb belkérdésünknek: a magyar megyei rendszernek a képviseleti rendszerrel való párvonalazását a kiadási jog fentartása mellett közre bocsátom.

Sajnálom s bocsánatot kérek, hogy a szerző akaratánál fogva tett tetemes kihagyások folytán az ívek száma kevesebb, mint általam előre hirdetve volt.

Arad october 15. 1865.

Márton Ferencz.

*) Aradon Réthy Lipótnál szept. 25. 1862.

Lényegesb sajtóhibák.

5.	lap	gazdaságra	helyett	gazdagságra.
11.	—	dicasteriák	—	dicasteriák.
15.	—	visszahivatási	—	visszahivhatási.
18.	—	kormányzat	—	önkormányzat.
20.	—	jogáért	—	jogára.
21.	—	5-ik sor „alatt“ szó után pedig.		
28.	—	franczia	helyett	Francia.
30.	—	hiányosan	—	hangosan.
31.	—	tépik szét	—	szépitik.
35.	—	történik	—	történnék.
37.	—	megválasztá	—	megválasztása.
55.	—	világ	—	virág.
62.	—	nálunk	—	náluk.
86.	—	mint	—	mit.
98.	—	Wassington	—	Washington.
102.	—	az ha	—	ha az.
110.	—	szinte	—	szerinte.
124.	—	mint	—	mit.
129.	—	eszméket	—	sebeket.
133.	—	aristocratiai	—	aristocratia.
138.	—	democratisálva	—	demoralisálva.
142.	—	rendet	—	rendszer.
155.	—	elődje	—	erődje.
163.	—	társadalom	—	társadalmi.
165.	—	szabadsággá	—	szabadossággá.
200.	—	decredálták	—	decretálták.
210.	—	több elveket	—	több. Elveket.
238.	—	jogitéletet	—	jogéletet.
240.	—	ut	—	ür.

ELŐSZÓ.

A „nagy szavak,“ a féltudás és kapkodás ezen szabadalmazott korában, midőn minden régi hit megingott, minden ősi alapzat kétségessé tétetett; — annál, ki tollat vesz kezébe, hogy hazája nagy ügyeibe bele szóljon, — a becsületes szándokon kivül, talán semmisem szükségesb, mint éppen a magasb tudásnak azon őszinte alázatossága, mit Socrates, a legnagyobb bölcs, igy formulázott: *„Csak egyet tudok: hogy semmitsem tudok.“*

A tudományok birodalma köztársaság. Itt nincs rangfokozat. Egyik oly fontos, mint a többi mind. Méltóságát mindegyik önmagából meríti. — De a szabad népek mégis a legelső helyet mindig a politikai tudományoknak, mint a fő hatalmat az életben, a szószéknek adták. A nagy államférfiak legalább is egy rangban állanak a nagy hadvezérekkel. Egyik a béke, másik a háboru hőse.

És a népek ösztöne nemcsak a politikai tudomány fontosságára nézve helyes, de azért sem csalódik, mert a legnehezebben megoldhatók egyike.

Az elme élt, a mély és helyes felfogást, mindegyik megkivánja, de egyik sem oly szövevényes, oly sokoldalu, mint ez, mely a legnagyob brejtély — az ember nevelésével és kormányzatával foglalko-

zik, s annak két leghatalmasb erkölcsi rugójával: a dics és haszonvágygyal küzd.

A történelem ezer év kerekszámra teszi időszámitásunk előtt a bölcs Salamon uralmát. Pythagorasz, Charondasz és Zaleukosz nem sokára azután megadták a kis hellen államoknak, magasztos és szüzies tisztaságu törvényeiket. S azóta még egy tétele sem vergődött fel a politikai tudalomnak oda, hol a megtámadtatásoktól ment lenne; s főleg napjainkban a sarkelvek maguk, sokkal inkább kétségbe vonva, sőt aláásva vannak, mint bár mikor.

Az angol, a franczia, a porosz parlamentekben, — tehát a Pitt-ek és Canning-ok, a Montesquieu-k és Toqueville-k, a Kanto-k és Leibnitz-ok hazája politikai szentélyeiben, hallunk időről időre oly vad, sőt képtelen nyilatkozatokat, minőket a leghájfejübb magyar táblabiró nem mert volna ajkain soha nyilvánosan kibocsátani. Az észak amerikaiak, a kiválóan democraták pedig a szentirásból bizonyítják be „a szabadság és testvériség vallása“ huszadik századának küszöbén, hogy a rabszolgatartás jogosult.

Az ember, ezen vén gyermek, oly konok, vagy oly gyönge felfogásu, hogy három ezredéves isko-

láztatása után sem vitte tovább a betűfoglalásnál abban, mire legnagyobb szüksége van, mitől jóléte és méltósága földihazájában leginkább függ.

Valóban, ha van valami, a mi főleg a német tudósok, — ezen állítólagos civilisalo tanári rend, — gyakorlatias felfogásában kétkednünk kényszerit; leginkább azon dogmatikai hang lehet az, melylyel a politikai téren is szólani, magukat feljogosítva vélik.

Ugy hiszem, hogy nem sokat állítok, midőn azt mondom, miszerint pl. Rottecknek azon tétele: *hogy a politikai szabadságnak elmélete már befejezve van,* — a szánalom mosolyára méltó. Mintha csak egy gyermek, tudós parókat huzva fejére, körül ugrálná kártyatornyát, tapsolva kezeivel: „már megvan! már megvan!“

Megvan! — igen! — de csak a kártyákból épített parlamentaris ház, melyet a legközelebbi erős lehelet, az első léghuzam összeomlaszt.

A tudomány, ha az akar lenni, a minek magát kiadja, mindenek előtt szerény és alázatos kell hogy legyen; mert ő kell hogy felfogja, ő kell hogy érezze legjobban, az egyes ember erejének elégtelenségét, szemben a mindenség végtelenségével,

mely mint a szellem nagy birodalma, a tudalomnak megnyilt.

Igaz, — hogy annál, ki az emberiség ezen fontos ügyében megszólalni akar, 'a mi mulhatlanul megkivántatik, az a „politikai credo", az egyéni meggyőződés, s a ki idáig nem vitte, annak osztályrésze a hallgatás; de azon meggyőződés, mire az életben szükség van, inkább moralis, mint dogmatikai természetü.

Az, mi a népeket politikai szabadságra vezeti, s azon fentartja, nem annyira a tudomány, mint a jellem.

Láttunk nemzeteket a szabadság, hatalom és jólét magas fokán, különbféle, gyakran ellenkező, állami elvek mellett; de a jellemtelenné vált nép azokat megőrizni és biztosítani, soha sem tudta. — A szabadságnak és jólétnek csak egy biztos talapja van: a gyakorlati moral.

Maga a tudomány nem óv meg a scepticismustól. Ki legtöbbet tud legtöbbet kétkedik. — Hit a legjobb meggyőződés a politikában is.

Áldása az ily mély megyőződésnek: hogy az elvek a moral axiomáivá válnak az életben, s megadják azon nyugalmat és bizalmat, mire a gyarló em-

bernek, pályája szirtjei és tévutai közt, legnagyobb szüksége van.

Ezt szükségesnek láttam előre bocsátani, mi előtt saját értekezésemről szólanék, — mert:

1-ör. Felelet azoknak, kik az uj képviseleti rendszert a tudomány méltóságos palástjába burkolják, természetes egyszerüségü, de mély igazságu, önkormányzatunk ellenében; — és mert:

2-or. Azon tan, mely a magyar népet szabadságára éretté és méltóvá tette, nem lehet azon fa, melyről az idvezítő mondá: *„mivel jó gyümölcsöt nem terem, vettessék tüzre.“*

Ha pedig a haladást említik, könnyü a felelet: Az 1847-ből lett az 1848. — Verbőczy nemzetének, mert szabad, és önkormányzattal biró nemzet volt, az összes szabad magyar nemzetté kellett válnia.

Istentelen lenne tehát azon fejsze, mely az ősi gyümölcstermő fát vágná ki.

Saját jelen értekezésemről, miután az alkalmazást mi reánk, a munka végén mondandom el; e helyen kevés megjegyezni valóm van.

Lehet hogy nézetem sokban, s többször a lé-

nyegben eltér a divatos „modern“ nézetektől; s lehet hogy leginkább azért, mert nem akar más, mint minden izében magyar lenni.

De czélom is kimutatni: hogy a magyaros önkormányzattal, azaz: a személyes joggyakorlaton alapuló ősi megyei rendszerünkkel, minden követelménye a „48“-nak, vagyis a józan democratiai iránynak összefér, — s azon határozott meggyőződéssel vettem tollat kezembe: hogy éppen nemzeti jövőnk, mellett s zólok, midőn a multat védem mind abban mi ősi intézményeinkkel, és nemzeties szabadságunkkal összefügg; midőn figyelmeztetem a magyar embert, hogy minden esetben józanul cselekszik, ha saját szemeivel néz, és saját kezeivel tapogat meg mindent, mit előtte népszabadságnak, és democratiának neveznek.

Tudományos rendszerre nem törekedtem. Egész rendszerem az, hogy hazai logikánk erős fonalát, soha kezeimből ki ne szalaszam.

Ugy hiszem, hogy ezen munkám, bár nem akar tudományos mü lenni, s többször a hang sem elég komoly, több talán, mint röpirat.

Egyébiránt legyen magyar olvasóm a birám, mert az európai képviseleti rendszer és magyar önkormányzat közti kérdés, ugyis csak a mi kérdésünk lévén, számára irtam kirekesztőleg.

Kunágotán nov. 1-én 1863.

Lényegesb sajtóhibák.

5.	lap	gazdaságra	helyett	gazdagságra.
11.	—	dicastcriák	—	dicasteriák.
15.	—	visszahivatási	—	visszahivhatási.
18.	—	kormányzat	—	önkormányzat.
20.	—	jogáért	—	jogára.
21.	—	5-ik sor „alatt“ szó után pedig.		
28.	—	franczia	helyett	Francia.
30.	—	hiányosan	—	hangosan.
31.	—	tépik szét	—	szépitik.
35.	—	történik	—	történnék.
37.	—	megválasztá	—	megválasztása.
55.	—	világ	—	virág.
62.	—	nálunk	—	náluk.
86.	—	mint	—	mit.
98.	—	Wassington	—	Washington.
102.	—	az ha	—	ha az.
110.	—	szinte	—	szerinte.
124.	—	mint	—	mit.
129.	—	eszméket	—	sebeket.
133.	—	aristocratiai	—	aristocratia.
138.	—	democratisálva	—	demoralisálva.
142.	—	rendet	—	rendszer.
155.	—	elödje	—	erödje.
163.	—	társadalom	—	társadalmi.
165.	—	szabadsággá	—	szabadossággá.
200.	—	decredálták	—	decretálták.
210.	—	több elveket	—	több. Elveket.
238.	—	jogitéletet	—	jogéletet.
240.	—	ut	—	ür.

„Északamerikai Democratiáról,“ Istennek hála a legjobb kor, a legjobb könyv.

Ez tett engem határozott municipalistává, egyik bibliája tehát azoknak, kik önkormányzatunk alaptanait támadták meg.

Igy jártam közelebb Millel, ki a parlamentarismust, mint az alkotmányosság eszményképét adja elő.

Csömörlésig megunva a német tudományosság ismeretes eljárását, melynél a betü agyonokoskodja az életet; és nem helyeselve azon modort, melylyel egyik nagy lapunk polemiáját a „P. Hirnök“, az ő „középkori barát kronikája“ ellen folytatta, s melyben a nemzet szivével és gondolkodási irányával öszvenőtt megyei rendszerhez való ragaszkodást, mint ezen nyolczszázados ősi nagy intézményünk iránti kegyeletet „egy városi voks, absentisták, tekintetes karok és rendek“ s más ily talsszárnyalt tanoknak nevezte; — előre örültem, midőn Mill legujabb művéről értesültem puszta magányomban, hogy végre olvasni fogok oly valamit, mit egy gyakorlati nemzet tudós fia mond, a mivel szokásom szerint olvasásközben megküzdeni háládatos feladat lesz, vagy pedig általa legyőzetni megnyugtató.

De minő volt meglepetésem, midőn a vélt hatalmas ellenfél helyett, a legjobb barátot fedeztem fel benne ismét!

Szinte szemeimnek nem hittem, midőn a municipalismus döntő érvét: a személyes joggyakorlat nélkülözhetlenségét az egész könyvön, mint logikai aranyfonalat átvonulni láttam, midőn tapasztaltam, hogy az önkormányzatot csak oly érvekkel lehet védeni magyar ember előtt, mint ő az általa „a legjobb alkotmányi forma eszményképének“ nevezett parlamentarismust; s meggyőződtem, hogy csakis azért magasztalója a képviseleti rendszeren alapuló parlamentarismusnak, mert mint angol a magyar megyét az önkormányzat azon páratlan alakját, melyben a nemzet alkotmányos jogát és hatalmát mindig gyakorlotta, nem ismeri.

Barátaink dicsérete semmi, mert gyanus lehet; de

ily bóló a vélt legnagyobb ellenféltől valódi diadal arra, mit nemzeti ügyünknek hiszek. Mit Széchenyi, Dessewffy Aurel, Deák sat. a magyar önkormányzat mellett elmondtak, s miben a nemzet századokig hitt, és hitében boldogult, csekélység, mert lehet nemzeti elfogultság; de mit Mill mond, az döntő, mert egy angol, a parlamentarismus classikus hazájának egy mély és higgadt bölcse mondja.

Legyen tehát szabad a képviselet és önkormányzat feletti elmélkedéseimet Mill tana megismertetésével kezdeni meg, minél jobb és szebb aligha mondatott valaha e pontra nézve.

Nálam ugy is, ki iró nem vagyok, nem a személy, hanem az ügy az, mi tekintetbe jöhet.

Mill (John Stuart) a képviseleti rendszerről irt könyvének II-ik fejezetében ezen tételt állitván fel: „Mi a jó kormányforma próba köve“? feladványát ily formán oldja meg:

Mivel a kormány csak eszköz, az eszköz megválasztása a végczélhozi alkalmas voltától függ.

Végczél a társadalom jóléte, mi nem kevésbre vonatkozik, mint az emberiség czéljainak öszvegére.

Szerencsétlenségünkre a feladat: előszámlálni és osztályozni a társadalmi jólét alkatrészeit, nem könnyü.

A mult és jelen nemzedék közül sokan, kik a politika philosophiájával átkarolóbb szellemben foglalkoztak, érezték az ily osztályozás nehézségét, de legalább tudtommal, az ily kisérletek csak egyetlen sorozatra szorítkoztak.

Az osztályozás kezdődik és végződik a társadalom szükségeinek két fő részre elkülönzésével: rend vagy fentartás, és haladás vagy mozgás.

De én — mondja Mill — a „rend“ és „haladás“ szétválasztását nem tartom szabatosnak.

Mert mi a rend, és mi a haladás?

A haladás meghatározásánál nincs valami nagyobb,

legalább az első tekintetre felötlő nehézség. — Ha a haladásról, mint az emberi társaság egyik szükségéről van szó, felteszük, hogy a javitás értetik alatta, s ez elég határozott fogalom.

De a rend alatt majd többet, majd kevesebbet értünk, de nem értjük határozottan azt, mire a társadalomnak a haladáson kivül szüksége van.

Legszükebb értelemben a rend engedelmesség. De különbféle fokai vannak az engedelmességnek, s nem mindegyik egyaránt ajánlatos.

Terjedelmesb értelemben a rend fentartása a békének az által, hogy az egyesek hatalma megszüntetik. Azonban ezen tágabb szóértelmezésében is, a rend inkább egyikét a kormányzat szükségeinek, mint czélját és jóságа próbakövét fejezi ki.

S ha tehát a rend fogalmában mind azt befoglalni akarjuk, mit a társadalom követel kormányától, s mit a haladás fogalma nem zár magába, ugy a rend fentartása minden meglevő jónak, és a haladás növekvése azoknak.

Ily értelemben ped'g a „rend“ és „haladás“ fogalmai nem állanak egymással szemközt, hanem a kettő egy s ugyanaz. — A meglevő jó fentartására irányzott munkásság az, mely annak növekvését elősegíti, s viszont; azon egyetlen különbséggel, hogy a munkásság magasb foka kivántatik meg a haladásra.

Mert minő polgári erények szükségesek a társadalmi jólét megörzésére? Mindenki beismerendi, hogy ezek a szorgalom, becsületesség, igazságosság és okosság. Már pedig ezen tulajdonok vezetnek a javitáshoz; sőt ezeknek minden öregbedése már magában a legnagyobb javitás.

S ha továbbá azon oldalát tekintjük az emberi munkásságnak, mely leginkább a haladásra vissonylik, minő például a vállalkozás és bátorság, ezek is leginkább a szellem cselekvési erejének kifolyásai, oly tulajdonok, melyek a meglevő javak fentartására szintugy szükségesek, mint azoknak gyarapitására. — Az emberi viv-

mányok azon erő által őriztetnek meg, melylyel szereztettek. — Az oly dolgok, melyeknek önmagukról kellene gondoskodniok, mulhatlanul megsemmisülnek.

A mely tulajdonok egy kormányzatnál oda irányulnak, hogy a munkásságot, tetterőt, bátorságot és az eredetiséget bátoritsák fel, szintugy szükségletei a tartósságnak, mint a haladásnak, bár nem egyenlő fokon; következőleg lehetetlen oly politikai intézkedést találni fel a társadalmi ügyekben, mely egyedül a rend, vagy egyedül a haladás érdekében működjék. Az, mi szolgál az egyiknek, elősegíti mind a kettőt.

Ha tehát a jó kormány fogalmát tudományos éllel akarnók meghatározni, philosophilag helyesebb lenne állítani, hogy a legjobb kormány az, mely leginkább kedvez a haladásnak; mert a haladás magasb fokon az, mi a rend, ez csak egyike lévén a haladás feltételeinek. Annak például, ki gazdaságra törekszik, első szabálya: hasztalanul el nem pazarolni azt, mivel bir. Nyeremény egy részről, egyenlő veszteséggel a másikról, nem haladás. — Előhaladás javulás reménye nélkül, az életet folytonos harczczá tenné a rosszabulás okai ellen. — Tespedés természetes hajlama az embereknek, és miveleteiknek.

Ha már az elkorcsosodás okait nézzük, és feltételeit a jó kormánynak, bár mily értelemben, — folytatja Mill — ugy találjuk, hogy a főszuly az emberek tulajdonaiban van, kik kormányoztatnak. A kormányzás cselekvény emberi lények által, emberek irányában végrehajtva. Minő igazságszolgáltatás lehetne például oly erkölcstelenségü nép között, hol a tanuk átalában hazudnának, és a birák megvesztegethetők lennének?

Első eleme minden jó kormánynak a polgári erény és felvilágosodás lévén, legfontosb feladata is a nép erényét és felvilágosodását elősegíteni, vagyis Bentham szerént tökéletesíteni erkölcsi, szellemi és munkálkodó tulajdonait.

De bár politikai intézkedések szintoly keveséé hatnak önmaguktól, mint a sajka nem kormányozza a

lovat, lovag nélkül, s bár a rendszer magában mit sem tehet; a czél szintoly kevéssé érethetik el az arra kiszámitott rendszer nélkül.

A kormányt mindig miveletei után kell megitélni, azt venni figyelembe t. i., hogy mivé teszi a polgárokat, és mit mivel a polgárokkal? A kormányzás nagy befolyásu az emberek véleményeire, és a közügyek menetére. Feladata nevelni a népet és vezetni a közügyeket a nép jelen nevelési fokán.

A kormányügyek gyakorlati vitele, mely legjobb szabad alkotmány mellett, legjobb az absolutismus alatt is, csakhogy a korlátlan hatalom nem fogja egy könnyen alkalmazni. Az általános jogtudomány polgári és büntető eljárásával, a pénzügyi és kereskedelmi politika oly tudományok, melyek helyesen alkalmazva, minden kormányzatnak egyaránt hasznosak: Ha valamelyik nem alkalmazhatná, csak jelét adná annak, hogy a jog és igazság alapján meg nem állhat.

Minden egyes polgárnak személyes szabadsága a közhatalom irányában, a hatalmak elosztása, a parancsolás és engedelem kölcsönös feltételei, a leghatalmasb befolyások, melyek a népet azzá teszik a mi.

Legjobb a polgárra azon kormányzás, mely oda irányul leginkább, hogy megadja neki azt, minek nemléte haladása utjában áll, vagy azt félszeggé és sántává teszi.

Egyike: a szabadság főjótéteményeinek, hogy ily államban a kormányzó nem mehet el a népszellem mellett, s a nép ügyét nem javithatja a nélkül, hogy javitaná a népet magát is.

Igaz: nevelheti a despotismus is a népet, s ha teszi, ez legjobb igazolása; de minden nevelés, melynek végczélja más, mint erőművekké tenni az embereket, végre cselekvényeik feletti határozatot is önmagukra kell hogy bizza. A sklláv valódi értelemben mindig oly ember, ki önmagán segitni nem tud.

Kell néha a dictator, hasznos lehet a járszalagon vezetés bizonyos körülmények közt, minő p. o. volt az Inkáké Peruban, a Jezsuitáké Paraguajban, és szükséges

mindig az engedelem a kormány iránt; de a jó despotismus egyátalában hamis ideál, mely gyakorlatilag véve a legesztelenebb és legveszélyesebb csalkép.

A korlátlan kormányforma még akkor sem érne semmit, ha a legjobb despotát meglehetne találni, mert ennek nem csak a jó, de mindentudó monarchának is kellene lennie.

Az ily kormányzás alatt nem csak értelme szenved a kizárt népnek, de eltompulnak moralis érzelmei is.

Az érzelem élete: cselekvény, s hol cselekvési köre az embernek mesterségesen van öszveszoritva, érzelmei elsatnyulnak cselekvényeivel. — Még a családi élet is a családi cselekvényekből él.

Kinek hazájáért mit sem kell tennie, nem is gondol azzal. Régi szó, hogy a despotismus alatt csak egy hazafi van: a despota maga. Minden törekvés anyagi irányt vesz, melynek egyedüli czélja a magán élet felékesitése és örömei. Sőt még a vallásos érzelem is öszvezsugorodik alatta; magán ügygyé lesz az ember és Isten között, s egyedüli czélja az egyén üdvezülése.

Minden javitási kisérlet pedig csak kezdete lenne a nehézségeknek.

A közvélemény nem lehetne mindig a korlátlan hatalom részén. Minden változtatás érdekekbe ütközik, minden kormány sokaknak nem tetszik.

Mit tenne a despotismus, ha a többség ellene fordulna? — Ha engedne a közvéleménynek, megszünnék lenni az, a mi; ha nem: a harcz a nemzet és egy ember akarata közt annál veszélyesb lenne reá nézve, minél több szabadság engedtetett a közvélemény nyilatkozatának.

Ez mind nemcsak természetes iránya, de mintegy benső szükségessége a korlátlan kormányformának, melyből nincs más kijárás, mint ha a despotismus belé egyezik, nem lenni despotismusnak.

Mondhatni, hogy a miveltségben előhaladt népnél a jóakaró despotismus még veszélyesb mint a rosz, mert inkább elerőtleniti, lehangolja a népet gondolatra, érzelemre és tetre. — Augustus despotismusa készitette elő

a rómaiakat Tiberére. Ha annak hosszas uralma le nem hangolja egészen a népet, hihetőleg lett volna elég bátorsága felkelni ellene.

Nem nehéz bebizonyitani, hogy az eszményileg legjobb kormányforma az, hol a souverenitas, vagyis a legfőbb hatalom, az egész közönség tulajdona; hol minden polgárnak a legfőbb hatalom gyakorlatánál nemcsak szavazata van, hanem legalább alkalmilag hivatva van köz vagy helybeli hivatalt vinni. s a kormányzásban tetleg részt venni.

Mind azt, mit Mill a képviseleti rendszer feletti elmélkedéseiben „a jó kormányforma próbakövéül“ felhoz, azért volt szükséges kivonatilag elmondanom, mert ez az alapja eszmemenetének, mi őt oda vezeti, hogy a képviseletirendszert, mint az eszményileg legjobb kormányformát állitsa fel.

Figyelmébe ajánlom az olvasónak leginkább azért, mert midőn részemről a kitünő angol publicistának minden egyes tételét, valamint az eszmemenetet magát készséggel irom alá; a végkövetkeztetésekre annyira eltérek tőle, hogy minden érveit, nem a képviseleti rendszerre, de igyenesen a személyes befolyáson alapuló megyei rendszerünkre találom döntő sulyuaknak.

Már előbbi közleményemben eszmemenetét Mill azon tétellel végzi, hogy minden polgárnak nemcsak szavazatának kell lennie a legfőbb hatalom gyakorlatánál, hanem a mennyire lehet, magában a kormányzatban tetleges részt vennie.

Okoskodását igy folytatja az eszményileg legjobb kormányforma mellett.

A tökéletes democratikus kormány az egyetlen államforma, mely a helyes alkotmányok két fő kellékének megfelel; t. i. kedvezőbb a jelenbeni jó kormányzatnak, mint bár melyik más állami mesterség, és leginkább segíti elő a jobb és magasb miveltségét a nemzeti jellemnek.

Tulsulya a jelenbeni jólétre, e két tétben foglalható öszve:

Emberi lények a mások általi megröviditéstől csak oly arányban biztosak, a mennyiben hatalmuk van önmagukat védeni, — és

a természetteli küzdelmekben az eredmény magasb fokát csak oly arányban érhetik el, a mennyiben önmaguktól függenek, s inkább arra támaszkodnak mit egygyenként vagy társulatban tehetnek, mint a mit mások tesznek éretök.

Az első tét: hogy t. i. „mindenki egyedüli biztos őre saját jogainak és érdekeinek", egyik alapszabálya az okosságnak, mi az önálló munkálkodást parancsolja.

Szeretik ugyan ezt, mint átalános önzést rágalmazni; de ha igaz nem lenne, hogy önmagához áll legközelebb az ember, a communismus nemcsak kivihető, de egyetlen igazolható alapja is lenne a társadalomnak.

Minden emberi ügyektől elválaszthatlan szabály: hogy a legtisztább szándék is mások érdekeit védeni, nem teheti veszélytelenné és üdvössé saját kezeinknek et tétlenségre kárhoztatását. Szembeszökő azon igezság, miszerént az emberek csak saját kezeikkel javithatják állandóul és biztosan saját állapotjukat.

Ha pedig a kormányforma befolyását veszük a jellemre, a democratia elsőbbsége még döntöbb és kétségbevonhatlanabb.

Mert ezen kérdéssel függ öszve: Melyik jellemtypus kivánatosb az emberiség üdvére, a cselekvő vagy szenvedő? Az-e, mely a rosz ellen küzd, vagy pedig az, mely magát annak aláveti?

A moralisták közhelyei, s az emberek rokonszenve a passiv jellemü emberek részén van; de semmisem bizonyosabb, minthogy a javitások mozgékony és nyugtalan jellemek miveletei.

Ez iránt a szellemi munkásság három fő nemei közül kettőre: az intelectualis és practikusra nézve a bebizonyitás is felesleges. Itt csak a harmadik, a moralisra nézve találhatunk komoly ellenvetésre.

Különösèn a vallásos nézetek kedveznek azon feltevésnek. A megelégedés mindig a moralis erények kö-

zé számittatott. Igy tehát feltehető lenne, hogy legalább is ártalmatlan és boldogitó. — Pedig nincs igy.

Azon arányban a mint a véletlennek és sorsnak, s nem az emberi munkásságnak tulajdonittatik a siker, oly arányban fejlődik ki nemcsak a tunyaság, de az irigység is mint nemzeti jellem. — A resignált keletiek a legirigyebbek.

A látszó megelégedéseknek nagyrésze továbbá tulajdonkép csak elégedetlenség röstséggel és közönyösséggel kapcsolatban.

Az egyetlen helyeselhető megelégedés azon vidor nélkülözése a meg nem szerezhetőnek, mi helyes méltánylásából származván a tárgyak becsértékének, lemond a csekélyebbről, p. o. az anyagiról, mely a magasb törekvéssel meg nem egyeztethető.

Ha a kivánalmak alacson röptüek, ha azok a physikai jólét és gazdagság csillámainál kevessé emelkednek felül, a cselekvésierő eredményei sem lehetnek nagyok, de hasznosak, mint utkészitők akkor is. — Tétlenség, ösztön és kivánalmi hiány, nagyobb akadályai az emberi tökéletesedésnek, mint bár minő eltévedése a tetterőnek.

Már pedig nem lehet kétség, hogy egynek vagy keveseknek uralma a szenvedő, sokaknak uralma pedig a munkás és önsegitő jellemtypust segítik elő.

Alávetés az emberi rendelkezés, mint természeti szükség alá, azon tan, mit a kormány mindazoknak előir, kik abban részt nem vehetnek.

Nem szükséges, hogy félelemből akarjanak elnyomni a magán uralkodók. Helyzetük maga már elnyomás.

Az alávetés közt mások akaratának és az önsegély és önmunkásság közt természetes összeférhetlenség van. Ha szigorubb vagy szelidebb a szolgaság, csak a lépcsőzetben s nem az alapzatban van a különbség. A jó despota legjobban leláncczolja alattvalói szabad akaratát.

Erősitő befolyása a szabadságnak a jellemre akkor éretik el csak, ha a polgár jogosult mindenre, mint bár ki más, vagy legalább kilátása van arra.

És az önérzetnél talán még fontosabb gyakorlati

disciplináltatása a jellemnek az által, hogy a polgár a kormányzás és igazgatásban időnként bár mi csekély mértékben részt vesz.

A közügyekkeli foglalkozás minden hiányokon segit némileg, s minél fontosb a foglalkozás, annál inkább neveltetik általa. Daczára a társadalmi rendszer, és az erkölcsiségi fogalom hiányainak a régieknél, a dicasteriák és ecclesiák gyakorlata fölülemelte magosan szellemileg Athen közönséges polgárait mind azon, mit az ó- és ujkorban más emberi tömegekről ismerünk.

Hason, bár csekélyebb hatásu az angol népre az esküttszéki eljárás és községi rendszerbeni részvét.

Azon ember, kinek nincs beleszólása a közügyekbe, nem is gondol mással mint önmagával és családjával. A közérdek nála semmi. Szomszédja nem palgártársa csak vágytársa a magánönzés küzdpiaczán. — Igy szenved a magánviszonyok morálja is, midön a köz morál elhalva van.

„Mind ezekből szembeötlő, — végzi czikkét Mill szabályos észlet idomban, — hogy az egyetlen, a társasviszonyoknak megfelelő kormány az, melynél az egész népnek része van; hogy minden részvét a legkisebb közhivatalban is hasznos, hogy ezen részvétnek mindenütt oly nagynak kell lennie, a mennyire csak megengedi a közállapotok haladása, és hogy végre semmisem lehet kivánatosb, mint mindenkinek részvéte a legfőbb államhatalomban.

Minthogy pedig minden, egy kis város terjedelmét meghaladó államban, mindenki a közügyeknek csak igen csekély részében vehet részt, — következik:

hogy eszményi előképe egy tökéletes kormánynak, csak a nép képviselet lehet."

Eddig Mill, és pedig sárssavai betüről betüre; mihez részemről csak ezt kell megjegyeznem:

Az előtét tökéletesen igaz. Igaz t. i. hogy a legjobb kormányforma az, melynél az egész népnek része van; igaz: hogy a legkisebb részvét is hasznos ugyan, de ezen részvétnek mindenütt lehetőleg nagynak kell lennie, s

következőleg igaz végre, hogy minden polgárnak részvéte a legfőbb állami hatalomban kivánatos:

Az altétel pedig nálunk igy módositandó:

Minthogy az egyetlen államforma, melyben a szabad polgár souverenitási jogait személyesen gyakorolhatja, mint 8 századon át gyakorolta is az ősi magyar megyeirendszer, — következik:

hogy nem a népképviselet, mi mai értelmezésében a személyes joggyakorlatnak éppen ellenkezője, s igy a főtét igazságának meghamisitása; hanem a szabad magyar megyeirendszer, az ősi személyes joggyakorlat alapján, a legtökéletesb kormányformának testté vált eszmény-képe.

S ezen általam felállitott altétnek bebizonyitása csak tulajdonképeni feladatom; miután a személyes résavétnek vagyis a személyes joggyakorlatnak nélkülözhetlenségét tehát a magyaros önkormányzat ősi felfogásának helyességét, maga Mill bizonyitja be dönthetlenül.

II.

Egyik legnehezebb feladványa nemcsak a gyakorlati közjognak, hanem az elméleti állambölcseletnek is: az államihatalom felosztása és alkalmazása.

Politikai szervezetnél a közhatalombani részvéttől függ minden, különösen pedig a democratiák szabadsága; mert a népnek politikai befolyása, szabadságának egyetlen biztositéka. — A tétlenségre szoritott nép „felséges“ czime, alig több keserű gunynál.

Montesquieu államtani rendszerét a hatalmak egyensulyán épiti, s ő volt első, ki a három fő ágra: törvényhozói, birói és végrehajtó hatalomra való osztályozást határozottan formulázta.

Minden hatalom centripeta természeténél fogva egy központba igyekszik gyülni, s az oly hatalom,

mely meg van osztva, semmi éppen azért, mert szükségkép küzdterévé less magának a hatalomnak; miből tisztán következik, hogy a hatalmat, minek minden államban okvetlen meg kell lennie, tulajdonkép nem is lehet felosztani. A felosztott hatalom küzd egymás ellen mindaddig, míg egymást meg nem semmisíti. Igy csak anarchia áll elő, vagy egyes hatalmának uralma.

Elosztás a dolog természeténél fogva csak elméletileg lehetséges. Az állami életben mindig harcza támad az egyes tényezőknek, mely egyik rész tulsulyával, vagy az egész szervezet felbomlásával végződik.

A megállapodott hatalom tulajdonkép mindig egy helyen van: a korlátlan fejedelemnél, a felelős ministernél, a municipalis szabadsággal felruházott népnél, vagy a nép teljhatalmu képviselőinél. (Conventnél.)

Ugy látszik tehát, hogy valamint Montesquieu, ugy utána az egész ujabb iskola, az élet könyve nélkül irtak meg tudós tételöket az állami hatalmak megosztásáról.

Minthogy azonban az állami főhatalom ezen osztályzása átalánosan el van fogadva, s a baj sajátlag nem is az osztályzásban magában, hanem annak t i. az állami hatalomnak másmás állami tényezőkre való alkalmazásában van; én is, midőn e döntő pont körül a képviseleti és önkormányzati államformák közti parallelát megirni akarom, ebből, mint jól vagy rosszul elfogadottból indulok ki.

Nem lévén czélom tankönyvet irni, hanem csak a nálunk felmerült uj és régibb tan közti eltérést concret viszonyainkra alkalmazni, egyszerüen elmondom, hogy hogyan volt nálunk eddig tisztán megyei önkormányzatunknál fogva, és hogyan lenne jövőre a képviseleti rendszer kivánalmai szerint, ha t. i. azok 48-ki viszonyainkra alkalmaztatnak következetesen*).

Tudjuk, hogy a három fő állami hatalmat nálunk a megyék universitásai, tehát maga a magyar nép, 48-ig természetesen Werbőczy „populussa" — gyakorolta köz-

*) Éppen ezen fejtegetésem czélja megmutatni, hogy ezen alkalmazást tenni nem kell, nem czélszerü, de nem is lehet, ha a régi nemzeti alapot el nem dobjuk.

vetlenül, s e jogát csakis a koronával osztotta meg; vágy inkább minden egyes tagja a nemzetnek a „magyar szent korona tagjának“ nevezvén magát, a legfőbb fenségi jogoknak, személyes joggyakorlat alapján részesse volt.

A törvényhozási jogot a megyei közgyüléseken organikus tanácskozások által a nemzet gyakorlotta, s a kötelező utasitások folytán, az országgyüléseken a megyék többségének, tehát a megyei felosztás után, magának a nemzeti többségnek akarata emeltetett törvénnyé. A magyarországgyülés oly országos választmány volt, mely a megyéken az egész jogképes nemzet által megvitatott nemzeti akaratot formulázta törvénnyé; mig a mostani oly választmány lenne, mely a nemzet helyett önmaga vitat és dönt teljhatalmilag nehány száz ember egyéni belátása és hazafisága szerint.

A végrehajtó hatalmat szinte a nemzet gyakorlotta általa megyénként választott, csak neki felelős, és a közgyüléseken általa ellenőrzött megyei tisztviselői által; és ezen ellenőrzés oly féltékeny és lélekismeretes volt, hogy minden fontosb közigazgatási, sőt magán ügy is, csak köz és nyilvános tárgyaltatás mellett hajtathatott végre. Állandó és legmakacsabb gravamenjeink a praesidialisok ellen irányultak, mint oly elnöki megbizatások ellen, melyek a bureaucratiától iszonyodó nemzetnek e féltett jogkincsét veszélyeztették az által, hogy a végrehajtással egyeseket biztak meg.

Végre a nép részint önmaga választotta szabadon megyénként időről időre biráit, részint ellenőrzötte nyilvánosan, főleg a politikai, mint közjogilag leginkább veszélyes perbefogatást, s a felsőbb birói intézkedéseket; sőt a legfelsőbb biróságoknak választása is hajdan anynyira megosztva volt, hogy a hétszemélyestábla az ország, valamint a királyitábla a korona biróságának tekintetett, ezen felül állott, s főbb személyeiben kinevezéstől nem függött. Maga az ország főkormányzója és birája a Nádor, az országos rendek által — a királytól ajánlottakból — választatott.

Világos tehát, hogy mind a három állami főhatalmat maga, az akkori törvények értelmében vett nemzet,

közvetlenül önmaga gyakorlotta, s ezen jogát csak törvényesen megkoronázott királyával osztotta meg.

Nem volt nálunk e szerint az állami hatalom megosztva a mostani alkotmányos elméletek értelmében, mert a törvényhozást, végrehajtást és birói hatalmat a nép és korona — populus et rex — együtt és egyaránt gyakorlották.

Nem volt a néptől független törvényhozó testület; nem volt különálló birói hatalom, nem volt független végrehajtás, vagy is a mai alkotmányos értelemben kormányi kinevezéstől függő hivatalnoki osztály, hanem mind es maga volt a nemzet, azaz független volt maga a nemzet minden idegen hatalomtól.

Hasonlitsuk már most össze a megyei önkormányzat, és az ugynevezett parlamentarismus (képviseleti rendszer) logikáját.

Megyei önkormányzatunk mellett miután maga az eddigi törvényes értelemben vett nemzet tanácskozott közgyülésein a hozandó törvények felett, megválasztotta országgyülési követjeiül azokat, kikben bizalma volt, kikben tehát értelmet és becsületességet feltételezett; vagy is kikről feltette, hogy tudják és akarják is tolmácsolni és érvényesíteni akaratát; mi csak egyes ügynökök közbejöttével lehetséges egy oly országban, mely Rákoson már tömegesen meg nem jelenhetik. De a választással magával törvényhozási jogát mégse kimerítve, se biztositva nem hitte, hanem hogy akár emberében, akár annak véleményében meg se is csalatkozhassék, határozott és formulázott akaratát adta át neki irásban, néha megis eskette hüségre, s a legvégső esetre fentartotta visszahivatási jogát. Nem elégedett meg továbbá azzal, hogy ha majd jól, roszul, vége lesz mindennek, képviselője itthonn is mondjon el egy jó vagy rosz „dictiót“, hanem megkivánta, hogy az időről időre jelentéseit tegye meg, hogy maradjon vele folytonos és közvetlen öszveköttetésben; következőleg, hogy a nemzet maga segithessen az országgyülés folyama alatt is ott, hol felakadás vagy öszveütközés történhetnék.

Az utasitási jog által tehát minden arra képesitett akkori honpolgárnak is megvolt törvényhozási joga: az egész országban. Nem volt a képviselő választása csak az, mint a képviseleti rendszernél, miről csakugyan jó adag fictióval lehet állitani, hogy az nem egyébb, mint a törvényhozásbani résavétnek homeopathiai tized dilutioja. Tetleges és néha döntő befolyása volt abban a képzettségnek, függetlenül minden kortes választási kegytől; mi még tulnyomóbb lett az által, hogy a testvérmegyék minden életbevágó kérdésre nézve egymással kölcsönös érintkezésbe bocsájtkoztak, s igy fontosb ügyek benmondhatni az öszves nemzet tömör intelligentiájának megvitatott és érett döntvénye lehetett törvény.

A képviseleti rendszer szerint a választás választó kerületenkint történik, melyek minden három évben ujból népöszveirás alapján alakulnak, s a választási tény bevégeztével ismét azonnal eltünnek, hogy ellenőrzési viszketegük se ébredhessen. Minden rágalom nélkül mondhatni tehát róluk, — ha nálunk is egyebek akarnának lenni, mint magát a népválasztást könnyitő intézkedések, — hogy ephemer életük az organikus életü megyei közgyülések, vagyis a néptanácskozások megsemmisitésére látszik alkotva lenni.

Az ily zugkerület, melyben lehet egy-két értelmes ember ugyan, de a legfőbb természetesen ertetlen, széles választási basis mellett elválasztja a parlamentaris képviselőt, ki a képviseleti rendszer logikája szerint nemis választóit, hanem az egész országot képviseli.

Világos tehát, hogy itt a választásnak magának szükebb vagy democratikusabb organisatiója minden, s az értelemre nincs is sem szükség sem tekintet, legalább annyiban, amennyiben ily szervezet mellett az alkotmányos jogok ezen legfőbbikére nincs semmi sulya. A legtanultabb csak egy golyót lök a szavazási medenczébe, mint a legegyügyübb, s legfeljebb azé a babér, kinek legtöbb eszköze van nem a választók értelmére és hazafiságára, hanem önzésére hatni.

A kerületenként választó nép minden tanácskozás

hiányában választottját utasitással le nem kötheti, következőleg felelctre sem vonhatja, mert hogy a felelősség valóság lehessen, formulázott kell hogy legyen, és hogy ne legyen igazságtalanság, azt is határozottsága adja meg. —

A képviselő, ki feljogosítva van saját belátása és hazafisága szerint járni el, nem lehet emberi birónak felelős; s az oly felelősség, mely azt kivánja, hogy saját belátásom szerint cselekedjem, s mégis felelős legyek arról, miszerint más belátása ellen nem vétek, tulajdonkép tehát hogy a másé szerint cselekszem, igaztalanság más, és mystificatio önmagunk iránt. — **Képviseleti teljhatalom, és képviselői felelősség: kijárás nélküli tévkör.**

Az elválasztott képviselő tart ugyan ilyenkor egy beszédet, a mint tud és akar, mit választási programmnak, képviselői credonak neveznek, min aztán épülne az, mit erkölcsi felelősségnek neveznek, de az ily programmok valóban igen együgyüek kell hogy legyenek, ha a biztositást előre magukban nem foglalják annál, ki talán két kulacscsal akar indulni utra. Ellenőrzésről és birálatról szó sem lehet itt, mert pártja természetesen miután elválasztotta, bizik is benne, az ellenfél pedig ezen nyilt vagy elzárt képviselői nyilatkozatokat éppen azért nem ellenőrizheti, mert ezen egész alkotmányos joggyakorlat csak választás, minél kisebbségben maradt.

És ezzel a legközelebbi három évig vége minden személyes joggyakorlatnak a népre nézve mindkét részről, mert a felett is, hogy a választás maga helyes volt-e vagy sem? már maga a souverain parlament hoz itéletet. A szárnyra kelt madárnak már semmi köze az anyai fészekkel, mert ő nem elválasztó kerületét, hanem az egész országot képviseli.

Ha már most a kellő öszhangzás meg van a kormány és képviselők közt, a parlamentaris alkotmányosság egészen correct. Minden feltételei megvannak. Egyik felelős, a másik a nép választottja. Egyik felelőssége, másik választatása által biztosítja a sáfárkodásukra bizott nép

szabadságot és közjólétet, — mondják; de mivel az ifju parlamentarismus historiája máris elég példát mutat fel arra, hogy éppen ezen egyetértés, ezen szivélyes öszhangzás mellett gyül meg gyakran a nép baja, aligha nem biczeg logikája ez oldalról is.

A ministeri felelősség ugyan is csak a nemfelelős képviselő testület irányában áll, mely éppen azért mert teljhatalmu, a néptől függetlenül jár el. A kormány felelőssége tehát feleletre nem vonható képviselők ellenében létezvén, minden attól függ, hogy ezeknek jóakaratát és néha elnézését megnyerhesse, mi nem mindig oly nehéz egy ministernek, mihelyt hatalmas, mivé ma éppen felelőssége teszi.

A nép maga már csak néző. Az ő szerepe a választással egészen megszünt, s ha netalán az alkotmányos szindarab elöadása hibás, mi természetesen gyarló emberek közt legkönnyebben megtörténhetik, azzal vigasztalhatja magát, „hogy ezt nem gondolta volna", mi egészen sajátszerü alkotmányos garantia, mert a képviseleti rendszer logikája szerint csak az jöhet figyelembe, mit gondolt akkor, midőn még semmitsem láthatott s igy jóstehetség nélkül akkor nem is tudhatott.

Ezen értekezésem elolvasása meggyőzendi az olvasót, hogy azon kormányzat, mely lelkem előtt áll, mint 48-ki viszonyaink közt lehető eszményképem, semmitől sem áll oly távol, mint éppen a „P. Hirnök" municipalismusától, de e pontra nézve csakugyan malitiosus igazság volt azon megjegyzése: „hogy a parlamentarismus kötött kézzel és lábbal adja át a választó népet teljhatalmu képviselőjének, mint urának", — mert a legnagyobb baj nem az ugyan, hogy ezt a „Hirnök" mondja, de az, hogy Toqueville után mondja helyesen, ki a mostani rendszer mellett a szolgaság egész uj nemétől félti a kiskoruságra kárhoztatott emberiséget.

Ez a képviseleti rendszer eljárásának logikája, a nép törvényhozási jogára nézve.

A törvények végrehajtása körüli befolyásról és a birói hatalomról nem szólok tüzetesen, mert ezek iránt

nekünk még biztos támpontunk nincs; bár az európai gyakorlat, és azon természetes jogcorollarium, hogy ki a törvényt nem hozza, az nem is ellenőrizheti azt, irányadókul vehetők.

Itt tehát e pontra nézve is csak a két rendszer között a fő eltérési momentumokat jegyzem meg.

A magyar önkormányzat szerint a végrehajtás oly tisztviselők által történhetik, kiket maga a nemzet megyénként szabadon választ, s kik csak neki tartoznak felelősséggel. — Európai felfogás szerint a ministerium maga nevezi ki hivatalnokait, kik felelősséggel csak is neki tartoznak.

Továbbá nálunk a kormány a végrehajtó tisztviselőkkel nem közvetlenül, hanem a megyei közgyülések által közlekedik. Végrehajtható csak az, mit a nép ezen jury-ja megenged. — Parlamentaris felfogás szerint a minister, mert felelős mindenért, szabadon rendelkezik, s ezen felelőssége csak a végrehajtás utáni, tehát utólagos.

Végre minden megyei közgyülésnek joga van a végrehajtást megtagadni, tisztviselőit attól eltiltani, ellene felirni, és a koronára vagy országgyülésre hivatkozni. — Európai felfogás szerint ez lázadás, mire börtönnel vagy Cayenni utlevéllel felelnek.

Minthogy pedig az alkotmányosság természeténél fogva a fő hatalomnak monarchiában a két fő tényező: a fejedelem és nép közt egyenlően kell felosztatnia, illustrálnom kell logikáját ez oldalról is.

A „Hirnök" mint eddigi egyetlen lovagja a magyar megyei önkormányzatnak, e pontra nézve is sok ellenvetéssel ostromolta az uj elméletet, állitván: hogy a parlamentarismus és ministeri felelősség, a koronát csak bábjátékká alyasítják.

De ezen oldalról tekintve aligha oly fekete minden, mint ő látja.

Kézzel fogható ugyan is, hogy a „parlamentarismus húsos fazakánál" — mint ő nevezi, — a fő hatalomnak jutott a „húsos darab", mig a szegény népnek, itt is csak a „leve" maradt, mi még nem nagyon zsiros is.

A korona t. i. nem csak kinevezi a ministeriumot, melyet tetszése szerint bocsájthat is el; de szétoszlathatja magát a képviselő testületet is, mig a „felséges nép" saját képviselőjével sem rendelkezhetik, és pedig még akkor sem, ha hütlensége nyilván való. Neki is van ugyan teljhatalmu ministere, de az sem felelős, sem el nem bocsájtható mikor netalán leginkább kellene.

Ha már a kormány és képviselő testület közt ellentét fejlődik ki, a korona két módon segíthet magán: vagy bukni engedi eszközeit, a ministeriumot, vagy szét oszlatja a parlamentet, vagyis a képviseleti rendszer műnyelvén „a népre hivatkozik."

A parlamentarismus theoriája tehát a helyett, hogy megcsonkította volna a korona alkotmányos jogait, egygyel még megtoldotta, mert az országgyülés ily czélbóli szétoszlásának — mi főleg válságos időkben a nép jogáért veszélyes, és mindig a nép drága pénzébe, és időbe, — mi néha legdrágább — kerül, — utasitás mellett nincs értelme, s egészen felesleges.

Az utasított követek többsége, a nemzet valódi többségének lévén kifejezése, ellenökben csak a megyéknél lehetett maneovrirozni, mi bár lehetlen nem volt, sok helyen és sok embernél, viszont a kormánynak került több pénzébe és idejébe, s igy legalább is alkalmatlanabb volt.

Az tehát, mit a képviseleti rendszer elvileg a kamrák szétoszlatására nézve egészen alkotmányszerü eljárásnak ismer el, tulajdonkép a legveszélyesb fegyver a kormány kezében, két végletével: a közszabadság iránti részvét lehangolásával, vagy annak lázas felizgatásával.

S a legaggasztóbb a dolognál még az, hogy a veszélyes orvosság csakugyan nem nélkülözhető, a conventté válható teljhatalmu testülettel szemben, s akkoris, midőn az egész harcz és háboru nem más, mint a tárczákért folytatott hősies komédia, a kormányzás az alatt sem állhatván meg, csak a fejedelem és nép közötti szükséges egyetértés elkoptatásának biztos eszköze.

De nem akarnék félreértetni.

Az alkotmányosság monarchiákban kiegyezés a fejedelem és nép között a korona jogai és népszabadság közti kölcsönös viszonyról.

Kettő a tényező itt: a korona jogai, melyek alatt a fő állami hatalmat, az állami hatalom alatt a társadalmi rend biztosítását értjük; és a népjogai, mely alatt a politikai szabadság foglaltatik.

Mindkettő mint realis hatalom, egymás jogait és működését kölcsönösen ellenőrzik, hogy egyaránt függetlenek lehessenek.

A kormány, — mi monarchiában mindig a korona neve alatt, és saját eszközei által működik, — éppen oly jó önmagában, mint a szabadság, mert jó kormány nélkül nincs használható szabadság. Meg kell tehát a kormánynak és illetőleg az állami főhatalom képviselőjének: a koronának adni azt, mi az övé — erejét. Nem akarok egy perczig sem megfeledkezni arról, hogy alkotmányos monarchiában élünk, s tudom, hogy mig ez valóság lesz, a koronának is meg kell hogy legyenek jogai.

Itt is azon főelve áll a szentirásnak: adjuk meg azt a királynak, mi a királyé, hogy megtarthassuk azt, mi a miénk. A mi az alkotmányosság főelve, az főelve az igazságnak is, mert az igazság mindig kölcsönösség, s az alkotmányosság alku, egyesség, mit mindkét részről szentül megtartani kell.

De a dolog természeténél fogva hiu is minden oly törekvés, mely éppen a főhatalom symbolumánál: a koronánál, elméleti kikötésekre támaszkodik. „Az ember vagy egészen király, vagy nem király.“ Itt semmi alkotmányos mesterkélés nem használ, mert ha kell a monarchia, az csak egy koronás királylyal képviselhető.

De éppen azért, mert ez az életben igy van, mert a királyság hatalom nélkül nem lehet, a király személye pedig szent, — szentséges ha ugy tetszik, — kell alkotmányos államban, — neveztessék az bár mikép, — a kormány felelőssége is, s ezen kormány nem lehet más nálunk, mint nemzeti és független. Ezt legrégibb törvényeink parancsolják igy, s nem az uj sütetü parlamentarismus.

Távol kell tehát tőlem lenni, éppen ezen meggyőződésemnél fogva, minden gondolatnak, hogy gyönge kormányt ohajtsak, mi ha már nem anarchia magában, bizonyosan oda vezet. — Hol minden szabadelvűség és hazafiság a kormány elleni folytonos duzzogásból áll, ott vagy a status bölcseség van még csecsemő pólyáiban, vagy a viszonyok igen szerencsétlenek, mert természet elleniek.

Ha azonban téved a nép kétségkivül, midőn a kormány hatalmát, mi szükséges, nem türi; szintoly bizonyosan téved, ha személyes joggyakorlatát, azaz: saját joghatalmát, másnak bár kinek adja át. Szükséges, hogy a hatalom bizonyos része a népkezébe maradjon, mert az ő nevében gyakorlott jogot, előbb vagy utóbb ellene használhatnák, mihelyt használni akarnák.

A királyságot névlegessé tenni, valamint a néphatalmat tudományos fictiokra alapítani nem lehet. Vagy reá ülnek a békák a fatuskóra, vagy elnyeletnek a gólya király által.

Viszont, ha a nép hatalmát kezéből kiadja, lehet annak hatalma, kinek átadta, de neki bizonyára nincs, még saját joga biztosítása is, mint annak nincs többé biztosított pénze, ki kötelezvény nélkül azt másnak adja át. Okos és előrelátó ember kötelezvényt kér legjobb emberétől is, s igy ura marad annak, mi az övé. — Már hallottunk beszélni parlamenteket, mint feledékeny és rosz fizető adósokat.

De ha a képviselő egyenként mind angyal és hős lenne is egyszemélyben, az ily szervezet természetes hiányait ki nem pótolhatja.

A rendszer, mely „népképviselet“-nek, ünnepi néven „a népfelség tanának“ neveztetik, éppen a nép ügyét árulja el, midőncsak névlegessé teszi a nép jogát, s kisemmizi hatalmát.

De a képviseleti rendszer, midőn kiveszi a nép kezéből a hatalmat, nem adja azt a nép képviselőjének sem.

III.

A képviseleti rendszer legsajátszerübb megosztásán alapszik az állami tényezőknek.

Az állami főhatalmat tulajdonkép nemis osztja meg, hanem a jogot különzi el a hatalomtól, s ez által hiszi fentarthatni az egyensulyt.

A népnek, vagy inkább a nép képviselőinek megad minden jogot, mi azokat szerinte okszerüen megilleti, de a hatalmat a kormánynál hagyja egészen annyira, hogy hatalmi öszpontositása ellenében, az egyes polgárt még saját házának szent küszöbe sem óvhatja meg.

Elismeri és hangosan hirdeti, hogy minden jog és hatalom forrása a nép, hogy mindennek a felséges nép nevében kell történni, a hatalmi életet azonban csonkítatlanul a kormánynak adja át, mert szerinte is a megosztott hatalom semmi, s a gyönge kormány az anarchia.

Egyiknek tehát a czim: a j o g, s másiknak pedig a valóság: a h a t a l o m; az eredmény pedig az, hogy egyik áldozata jogának, a másik áldozata hatalmának; mert nincs veszélyesb, mint a jog hatalom nélkül, és nincs veszélyesb a teljes hatalomnál a gyönge emberre, még akkor is, ha nem jogtalan.

Az oly elmélet, mely jogot ad, de a jogvédelemre és érvényesítésére minden hatalmat megtagad, csak a folytonos jogsértéseknek, s az ebből eredő minden rosszaknak nyilt forrása.

És ezen természet elleni helyzetből származik egész nyomorusága a mai képviseleti alkotmányosságnak.

Ott vannak a sok czifra §§-ok, minden papir alkotmányban a kormány kihágásai ellen, biztosítás azonban a törvénykönyvben nincs más, mint a jog idealitása, és az életben nincs más orvosság, mint a forradalom, tehát a visszaélő hatalom egyes felforgatásai ellen, minden jog és hatalomnak teljes felforgatása.

De mondják: „a parlamentaris kormány a parlament többségétől függ, s ha azt elvesztette, lelépnie kell." —

Feledik azonban, hogy a fegyver kétélü, s éppen élesebb fele áll a népnek. Mert a parlamentnek van ugyan joga leszavazni a ministeriumot, de a kormánynak is kell jogának lennie, szerintök szétoszlatni az ellenálló parlamentet, s mivel hatalma csak a kormánynak van, ez küldendi haza őket, a helyett, hogy engedne szavazatuknak.

Ezt pedig nem csak egy Bismark teszi meg épületes politikai naivsággal többször egymásután, de tette már Pitt is, ki e tan megszégyenítésével, magában Angliában évekig kormányzott kisebbséggel.

Nagy parlamentaris botrány az igaz, de mi azt bizonyítja, hogy a nyakas ministerium, mivel megvan hatalma, igyis kormányozhat, adót szedhet, háborut folytathat, de a képviselő testület ellenében mit sem tehet, hacsak maga a nép kivül a parlamenten fel nem szedi az utczakövezetet, mi által természetesen magát az alkotmányos épületet szedi szét.

Ezen joga is tehát a képviseleti rendszernek, miszerint a többség az oly kormányt, mely a rendnek rendetlen kezelője, bizalmatlansági szavazatával leléptetheti, mint a többi mind petitio principii, s ellenmondásban van a logika negyedik alapelvével, mi igy szól: gondolkodásod közben ne állits semmit alap nélkül," az életre alkalmazva pedig azt teszi: „semmitől se remélj sikert, mig az alapról biztos nem vagy."

A parlamentarismus a tudós világ kedvencz rendszere, s furcsa mégis, hogy éppen ennek nincs cathegorismusa, s minden syllogismusa föltételes: „Ha ugy, akkor igy." — „Ha a kormány megakarja tartani az alkotmányos szabályt, akkor csak igy szabad eljárnia."

Szerencsétlensége azonban az életnek, hogy az erős és gyönge kormány rendesen egyaránt nem akarják megtartani azon szabályt, mely hatalmukat korlátozza, tevékenységüket nyűgözi.

Abban igazuk van a képviseleti rendszer jóhiszemű pártolóinak, hogy „nem igy kellene lenni, hogy mind az visszaélés," de az ily bölcseségre van megmondva, hogy „az élet kineveti a logikát," mertjaj azon intézménynek,

melylyel mindenki visszaélhet, s ha visszaél, az egész bölcseség megáll.

Hisz éppen az czélja minden alkotmánynak, hogy a hatalom visszaéllései ellen a nemzet joga és szabadsága megóvassék.

Igy pedig a visszaélésekre minden kormánynak meg van hatalma, mihelyt ahoz meglesz akarata.

Mivel tehát igy jól sehogy sem lehet, ezen gyakorlati „jól nem lehet" mutatja, hogy az egész képviseleti áldás még papiros bölcseség sem, hogy mint elmélet is hamis, mert az életrevaló elmélet csak jó praxisból születhetik, és már önmagában ferde azon eljárás, mely az elméletet nem a jó gyakorlaton alapítja, hanem az életet akarja szabályok keretébe szorítani.

Valóban utoljára azt sem tudja a szerényebb ember, hogy a sok tudós doctrinaire különös eszejárásán csudálkozzék-e, vagy a magáéban kétkedjék? Mit ők politikai bölcseségnek neveznek, az előttem nem más, mint jámbor önmystificatio, az okosságnak magának tulontuli okosság általi felültetése. Mintha csak a sok tudomány ártana náluk az okosságnak.

Ők kiszámítottak mindent, kiczirkalmozták miként kellene lenni, s ki feledék számitásukból a főt, az ultima ratiot: a hatalmat.

A mire minden hatalom legutoljára fog reá állani mindig, az saját beleegyezése önmagának korlátozásába, a szabad mozgását akadályozó formálitások elfogadása.

Minél nagyobb a hatalom, annál nagyobb a kisértések ingere, s annál szükségesb a korlát. A hatalom csábjainak, a történelem tanusága szerint csak a legerényesb emberek, s ezek is csak ritkán voltak képesek ellentállani.

Fékezni kell tehát a hatalmat, de fékezni azt, mi hatalmas, s mi veszélylyel fenyegeti a szabadságot, nem lehet oly papirosból készült alkotmányos keretekbe szorítás által, melyek azonnal szétrepednek, mihelyt a hatalom könyökeit terpeszti szét.

A hatalom expansivus ereje ellen csak egy biztos eszköz van, oly korlátok közé zárni t. i. hogy roszat ne is

tehessen. Azt várni tőle, hogy önmagát fékezendi, hogy a papir §§-ból épített bástyákot süvegelni fogja, nagyon jámbor felfogás. A kis gyermek, mert gyöngesége öntudatában fél, nem szakítja el a czérnaszálat, melylyel az asztallábához köttetett, de csak a törhetlen láncz biztosít az ellen, ki magát erősnek érzi.

A helyett, hogy fékezése végett alkotmányos lánczokba vernék a hatalmat, melynek visszaéléseitől félnek, azaz: a helyett, hogy tehetetlenné tennék a népben gyökerező institutiok által, mihelyt saját köréből kilép, s paralysálnák a féktelenkedő hatalmat a törvényszerü visszahatás zsibbasztó erejével, visszaakarnák azt ijeszteni itatós papirosra nyomatott § alaku mumusokkal.

Bizon sokat fog gondolni azokkal az alkotmányos convenientia rubrikázott szabályaival nem csak egy lángeszü britt oroszlán, minő volt Pitt, ha magát kalitkában érzi, de még oly „in pelle leonis"-féle Bismark is.

Aztán mégis csudálkozva és megbotránkozva csapják öszve kezeiket a tudós urak, ha p. o. egy Bismark félretéve minden alkotmányos illedelmet, szemtől szembe kineveti a porosz kamarát. — Logikailag elpanaszolják egy-egy hirlapi czikkben, vagy beszédben, hogy az „indemnity bill"-re csak két esetben támaszkodhatik jogosan a ministeri felelősség, sat. de midőn ő haza utasítja a porosz népnek doctrinaire értelmü képviselőit, mihelyt alig érkeztek meg, s midőn a megtagadott milliókat éppen a megtagadott milliókra költi, nem egyebet tesz, mint az ők §-os logikájuk ellenében az élet ellenkező diadalmas logikáját demonstrálja.

És ők, mert tudós pápaszemükön átnéznek mindent, nem látják be, hogy egészen tévuton járnak. Nézik az eget, várják a parlamentarismus mesiásának eljővetelét, s hiszik, hogy máskor mégis ugy lesz, mint ők tudják, mint ők számították ki.

Bizon pedig édes tudós képviselő urak, az sohasem lesz ugy, mint önök tudni akarják. Mig ezen alkotmányos világ tart, az önök milleniuma soha sem születik meg. És pedig igen egyszerü okokból.

Az egyszerü természetes okoknak egyike pedig ez: Önök csak nehány százan vannak, s azon jogot tulajdonítják maguknak, hogy a nép nevében önmaguk fejétől beszéljenek. A ki tehát nem szereti azt, mit önök beszélnek, mivel elhinni nem kénytelen, sohasem fogja elismerni, hogy a nép milliói is ugy gondolkodnak, mint önök, s legelső teendője haza küldeni önöket.

Kedvesek önök természetesen, és a közérzület kifejezései, valahányszor a hatalom malmára hajtják a vizet; de mihelyt opponálnak, ellentmondanak, csak megbizó leveleik betüjével igazolhatnák magukat.

Ekkor tehát az életben csakugyan világosságra jö, hogy önök csak „fictione juris" képviselik az országot, mertha valódilag felmutathatnák az ország akaratát, s magukat ezáltal igazolhatnák, ezen egész eloszlató parlamentaris eljárás, a nép érzelme megtudása végett, feleslegessé válnék.

S hogy ilyenkor önök keserüen csalódnak, hogy furcsa alkotmányosdi játék bábjai, ez elég viszás dolog ugyan önökre, mi azonban nem sokat törődünk ezzel; de az már csakugyan baj, hogy a szegény minden tevékenységből kizárt nép ügye issza meg a tudós szörtyelék levét.

Önök igy is megkapják az uti költséget és napi dijakat, de a szegény népnek fizetnie kell továbbra is a megtagadott milliókat, mivel önök nem tehetik, hogy ne fizessen, vagy pedig önmagának kell az utczakövezetéhez nyulnia, mi „desperát" és esztelen vállalat, miután azt ismét csak magának a népnek kell helyre igazítnia.

Miért tolakodnak hát bölcseségükkel közébe, mint nem utasitható teljhatalmu gyámjai, ha kenyerét is megőrizni nem tudják?

Ez tehát az első lyuk, mit önök alkotmányos bölcsesége az önkény kibuvására hagyott.

A második pedig imez:

A képviseleti rendszer csak jogot ad a népnek hatalom helyett, képviselőket személyes joggyakorlatáért; mig a kormánynak joga mellett hatalma is van, és önmaga lát a daloghoz.

De a hatalom uralkodik, mig a jog csak engedelmeskedik e bünös világban, hol Brennus szerint az erősb törvénye áll baromtól emberig, és Voltaire szerént az Isten is a nagyobb ágyuk részén áll. A practikus angol is ezt tartja, hogy a hatalom jog (might is right).

Én nem vagyok materialista, és erősen hiszem, hogy más szentek is vannak, mint a hires franczia doctor szerint — az ágyuk sorozata. Mentsen Isten tehát az oly nézettől, hogy az istenség hasonmásai felett, az állati erőszak uralkodik. Az emberben főbb a szellemi erő, mert maga is szellem. Tudom, hogy a jog a leghatalmasb, és elleneire a legveszélyesb fegyver, hogy a végdiadal, — mely az erkölcsi világban oly bizonyos, bár nem oly ismeretes, mint p. o. a nehézlési a természetben, — az igazságé. De oly idealista nézetü sem lehetek, hogy a mezetlenül hagyott jog önmagát védendi meg a politikában is.

Ha a jog egészen védetlenül hagyatott, diadalát csak a jó Isten kegyelme adhatja meg, s igy minden alkotmány felesleges, mert ő a magáét minden ember keblébe véste. — Alkotmány csak az emberek irányában kell, kiket a hatalom kigyója mindig elcsábít.

Már pedig a czélszerü alkotmány az emberek közt, kik egyaránt tulterjeszkedni vágyók, s kik mint kormányzók és kormányzottak egyaránt szabadok kivánnak lenni, nem csak a jognak, hanem a hatalomnak is egyen sulya. —

Azt várni, hogy a jog önmagát önmagától védendi meg, az élet és historia által megczáfolt, szárazra ültetett puritanismus.

Az élet könyvének nyilt tanítása, hogy a jogharcz, még mindig fegyverharczra vezetett, hogy a jog mindig bottá vált a nép kezében, melylyel a jogtalanságot ütötte agyon, mint Luther bibliája Gusztáv Adolf kardjává lett.

De éppen azért, mert nekem nem kell a bot: a forradalom, kell a néphatalom a törvényekben, mely másképp az utczákon szokta érvényesíteni magát.

A jognak okvetlen hatalomhoz kell vezetni, hatalommá lenni. Ez a fejlődés iránti hitem, s azért az oly eljárás, mely megfordítva a régi önkormányzati hatalom helyett puszta jogot akar adni, előttem nem más ferdeségnél. —

Igen megbotránkoztak Bismark azon állitásán: „hogy ott a jog, hol a hatalom."

S ez valóban cynikus állitás egy alkotmányos minister szájában, igy meztelenül a képviselő urak szemébe kimondva. De alkotmányos festék-máz alatt valjon nem ezt gyakorolják-e mindenütt a nélkül, hogy mondanák?

Ő csak egy tényt mondott ki, mi tagadhatlan, s állitásának egész istentelensége „a modern alkotmányosság" ellen attól függ, hogy ugy érti-e azt, mint tényt, s igy közvetve inteni akarta a képviselő urakat, miszerint kár feledniök, hogy a jog hatalom nélkül védetlen? vagy pedig Hobbes materialis tanát eleveníti fel, hogy tehát azt akarta-e mondani? „igy van", vagy pedig azt: „igy kell lenni", miután az első nagyon is igaz, mert csakugyan „ugy van".

Hogy tehát ily goromba igazságokat ne mondhasson egy junkerféle minister a democrata philister uraknak, legjobb lenne bevágni neki az utat, s az által czáfolni meg, hogy eldobják az oly bölcseséget, mely a népnek jogot ad elméletileg, s azt is csak képviselői által engedi gyakoroltatni.

Korunk bölcselete a jog és szabadsági kör meghatározásával foglalkozik legtöbbet, de elhanyagolja azon fontos kérdést, hogy mindkettő miként érvényesíthető, biztosítható? azaz: melyek azon intézmények, melyek minden polgárnak, s ez által az egész népnek kezesítményeül szolgálnak, hogy jog- és szabadságkörük sértetlenül marad? Miután pedig e szó körül: „hatalom" forog a világ tengelye, az alkotmányos szabadságnak is józan értelme, valamint végczélja is nem más, mint a hatalom kellő részének megadása és biztosítása.

S ez komoly dolog uraim, mihelyt a szükséges egyensulyt megakarjuk tartani, mert a jog hatalommal páro-

sulva mindig komoly dolog, s ez a magyar megyei rendszer; mig a jog megfogható hatalom nélkül, minő p. ó. a képviseleti rendszer, oly ártatlan és védetlen valami önmagában, hogy vele vagy ellene mindent tenni lehet, mert bár néha hiányosan és haragosan beszél, mivel csak alkotmányos szája van, keze lába pedig nincs, megsem is mozdulhat alkotmányosan, s mint ilyen nem nagyon félelmes is.

Hogy a jog elválasztandó a hatalomtól, ez nálunk egészen uj tan lenne, s ezen uj tannak európai két corollariuma: egy részről a nép jogélet teljes ernyedtsége, más részről az időszakonként feltünő forradalmi láz.

Hogy pedig a néphatalom gyakorlata nem anarchia, nem forradalom, azt ismét a régi magyar gyakorlat mutatja, miután nálunk nem is volt állami forradalom soha.

A jog és hatalom mindkét részről akkor lesz felforgató, forradalmi s igy veszélyes, ha nincs formulázva, és nincs ellensulyozva.

IV.

Megszoktuk a parlamentarismus (képviseleti rendszer) alatt valami, tudja Isten minő magasztos és korszerü dolgot képzelni. Már e szó maga bizonyos hangnyomattal mondatik ki, s mivel nekünk eddig csak országgyülésünk volt, a parlamentarismus, mint a korrali haladás palladiuma tekintetik.

Lássuk tehát a dolgot magát közelebbről, hogy szavak és nevek felett szélmalom harczot ne vivjunk.

A „parlament" testülete a képviselőknek, mint a magyar országgyülés a követeké volt.

„Ház" (a képviselők háza) lett tehát az, mi az országgyülés helye volt; mi hogy a magyar eszme és nyelv purismustól elüt*), az nem nagy baj, de a „követ" és „képviselő" közti különbség nem a névben, hanem a fogalomban van.

---

*) A székely szójárat szerint felsőház=emelet, alsóház=földszint.

Válaszfal a kettő közt az, hogy a parlamenti tag teljhatalmu, a követ utasithatáshoz köthető; következőleg a parlament teljhatalmu önálló testület, az országgyülés pedig küldőitől, tehát a néptől magától függ.

Mindkettő a néphatalom kifolyása és képviselője; de ott a képviselő testület, mert elválasztva van a néptől, önálló hatalommá lesz, itt pedig csak végrehajtója a nép akaratának, s minden órában feleletre vonható.

A kettő közti nagy különbség első tekintetre feltünő.

A parlamentarismus nagy hatalmat ad a képviselőnek, mert korlátlanná és feleletre nem vonhatóvá teszi őt; a megyei rendszeren épült önkormányzat, biztosítja hatalmát a népnek, midőn maga iránt lekötve tartja választottját az által, hogy utasíthatja és feleletre vonhatja.

Mihelyt pedig a nem utasitható, és vissza nem hivható képviselő független, ez más szavakkal annyit tesz, hogy nem a képviselő ember függ a néptől, hanem a nép függ az embertől, s igy az egész ország a képviselő testülettől.

És hogy ezen ellenmondás eddigi alkotmányos fogalmainknak, az uj elmélet forrásánál mindjárt nagyon kiáltó ne legyen, mondják: „Éppen azért kell a nép képviselőnek függetlennek lennie választóitól, mert az egész országot képviseli."

Felejtik azonban, legalább elhallgatják, hogy a választó kerület oly aránylagos része az országnak, mily aránylagos része az egyes képviselő az egész parlamentnek.

Ezzel tehát csak a rosszat nagyítják, midőn szépíteni akarnák.

Mert minden képviselő független lévén küldőitől, mint kerülettől, az egész kerületekre osztott ország is függő lesz képviselőitől; következőleg csakis azért kell mindegyiknek az országot képviselnie, hogy az egész testület függetlenül képviselhesse az országot.

Ez világos. —

Miért tépik szét tehát a dolgot doctrinairi csürés csavarással? Ha jót akarnak mondják ki egyszerüen: hogy

a parlamentnek, mint független pár száz embernek ke a nép törvényhozási jogát birtokba vennie és gyako rolnia. —

Ezt legalább megértjük, mert ezen uj parlamentari nyelv körülbelől annyit tesz régi magyarsággal: „mi tudjuk azt, mi nektek kell jó-táblabirák! Ti nem értetek már ahhoz, mit a képviseleti logika szerint most csak mi tudhatunk."

Nem lehet — az igaz — ezen uj elmélet mellett is érteni logikai okát, miért kell az egyes képviselőknek országokká, az országoknak pedig egyes képviselőkké válniok? de annyi bizonyos, hogy ily értelmezés mellett kényelmesen összeülhet a kis sok ország, mi aztán mégsem országgyülés, hanem „Ház."

Igaz, hogy mindkettő, — a követ és képviselő, — kifolyása a nép hatalmának és képviseli azt, de az utasíthatási jog által a nép személyes befolyása biztosítva, és a parlamentaris omnipotentiának utja bevágva van, holott ily teljhatalom mellett a nép egyetlen teendője — a választás. A többi, vagyis a törvényhozásbani minden beszólhatás teljhatalmu képviselőinek dolga.

Igazuk lehet tehát azon parlamentaristáknak, kik azt hiszik, hogy a nép minden teendője: ekéje, kaptafája, és ügyvédi aktái mellett van, a parlamentaris nagy beszédek hallgatása és olvasása pedig csak pihenési időtöltése. — Kik az alkotmányos emberiségben nem csak szavazó gépet, hanem tanácskozó polgárokat akarnak látni, minő volt mindig a magyar, — ismét könnyen választhatnak a két rendszer között.

P u s z t a   k é p v i s e l e t,   és   s z e m é l y e s   j o g g y a k o r l a t: e két szóval jellemezve van a két rendszer, és az űr mélysége, a kettő közt kijelölve, mit ugyan néhány alkotmányos fictioval betölteni és kiegyenlíteni senki sem fog.

A képviseleti rendszer, a mint azt ma értelmezik, a „népfelség tana" a koreszméje, egy fogalom, melynek organikus élete nincs. A megyei személyes joggyakorlat, a személyes (egyéni) szabadság.

Igaz, mert egy egész nemzet tömegesen és egy helyen nem határozhat, akaratát okvetlen csak megbizottjai által tolmácsolhatja; csakhogy a magyar önkormányzati követ, és az európai parlamentaris képviselő közt ég és föld a különbség.

A követ csak azt hajtja végre, mit én tartok jónak, s a mire határozottan én biztam meg; ez pedig beszél nevemben a mi neki tetszik, nem kérdve véleményt senkitől, és nem felelve senkinek.

Ezen tételemben pedig mind az „én", mind a „senki" az egész nemzet maga, melyhez történetesen ezen sorok irója és olvasója is tartozik.

Ott tehát — t. i. a magyar országgyülésen, — az egész nemzet beszél nehány kiszemelt ember ékes ajkaival. Itt háromszáz és nehány ember véleménye és akarata, az egész nemzet véleménye és akarata, vagy is a nemzet maga.

Ott a nemzet képviselője megtisztelt szolgája és tolmácsa a nemzetnek, kinek ügyességére bizta akarata kivitelét; — itt, ha nem is ismétlem azt, mi már tekintélyes ajkakról mondva volt: hogy t. i. a nemzet igy csak urat választ magának, — bizonyos, hogy nehány száz ember discretiojára bizza magát, a kik sors osztók felette.

Igaz azis, hogy a nép nevében s a népért kell eljárniok a képviselőknek is, és hiszem a legtöbb esetben meg fognak felelni kötelességüknek; de kinek ne tünnék fel a nagy különbség a teljhatalmu gyám közt, ki gyámnoka ügyét függetlenül s a maga belátása szerint — elhiszem lélekismeretesen — intézi, és azon ügynök közt, ki egy nagy érett testületnek megvitatott, és legalább fővonásaiban formulázott végzése kivítelével bizatott meg? —

A ki ezt egynek tartja, az előtt a korlátlan teljhatalom, és a szabatos megbizás egy; az előtt a dologra nézve ugyan az, ha egy nemzet gondolkodik és intézkedik saját sorsa felett, vagy azt csak más teszi helyette.

Lehetnek esetek, midőn az utóbbi hasznos, s talán mellőzhetlen, mint minden dictatura; de bizonyos, hogy

a nemzet nagykoruságát csak az biztosítja, mi a nagykoruságnak szükséges eljárása.

A képviselő testület tehát, parlamentaris palástjából kivetkeztetve: a nép által választott néhány száz ember, kik sorsa felett korlátlanul rendelkeznek. S ha valaki a népet éretlennek hiszi arra, hogy sorsa felett önmaga intézkedjék, — beértve természetesen a „nép“ közé az egész intelligentiát, a 3—500 ember kivételével, — az helyesen okoskodik, ha nagy garral hirdeti, hogy ő parlamentarista, s az utasitás emberét lenézi, mint olyat, ki a nép érettségében hisz, vagy legalább az intelligentia befolyását a „suffrage universelle“ ellenében szükségesnek tartja.

De a ki igy gondolkodik, ne nevezze magát democratának a szó nemesb értelmében, ki a nép uralmat azért vítatja jónak, mert a népet, mint ilyet, javát, roszszát, apraját, nagyját jogilag megilleti, hanem valja be, hogy az ő felséges népe kiskoru, kinek okvetlen gyámnok kell.

Bizonyítsa be aztán, hogy ha népe felségi jogai gyakorlatára nem való, rendszere mellett, mikor és mikép lesz arra való? mert előttem ugy látszik, hogy így soha sem lehet az.

Az emberiség is olyan, mint a gyermek. Minél tovább tartatik ölben, annál későbben tanul meg járni a maga lábán.

Bizonyítsa be végre, hogy azon 3—500 ember, kiket csak az ő éretlen népe választhat, az ország legjava, s hogy az ugynevezett „legjobbak kormánya“ democratia, s nem lesz azonnal más, mihelyt akarja.

Alig hiszem, hogy bár melyik sikerüljön neki.

A legjobbak kormánya eddig betüszerénti értelemben aristocratiának neveztetett, de democratikus korunknak éppen az aristocratia nem kell, mert tapasztalta, hogy a „legjobbak kormánya“ szokott időjárásával a legroszabb kormánnyá válni, mint a legjobb borból válik a leggonoszabb eczet, ha a gazda maga nem néz utána, nem töltögeti, nem törölgeti hordóját.

És éppen oly kevéssé valódi democraták a teljhatalmu demagog néptribunok. — Nem Danton, Marat és Robespierre teszik a valódi democratiát, hanem maga a népben gyökerező hatalom.

Hogy a nép nevében és a népért történik minden, az nem változtat a dolgon. Alig találunk a történelemben kormányzást, mely korlátlan önkényét, és néha legundokabb eljárását, nem ezen firma alatt folytatta volna. A népet mindig a nép nevében nyomták el.

Aztán az ily értelemben vett „legjobbak kormánya" is csak ugy volna lehetséges, ha lenne egy oraculum, melynek ujjmutatása szerint történik a választás. De éppen a szabad választásnak fatuma, hogy a ki választ, megcsalhatja magát, sok pedig már ugy is választ, hogy jól ne választhasson. Ekkor pedig a közjóra veszélyes.

Ki azt mondja, hogy elég biztosságot lát a személyben, annak igaza lehet bizonyos személyre concret értelemben. Ki azt átalában vitatja, az megtámadja az alkotmányosság alapelvét, vagy nem tudja mit beszél; mert felkellene tennie, hogy minden választás jó, s hogy okvetlen a legjobbra esik, mert a ki ezt állitani nem akarja, a biztosítást a lehető rosz választás ellenében feleslegesnek nem találhatja.

A választásnál, mint egyedüli garantiánál, a dolog természeténél fogva hiányzik a garantia, mert a választás lehet jó, vagy rosz, s ha rosz talált lenni, orvoslatról nincs itt gondoskodva.

Ha csak egy lehetőségre számitottunk, szegény számadást tettünk. Ha az eshetőségekről nem gondoskodtunk, az első véletlennél öszvemegy minden bölcseség.

A választás egyedül nem elég a szabadság biztositására, tehát magának a szabadság postulatumának nem felel meg.

Feltéve, hogy a választási mód a legjobb is, mégis kell a térítvény, mert a feltétlen bizalom soha sem okosság oly világban, hol minden bizonytalan.

Már pedig egyik választási mód sem ér e tekintetben semmit, a kevert pedig (p. o. a fokozatos) a legrosszabb.

Mi már eléggé ismerjük a választás minden gyöngéit: a kortesi poharakot, csókokat, napi bért olmosokat sat. hogy itt több szót reá ne vesztegessünk.

Kiknek jó tehát a puszta választás?

Azoknak, kik a népnek jog helyett jogárnyat, folytonos és organikus alkotmányos élet helyett, szabadsági szökő ünnepnapokat — minden három évben egyet — a közügyekbeni személyes részvét helyett, csak altató alkotmányos port akarnak adni a népszabadság nevében.

Nem nehéz a puszta választási jog sophismáit, mint nyulat a tudományos sürüségből kiugratni.

Miután már az adósságokkal és saját eljárása szülte terheivel rakott absolutistikus államháztartások csak a democratia zászlója alatt haladhattak, s a szabadság éhes népnek jog concessiokat kellett adni, hogy erszényét és szivét megnyissa; mivel a szellemi kenyeret meg nem akarták adni, megadták annak árnyát.

Kitrombitáltatták mindenfelé: hogy már a nép „felséges", s felségi jogait képviselői állal gyakorolhatja; de mivel ezek (a nép képviselők) még felségesebbek, minthogy feleletre sem vonhatók általa; a felségessé lett nép csak a gyámnokság más neme alá került

Mert a képviselő választás a nép törvényhozási jogának csak egyik és pedig lényegtelen része. Csak a nép szabadság igéje annak vére és húsa nélkül.

Választás és tanácskozás (utasitás) két külön joga a népnek, melyek egymást egészitik ki. A választásnak, hogy az legyen, minek lennie kell, kapcsolatban kell állania a nép tanácskozási jogával, mi azt realisálja, valósággá teszi.

A választás szabadságának, — mert hiszen éppen e szót nyomják meg: „szabad választás" — csak ugy van értelme, ha a képviselő megszámoltatható, s igy visszahivható is, ha t. i. tőlünk függ a körülmények szerint megadni, vagy visszavonni a bizalmat; mert ha megtagadjuk a néptől ezen jogot, akkor vagy feltesszük róla, hogy valamely felsőbb sugallatnál fogva csalhatlan választásában, vagy bevaljuk, hogy csak alkotmá-

nyos szembekötősdit játszunk vele akkor, midőn szabad választásnak nevezzük azt, mi csak korlátlan gyámjának megválasztatá, ki sorsa felett jól, vagy roszul egyaránt felelősség nélkül rendelkezik, mihelyt jól vagy roszul megválasztva van.

Mert micsoda szabad választás az, melynél a népnek csak „igent" lehet mondani, de „nemet" még akkor sem, ha megvedlett képviselője nyilt ellenségévé vált.

Természetes, hogy a népről is feltehető, miszerént csak azt választja, kiben bizik, de ott a baj, hogy abban a kiben bizik, gyakran csalatkozhatik is, s akkor e rendszer mellett nincs orvosság.

Az tehát, mit a képviseleti rendszer „szabad választásnak" nevez, s egyetlen alkotmányos garantiául állit fel, tulajdonkép egyik „nagy szava" a charlataneriára hajlandó kornak, mint a kormány felelőssége is; mert valamint a kormányzás nem lehet alkotmányszerü, ha nem felelős, a választás sem választás sajátlag, ha nem szabad, s igy a „szabad" szó parlamentáris pityke csak, ha mellette megtagadtatik a visszahivhatási jog.

Hogy az iker jognak, melyek együtt egészítik ki a nép törvényhozási jogát, éppen a fontosabb a lényegesb része tagadtatik meg, annak csak egy helyes oka képzelhető: ha t. i. ezmáskép nemlehet. Mert a többit, hogy p. o. felesleges, hasztalan, veszélyes sat. — mint annak idejében elmondandom — komolyan venni nem lehet.

A divatos alkotmányu Európa, mely szivesen veszi vissza egyik kezével, mit a másikkal adott, eleve ugy intézkedett, hogy alkotmányos szervezete mellett, az máskép ne is lehessen; mit választó kerületeivel el is ért.

De valjon megtagadható-e az nálunk a megyei ősi szervezet mellett, nem csak az alkotmány sánczaiba bevett népnél, de azoknál is, kik annak eddig élvezetében voltak, s ha megtagadjuk valjon előhaladás-e ez?

Tagadhatlan ugyan, hogy otthol absolutismus volt már maga a képviselő választás tetemes jog nyeremény, következőleg, hogy a képviseleti rendszer becses intézmény lehet, már mint átmenet is ott, hol a népnek al-

kotmánya nem volt, de valódi felfordult világ ott, hol a személyes joggyakorlat 800 éves.

Sok igaz lehet abban is, hogy a parlamentarismus a legméltóbbaknak adja, — legalább akarja adni — a legfőbb jogok gyakorlatát. Mill maga ezért pártolja. De itt az a fő dolog, hogy ha kizárjuk már elvileg a köztanácskozásokból a kevésbbé művelteket, sőt magukat az ily köztanácskozásokat lehetlenitjük; nyer-e ez által a népfelvilágosodása, és életrevalósága? mit Mill is leginkább akar, mi annyira kell főleg democratikus szervezet mellett, s hogy nyer-e ez által a közjó, mely éppen azért, mert közös, a közértelmüségtől nem is tagadható meg?

A dolog leginkább mi reánk igen komoly, mert a magyar nép igen fontos ősi jogáról, s nem holmi rendi sarlangokról van szó, mint reá fogni szeretnék, s azt oly könnyen a nemzet kezéből alkotmányos fictiokkal kiokoskodni nem engedhetjük, s csak is a logika kérlethetlenségének áldozhatnánk fel.

Az, mit utasitási jognak nevezünk: a tanácskozó megyei közgyülés, az önkormányzati nemzet törvényhozási joga. A legfőbb, mert a törvényhozás joga a legfőbb. —

Miért akarják elvenni tehát a legfőbbet azok, kik a megyei rendszer védőinek és valódi democratáknak mondják magukat csak azért, mert a szűk aristokratikus formák democratiává tágultak?

Valóban, midőn a képviseleti rendszer mellett halljuk a sok czifra nyilatkozatot éppen a nép érdekében, és a democratia nevében, a legtöbbnek azt mondhatná az ember kis gorombasággal, de nagy igazán, hogy azt sem tudják, miről beszélnek.

A parlamentarismus mondják népképviselet, a megyei rendszer pedig az önkormányzat; de mivel mélyebbre nem hatnak, azt hiszik, hogy a két elvileges ellentétet kiegyeztetni lehet. Hogy az egyik az alkotmányos négyszög, s a másik az önkormányzati kör, s a kettőt kiegyeztetni csak ugy nem lehet, mint a mathematikai

körtnégyszegíteni, azt elhinni, legalább bevallani, se sem akarják.

Őszintén szólva, mert senkit gyanusítani nem rok, s hol logikát nem látok, azt nem is értem, — ezen eljárás előttem megfoghatlan, mert logika a gondolkodás szükséges alakja. Mi nem logika, az lehet sejdités, álmodozás, poesis, mint egy idilly költemény, mint az ima, de mint realitás: öszveférhetlenség, — absurdum. Meghaladja az ész határait. Több vagy kevesebb annál.

Ismétlem: sem leczkét tartani, sem bár kit gyanusítani nem szeretnék, de bajos a komolyságot megtartani az oly ferdeség felett, midőn azok, kik a népjogok gyöngyét, mint fületlen gombot egy nagy fictioért (magyarul: semmiért) játszva dobják oda, ők beszélnek még jogfukarságról.

A magyar megyei rendszer nem csak házi önigazgatásban áll önválasztotta tisztviselők által, hanem sokkal fenségesb jogok tartoznak ahoz: a hozandó törvények felett tanácskozni, az utat kijelölni, s a törvények szabályszerü végrehajtását ellenőrizve eszközölni.

És mit adnának ők valódilag az ő népüknek — lássuk:

Megadják a választási , de elveszik a tanácskozási jogot a törvényhozásnál, s az ellenőrzést a végrehajtásnál, azaz: a beleszólhatást és utána látást saját legfontosb ügyeiben. Midón a szavazási ládát megnyítják, a tanácstermet bezárják. Sőt magát a választást is illusoriussá teszik az által, hogy minden garantiájától megfosztják. —

Megadják a jogot annak, ki azt használni vagy nem tudja, vagy nem akarja, s elveszik saját háztüzénél: a megyénél attól, ki képességgel, akarattal és eszközökkel bir ahoz: az intelligentiától és birtoktól.

Elveszik a kedvet is részt venni a közügyekben attól, kinek volna, midőn oly szemernyi részt engednek a lángésznek, mint annak, ki olvasni sem tud. — Igaz, hogy szavazata csak egy lehet minden egyes polgárnak, mert mindenki csak egy számtani egység; de azt, hogy

mennyit nyomjon minden egyes embernek szavazata mesterségesen korlátozni, s szellemi tulsulyát annak, mi természeténél fogva szellemi lény, lehetetleníteni, a természet és az emberi genius elleni bün. — Azon szavazat közt, mit a hazafiui lelkesedés szárnyain a szónoklat ad, s azon szavazat közt, midőn az ajtónál más sugja a kijelölt nevét, mit meg sem tanult, megmérhetlen a különbség. — A talentumot, érdemet és jellemet éppen itt, hol legszükségesb, megsemmisíteni, lehet machiavelli remeke egy Caesár-féle népfelségnek, mely éppen az emberi felséget üti agyon, midőn lerontja mind, de alig ha lehetne eszményképe a magyar önkormányzatnak.

Mert bizonyos az is, hogy igy végre maga a képesség esik előbb vagy utóbb áldozatául az intézményszerü tehetetlenségnek.

Az ily eljárás vagy azt akarja mondani, hogy az uj souverenitás még nem ért meg arra, hogy önmaga kormányozza önmagát, hogy tehát magyaros önkormányzatról a mostani democratiánál szó sem lehet; vagy pedig, —

Na de nem mondom ki, mert ugy is kiindulási pontul csak az első vehető.

És ha erre nézve ismét állana is: hogy sok a népből csakugyan nem képesített joga gyakorlatára, hány van ki alkalmas? s mily jogon zárhatók ki ezek?

Hogy az egyenlőség józanság is legyen, nem a magasbat kell lerántani, hanem az alsóbbat emelni. A józan egyenlőségi tannak megkell állapodnia a Saint simonismus elvénél: mindenkinek képessége szerint: („a toutes selon ses capacités“) és nem sülyedhet a communismus egy vályujához és sok fakanalához erkölcsileg sem.

Nem attól kell megtagadni a jogot, kit az megillet, hanem ugy intézkedni, hogy a valódi jogosultság érvényesíthesse magát, mig a tömeg szabad verseny utján jogához neveltetik, miről tüzetesen később.

És nem azt kell állítani a képviseleti rendszer embereinek, hogy a nép még személyes joggyakorlatra nem ért meg, de azt kellene inkább megmondaniok, hogy

mikör és mikép lesz az ő népük arra alkalmatos? mert ugy látszik, hogy igy soha sem lehet az, miután maguk az intézmények olyanok, melyek azt kizárják. — Igy remény sem lehet, hogy a jogai gyakorlatából kizárt nép valaha arra alkalmatos lehessen. — A bekötött száj sohasem tanul meg beszélni.

Ha pedig a 48-ki jogterjesztés csakugyan az akar lenni, mi czélja, hogyan vehetjük el a jogot azoktól, kik az előtt is gyakorlatába voltak?

Ily szemüvegen átnézve pedig, a parlamentarismus reactionariusi gyanuba jöhet a „Hirnök" előtt is, mert midőn száz ezreknek ad jogot, árny joggá alyasítja az által, hogy a valódi jogot mindenkitől elveszi.

Lehet a megyei rendszer ellen sok mindenfélét felhozni e tekintetben is. Mondhatni: hogy akadálya a haladásnak, mert itt szava van mindenkinek; — mondhatni: hogy az mi hajdan aristocratikus formája mellet is annyi bajt okozott a kormánynak, democratiában a nép periodikus meetingjeivé válandván, veszélyes, — mondhatni: hogy az mi hajdan az oppositionális táblabiróság asyluma volt, az ma a demagogok meleg ágyává leendne; — lehet egy szóval sok ilyesmit felhozni; (mire természetesen felelni is lehet, és akarunk is;) csak egyet nem lehet mondani: hogy t. i. mint democratikus intézmény nem a valódi szabadelvüség.

És viszont feudalis izünek állított lap ellenében lehet a democratia vivmányait emlegetni; de itt az a kérdés: hogy az öszves magyar nép szabadsági bástyái maradnak-e a régiek? azaz: hogy a magyar megyei rendszer lesz-e az a népre, mi volt a nemességre? mert ha a 48-ki atillás és budás democrata népnek, nem lehet annyi személyes, tehát valódi joggyakorlati tere, mint a szük keblü rendi alkotmány, bocskoros nemeseinek adott, ugy én ott minden nagy szavak nagyitó üvege alatt sem láthatok mást, mint névleges haladás mellett valódi hátrásdiságot.

Mihelyt a népről ugy beszélünk, hogy önmagunkat is bele értjük, mindjárt tisztába jövünk a népjogok iránt.

Mit használ a nép jogokról, a nép hatalomról beszélni, ha tehetetlenné, vagy talán némelyeknek szive kívánsága szerint ártalmatlanná tettük? lekötve, mint villanyfolyamot az egyetlen jog — a választás által.

Csak egy érv lehetne döntő — mint mondtam, — a gyakorlati lehetetlenség, hogy t. i. az máskép nem lehet. És ezt talán mondhatnák mások, kiknek a magyar megyei rendszerről, mint a nép jogélet becses formájáról, fogalmuk nincs, de a magyar democrata csak is azt mondhatná, mit ő teljességgel nem mondhat: hogy népe éretlen.

A józan emberi értelem, az ösztönszerü közérzés, a két rendszer közt régen kimondta itéletét. Példabeszédekben lerakott élet maximái mind önmunkásságra utalnak, s a mások általi dolog végzést, határozottan roszszalják. —

A mi tehát a köznapi magán életben feltétlenül elvetendő, az lehetne jó a népnél éppen a főben, midőn szabadsága és joga forog kérdésben, s ennek éppen a democratia haladás nevében kellene igy lenni?

Lássuk tehát tudományos oldalát csak böngészve tájékozásul, miután a lényegest elmondtuk Millel.

A tévtanok tudákos várát tégláról téglára szétszedni hosszu és fárasztó munka, de szükséges.

V.

A képviseleti rendszer a tudomány palástjába buvik, s a c i v i l i s a t i ó s z ü l ö t t j é n e k nevezi magát.

Küzdjünk meg tehát vele saját fegyverével is, s nézzük, hogy valóban életrevaló tudomány-e, mi annak adja ki magát, vagy pedig olyan, melyről már tudományos nyelven elpanaszolva van, hogy „cerebrum non habet.“ —

A parlamentarismus korunk vivmánya, s korunk a felvilágosodás korának mondatik; feltünő azonban, hogy

az eszmezavar soha sem volt oly nagy, mint a mióta mindnyájan felvilágosodottaknak hisszük magunkat. — A civilisatio nap- vagy álfénye-e az, mely már sokakat megvakított?

Az őskor tételei azért helyesek és igazak, mert egyszerüek és mintegy szüzies tisztaságuak. Ma — mondhatnók — tudományosan összevissza van zavarva minden. Legegyszerübb fogalmai az igaznak, jónak és szépnek megvannak támadva.

A helyes tájékozás soha sem volt oly szükséges mint ma.

A képviseleti rendszert többször neveztem uj elméletnek; de a dologra nézve nem az a baj, hogy uj elmélet, hanem az, hogy egészen hibás elmélet.

A theoriáknak átalában azon jó oldaluk van, hogy hypothesiseikkel a világ rendén mit sem változtatnak. Az elmélet önmagában igen ártatlan dolog. Csak játékszere a tudósoknak. Az uj tan egyedül akkor fontos, és a fennállóra veszélyes, ha oly igazságot fedez fel, mely eddig a nép szemei előtt elburkolva volt. De ekkor nemis elmélet tulajdonkép, mert maga a dolog lényege, s ilyenkor ellenállhatlan erővel hat. Az ily elmélet nem uj rendszer már, hanem az igazság örök erejének visszahatása az oly társadalmi viszonyok ellen, miket erőszak vagy ravaszság létesített, s melyek ismét csak a brutalitás elméletei. Ilyenkor az uj elmélet csak a diadalmas tény, s az mi eddig fennállott, a megbuktatott problema, mi tény akart lenni. Az igazság egy tollal kezében megsemmisíti azt, mit századok villogó karddal kezükben állítottak fel; de ha a toll az örök igazság tentatartójába nem mártatott, csak oly értéknélküli gondolatokat ir le, melyek talán már holnap láthatlanokká és olvashatlanokká válnak.

Nálunk például a nép és föld felszabadítása a jogegyenlőség sat. nem volt uj elmélet. Ez a gyakorlati szabad élet kivánalma volt. Elméletnek csak a képviseleti rendszer nevezhető, mely az alkotmány sánczaiból eddig kizárva volt nép szabadságának nevében, magát a

személyes joggyakorlatban gyökerező nemzeti szabadságot tenné illusoriussá.

Nem akarnám egyátalán fogva azon taktikát követni, mely az által hiszi ostromolhatónak a tant, ha azokat, kik annak védői, megtámadja, és szándékos félrevezetéssel gyanusítja.

Ez előttem nemtelen, s igy önmagában már rosz fegyvernek látszik.

De más oldalról ugy látszik előttem, hogy a mostani divatos európai képviseleti bölcseség lovagjai, kissé hasonlítanak a spanyol költő sován termetü lovagjához, kinek azon szerencsétlensége volt, hogy nem anynyira anyagias felfogásu apródját, a hires Panzát, hanem önmagát ültette fel minden lépten.

Elhiszem, sőt tudom, hogy jót akarnak. De mit ér? Ha a személyes részvét, tehát a valóság helyett a képviseletet fogadják el és ajánlják mindenben, ők az okai, hogy — mint a székely atyafi, a kenyérre kent holdvilágot eszik meg turó helyett.

Kétségkivül a parlamentarismusban, mint elméleti rendszerben igen sok kecsegtető van, de ez mind csak papiroson lehet, s nem az életben, azon egyszerü oknál fogva, mert abban minden csak képviselet, azaz: képe a valónak, de a nép által megfogható realitás semmi.

Igen szép alkotmányos kép a képviseleti rendszer, mint azt a tudomány felállította és megirta, de hogy a jó törvényhozókat az élet szüli, és nem az iskola, az fatuma a tudománynak, mely nem az életből indul ki.

Uj elméleteket gondolnak ki, de a világ, s benne minden a régi. Innét az ellenmondás a tudomány és élet között.

Ha megsemmisítve a dolgot csak annak nevét tartottátok meg, mert a személyes jogból, képviselt jogot csináltatok, és ezt még haladásnak nevezitek, nem vehetitek rosz néven, ha azzal gyanusítanak, hogy csak tudós homokot szórtok a nép szemébe.

Valóban ha nem azt veszszük készpénz gyanánt, mit a Rotteck Welcher-féle tudósok elméletileg megirtak

a parlamentarismusról, hanem nézzük azt, hogy mi volt az életre alkalmazva Francziaországban, és mi ma is Berlinben, Bécsben? nem lehet fel nem ismernünk a hamis játékot, mely azzal üzetik, s a nagy angol institutioval párvonaloztatik, mi egészen más, mint a minek tartatik. —

Hogy a képviseleti rendszer egy oldalu emélet mutatja neve és minden műszava.

A népről beszél legtöbbet és a népnek árt legtöbbet, midőn minden cselekvési tért, és igy minden politikai életet elzár tőle. — Minden hatalom forrásának nevezi, de hatalma minden 3—6 évben egyetlen napra és cselekvényre terjed, mint az őskor rabszolgáinál. — Felelősséggel altatja a népet; egész rendszerét a felelősségen építi, de a nép maga senkit, még saját képére teremtett képviselőit sem vonhatja felelősségre. — A nép csak mint tömeg souverain, s a felséges népben nincs egyetlen szabad ember. A népfelség elve a népet oly lelketlen tömeggé gyurja, melynek nincs akarata.

Ha pedig a szabad polgár nem szabad ember egyszersmind, ugy nem tudom, hogy mi az? s ha maga a polgári szabadság nem más, mint közös tehetetlenségi egyenlőség, ugy azt sem értem, mi az ily egyenlő szabadság? Az oly közös szabadság, mely minden polgárnak nem szabadsága, s az oly közös hatalom, mely egyszersmind nem cselekvési tér, nem lehet az valóság, csak név. —

Vagy én nem tudom tehát, hogy mi a polgári szabadság, sőt maga a szabad ember; vagy nem lehet a szabadság húsa és vére az, mi e név alatt árultatik.

Mit akar maga a kor? — ezt mutatja hármas jelszava: „szabadság, egyenlőség, testvériség.“ A czél tehát jó és helyes. De ha azt kérdjük: hogyan akarja e czéljait létesíteni? könnyen belátjuk hogy, mert az eszközök helytelenek, roszak is.

Különösen a szabadságról sokat beszéltek már elméleti tudósok és gyakorlati politikusok. — Az eredmény nem lehetett egy, mint az ut ahoz különböző volt.

Ha közelebbről tekintjük azt, mit ma szabadságnak neveznek, ugy inkább azon mesterkélésnek látszik, melylyel szabadsági vágyát a népnek kielégíteni akarják, a nélkül, hogy megadnák a valóságot magát.

A modern liberalismus, midőn a népszabadság nevében teszi tehetetlenné a polgárt, csak más alakja a mult századok állami mindenhatóságának és bureaucratiai kormányzatának.

Miután maga a szabadság már meg nem tagadható, feladattá lenni látszik a szabadság után sóvárgó népet hamis utakon vezetni, és szép hangzatu szavak által nyerni el az absolutismus czéljait.

Korunk szabadelvüsége, mint felvilágosult napjaink lélekismerete, minden jogot a néptől származtat le, s a democratia alapelvét maga a tudomány karolta fel. Ez a jogforrás,„ és a jogczél. Minden érte, és az ő nevében történik. Ő az ur, és pedig felséges, korlátlan, egyedüli. Nincs többé sem isteni, sem születési jog. Szava — mi pedig néha igen gyarló mais,— Isten szava; itélete mint közvélemény, — mi pedig néha reggel „Hossanát“ kiált, délután „feszitsd fel“-re szavaz, s néha egy Times-nél is olyan: „ha akarom vemhes, ha akarom nem“ féle, mert az ő karja is a természet törvénye szerint csak befelé hajlik, kifelé pedig eltörik; — szava mondom, mint közvélemény a legfőbb biróság. — Röviden: minden az övé, minden ő tőle jő, minden ő hozzá folyik vissza. — Csak egy nem lehet az övé: a cselekvés. Szolgálják, dicsérik, tömjénzik, de egy feltétel alatt: hogy ő maga meg ne mozduljon.

Mondhatnók: hogy a népképviselő ministere az uj felségnek: a népnek, azon kis különbséggel, hogy ez nem lehet felelős.

De hát miért nem lehet felelős?

Ez kényes egy kérdés, mire sok mindenfélét felelnek, de a mi mind tulajdonkép csak ürügy és nem ok, mihelyt felteszük, hogy a parlamentarismus formulája: „mindent a népért a nép által,“ nem más czélt rejteget a tudós köpenyeg alatt.

A gyermek mellé természetesen felügyelőt adnak, a gyönge agyuaknak gyám kell, de a felnőtt és értelmes embernél a legfőbb kellék az önállás és önmunkásság. —

Miért tehát a felséges nép helyett mindenütt a teljhatalmu képviselő?

Ez a második csiklandós kérdés, mire már kevesebb „mindenfélét" lehet felelni, kivált ha nem én teszem fel e kérdést, hanem történetesen oly tekintély után, minő például Toqueville, csak ismétlem azt.

Ha minden hatalom csakis ugy lehet hatalom, ha tehet is valamit; ha nem csak üres szó, nem csak egy fehér vagy fekete golyó, ugy miért nem szabad a felséges népnek tenni is valamit?

És ez a harmadik fogas kérdés, mire éppen nem lehet felelni, hogy el ne áruljuk a doctrinarismus sophistai lólábát.

E három kérdésben, és az ezekre adott alkotmányos feleletekben van szerintem a nagy válasz fal a két rendszer közt; mert mindkettő logikai s igy változhathatlan fejleménye a polgári szabadság két külön definitiójának: a képviseleti rendszeren épült parlamentarismusnak, és a személyes joggyakorlattal kapcsolatos magyar önkormányzatnak.

„Igazán mondom nektek: a bölcseséget csak saját művei igazolják" — szólt az üdvezitő, ki az igazság és nem a fictio által igérte felszabadítani a világot.

VI.

Vannak igazságok, melyek oly erővel világitanak lelki szemeink előtt, hogy az értelmet fényárjukkal elöntik s megzsibbasztják. A lélek lebüvölve ven általuk, szerelmes lesz beléjük, és as egész ember mintegy szolgálatukban áll.

Ilyen igazság előttem a magyar megyei önkormányzatnak a népszabadság realisalására és biztosítására döntő befolyása.

Lehet azonban, hogy logikánkkal bizonyos egyoldaluság kapcsolatos. A tapasztalás bizonyítja, hogy néha a legtisztább fejek kedvencz rendszerükkeli foglalkozásukban, nem annyira annak nehézségein akadnak fel, mint inkább csak azokat látják, melyek az ellenkező eszmék és eljárásokból származnak; hogy tehát nem egyenlő részrehajlatlansággal latolják meg az okokat, az esélyeket mindkét részről; — és ugy látszik előttem, hogy az igazság, mint tárgyilagos belátás, a gondviselés által nem egyes embereknek, hanem csak az öszves emberiségnek adatott meg; — a politikai igazságok végre leginkább rendelvék alá időszakos fejlemény és haladásnak. —

S éppen azért, mert nézetem ez, és ehhez alkalmazott eljárásom is; mióta a képviseleti tan hazánkban is felmerült, s főleg mióta legujabb törvényeinkben is tért nyerni akart, figyelemmel kisérek, tanulmányozok mindent, mi a két tan előnyére vagy hátrányára történt s mondatott; de csak egy ellenvetést találtam, mi sulylyal bir, és mint meg nem dönthető érv, nagy hódítást tett a képviseleti rendszer részére közöttünk is.

Nem érvényesíthető a nemzet, mint ilyen törvényhozási és végrehajtási joga, nem lehetséges tehát különösen az utasitási jog, mert a nemzet már egy nagy tömör testületévé válván a népnek, annak okvetlen ily képviseltetést is kell adni, s nem az egyes részeket képviselni. A parlament az ország nagy tanácsterme, hol provincialis érdekek tulsulylyal nem birhatnak. Minden követ csak a nemzet képviselője lehet ott, hol, nem a „karok és rendek“ jogairól, hanem csak a nemzet nagy érdekeiről lehet szó. Szükséges tehát, hogy a képviselő testület mind azon méltósággal és függetlenséggel birjon, mely magát a nemzetet megilleti, hogy igy a nemzetnek valódi eleven képévé váljék, s annak legdicsőbb tulajdonaival birjon.

Ezen fő érv, melyen az egész rendszer épül, egyszersmind a legcsinosabb sophisma, mely az egész sza-

badsági irott malasztot arany porzóval hinti be, és két részre oszlik, melyek egymást egészitik ki; mert az egyes kerületek által választott képviselők csakugy lehetnek az egész ország képviselői, ha az ország ügye, mint compact egész képzeltetik, ez pedig ismét csakugy történhető, ha a képviselő választói által nem utasíttatik.

De az itészetet egyik tétel sem állja ki. Kissé mélyebb megfontolás megmutatja ezen két elméleti tét gyöngéjét, melyek csak üres nagy szavakból állanak.

Nem igaz, hogy az ország érdeke az egyes részek érdekeivel ellentétben áll, nem igaz, hogy minden követ az egész országot képviselheti.

A nemzet csak fogalomban egy nagy elvont egész, de valóságban nézetek és érdekek által elválasztott egyes részek öszvege, melyeknek kielégíttetniök, s ezen kölcsönös kielégíttetés által öszhangzásba hozatniok kell. Ezen czélnak pedig csak oly képviselő testület felel meg az életben, mely mind ezen nézeteket és érdekeket hűn és tökéletesen képviseli.

Külön érdekek harcza és ellen harcza mutatja a nagy akaratott: a közvéleményt, mely akkor lehet közazaz: közös vélemény és akarat, ha a sok egyes vélemény és akarat sugárai egy nagy tüzpontban jőnek öszve. Néhány száz ember véleménye azt soha biztosan nem tükrözheti vissza. Ezt csak az egész nemzet teheti, ha — mint az utasítási joggal felruházott közgyüléseknél — legalis formákban kétségbevonhatlanul nyilvánítja meggyőződését és akaratát, mit biztosan se meg nem tudunk, se ki nem elégitünk az által, ha elnémitjuk. Igy csak a harczot tesszük makacsabbá, keserübbé és állandóbbá.

Ha minden rész, ha minden érdek szabadon nem nyilatkozhatik, s védelmére fel nem léphet, mert a köztanácskozásban minden közös kell hogy legyen, mivé lesz a részeknek, — melyek pedig megvannak mindenütt — szabadsága?

Ha a felület alatt kissé mélyebben vizsgálódunk, el kell ismernünk, hogy csak oly kormányzati alak esz-

közölheti a népek megnyugvását és jólétét, melyben a központi mellett a számtalan provincialis érdekek is képviselve vannak, mert a központ, az öszveg maga nem lehet más, mint a szabad részek szövetsége.

Ha ez máskép lehetne, a centralisatio oly szentek szentje volna, mit ujjal érinteni sem lenne szabad.

És mi a parlament, mint a közérdek feletti tanácskozmány, ha nem a külön nézetek és érdekeknek köztanácskozás utjáni összeolvasztása és kielégítése? Ha minden egyes képviselő tárczájában hozná fel az egységes nagy nemzeti véleményt és érdeket, mint a képviselő rendszer felteszi, ugy csak is a határozatot kellene ott formulázni, s a tanácskozás: — mi egy parlamentben sokkal nehezebb, azért, mert a parlamenti tagok nem oly világosak és formulázottak, mint az utasítások, — sokkal nagyobb bajba kerül, mint amugy.

De hogy ez nem igy van, maga a parlamentarismus elismerte, mert kimondta, hogy ott minden résznek: birtoknak, iparnak, tudománynak, munkának fel- középés alosztálynak képviseltetniök kell, csak hogy az ily képviselet, mivel elméleti, s a valódi életnek sem arányával, sem intentiojával nem bir, hamis.

Isten a nagy egységet, bámulatos hármoniáját a sok külön alakok, érdekek, és mondhatnám életek, tehát a sok külön önálló kis világok (microcosmusok) öszhangzásába helyezte, mit minden művében csudálunk: az emberek pedig az által akarnak egységet alkotni, hogy elölnek, lehetlenítenek minden különbséget; mindent egy szellemi tésztába gyurnak, s oly zagyvalék étel-félét készítenek, melynek minden egyes része jó ugyan önmagában, de együtt aztán a legnagyobb izetlenség, mert minden izek harcza egymás ellen.

Az egész világ az egyediségek millioiból áll. Nincs két fa, de két falevél sem egyenlő. S az emberek bölcsesége mégis mindig az objectivitások igazságát keresi. Az egyenlőséget, mi egyenlő természeti jog egyediségünket kifejteni, érvényesíteni, s az által önmagunkat

boldogítani, egyformasággal cserélik fel, mint a fákat egyenlőkké szeretik nyirbálni.

A nemzeti szabadságot is ily formulák által akarják elérni. Rubrikákot, paragraphokat keresnek, melyek szerént mindenki éljen és cselekedjék; s midőn éppen ez által semmisítenek meg minden szabadságot; mert minden szabad mozgást, mint rendetlenséget fojtanak el, azt hiszik, hogy megállapítják azt.

Ezen tévnézetén az ebjectivitásnak épül minden centralisatio, mi korunknak mintegy öntudatlan törekvése. Már pedig tökéletes objectivitás = tökéletes centralisatio, = tökéletes China.

Ismétlem: csak a sok külön érdek szabad küzdelme mutatja a nagy közös érdeket. „Isten mindnyájunknak külön észt adott, de közös ösztönöket.“ — Hazaszeretet a polgárok nagy ösztöne. Külön érdekeik csak azon szemüveg, melyen át nézik azokat.

Sokszerűség melletti öszhangzás tette a régi hellének honát nagygyá. Ez tartotta fent magyarország szabadságát és schweicz republicanismussát. — A centralisatio nagy karjainak ölelésével elnyomja a nemes, és éppen azért gyöngéd részeket.

De nem igaz a második sem, hogy t. i. minden követ az ország véleményét képviselheti.

Ha lenne magyarországban egy dodonai oraculum, mely azt magasb belátásánál fogva mondaná ki, akkor talán lehetne annak sugalt papja az ily képviselő, de igy, a mint vagyunk, bizonyára egyik képviselő sem az, kisebb nagyobb eszével, s kisebb nagyobb hazafiságával. — Minthogy pedig azt megnem engednők, hogy a képviselő képviseltjei nézetének és hazafiságának legyen képviselője, az egész országé pedig, mit nem tudhat, nem lehet; az igyenes eredmény az, hogy mivel mégis kell valaminek lennie, egyedül saját önmagának lesz képviselője, mi minden felülrőli sugalat és alulróli utasítás nélkül is lehet, s igy tulajdonképen csak saját egyéni véleményét, s néha emberi gyarlóságból, saját érdekeit is képviseli.

Mert bizon különös egy ország lenne az, és nagyon feltünő szeszélyeinek kell lennie, ha a legszélsőbb radikál, a legkonokabb conservativ, és a legálmosabb justmillieu képviselő, egyaránt képviselnék az egész ország érdekeit; de ha a centralista hályogot levesszük szemeinkről, ugy találjuk, hogy mind a három egyenként értelmes ember, és jó hazafi lehet a maga módja szerint ugyan, s mindegyiknek háta megett állhat a nemzetnek egy része, kik külön nézet- és érdektől vezéreltetnek a köz jó iránt, mi az övék is; de utoljára is azon fordul meg a dolog, hogy melyiknek részén van több ember, mit igy a felálló, vagy ülve maradó képviselők száma után gyanítunk, utasítás mellett pedig, majd nem mathematikai praecisioval tudunk.

Az tehát, hogy mindegyik képviselő nem választóit, hanem az egész országot, mely öt a legtöbb esetben hiréről sem ismeri, képviseli, nem egyébb egy tisztességes fictionál, s ezen alkotmányos fictio az egyetlen parlamentaris valóság; mi onnét világos, hogy midőn egyik képviselő fehéret, a másik pedig feketét mond, mindkettő az egésznek nevében szól. Mondhat p. o. Biharm. fehéret, Csanádm. feketét; sőt ezen megyék egyes kerülete is a másik ellenében; de ha mind ezen fekete és fehér szavazat a concret országot képviselné, a szinek természete szerint az következnék, hogy az ország véleménye sem fehér, sem fekete nem lehet, hanem világosabb vagy sötétebb szürke. Egyszerre tehát az egész ország fehéret és feketét nem mondhatván, nem lehet igaz, hogy minden képviselő az egész országot képviseli, mely igy valóban „gris“*) vélemény lenne a franczia kettős értelemben, s az ily véleményi képviselet valódi „tántorgó“ ország, mely akar és nem akar, állít és tagad.

Részemről tehát távol attól, hogy az ily parlamentaris képviseletet, az eddigi természetes és igaz felfogáson alapuló képviseletünkkel felcserélendőnek itélném, sőt inkább ugy látom, hogy az uj képviselő nem annyi-

*) „Gris“ = szürke és pityos.

ra képviselő, miután magánkivül tulajdonkép senkit sem képvisel, hanem inkább csak „bizalmi férfiu“, ezen uj találmánya az uj kornak, mely a közakarat igyenes nyilványulásától iszonyodik, s azért annak sem alkalmat, sem határozott alakot nem adván a nyilatkozatra, igy pótolja azt, miután az elvet magát megtagadni nem meri. —

A parlamentaris képviselet sarkelve tehát egyik oldalán sem állván ki a logika próba követ; következik: hogy a parlamenti testület függetlenségéről tett következtetés sem állhat meg.

Attól félnek, hogyha a parlament független nem lesz, tekintélye sem lesz meg.

Én pedig azt kérdem: ki előtt nem lesz meg tekintélye?

Mindenki előtt nagyobb kell hogy legyen, ha nem egyes emberek adják elő véleményeiket, hanem egyenként ezrekét. Csak igy nem mondhatja minden insolens ujságiró, — mint 61-ben egy ily tollházi csakugyan elég szemtelen volt országgyülésünk többségéről elmondani: hogy az csak „factio“,hogy csak nehány „rebelis ember, kikre egy falu kormányát sem bizná.“

Hogy az alkotmányos fictiokat komolyan veszik, s mihelyt egyet gondolnak az egész képviselő testületet haza küldik, küldőik véleményének jobb tanulmányozására azok, kik tehetik, azt már említettem.

Vagy talán nem lesz a küldők előtt tekintélye, kiket igy nem ignorálhat?

Ha a nép nem érett, annak természetesen Caesar vagy convent kell, s megis kapja bizonyosan; ha érett: furcsa állítás, hogy a megbizott több legyen, mint a megbizó. —

Az ily ellenvetés, ha komoly, elárulja a képviseleti rendszer titkos czélját: a népet kielégíteni jogárnnyal, a valódi jogot és hatalmat pedig egy különálló testület kezébe tenni le.

Az eredet: hogy t. i. a népből magából alakul a képviselő testület (természetesen mindig egy kis, néha

sok kormányi befolyással), az mit sem változtat a dolgon, mihelyt hatalomról van szó. Caesárt még egy aristocratia sem teremtett. „Éppen a legalsóbb osztályból kerülnek ki a legnagyobb zsarnokok, a legbüszkébb emberek.“

Annak van értelme, hogy a parlament független, és feleletre ne vonható legyen, mint maga a nép, minden idegen hatalom irányában. Függetlenségének éppen a nép irányában nincs józan értelme.

Sok tudós szó volt már arról: hogy minő jogkör illeti meg a képviselőt, és minő magát a népet? De én egyszerüen azt tartom, hogy józan logika szerint a népképviselőjének, a képviselt nép irányában felsőbbségi joga nem lehet, s igy felelőssége és függése elvileg el nem vitatható. Csak arról lehetne tehát szó: hogy a nép zöme, miként gyakorolhatja jogát és hatalmát anélkül, hogy vagy folytonos zavargás legyen, vagy a nemzeti intelligentiát elnyomja? — A felelet pedig ezen fontos kérdésre, a jelen viszonyokra helyesen alkalmazott m. megyei rendszerben, s igy ősi szabadságunk szellemében rejlik.

Aztán az-e a czél: hogy a képviselő testület, oly „ne nyulj hozzám“-féle méltóság legyen; vagy az, hogy jó, hogy az legyen, minek lennie kell?

Nagyszerü a ti parlamentetek, mint hiszitek, s lenézitek az egyszerü magyar országgyülést? — De én egy egész szabad és érett nemzetet látok itt, mely tanácskozik saját ügyei felett, mint tanácskoznak a fejedelmek felhatalmazottjaik által.

A ti „felséges népetek“ öreg gyermek, ki felett nevelője korlátlanul rendelkezik. Az enyim szabad ember, teljes öntudatával és hatáskörével saját méltóságának. — Melyik magasb democratikus eszme: a régi korlátolt táblabiráké-e, vagy a „nép felségi“ elmélet doctoraié? —

De ti megszoktátok, az embert mindig nagyobbnak nézni, mint a népet, s midőn a parlament méltóságáról „dictiostok“ a nép méltóságára gondoltok legutójára.

A ti parlamenti képviselőtök minden, s azon százezrek, kik őt oda küldik semmik, legalább oly értelemben, hogy véleményünknek sem szabad lenni ellenükben? Ti lehajoltok a kis doctrinaire világ előtt, s nem látjátok a nagyszerü természetet kiterített virány szőnyegével és rengeteg ős erdeivel. Szónoklatotok közben megisszátok a pohár czukrosvizet, s nem látjátok a tengert.

Az a parlamentaris nagyszerü színies előadás, azaz: akademikus ostentatio, mi a ti határozott előnyötök, igen csekély kárpótlás a népnek, mit csak a „kakasülőről“ némán hallgathat, ha t. i. oda is bejuthat.

Vagy talán nem akarjátok lekötni a képviselőt, mert szárnya szegéstől féltitek a geniust?

De hiszen a ti parlamentaris képviselőtök is csak ember, s minden köti a gyarló embert a gyarló világban: a moral, a becsület, az adott szó. A ki visszaélni nem akar a bizalommal, annak késznek is kell lennie minden lekötelezettségre. Sőt az előrelátó eszélyes ember szereti megbizatásánál a határozottságot.

Az alkotmányos fejedelemnek is irott kötvényt kell kiadnia, és esküt letennie, midőn a koronát, az állami hatalom jelvényét átveszi, s ha ez nem ártalmas, nem megalázó arra, hogy dicsően és hatalmason országolhassék, bajos átlátni az okát, miért alázná le, és semmisítené meg nagyratörő erejét a határozott megbizás — egy zugkerület celebritásának? — Az omnipotentia egyes emberek kezében, bárminő czim és ürügy alatt veszélyes.

Egyébb iránt is ugy látszik, hogy a tökéletes függetlenséggel igen kevés ember dicsekedhetik, s ha van függetlenség a szó szoros értelmében, azt csak a jellem erélye adja meg, de az más által sem nem adható, sem el nem vehető. — Sok, ki független tud lenni a hatalmas Caesároktól, fél egy karzati vagy utczai fütytől, s viszont: ki polgártársai ellenszenvének érczhomlokkal daczol, hajlong az előszobákban, vagy otthonn papucs alatt szenved.

A nép határozott megbizása védelmez a felső- és alsó pressiotól: a ministeri kegyes mosolyoktól, a pártok há-

lóitól, a karzattól, a lapoktól sat. Jó tehát ha a gyarló ember inkább egy oldalról tisztességes függésben van, hogy egyebütt mindenütt független lehessen.

A választóktóli függés, midőn leköti becsületileg küldői részéről a képviselőt, feloldja őt az egész világ lekötelezése alól, s igy mindent összevéve inkább feloldja és erősíti öt. Erőt és szabadságot ad neki a helyett, hogy gyöngítené, s midőn egyes ember egész kerület véleményét adja elő, ez erősíti ismét és nem gyöngíti minden szavát.

S hogy valóban nem is nélkülözhető a választók és választottak közötti kapocs, azt a parlamentarismus védői is elismerik, csakhogy logikájuk issza meg vallomásuk levét.

Elméletük szerint a képviselő nem választóit, hanem az országot képviseli, *de mégis igyekeznie kell kitudni nézeteiket.* (P. Napló febr. 25. 863.)

Szükségük van tehát választóik véleményére, s az azokkali összeköttetésre, mi sulyt ad a parlamentaris válságos napokban; a mi azonban tisztán kifejezi azok véleményét, s mi fentartja az összeköttetés folytonosságát, az nem kell, az ócskaság. — Nekik csak „erkölcsi összeköttetés" kell, s nem logikai.

De logika nélkül nincs igazság, mert az igazságnak egyedüli helyes idoma, a logika. A mi tehát máskép akarja kifejezni az igazságot, mint szigoruan logikailag szükségkép téved, azaz: önmagával ellenmondásba jö.

Az, mit „erkölcsi felelősségnek" nevezünk, az a közmoral szabálya, mi minden emberre, minden viszonyra szól, s a képvielőt is, mint olyan kötelezi. Isten törvénye tehát, és nem parlamentaris intézmény, következőleg mint alkotmányos sanctio semmi.

Aztán az ország közvéleményének kitudására is csak egy biztos eszköz van: minden megye közgyülésének nyilatkozata, mi gyakorlatilag az utasitás adás által történt. Minden egyébb, miről ma beszélnek, csak jobb vagy roszabb pótszer.

Minél több oldatról, s minél mélyebben tanulmá-

nyozzuk a két rendszert, annál több gyakorlati igazságot találunk az önkormányzat magyaros kifejezésében, s annál több üres állítást a képviseleti rendszerben.

Régi alkotmányunknak jellemző vonása: a képviselőnek szoros kapcsa a képviseltekkel. Annyi volt nálunk a kapocs, hogy a képviselő mintegy összeolvadt a nemzettel. A képviseleti rendszer szerint oly fokozatosság van, mely azt mindenkép tágitja.

És hogy a képviselő igy küldőivel ellenkezésbe jöhet, hogy közöttük antagonismus fejlődhetik ki, az még talán nem oly nagy baj, legalább az ők szempontjukból nem. A valódi veszély ott kezdődik, midőn a képviselő testület maga jöhet összeütközésbe az ország közvéleményével; a mi, mivel már történt, ezután is történhetik.

Mi csak a végrehajtó hatalom zsarnokságát szoktuk meg, s nincs fogalmunk egy conventről. Mi még nem tudjuk, mert nem tapasztaltuk, hogy egy felelőssegre nem vonható, és nagy száma által védett testület, ha még nem zsarnokság önmagában, azzá válhatik, mihelyt neki tetszeni fog. Ha mi még e pontban elmaradtunk a képviseleti civilisatiotól, elfog jönni a civilisatioval az, minek vele eljönnie kell.

A nemzet igyekezzék a képviselö gyülést mérsékelni, szigoru formák alá vetni, önnön szabadságát egy ilyen hatalom megtámadásai és elfajulásai ellen védeni, mert nem kell megfelejtkeznünk, hogy a nemzeti gyülés nem maga a nemzet, s hogy minden részleges gyülekezet az aristocratiának csiráit hordja magában. — A végrehajtó hatalmat mindenkép ellenőrködés alatt, korlátok közt találjuk, s a törvényhozó hatalomnak eddig más korlátját nem ismerjük, mint saját akaratát.

Ezt nem én mondom, hanem Mirabeau, a hatalmas franczia nemzeti gyülésnek legnagyobb szónoka, s talán legélesb birálója.

S ugyan ezt tanítja minden kor historiája.

Egy korlátlan convent nagyon alkalmas és hajlandó hatalmát gyakorolni, és pedig a korona és nemzet felett egyaránt. Ha mutat is szeretetet, néha fanatismust a sza-

badság iránt, tiszteletet a népiránt, kit vezetni akar — ritkán. —

Ezt meg mutatta a franczia convent. De hogy éppen az ily convent, valamint a Guizot-féle „független parlament“ képesek legkevésbbé a nép szabadságát biztosítani, azt ismét francziaország 70 éves történelme mutatja meg.

Az ily különálló testület, mely a nép jogát és hatalmát felelősség nélkül veszi át, a dolog természetében rejlő sulyerőnél fogva, vagy önálló hatalommá nőtte ki magát, mint a velenczei tanács, a franczia convent, s még annyi mérges apró olygarchia, vagy pedig a két fő állami tényező közül egyikhez szegődve, a másikat nullificálta, s az egyensulyt a fejedelem és nemzet közt megzavarta.

Hogy a hatalom belterjeszkedő ösztönénél fogva convent-féle képviselői omnipotentia lesz-e belőle, vagy ministerialis, mint németországban, vagy pedig atyafiságos liga a kettő közt, mint Fülöp Lajos alatt? azt soha „a priori“ meghatározni nem lehet, s csak az látszik előttem bizonyosnak, hogy igy a magyar nemzet is sorsát ki nem kerülheti.

Azon állítás: „mert a nemzeti hatalom kifolyása, maga a nemzet,“ fictio, mint a többi.

Oly testület, mely csak választatik a nép által, de azonnal minden összeköttetése a néppel megszakad; nem a nép maga többé, hanem csak lett a népből. Egy független testület, tehát egy organikus egész, melynek saját észjárata, saját akarata van, következőleg saját érdekei és czéljai is, ha még bár nincsenek, bizonyára lehetnek.

Már pedig a politika, — magyarul állami eszély — főelve: azt, mi lehető, leendőnek is venni mindig.

Ha lehetség az, hogy ily szervezet mellett a képviselő testület hatalmával visszaéljen, s magának a népnek érdeke ellen forduljon, ugy bizonyára megtörténhető, mint csakugyan történt is.

A képviselőnek a képviselt néptőli függetlensége tehát a képviseleti rendszernek nagy sophismája, melyen

mivel az egész rendszer épül, az nem is jobb és több egy tisztességes alkotmányos fictionál.

De a képviseleti rendszernek főgyarlósága éppen az, hogy mivel csak fictio, természet elleni is benne minden.

Természet elleni a képviselet, mely csak azért képviselet, mivel választóit nem képviselheti.

Természet elleni, hogy minden egyes képviselő az egész országot, és az ország egyes részeit senki sem képviseli.

Természet elleni a parlamentaris többség, mely nagy kisebbség lehet az országban.

Természet elleni, hogy az ily többségnek érdekében történik az ország kormányzata.

Természet elleni a jog és hatalom elkülönzése.

Valódi öt fő bűne a szentlélek: t. i. a logika — és természet ellen.

Ha a természet, és józan okosság (logika) utjáról a doctrinák és fictiok tönkelegébe keveredtünk, minden visszás, és minden ferde lesz, mert ha az ugynevezett „néphatalomnak" nem szabad sem akaratát nyilvánítani, sem jogát képviselője ellen biztosítani, akkor éppen azt nem lehet érteni, hogy mi az a „néphatalom", és mi az a „népképviselő," min az egész rendszer alapszik.

A képviseleti rendszerről elmondhatni a költővel: „hogy rajta minden illat, álom és poesis."

És most már lássuk másik varázs szavát: a felelősséget.

Parlamentaris és municipalis felelősség.

I.

Az ujabbkori alkotmányosság a kormány felelősségén alapszik, vagyis a öszpontosított állami hatalom a ministeriumnál meghagyatván, felelőssége vétetett kezesítményeül, hogy a hatalom teljével vissza élni nem fog.

Eltekintve tehát azon kérdéstől: ha valjon czélszerü s igy tanácsos-e szabadsági szempontból a kormányi teljhatalom? — az alapnézet, mely felelősséget kiván attól, ki az állami főhatalom kezelője, egészen józan.

A kormányban erő s igy egység kell, de a hatalom absorbeáló, terjeszkedő, kell tehát a garantia is.

A felelősség okvetlenül kell, mihelyt alkotmányosságról beszélünk. Az egész alkotmányosság végelemzésben nem egyébb, mint felelősség.

Ki hatalommal él, annak felelnie is kell, vagyis biztosítania, hogy azzal vissza nem él. A szabadságnak mulhatlanul kell a biztosítás, következőleg minden azon fordul meg, hogy a felelősség, s ez által a biztosítás, miként valósítható.

Márpedig, hogy a parlamentaris felelősségnek három fő hiánya van; az régen felfedezett titok.

1-ször. Természet elleni, tehát hamis felelősség, következőleg nem az, minek magát kiadja.

2-or. Hiányos, mert nincs mindenütt, tehát csak oly bástyája az alkotmányosságnak, melynek több rése van.

3-or Nem előzi meg, nem háritja el a kihágást, hanem utólagosan bünteti azt. Tehát csak elkésett orvosság és nem alkotmányos garantia.

Hogy tehát az, mi talapul vétetett a képviseleti rendszernél, három lényeges gyarlóságban szenved; ez teszi az ujabb alkotmányosságot ismét irott malasztta az életben ez oldalról is.

De vegyük egyenként bonczkés alá a felállított sorozatban logikai hiányait az uj felelősségi alkotmányos elméletnek.

Megjegyeztem legelsőbben is, hogy nem természetes felelősség: mert a dolog természeténél fogva mindenki csak saját tetteiről felelhet. Azt kivánni, hogy moralis lény, más moralis lény eljárásáról feleljen, annyi, mint lehetetlenséget kivánni, s ezáltal magát a felességet lehetetlenníteni. — Még az Uristen sem akart felelni erkölcsi teremtményeiről, s azért adta meg nekik a szabad akaratot.

Ez tehát szintén egyik fictioja az uj elméletnek, csak már egészen más, t. i. moralis természetü, s igy károsabb is, mert Isten és ember törvénye szerint mindenkit csak az iránt lehet megszámoltatni, mit ő maga tesz, vagy mulaszt el.

Az oly felelősségi elméletből pedig, mi a természeten nem alapszik, csak két természet elleni elv folyik: hogy egyik ember felelős a másiknak elmulasztásáért, s hogy az alárendelt a szabadság érdekében csak főnökének tartozik felelősséggel; — és ezen utóbbi elvből ismét az következik, hogy bureaucrata nem az ország tisztviselője, hanem a minister szolgája; és hogy bár minő igazságtalan és törvénytelen tettet kövessen el az alárendelt hivatalnok, mihelyt azt főnöke parancsából tette, nem büntethető meg; — oly corollarium koszoru, mely nem csak a ministeri mindenhatóságot mondaná ki, hanem a hivatalnokot már elvileg elkülönzené a polgártól. Mind egyenként és öszvesen rosz, veszélyes, igazságtalan, különösen pedig alkotmánytalan elv.

Az ily értelmezett felelősség csak a természetes fele-

lősséget rontja meg, mert csak egy felelvén a többi tulajdonkép nem felel. Pedig éppen a sok apró zsarnok felelőssége a napi élet szüksége, a kik latszámra szivják ki vérünket, s megkeserítik életünket háztüzhelyünknél is. —

Ha felel a minister arról, miről felelnie kell és lehet a főhatalom kezelőjének: hogy t. i. törvényellenes rendeleteket ő maga nem bocsájt ki, hogy az alkotmányt nem ássa alá, s hogy átalában a reá bizott hatalommal visszaélni nem fog, ez elég, mert csak is ettől lehet tartani. Azokat az apróbb hivatalnokokat könnyü féken tartani s ha kell megbüntetni. Már a megemlékezés maga „egy szerencsétlen restauratiora“ elegendő garantia lehetne. Minden ily gondolata a bureaucratának biztosítaná napi kihágásai ellen a nyomorgatott népet. Egyébiránt is csak egy irány veszélyes nálunk; ha t. i. egy mindenható minister bünös törekvéseinek kész eszközévé válnék.

Világos tehát, hogy az igy értelmezett kormányi felelősség nem a szabadság biztosítására kell, de kell okvetlen ha centralisatio van; következőleg nem akarni a centralisatiót és bureaucratiát, de akarni az ily felelősséget, mely központosítás nélkül nem is képzelhető „contradictio in adjecto.“ — Nem hasznos, de káros, mihelyt a centralisatio és bureaucratia nem kell.

Ha a minister nem csak saját, de alárendeltjei tetteiről is felel, mint főnök, ha lehetne is ily felelősség, a nélkül, hogy az absolutismus lenne alkotmányos ruhában, csak katonailag szervezett Bach-féle huszárság által lehetne, hol a vezénylő szó minden, a hazafiság és egyéni belátás a kormány többi organumai részéről semmi. —

Egy ember felelőssége éppen oly rosz, mert éppen oly hibás fogalom, mint egy ember hatalma, következőleg mi a centralisatio visszaéléseinek orvossága akarna lenni, csak azon kis fekete flastrom arczán, miről nem tudhatni, hogy gyógyítani, vagy csak szépíteni akarja-e a rendszer nagy tévedéseit?

Részemről soha sem tudtam felfogni, hogy az embernek miért kell mindenhatónak lennie azért, hogy felelős lehessen? s azt hiszem van más oly észjáratu ember is, mint én. — Az alkotmányosság definitioja a felelősség, de a mindenhatóság nem engedvén helyet mások alkotmányos jogának, nem lehet alkotmányosság.

Nem egyes hatalmának nagysága, mi központosítása által a hatalom- és felelősségnek éretik el, biztosítja a szabadságot, hanem inkább democratiában az, hogy ne legyen független és tulsulyu hatalom a népen kivül sehol és semmi ürügy alatt.

Minden kormány főnöke tehát a dolog természeténél fogva csak arról felelhet, mit ő maga tesz, vagy elmulaszt. S ez — mint mondtam — elég is, mert az alsóbb tisztviselői kar feltétlen függése bár látszólag könynyiti és elősegíti a közigazgatást, de ily kiterjedt, compact, és mindent átölelő hatalom viszont veszélyezteti is a szabadságot. Lehet kissé alkalmatlan és lassu a nép municipalis önkormányzata, de elkerülhetlen, mert a centralisatio midőn leköti minden polgár kezét, leigázza az egészet, s az államot veszélyes rázkódtatásoknak teszi ki.

Mint a kormány divatos felelősségének második hiányát említettem magának az ily felelősségnek hiányosságát.

Ha fentebbi tekintetben a felelősség definitiója volt rosz, feladatom most megmutatni, hogy alkalmazásában is hiányos.

Mi akarna lenni elméletileg? azt tudjuk, de ha mint gyakorlatot tekintjük, csak tudományos mystificatio a való élet rovására.

Az egész alkotmányosság ugyan is nem lévén egyébb, mint felelősség, nem is lehet alkotmányos államban hatalom, mely mivel nem felelős, előbb vagy utóbb zsarnoksággá, vagy zsarnokság eszközévé kell hogy váljék. —

Ha a testnek valahol sérülése van, oda gyül minden rosz nedv, és fájdalmas seb lesz belőle. A folyadék-

kal telt edényből mind kifolyik az utolsó drága cseppig, ha legkisebb repedés van rajta.

Ha az alkotmányosság felelősséggel minden oldalról körül bástyázva nincs, s ha a felelősség lánczolatában a fő kapocs hiányzik, nem sokat érhet az egész; mert miután semmiféle hatalom nem szereti a korlátozást, azon lyukon, mi a felelősségi logikán nyitva maradt, kibuvik szépen a felelősség alól.

A kormány ugyan is a képviselő testületnek tétetett felelőssé, s mivel e tan szerint a parlament nem lehet felelős, a kormány felelőssége sem ér sokat, mert amannak nem felelősségi asylumába menekülhet, mihelyt az előtte megnyilik.

A felelős minister, és a nem felelős képviselő az uj néphatalom e két factora, itt a plus és minus, melyek egymást semlegesítik, mint a vonzóerőnél és villanyosságnál a két ellenkező polus.

„A felelős minister csak is a nem felelős parlamentnek felel"; ez oly tévkör, melynek örvényében a közszabadság temettetik el, ez azon logikai „kikszer", melyen nyakát töri az egész pompás institutio.

Ha van az államban hatalom, mely nem felelős, s ezen hatalom nem maga a nép, a hiányos felelősséggel a népszabadsági elmélet is illusoriussá válik.

Itt tehát a népfelség is ugy jár, mint a másik felség járt mindig, ha egyébb után járván, koronájára hálósipkát huzott. — Minél derekabb és életrevalóbb volt ministere, annál nagyobb nulla lett ő maga.

Ki a hatalmat gyakorolja, az nem sokára birni is akarja azt. Ez természeti szabály, következőleg minden ellenkező feltevés hibás, mert nem a természeten alapszik. — A felelősségi elméletben okvetlen nagy fallacia van, ha minden hatalom, s igy a képviselőké is nem felelős. —

De harmadszor a tökéletes felelősség sem akadályozhatja meg a kihágást. A mit tehet csak is az, hogy utólagosan megbünteti azt.

Nem a teljhatalmu kormánynak ugy nevezett fele-

lősségében, hanem a roszra törekvő hatalom irányának czélszerü alkotmányos intézmények általi megakadályozásában van a valódi biztosíték.

Az uj tan pedig csak lerontotta az absolutismusnak eddigi isteni jogát, de nem bántotta, nem korlátozta teljhatalmát.

Melyik jobb és czélszerübb eljárás: ha megakadályozhatjuk a roszat kezdetben, vagy ha csak megbüntethetjük okozóját, ha a rosz már végre van hajtva?

A józan ész, mely nem gyujt tudós mécset, midőn lát, itt könnyen választhat.

Az ily eljárást a köznapi eszély is elitélte, s itéletét közmondásban igy formulázta „Bottal ütni a nyomát."

A büntetés semmit sem tesz jóvá, semmit sem akadályozhat. Csak gyarló pótszere az orvoslatnak, s mint garantia a legroszabb.

„Engedelmeskedni és sujtani: ez a ti rendszeretek!" — mennydörgé egykor Mirabeau; és ezen nehány találó szóban elitélte azon rendszert, mely a bünös kormány fejének büntetésére támaszkodik.

Megelőzni és lehetleníteni a kihágást, a visszaélést: e volt a magyar önkormányzati rendszer vezér elve. — Utólagosan büntetni azt, mit elkövetni legkönnyebb, s minek alkotmányszerü megakadályozásáról nincs gondoskodva: ez az ujabb bölcseség.

Mi pedig tulajdonkép ezen uj bölcseség? elmondta ismét Bismark terjedelmesen a porosz kamara épületére (febr. 1863). Olvassátok el figyelemmel és elfogulatlanul beszédjét, s nem kell több érv. A divatos képviseleti rendszer egész ironiaja keserüen, de igazán benne van. Ez nem védelmi beszéd, nem czáfolat, hanem gunyirat a parlamentarismusra, mely olyan mint a gőzmozdony: „ha kiesik a sinből, önmagát löki szét"; — mert

a kormány felelőssége még mint utólagos büntetés sem bizonyos. Büntet, de csak ugy — ha lehet.

Hogyan lehet pedig? ezt majd a másik lapon mondandjuk el.

II.

A képviseleti rendszer alkotmányos kátéja szerint a képviselőház helyzi vád alá a minisztériumot, és a fölsőház itéli el azt.

Ez egy nagy per a nemzet és a kormány közt, melyben a nemzet képviselői és a korona, mint saját ügyökben itélőbirák nem lehetvén, ítél egy harmadik.

Ugy látszik tehát, hogy a kellő orvoslatról itt már eleve gondoskodva van, nehogy méltatlanság és elhamarkodás történhessék, s az egész veszély csakis onnét származhatnék, ha a parlamentaris számitásból kifelejtett nép tartana statariumot. Ennek pedig ha maga lát a dologhoz, nem kell a biró, hanem a — lámpa.

Senkit sem vádolnak annyit, mint egy „premier“-t, neveztessék az bár Palmerston,- Thiers,- Bismark- vagy Schmerlingnek; s honnét van mégis, hogy nagyon szerencsétlen és ügyetlen „furulyás“ miniszter az, kit vád alá helyeznek? —

Az alkotmányos élet szabályszerü tüneménye lévén ez, megérdemli, hogy vizsgálat alá vegyük.

Első ok kétségkivül az, hogy vádolni mindenkinek és mindenkit szabad és lehet. Még az Úristen sincs biztosítva ez ellen.

S a legtöbb esetben van is ok miért? — (már t. i. Leibnitz, helyesben Plato ideje óta nem a legjobb Isten, hanem többnyire a nagyon is gyarló miniszterek ellen.)

De vád alá csak a képviselők többsége helyezheti a minisztert; s ilyenkor vádolni annyi, mint büntetni, büntetni pedig ismét annyi, mint a guilotine.

A büntetés tehát, mely halál; szeliden alkalmazva fogság, nem lenne aránylagos minden kihágással. A nagyon kemény büntetések természete pedig, hogy nem alkalmazhatók, s azért sikertelenek is.

Továbbá már maga a vádalá helyezés, mindig megzavarodása a normalis állami életnek, melynek végét előrelátni nem lehet. Az orvosság ennélfogva ha az is, mindig nagy crisiseket okozván, csakis a legvégső eset-

ben alkalmazható ismét. Tehát a politikai észtély tiltja akkoris, midőn a büntetés valóban kiérdemlett.

. Pedig baj sok van az alkotmányos életben azokkal, kiknek hatalmuk sok, s ha a miniszter nem oly Sangrado-féle orvos, hanem ért mesterségéhez, bajos dolog csak tetten is kapni őt.

Ez az első ok, a miért az ezer meg ezer apróbb kormányi kihágás, melyek boszontják a nép szabadságát naponta, s alkotmányos életét elbetegesítik, melyeket azonban pl. a megyei közgyülések egyszerűen megakadályoznak, itt napi renden vannak.

Másodszor: vád alá a képviselő testület többsége helyezheti egyedül; itt tehát nem is annyira a kihágásról, mint a többségről van szó. — Ha ellenzéki többség nincs, nincs is kormányi kihágás, mint nincs bűn, mihelyt vádló nincs.

Maga a többség pedig rendesen kétféle: vagy a mi niszternek van többsége, vagy a többségnek van minisztere. Egyik sem nagyon félelmes dolog az életrevaló kormányra nézve; ha pedig ismét nem életrevaló a kormány, természetesen megélése sem oly fontos.

S ez nem gunyolodás, hanem a dolog természetes dilemmája.

A felelősség már maga legelső „hazafiui" kötelességévé teszi a miniszteriumnak csinálni a többséget ha nincs, hogy alkotmányosan kormányozhasson.

Nincs könnyebb, mint elméletileg feltenni: miszerint a jó kormánynak önkényt meg lesz többsége. De a gyakorlati életben nem oly könnyen kivihető mindig, hogy tessék is mindenkinek az, a mi jó akar lenni.

A „jó" az emberek előtt viszonylagos fogalom, s mindenki legjobb önmaga előtt. Tehát sem pártot, sem személy, ki maga is miniszter lehet, az ugynevezett jóságra mit sem ad.

Minthogy továbbá többséget csinálni az életben hatalom mellett mindig könnyebb, mint papiroson kiszámitották, természetes következmény, hogy a jó miniszter

is könnyebben és biztosabban támaszkodhatik többségére, mint jóságára.

S ha már éppen a „jó“ és „alkotmányos“ miniszternek többség kell, nem értem azon logikát, mely kárhoztatja a kormányt, ha magának többséget kiván szerezni, néha csinálni ugy, a mint lehet, hogy erős, azaz: olyan legyen, minőnek lennie kell? —

Panaszoltok a kormányra, hogy korteskedik a választásoknál, kamrákban, hogy azokba legjobb hiveit, — hivatalnok társait — választatja meg; hogy lapokat fizet, hogy veszteget s nyomást gyakorol mindenfelé s. a. t.

De ha életkérdést csináltatok a többségből a kormányra nézve, s ha azt a hatalom alapjává tettétek, hogyan kivánhatjátok a gyávaság és ügyefogyottság öngyilkosságát éppen ott, hol szerintetek legtöbb életrevalóságnak kell lenni?

Azt kivánni tőle, hogy csak többséggel kormányozhasson, s még is a választásokba be ne folyjon, saját embereit a parlamentbe be ne küldje; felül vagy kivül álljon a pártokon; ne vesztegessen s. a t. annyi, mint moralis erőszakolás, annyi mint czélt tüzni, s megtagadni ahoz az eszközöket.

Minthogy pedig minden erkölcsi erőszakolás az ellenkezőre hat vissza mulhatlanul, innét azon gyönyörüséges alkotmányos „Wirtschaft“, mi e tan megszégyenitésével mindenfelé üzetik.

Az ember szeme megtelik könnyel, ha az ugynevezett német parlamenteknek ügyefogyottságára és magukkali jótehetetlenségére gondol, s kererü epe önti el keblünket, ha azon gunyos játékra gondolunk, melyet a franczia kamrák az egész franczia nemzet szemeláttára, és folytonos ingerlésére, a „legjobb resbublika“ uralma alatt (Fülöp Lajos) majd nem husz évig az egymást felváltó, ugynevezett „felelös minisztoriumok“-kal folytattak.

Az alsó franczia kamrát majd nem egészen a „bölcs“ és „mérsékelt“ közep alkotta, mely mint az emberi test közepe, egészen hasból állani látszott, kiknek, mivel nem

voltak emlékeik a multból, és kilátásaik a jövőbe, mert hitök nem volt, a jelenbe süppedtek egész nyakig. — Ezen philisteri rendnek egyetlen eszméje sem volt magasb, mint „comptoir asztala" vagy „pudlija" és nem volt hosszabb, mint rőfe és orra. Zzebe volt a szive, s az erszény, abban volt szive oltára. Mit érdeklették őket az eszmék, a honszeretet, a szegény nép sorsa? — Ha kezet nyujtottak nekik az excellentiás urak, vagy ráklevessel vendégelték meg, nagyon is megtiszteltetve érezték magukat. Nem csoda tehát, ha ügyefogyottságuk közmondássá vált, és közsajnálkozás tárgyaivá lettek, mert alig lehetett egyebet mondani róluk, mint a mivel Antipater jellemezte kora némely szónokait, hogy náluk, mint a feláldozott berbecseknél, nem marad egyéb hátra, mint nyelvök és bendőjök, vagy hogy csak élő miniszteri szavazatok, csak commandó szóra felugráló, vagy ülve maradó chinai bábok. Az egész kamrát az eladó portékák piaczának kellett tekinteni, hol az áruk sorba a padokon kirakvák: lelkiismeret és talentum, a kinek t. i. volt, egy tárczáért; elvek és szavazatok egy czimért, szalagért, vagy hivatalocskáért, trafika szabadalomért. Kényelmes helyzetükből, minden álom zavaró felelősség nélkül csak akkor ébredtek fel, s látták, hogy voltaképen nem ők vannak többségben, hanem az általuk szabályszerüen leszavazott ellenzék, midőn maga francziaország a forradalom karikásával csörgetett közzéjük.

És ne mondja senki, hogy ez csakis akkor és csakis ott lehetett igy; mert mindenki, a ki az angol parlament házi történelmével ismeretes, tudhatja, hogy a követek venalitása felett sehol sem volt több méltó panasz, mint éppen Angliában, minek okát Grey lord magában az angol parlament szervezetében találja, mely egyrészről a felelős minisztert vesztegetésre utalja, mig a képviselő függetlensége az elfogadást teszi könnyüvé.

S valóban a dolog gyönge oldala nem annyira a megvesztegethetés, hanem a vesztegetésnek szükségessé tétele.

Maga a képviselő testület erőszakolja gyakran a mi-

nisztert oda, hogy törvény- és erkölcstelen eszközökhöz folyamodjék, az által, mert mindenáron leszavazni, és helyét pártfőnökei által elfoglalni akarja.

Nagyon primitiv felfogása lenne az alkotmányosságnak be nem látni, hogy a népképviselőnek gyakran éppen a kormányt pártolni, és némely gyöngéit ujjai közt is átnézni kötelessége.

A kormányt pártolni, és néha erélyesen pártolni kell, mint magát a társadalmi rendet, mi nem mindig könnyü és népszerü dolog; mig az oppositionak azon előnye van, mi az itészetnek: hogy t. i. könnyebb mindent birálni, mint valamit megtenni. A mint ott, hol a pártoknak reményük lehet kormányra jutni, nemis oly gyakori a nagy szavak és követelések nevében üzött gáncsoskodás. Igy a parlamentaris itészet, vagy oppositio is gyakorlati.

De éppen ott a baj, hogy ugyan azon személyes önzésből, melyből pártolják, csak oly könnyen támadják is meg a kormányt.

És az a baj, hogy a parlamentaris nagy harczoknak titkos czélja gyakran az, mit egy franczia lap igy formulázott: „Takarodj onnét, hogy én foglaljam el helyedet." (ôte toi de la, que je m'y mette.)

Minthogy tehát a többség tehet mindent, s a többségnek közvetlen czélja a főhatalomhozi jutás, a többség utáni törekvésnek igyenes eredménye a függetlenség teljes hiánya a miniszteriumnál csak ugy, mint a képviselőknél.

Maga a felelős miniszter párthoz tartozik, és rendesen főnöke az uralkodó pártnak, melynek őt a párt természeténél fogva pártolnia kell. Nagy fegyelmezett pártok nélkül a parlamentaris kormányzás fent sem állhat, mint ezt anglia példája mutatja.

A pártokról sok mindenfélét mondtak el már jól, roszul. Ugy látszik előttem is, hogy a párt elkerülhetlen szabadság mellett, de mivel megosztja a népet, nem jó, hanem rosz oldala annak, miért ezen hajlamát a polgári életnek nem hizlalni, de neheziteni kell. A pártok elméletén tehát épiteni nem lehet, mert a czél az, hogy ne le-

gyen párt a népben, következőleg az oly intézkedés, mely szükségkép megörökiti s szakadatlanul fejleszti azt, mi jó nem lehet, s mit „a szabadság nagy bünének" nevez egy angol status férfi, mint egy normalis álapottá teszi, előttem nem lehet sem politikai bölcseség, sem garantiája a szabadságnak.

Önkormányzat mellett a párt csak kinövés, és már magában betegség jele; hogy t. i. a közhatalom a korona, vagy nép felé hajlik inkább.

De visszatérve megkezdett fejtegetésemhez:

A miniszteriumnak mint mondtam, — kell a többség, vagy is a kormánypárt, de viszont minden egyes képviselőnek szintén ugy kell a többség, mert többséghez tartozni annyi, mint a kormánypárthoz tartozni, mint a közhatalom részesének lenni. Függetlenségüket csak egyes oly kitünő talentumok tarthatják meg, kik netalán népszerüségbeni fénylés által kártalanithatják magukat. A sok zug celebritásnál, ha csakugyan akar lenni valami, a kormány párthoz kell tartoznia, hogy egy szám legyen, a kormánnyal kell szavaznia.

Bár igaz tehát, hogy a kormány többség nélkül nem igen kormányozhat; mihelyt többsége van, mint a hogy rendesen van is, — ő az ur. Nem csak a mindenható miniszter ő, hanem az uralgó párt vezére is.

Gyönyörüen összevág itt minden; de éppen azért, mert a parlamentaris életben összevág minden, s az soha a dologban változtatást nem tesz, hogy hazafiság és pártfegyelem lelkesiti-e a többséget, mint kormány pártot, vagy pedig a vesztegetés és erkölcsi alyasság maszlaga ragasztja öszve, mert mindig csak a többség dönt, s hogy minő ezen többség abba a népnek igyenes beleszólása nincs; ugy hiszem mindenki előtt sikerült bebizonyitanom, miszerint a miniszteri felelősség azon végletére nézve, hogy a többség által vádalá helyeztessék, nem nagyon lehet akár számitani, akár attól félni.

És ha már a vádló oly nehezen található, a részrehajlatlan biró éppen nem lehet ott, hol kerestetik.

A miniszteri felelősség elméleténél fogva t. i. vádalá helyzés esetében biró a felső tábla lenne.

De miért éppen ő?

Mi jogositja fel azon feltevésre, hogy pártatlan? s mi átalában, hogy a két fő állami tényező: a korona és nemzet képviselői közt biráskodhassék?

A képviselet ezen szövevényes rendszerében, miért képviseli ő a legfőbb hatalmat: a biróságot? Miért bizatnék egy aristocrata, vagy nagy részben a kormánytól függő testületre a lefontosabb itélet, mitől a koronafénye, s a nemzet szabadsága függhet?

Nálunk például a kormányi kinevezéstől függő főispányok, főpapok; Berlinben: Bismark ellen a vén javithatlan junkerek, kik talán egyenként mind oly bünösök, kik vele együtt árulják egy gyékényen a feudalis lomot? — Tehát Bismark ellen Schönhausentől várnánk igazság szolgáltatást, meg a komáitól, pajtásaitól, czinkosaitól?

Mennyi comikus, mennyi zavart eszme együtt!

Gyakorlatilag aztán az ily komédia szokott tragédiává válni, de nem a parlamentaris vádló és biró, hanem a legrettentőbb hatalom által, ha folytonos ingerléssel felbőszítve lett; a nép által t. i. hol rendesen a bakó is ott van.

Mi tehát a miniszteri felelősség gyakorlati értelmezésben?

Ha önkényt lemond a hatalomról, szentül van a dolog, és nincs semmi baj. Opponál ismét, hogy ujra uralkodhassék. — Ha le nem mond? — Itt már hallgat az irás, és csötörtököt mond a bölcseség.

A felelősség maga sem meg nem előzi a kihágást, sem utólagosan nem képes büntetni azt.

Nem csoda tehát, ha az egész pompás intézmény, — mint éppen napjainkban a porosz parlamentaris harcz mutatja, — csak egy nagy botránnyá válik, oly küzdtérré t. i. hol tehetetlenségük érzetében a professorok és junkerek a legkiválagatottabb gunyszavakban conversálnak, de a többször leszavazott, erkölcstelennek és belátás nélkülinek (tehát gaz és ostobának) nevezett mi-

niszterium vitézül kiállja a parlamentaris arczul csapást, meg sem mozdul helyéről, sőt még kineveti ellenfeleit.

Azon ellenvetés: „hogy ez csak szabálytalanság, abnormitas"; nem változtat a dolgon, mert éppen a bökkenő az, hogy nem alkalmazzák, és nem is alkalmazandják rendesen a szabályokat soha, mig a hatalom csábingere meglesz; ezen institutio pedig nem akadályozhatja, hogy vele vissza ne éljenek, s azon esélyről, mit szabályul kellene felállitani eszélyes törvényhozásnak, „ha vele visszaélni fognak" nincs gondoskodva.

A képviseleti rendszernek minden alkotmányos garantiája az igy értelmezett miniszteri felelősség, s mint hogy a képviselő testület a többségével daczoló minisztériumot a hatalom polczáról sem el nem kergetheti, sem azon el nem itélheti; vagy fölöldozzák a vele egy csolnakba evező peerek, vagy felköti a „bőszült" nép. Mig azonban ez megtörténhetnék, s a nyers erőszak döntene, — minek azonban mint minden botnak két vége van, — szabadon gazgálkodhatnak a kormány kezelői, mert olyanok törvényes birái, kiknek nem mindig fáj, ha nyomják és zsebelik a népet. — A' történelem legalább nem mutat példát, hogy törvényszék, bár minő, ily esetben itéletet hozott volna pressio nélkül alulról vagy felülről.

Ha pedig sikerül a miniszteriumnak, — mint már sikerült, és ezután is sikerülend, éppen azért, mert minden hatalom kezelője, — megvesztegetni, megvásárolni, elámitani a képviselőket, s ez által meghamisitani magát a képviseleti rendszert; ha tehát a népképviselet, a népszabadság őre, a kormányhatalomnak lesz kész eszköze, ha minden tetteire az alkotmányosság bélyegét üti, ha a nép ellen intézett eljárását éppen a nép nevében szentesiti, akkor ismét nem lesz joga a népnek alkotmányos formák közt feleletre vonni, visszahivni, megszámoltatni áruló képviselőit, hanem ismét csak fegyverhez, s az utcza kövezetéhez kell nyulnia, mi annyira megzavarja és veszélyezteti magának a népnek legfőbb társadalmi érdekeit, hogy józan ember, ki a nép-

barátja is, azt a nép jogai közé számitani, és „szent forradalmak"-ról beszélni nem fog.

De ha mégis a néptől minden hatalmat, s az egy képviselő választáson kivül minden politikai jogot elvettetek, hogyan akadályozhassa a visszaéléseket, melyeket igy gunykép még az ő neve alatt gyakorolnak, — máskép, mint civilisationknak azon rémületes, de éppen civilisationkra carricatura szerü babyloni bástyáival: az utczai torlaszokkal; miről azt mondja polgárosodásunk nyomorultjainak irója, *„hogy minden töredék és rom fenyegető testvéresülése, melyhez sysiphus oda dobta szikláját, és Job cserépdarabját: A mezitlábosok Acropolissa, és a bősz oczeán hullámainak dühe: bachanalia és erőd, mit a szédülés épített szárny csattogtatásaival: a nép rongy, halmaza fából, vasból és kőből: hegyorom, melyen a forradalom szelleme zug a nép isteni szavával. Sárhalom és sinai hegy. A chaos, melyen az ágyu-golyó rést nem lőhet. Fél erőd és fél vadállat, mely oly tüskés, mint egy vadkan és oly nagy, mint egy hegy"* — de a mely még sem bástyája a népszabadságának, mert megette mindig vagy a nép, vagy a szabadság vérzik el, és vagy az anarchia: a szabadság őrülete, vagy az ostromállapot: a társadalmi rend machiavellismusa ólálkodik ott.

Bár milyik oldaláról tekintsük tehát a divatos miniszteri felelősséget; bár honnét induljunk is ki, minden uton egy helyre jutunk: — az örvénybe.

A tudomány nevében felállitott értelmezése a felelősségnek végelemzésben, vagy forradalom, vagy semmi, mert csak fictio.

A nép az ily rendszer mellett vagy áldozata vagy hohéra elnyomóinak; maga a miniszteri felelősség pedig az, minek egy angol status férfi nevezi: *„hatalom kötéllel nyakán, melylyel az ország kivégezheti."* A kormányi felelősségnek érvényessége, mindig a néphatalomtól feltételeztetik, mely ha politikailag tehetetlenné tétetett, mint minden természetszerü hatalom erőszakos és rendkivüli uton érvényesiti magát.

Pedig az mindig borzasztó valami, midőn mintegy

a társadalom földje lángol a polgárok alatt, midőn a tűz az alturfába kap, s midőn az izzó zsarátnokká vált föld csak polgári vérrel oltható el.

S azt, mi mondhatnám logikai kényszerüséggel ide tereli a szabadság után vágyó emberiséget, nevezik jognak és jogbiztositásnak, s nem látják tudományos vakságukban a tanitást, melyet nagy foradalmak, mint oriási tüzvészek világitanak meg.

Napjainknak rendes tüneménye a folytonos forradalmi láz. Ez korunk politikai életének cronikus betegségi rohama, mely mutatja, hogy rendetlen, izgatott társadalmunkban minden.

Nem csak érdekes tehát, de fontos is megvizsgálni: miért?

Minden nép önmegában a legconservativabb elem.

Ha pedig változtatni, azaz: javitani és haladni kell, ennek is meg van maga rendes utja.

Nálunk például, soha sem volt forradalom uj divatu alakjában, sőt annak, mit forradalomnak neveznek ma, nem is volt magyar értelme. A nemzet fegyverhez csak idegen elnyomói ellen nyult, vagy csak pártok küzdtek egymás ellen.

Oka ennek a megyei rendszerben rejlő garantia.

E mellett nem lehetett meghamisitani sem a törvényt, mint a nép valódi akaratát, sem pedig a törvénynek végrehajtását.

Az egész nemzet nem „fictione constitutionis“, hanem valóságban önmaga hozta törvényeit közgyülésein, és önmaga ellenőrködött felettök szinte közgyülésein.

Nem volt tehát állami forradalom, mert nem volt szükséges, sőt nem is volt lehetséges, mert az annyit tett volna, mint a nemzetnek önmaga ellen kelni fel, mi képtelenség. — Egyebütt csakis a folytonos forradalom a szomoru valóság.

És a végrehajtás feletti ellenörzés is a nemzetnek nem volt anarchia, mert csak arra kellett felügyelnie, hogy saját törvénnyé formulázott akarata hajtassék végre. Ellentállás csak is kormányi kihágás ellen lehetett.

Jogsolidaritás állott fenn a törvényhozás és végrehajtás közt, mit csak az erőszak zavarhatott meg. Ez pedig egy codexben sem jog.

És azért volt nálunk ismét a „nemleges ellentállás" (tehát anti revolutio) a „vis inertiae" a legfőbb erő, mert megakasztott mindent, s igy csak a nyilt zsarnokság nyers erőszaka volt lehetséges, mi czélra soha sem vezet. —

Miből az üdvös tanuság: hogyha az önkormányzat az alap, a forradalom szüksége elesik. Ha a nép maga akar, s nem csak képviselői, az mit ő nem akar, meg sem is történhetik, mert ő maga lévén ismét a végrehajtás őre is, az csakis ugy létesülhetne, ha önmagát adná oda eszközül.

Gondolkodjék tehát e felett is az olvasó.

Minden gondolkodás czélja az igazság, s az igazság megegyezés a léttel. A politika nem metaphysikai feladvány, hanem gyakorlati, s mint ilyen egyedül czélszerü megegyeztetés a társadalmi léttel.

Az, mit nekünk az ujabb bölcseség czége alatt árulnak, oly finom, oly aetherszerü, oly elméleti dolog, hogy minden oldalról a gyakorlat kivánalmaiba ütközik. Én legalább nem találom fel benne nem csak a valódi biztositékot, de még az alkotmányos logikát sem képviseleti rendszer mellett.

III.

Nincs szebb hangzásu mondat ez időszerint mi nálunk is, mint a felelős magyar minisztérium. Minden szó egy-egy forrón ápolt virága a magyar hazafiságnak, és rövidlete a „48" vivmányainak.

És valóban mindegyikében e szóknak: „felelős," „magyar" és „minisztérium" kétségkivül igen nagy suly fekszik, s ugy hiszem sikerülend is ezeket részünkre megyei rendszerünk mellett is biztosítani, midőn az idegen tan elleni tollharczom után, a tanulmá-

nyokat vonandom le részünkre, mert éppen ott szerintem a baj, hogy azon portéka, mit ezen pompás czég alatt árulnak a képviseleti rendszer pártolói, ugy a mint árulják, sem jó, sem honi, sem elegendő.

Midőn a felelős miniszteriumról van szó, a 48-ki kilencz magyar miniszter lefotografirozott arczképét látja lelki szemei előtt nálunk a legtöbb ember. Szerencsétlenségünkre én ismét oly kilencz arczképet tudnék lefényképeztetni, melyek közül hihetőleg egyik sem kellene azoknak, kik a régiekbe szerelmesek, mert közülök egy némelyik oly magyar Szépházié lenne, mintha csak egy tőről volna szakitva a porosz Schönhausennel (Bismark.)

Ugy látszik tehát előttem, hogy itt nem a neven és embereken, hanem a dolognak magának lényegén fordul meg minden.

Már a „felelősség"-i szónál, mint láttuk, minden annak értelmezésétől függ; azon fogalomtól t. i., melyet azzal összekapcsolunk.

Átalában alkotmányos hatalom felelősség nélkül ellenmondás, mert az alkotmányosság maga már felelősség. De azért, mert felelős az alkotmányos hatalom, minthogy éppen természeténél fogva más mint felelős nem lehet, minden más törvényes korlátnak elv szerénti tagadása, nem lehet valódi alkotmányosság.

Az igy értelmezett felelősség voltaképen nem más, mint a kormány hatalmának minden ellenőrzés, minden alkotmányos korlátozás alóli felmentése.

Ez tehát nem az alkotmányosság, hanem centralisatio követelménye, mely más hatalmat maga mellett nem tür, s igyenesen ellenmondásban van a magyaros municipalis alapelvvel, mely a nép jogát és hatalmát mindig fentartja, mindenhová bealkalmazza, s minden ponton, hol a kormány hatalma tuláradhatna, ellenőrré teszi; t. i. a törvényhozásnál előleges tanácskozás és követi utasithatás, a birói hatalomnál szabad választás, és a végrehajtásnál szintén előleges közgyülési tárgyalás által. —

Az európai értelemben vett miniszteri felelősség, és kormányi centralisatio egy. Az ily felelősség hatalmi centralisatio nélkül éppen oly kevéssé képzethető, mint nem az absolutismus.

Minden magyar embernek borsódzik a háta ismét, ha e szót hallja — centralisatio. Mert ez annyit tesz: nem választod többet alispányodat és szolgabiróidat; nem ellenőrködöl ez után a zöld asztalnál a nagy és kis hatalmasságok felett, kik már rólad nélküled rendelkeznek; s neked is már minden három évben egyszer csak két hangod van, mint a pusztai bibicznek, teendőd pedig a „Corpus juris" tág mezején semmi, mert centralisatio a municipalis szabad életnek halála.

S ha a magyar ember fél a centralisatiotól, valóban igaza is van. Hasztalan minden altatása önmagunknak és másoknak, hogy azzal az organikus megyei élet és független tisztviselői kar öszefér, mert ha a kormány felelősségét európai értelemben vettük, azaz: ha a kormány főnökét felelőssé tettük mindenről, mi a törvények végrehajtása, és a közigazgatás köréhez tartozik, ugy meg sem tagadhatjuk tőle, hogy a végrehajtás és közigazgatás eszközeivel szabadon rendelkezhessék, hogy azokat kinevezés és elbocsájtás által függés és felelősségben tartsa maga iránt.

A miniszteri centralisatio a néptől elvett municipalis hatalmat hivatalnokaira, mint ezen központositás eszközeire ruházza, kik az ő felelősségére hivatkoznak. Pedig valamint a személyes jog az, mi valamit ér, a felelősség is csak ugy használható, ha minden kihágásáért nem kell miniszter ő kegyelmességét interpellalni, mely interpellatio a közönséges polgárokra nézve „az alázatos instantia," mivel szaladgálni, süvegelni és esedezni kell még az előszobákban is.

A miniszteri felelősségen épült uj alkatmányosság tehát, mely a magyar népet személyes jogától, és befolyásától fosztaná meg, éppen a személyes joggyakorlaton alapuló magyar megyei rendszerrel szükséges ellentétben áll, s a bureaucratia, mit már mindenszinü hajtó-

káiról, mint meg annyi változatu gyönyörüséges mákvirágairól a magyar ember is szinről szinre ismer, logikai szükségesség. Ezen sáskahad nélkül, melynek szántóföldje a szegény szántóvető nép tarisznyája, egy alkotmányos Schmerling szinte oly kevéssé lehet el, mint egy absolutista Bach világhirü huszárjai nélkül.

De mondják: „a helyesen szervezett kormányi centralisatio alatt csak a törvény uralkodik egyenlőn mindenütt, és mindenki felett, mit a megyék ellentállás és statutumok által kinem játszhatnak",— elhallgatják azonban, hogy éppen az a baj, miszerint a közös törvényt miniszterialis parancsok formulázzák, és praesidialisok a normativumok, melyek mivel további (előleges) ellenőrzés alatt nem állanak, tulajdonkép a törvény nevében gyakorlott miniszterialis parancsok.

Egy részről tehát folytonos parancsolgatás, a másikról pedig minden „táblabirói" belészólhatás nélküli engedelmesség. Pedig éppen az a baj ismét, hogy a magyar ember minden „tollrágónak" parancsolgatását nem szereti, mert ő nem a „hohe und allerhöchste Erlasz"-okat, hanem a megyei határozatokat szokta meg, s az izlése nem is éppen oly rosz.

Jól tudom, hogy korunkban mi köztünk is sok ember, és pedig gondolkodó ember van, ki az ujabb népfelség és a miniszterialis és parlamentaris mindenhatóság között kötött alkun megnyugszik. Van különösen egy doctrinair izü iskola, mely a személyes szabadságot védve látja az által, hogy azt a nemzeti hatalomnak adta át; de minden oldalróli higgadt meggondolás után nem kétkedem kimondani, hogy a puszta képviselő választás, és a miniszteri felelősség, — mindkettő az ők nemzeti hatalma,— engem, mert ki nem elégit, meg nem nyugtat.

A hatalom ellenében nem felelősség, hanem biztosítás kell, mert a kinek hatalma van, szeret is, szokott is azzal élni, s igy a puszta felelősségnek gyakorlati haszna a szabadság biztosítására semmi. — A miniszteri felelősség is oly alkotmányos szentség, melyet csak saját

hiveinek hite tart fenn. A hitetlen hatalom szétrombolja, mihelyt akarja.

Egyetlen sikeres biztositása a nép szabadságnak csak maga a néphatalom lehet, midőn törvényes és alkotmányos formákban müködik, mint p. o. a magyar megye. —

Továbbá: „A felelősség némely kihágást megakadályozhat, — mondja egy angol államférfi, — de csak gyönge agyuak hihetik, hogy az a valódi munkásság, és hazafiság rugójává válhatik."

Minden politikai központosítás természetében van az élet, főleg a jogélet absorbeálása, s azért éppen a centralisalt szabad államokban halljuk a municipalis népélet utáni vágyakat napjainkban hová inkább és hangosabban nyilványulni. — *A népek valami jobb után áhitoznek — mondta egy porosz lap, — mint azon csalkép, mely által a felettünk való uralom neve ugyan változik, de egyszersmind a bureaucratia még hatalmasbbá tetetik. Mind inkább azon meggyöződés emelkedik érvényre, miszerint egészen közönbös az, hogy egy parlament vagy miniszteri tanács tesz oly intézkedéseket, melyek a népélet feltételeinek nem felelnek meg, és azért a nép, az ugynevezett alkotmányos formák iránt is mindinkább közönbössé válik, s mindinkább a socialis szervezésfelé fordul.*

Mellettünk tul a Lajtán alig nyiltak fel a parlamentarismus sorompói, midőn Schuselka igy kiáltott fel röpiratában: *A parlamentaris absolutismus az álczátlantól anynyiban különbözik, hogy nem maga az uralkodó, hanem a miniszterek uralkodnak mesterséges majoritások által, mi gyakran nem más, mint pajtáskodás. Ezen parlamentaris absolutismus még sokkal elviselhetlenebb, és hatásaiban veszélyesebb, mint az autocrat absolutismus. Sokkal inkább elnyom minden önállóságot, le egészen a községig.*

Midőn tehát ifju nép szabadságunk kezesitményeiről és biztos alapjáról van szó, utóljára is máshol kell keresnünk azokat, mint a kormány felelősségének divatos értelmezésében, és a puszta képviselő választásban, melyek a tulajdonképeni népjog életet nyelik el; mert

mi sem lévén szentebbek, mint mások, mi is úgy játszhatnánk más kiadásban, mint ők, hogy t. i. meg lenne a miniszteri felelősség a papiroson, de nem lenne szababság, az életben sehol.

Lehet, hogy mi érettebbek vagyunk politikailag, mint szomszédaink; lehet, hogy mi olyasmit, a mi p. o. Berlinben történik, nem is értjük, de bizonyára csak is azért, mert nekünk nem 52 §-os alkotmányunk, hanem 52 élő megyénk volt, melyek éppen a §§ réseinek elzárásával foglalkoztak, és mert a mi magyaros szabadságunk nem képviseleten, hanem személyes joggyakorlaton alapult.

Legyen tehát miniszteriális felelősség. Ezt mondom én is. De legyen az a korona, mi nemzeti szabadságunkat megkoronázza, s ne az alap, mi csak csucsra állítása lenne nálunk is az alkotmányos gulának.

Az alap legyen ezután is az önkormányzattal felruházott 48-ki nép, mint volt azelőtt a Verbőczy-féle populus, s ne egynehány ember, kik bár egyenként mind a legjelesbek, legértelmesbek, s legjobb hazafiak, utoljára is csak emberek, és csak kilenczen vannak, s minden órán másokkal cserélhetők fel, kik talán gyávák is, gyarlók is, engedelmesek is. A politikai eszély tana: hogy jaj azon ország szabadságának, mely nehány emberre bizza magát, kiket nem is ismerhet, mert más által neveztetnek ki.

Ha régi törvényeink szellemét tanulmányozzuk, azon észrevételt kell tennünk, hogy a mostani alkotmányos nézetekkel ellenkezőkből indulván ki, a fő garantiát azon természetes biztosításban keresték, mit független testületek tanácskozási és ellenörzési joga ad, s azért a fő hatalmat gyakorló egyes személyek mellé független tanácsosok testületét helyezték, mint a személy ellenőreit. A király mellett volt a fő canczellár tanácsával; a nádor, mint helytartó mellett a helytartótanács, a tárnok mellett a kamara. Minden parancs és rendelmény érvényességéhez szükséges volt, mint törvényes kellék, hogy azon testületek tanácsüléséből adassanak ki, és a

praesidialisok azért voltak törvényellenesek és különösen gyülöltek, mert ezen alkotmányos szabálytól tértek el.

Hogy voltak-e valóban függetlenek ezen testületek? és mint sajátlag magok is kormányi organumok nem éppen a felelősség meghiusitására szolgáltak-e? s igy megfelelhettek-e a törvény czéljának? erről nem szólok, miután csak az önkormányzati rendszer egészséges philosophiájáról lehet szó itt; s e tekintetben, ha elfogulatlanok akarunk lenni, be kell látnunk, hogy egyes ember önkénye, vagy elhamarkodott tette ellen természetes óvszer egy egész testületnek tanácskozási joga, vagyis ha minden rendelet ily tanácskozmány kebléből adatik ki.

„De éppen a régi kormány felelőssége volt irott malaszt, mely egész sérelmi rendszerré betegesedett el," — mondják ismét.

Lehet! — s én magam sem tartom a collegialis kormány felelősséget czélszerünek ma, mert az ily kormány, mivel nem egy akarat kifolyása, többnyire gyönge, s felelőssége hiányos szinte azért, mert nem személyes. Az ily testület lehet ellenőr, de önmaga mint testület jól nem kormányozhat. De jövőre sem leendvén más biztositás a felelősségi törvénynél, és a megyék ellenőrzése is végkép hiányzandván, valóban erős hitt kell hozzá, hogy a sérelmek kevesbülni fognak, ha azokat senki sem akadályozandja, s ha eddigi visszaélésekhez a sok apró bureaucrata uraságok kihágásai is járulandnak, melyek annyival inkább boszantók, mert minden napiak, az államélet minden rétegeibe kiterjednek, s melyektől legalább megyei szervezetünk tettleg megóvott.

Régi törvényeink mit sem tudtak ugyan a ministeriumról, de mivel megvolt az alkotmányosság, megvolt a kormányi felelősség is szintugy azon lényeges különbséggel, hogy az utolsó esküttig terjedvén; nem volt tág köpenye az apró mérges doctor kadiknak.

Nincs könnyebb mint bebizonyítani, miszerént a kormány felelőssége már legrégibb törvényeinkben bent

volt, s különösen II-ik Ulászló törvényeiben világosan kifejezve van.

Ha pedig a kormányi felelősség, mint alkotmányos panacea nem uj, hanem csak régi törvényeinknek ujabb és korszerü felelevenitése; hiszi, hiheti-e valaki, hogyha már azok meg nem tartattak gyakran akkor, midőn minden szük nadrág mellett ott volt a kard, megfognak tartatni most, midőn csak zsinór és sujtás van azokon?

És ha ugy jár az uj törvény ismét, és ismét, mint jártak a régiek, de az ősi bástya, hazánk szüz Komárom vára a megyei rendszer sem lesz meg, hova fogunk vonulni? —

Gondolják meg csak jól, hogy ha Ulászlónak kormány felelősségi törvényein kivül egyébbel nem birtunk volna, s a megyék minden alkalommal vetojukkal fel nem lépnek, hogy nem forradalmi, de alkotmányos nyelven azt mondják: — „nem!" — mi lett volna belőlünk?

Engemet tehát viszonyaink concret felfogása oda vezet, hová a valódi alkotmányosság logikája, hogy t. i. nem elegendő a kormány felelőssége; mert a mi volt már, az ismét lehet, és hogy valóban lesz is, azt mutatja az egész alkotmányos európa példája.

Sokat elpapoltak már a jóhiszemü magyar embernek az európai boldog, csendes, s minden megyei korteskedés nélküli azon Eldorádoról, minek ajtait parlamentarismusa nyitja fel.

S valóban menthetlen elfogultság lenne az „extra hungariam"-féle sujtásos és pitykés paradicsomikor után sóvárogni vissza. Az oly „nemzeti-"nek nevezett szabadság, mely elkorcsosodásában, egy hirhedt követi nyilatkozat szerint, csak azért volt szabadság, mert mindenki nem lehetett szabad; minden lehet inkább, mint azon kornak eszménye, mely szabadelvünek és felvilágosultnak mondja magát. De viszont az oly szabadság, mely egyetlen helyre pontosit össze minden szabad életet és munkásságot, s mig az egész nemzetet szabadnak hirdeti, végkövetkezményeiben mindenkit egy fő és mindenható hatalomtól tesz függővé, s az egész

politikai népéletet a felülről mozgatott gép szabályszerüségévé változtatja, — talán még kevésbbé az, mert éppen senkinek sem szabadsága; mint garantia pedig nem tekinthető, mert néhánynak joga, mint egyszersmind realis hatalom, bizonyos feltételek mellett, lehet még nemzeti erő, de az egésznek függése, magát a közfüggetlenséget sehogysem biztosithatja.

Bár igaz lehet, tehát, hogy régi, sokban tulságig vitt intézményeinkben sok hiány és mostani visszonyainkra nem alkalmazható elavultság volt, de ha az önkormányzat természetes logikáját azzal homlokegyenest ellentétben álló képviseleti rendszerrel cseréljük fel, komolyan hihető-e: hogy egy nagy nemzet, mely 52. tanácsházában szokta volt meg saját ügyeit intézni, ha már egyetlen fő által hozatik mozgásba, s legfőbb ügyeit teljhatalmu képviselőkre bizza, kik helyette gondolkod nak és akarnak, oly szabad, önálló, s főleg életrevaló lesz, mint volt eddig?

Ha a hatalom régi helyéről elmozdíttatott, mi történik akkor? — azt soha „a priori" meghatározni nem lehet. Legkönnyebb a réginek hiányait kimutatni, de helyette jobbat alakitani, — ez a mi nehéz.

Én félek, hogy mihelyt a divatos kormány felelősségen épitett ujászületés be lenne végezve, a magyar önkormányzati alkotmányosságnak is megkondulna lélekharangja; mert a kik egy tüzpontba akarják szorítani a nemzeti erőt, az által, hogy egy helyen tulontul erőssé teszik azt, egyszersmind megsemmisitik egyébütt; s midőn erőt akarnának előállitani egyébütt is, magának a központnak fékezésére sem találnák azt sehol. — Az alkotmányos nap sugárai is, melyeknek rendeltetése az életfejlesztés, egy focusban égetnek, azaz: felbontják az életet magát.

Mentse isten tehát nemzetünket! hogy valaha oda sülyedjen, miszerint ősi önkormányzatáról, vagyis saját akarata és munkássága érvényesitéséről lemondva, egynehány „felelős" ember, s egynehány képviselő gyám gondviselésére bizza magát; — mert ha azon előnyökhöz,

miket a képviseleti rendszer a kormányi hatalomnak már „a priori“ ad, hozzá gondolom gyarmati állásunkat, méltán kockáztathatom e kérdést: ha Magyarországnak visszás helyzetében nem lett volna nemzeti önkormányzata, hol lenne már ősi alkotmánya, nemzeti függetlensége, sőt ő maga? —

Nagy szálka — az igaz — a kormányi teljhatalom pártolóinak szemében a megyei közönségnek azon ősjoga, melynél fogva a végrehajtást felirattal, tisztviselőinek eltiltásával s. a. t. akadályozta. Ez mivelt korunkkal megnem egyeztethető anarchikus mozzanatnak, az 1822-diki hirhedt záradék kifolyásának, s magyaros „nye poszlevim“-féle kinövésnek állíttatott már, a municipalismus pártolói által is. (P. Hirnök és Szentiványi.)

De ha a magyar önkormányzat természetét: a jogok, és főhatalom megosztásának magyaros elméletét tekintjük, világos lesz ezen ősi gyakorlatnak törvényes jogforrása maga.

A törvények végrehajtása ugyanis éppen ugy meglévén osztva a korona és nemzet között, mint a törvényhozás, és magának a végrehajtásnak organikus müködő tagja lévén a megye; az másként alig lehetett, mint hogy a kormány által megrendelt végrehajtást néha meg is akadályozza. Mert vagy nem volt joga a megyének közgyülésileg tárgyalni, s felette határozni mit a kormány egyszer jól roszul megrendelt, következőleg több százados gyakolata, csak folytonos visszaélés volt; vagy jogának is kellett lennie végre nem hajtani azt, mit törvényellenesnek itélt.

S ha már ma ily korlátlan joga a megyének veszélyes lehetne a törvényszerü rendre, könnyü, mert természetes az orvosság.

Feleljen a megye is.

Ezt kivánja a kölcsönösség. S valamint a kormány felelőssége biztositása a népszabadságának, a megyéé legyen az álladalmi rend kezesítménye. A második állami főtényezőnek, — a rendnek, szintugy kell a kezesitmény, mint kell magának a szabadságnak.

Ez, a mint minden municipalistának akarni kell, s mit én lehetőnek hiszek.

Ha a megye, mint moralis testület tulajdonkép nem felelhet is, felelhet minden egyes ellentálló, s kell is felelnie. — Ez főleg a nemzetiségi surlodások miatt, melyeknek fészke lehet a megye, szükséges.

Ehez pedig csak jól formulázott, és határozott szavakban kifejezett törvény kell; p. o.

„Mind azok, kik a felelős kormány rendelete ellen szavaznak, s mint többség a végrehajtást akadályozzák, irják alá a végzést."

Ha a kormány eddig is feleletre vonni, és commissioi által zaklatni tudta a renitens megyét, ellenére is a törvénynek, miért ne büntethetné meg a joggali visszaélést, mint minden más kihágást a hatalmas törvény?

A józan alkotmányosság fogalma hozza magával, hogy az alkotmányos államban nem lehet hatalom, mely mivel nem felelős, zsarnoksággá, vagy zsarnokság eszközévé válhatik egy-, s anarchiává más részről.

A korona felelőssége az: hogy minden parancsa csak felelős miniszter ellenjegyzése mellett válik érvényessé.

A rendelkező minisztor és a minisztori rendelménynek ellentálló megye felel az országgyülésnek, vagy az ily joggal felruházott törvényszéknek.

S végre az országgyülés felelős a nemzetnek az által, hogy minden egyes képviselő tagja utasítható, s küldői által feleletre vonható, visszahivható.

A felelősség, hogy az legyen, minek lennie kell: az alkotmányosság biztosítéka; valódi, személyes, és minden oldalróli kell hogy legyen.

Lássuk tehát a képviseleti tan által megtagadott, de az önkormányzati felelősséggel legbensőbb kapcsolatban lévő, s már az unalomig vitatott követi utasitást, mint a képviselők felelősségét, tüzetesen, bár lehető rövidséggel.

IV.

„Bolond Miska“ közlött egy képet, melyen a táblabirák füléhez alkalmazott rettentő nagy hangfogók jellemzik a követi utasítást.

A jó Miskánktól, kinek legalább megvan azon érdeme, hogy ő maga is „magyar“ lévén, nem akar éppen magyarságunkból kicivilisálni, — ezt nem lehet rosz néven venni. A tableau nem az utasítást, hanem azt carricaturázza, miként vélekedik némely magyar ember saját legfenségesb jogáról.

És magam is ismerek igen értelmes és jóakaró uri embert, ki ezen elavult elnevezést: „pecsovics“ — ugy fejezte ki: „hogy még az utasítás embere.“ — „Természetes — feleltem én, — mert még a régi latin §-hoz ragaszkodik: „Nil de nobis, sine nobis,“ most pedig az a legutolsó alkotmányos divat, hogy mindent „rólunk nélkülünk“ végezzenek, de aztán minden lap utján közöljék velünk azt, a mit végeztek; azon kis, de szinte uj alkotmányossága kikötéssel: hogy azért, a mit végeztek, ha még oly rosz is, felelősségre általunk nem vonhatók.

Bizon pedig azt maga „Bolond Miska“ sem hiheti, hogy a rosz jóvá van téve az által, ha tudtunkra adatik; valamint azt sem, hogy egy némelyik képviselőnek ő maga is jót sugni nem tudna, kire hihetőleg reá férne, mint az utasítási sugdosás, mint pedig az ebből folyó felelősség.

Aztán nem is igen szép ráfogni „a felséges népre“, hogy csak a sugó szerepét játsza, ha önkormányzati jogával élvén saját akaratát és meggyőződését mondatja el képviselőjével; és az sem igen alkotmányos dolog megakarni tiltani, hogy a maga dolgában se sughasson, ha t. i. nem csak amugy „bolondjában“ fogták rea a „felséges“ czimet, és önkormányzati jogot.

Mert vagy ur ő a maga házában vagy nem? Miska barátom! Ha „igen“ ne bántsuk őt akkor, midőn jogával él a körömkoppintóra irt: „Ne bántsd a magyart“ be-

lyes jelszó szerint; — ha pedig nem lehet ur:, akkor hagyjunk neki békét azzal az önkormányzati komédiával, melynek mostani előadásánál ugy is csak a „kakasülőre“ utasitjuk, s ha ott is a parlamentaris illem ellenére felkiáltani, vagy lesohajtani meréssel, kitessékeltetik parlamentaris jóakarói által.

Mert nem igaz az, mit a képviseleti rendszer pártolói felhoznak, hanem az, mit Dessewffy Aurel mond: *hogy t. i. szélesb hatásköre egy polgárnak soholsem létezett, mint nálunk a kötelező utasitások mellett,* — s ha ezt ma már a democratikus haladás nevében jó megnyirbálni akkor, de csakis akkor, természetesen igen rosz és nevetséges ócska jogsarlang a magyarnál is az az utasítás.

Pedig előttem ugy látszik, hogy a nép meg kell hogy tartsa önrendelkezési jogát mindig, mert valamint a gazda az egyetlen használható ellenőr, kinek szeme szükséges okvetlen és mindenütt; ugy a nép az egyetlen biztos és használható ellenőr. A törvényhozásnál az által, hogy utasíthatási jogánál fogva a czélt és utat kijelöli; a biráskodásnál, mint jury kimondván az igazat és nem igazat; a végrehajtásnál pedig, mint megyei közgyülés számoltatás és függésben tartván a kormányt és tisztviselőit. — Ha ezt tagadjuk, gazda a maga házában nem lehet.

Es az, mi őt valóban urrá teszi saját házában, mig a divatos „fenséges“ czim csak az, mivel a hatalomtól „abspeisolják“ — mondhatná Kipfelhauser.

A valódi felséges urak: a fejedelmek is követeket küldenek, nem teljhatalmu képviselőket. Ha tehát igaz, hogy csak most lett „souverain“ a nép, miért kell éppen most és éppen ezért megfosztani ezen souverenitási jogtól? és miért nem lehet a modern „népszabadság“ pompás czége alatt annyi joga, mivel a hajdani „humillimus servus“ birt a „Hirnök“ találó „vicoze“ szerint.

Mindent összevéve tehát előttem ugy látszik, hogy még sem oly nagyon voltak táblabirák, azok a régi táblabirák, mert megtapogatták előbb józan eszükkel min-

den oldalról azt, mit állitottak mit tettek, s nem ültek fel minden német tudósnak, ki angolnak adta ki magát.

Ma már a status bölcseség experimental, tapogat, s a vége az, hogy ő tapogadtatik meg, miben aztán nincs köszönet; következőleg ezen uj bölcseségből sem az államnak, sem pedig a népnek haszna nincs, s legfeljebb is ha haszonról lehet szó, az a nem felelős, de életrevaló képviselö részén lehetne, min aztán aligha lenne sem Isten — sem a magyarnép áldása.

Na! de mivel aligha fogunk a „Bolond Miskától" tanulni status tudományt, hagyjuk, ha ugy tetszik annyiba az oly táblabirói bölcseséget, midön egyik csak azt dictiozza el, mit a másik sug; — (noha feltünő, hogy a kettő közül az egyik, — már t. i. az, a melyik sug, mégis okos ember kell hogy legyen, ha a maga fejétől jól sughat; nekünk pedig éppen ezen sugó fekszik szivünkön, nem pedig az, ki a parlamentaris szinpadon hadonászik; — valamint felötlő az is, hogy a parlamentaris celebritások egy némelyikén csakugyan segítve lenne a sugás által, midőn leczkéjét nem tudja, s azért az otthon jó előre papirosra bizott és „bemagolt" mondókájának a szép hallgatóság előtti elrecitálásánál, csak bele-bele nézéssel a „studium"-ba segithet magán.)

Jó tehát! — mondom — nem kell az utasítás; de kell ugy-e bár a felelősség? a mint valóban szükséges is, hogy a felelet nélküli képviselőség ne válhassék más oldalról jövő utasítási intézménnyé, mint már ez megtörtént a gyarlóbb képviselői testületekkel a nélkül, hogy mint a feledékeny utasított követeket röviden fogni, s mint esküszegőkkel elbánni lehetett volna; mert ne feledjük, hogy a „nem utasítható" képviselő, egyszersmind az „el nem utasítható" képviselő is.

És kell a felelősség főleg azért, mert nem kell az absolutismus, s igy hihetőleg a parlamentaris sem; mertha már az utasított képviselőt sokan attól féltik, hogy igy csak „báb" és „dictiózó masina" lenne, kinek sugni kell, a képviselt népet sem illik csak „fénséges bábbá" és egy névre szavazó masinává tenni, vagy azt

hitetni el a világgal, hogy néhány, néha nagyon is zöld felfogású ujságiró mesterember, ki „napoleoni eszmék"-ről beszél akkor is, midőn az ősi józan elvekről kellene megemlékeznie; vagy az octroyák hasznáról okoskodik a historiai és szerződményi jog ellenében, „mert ő politikus és nem procator" — az 52 megyei közgyülést, vagy is az összes magyar intelligentiát, képviselheti.

Ha pedig az alkatmányos felelősség minden ponton kell, ám találjatok fel hát más expedienst, mi jobb és czélszerübb. Ez a ti dolgotok. Az én törekvésem csak oda irányul, hogy a dolog maga, t. i. a képviselők részéről is a nép irányabani felelősség meglegyen, minélkül a felelősségen épitett egész képviseleti bölcseség, mi a felelősség lánczolatát a főben, mitől t. i. a kormány felelőssége is függ, szakitván meg, csak alkotmányos hazug — akarám mondani — fictio.

Találjatok fel expedienst — mondom, — hogy a nép abba, mi neve alatt, de nélküle történik, bele szólani kénytelen ne legyen máskép, ha az utasítási jogot tőle elvitattátok, s ha megsokalta a firmája alatt üzött játékot, az ily felelősség áldozatait „mások rettentő példájára" kiaggatni kénytelen ne legyen, fejök fölé irván a ti felelősségtök értelmezését, mit Isnard egykor a conventben igy fejezett ki: *Mondjátok meg nekik, hogy a felelősség alatt mi a halált értjük.* — Én részemről megvallom, hogy jobbnak, czélszerübbnek, főleg pedig szelídebbnek találom a felelősségnek utasítás és visszahivás általi értelmezését, mert a dolog természete szerénti, mert azt hiszem, hogy jobb a lámpa alul, mint a lámpáról magáról nézni az igazságot, és mert ugy tudom, hogy a régi értelmü felelősségünk haza hivott ugyan néha egy-egy jobb képviselőt is, de soha sem tette szükségessé a forradalmat.

Legyünk tehát tisztába az iránt, mit akarunk.

Ha a képviselőket fölébe akarjuk helyezni a népnek, ha a nemzet kezéből kivett törvényhozási jogot egy testületnek, s a néphatalmat néhány embernek, mint felelős miniszternek kezében akarjuk központosítani, ezen

eljárásnak következetes lehet ugyan a képviseleti rendszer tana szerint; de ugy hiszem következetes azoké is, és pedig határozott democratikus irányban, kik a magyar nemzet eddigi jogkörét és joghatalmát, az ősi nemzeti önkormányzat nevében, érintetlenül és csonkitatlanul akarjuk hagyni édes Miska barátom éppen azért, mert a „magyar nemzet“ már csak is a 48-ki definitio szerénti lehet.

Én részemről a régibe csak azért, mert régi szerelmes nem vagyok, elavult formákhoz nem ragaszkodom, én csak a dolgot magát akarom, t. i. az országgyülési képviselők felelőssége, és a megyékeni személyes joggyakorlat által a néphatalmat, mint önkormányzatot fentartani 48-ki viszonyainkban is. A ti feladatotok tehát, ha a czél csakugyan egy, s az „utasítás“ nem kell, kitalálni hogyan lehet hát?

Előttem ugy látszik, hogy mivel nem lehet ok, mely a magyar népet azért, mert már a 48-ki nép, a magyar ősi szabad jogélet főfeltételeitől fosztaná meg és mivel nem hallottam még érvet, melynél fogva a magyar nemzetnek nehány ember teljhatalmu gyámkodása alá kellene kerülnie éppen 48-ki „haladása“ nevében; gyanusítani pedig senkit sem akarok; — előttem ugy látszik, — mondom — hogy az egész baj csak is a sokak fülében rosszul hangzó „utasítás“ szó.

S ez nagyobb baj, mint egyelőre látszanék.

Valamint vannak emberek a világon, kiken legjobb a czim: ugy vannak ma a politikában dolgok, melyeknél minden azon szón fordul meg, mit jellemzésére használunk. —

Az emberek nagy része a szavakat igen sokra becsüli, és név után indul el. Minden attól függ tehát, ugy megválasztani a szót, hogy hangzása kellemes legyen. A „Bolond Miska“ utasítása: midőn hangcsövön át sugják be a táblabirói mondókát; és az utasítás, mint a nép törvényhozási joga és képviselőinek felelőssége, csak két külön kép, két visszatükrözése ugyan azon szónak.

Az európai politika nagyszavai, ezen divatos universalisszerek, a legutóbbi időben nálunk is közkedvességüek lettek: pedig a pompás czég alatti uj portéka aligha nem roszabb, mint a régi. Tisztelet becsület a civilisationak, de igazság is a magyar józan észnek.

Midőn tehát határozott nézetem ez, valóban igen lesujtó kell hogy legyen reám nem annyira a „Bolond Miika“ képe, mi csak a magyaros bolondságot gunyolja, de az oly pythiai szó, mit egyik nagy lapunk komolyan mondott ki: „hogy az utasítások kora rég lejárt európában, s hogy hihetőleg nem is jön fel többé.“ Vigasztal azonban e részben is azon meggyőződésem, hogy a valódi szabadság kora sem jött fel még tudtommal európában sehol; s különösen azt, hogy minő fán terem a nemzeti önkormányzat? a miniszterialis és parlamentaris centralisáló gyámság alatti nemzetek alig tudják. Azt pedig viszont a modern civilisatio tanárai nem tudhatják, hogy ha majd egy „szép reggelen“ a nép, az előtte folytonosan emlegetett „népszabadság“ neve helyett, annak húsa után éheznék meg, ezen nap nem léend-e egyszersmind „gyászos estvéje“ a képviseleti nép boldogító bölcseségnek? — Hugo Victor szerint „a szivnek is meg van a maga éhsége,“ mi kielégíttetni vágyik, s előttem legalább ugy látszik, hogy csak más uton lehetend eljutnia czéljához, mint a melyen eddig fejjel vitték a falnak.

Nem nagyon kövér vigasztalás az igaz, de az ember, miután vigasztalódnia kell a világon mindenen, utoljára is ott keresi a vigaszt, hol találja.

De hagyjuk a humort, mi ugy is sokba áll az embernek mindig. Ki az élettel komázik, ezen jogát szive vérével vásárolja meg.

V.

Meg kell vallanom, hogy azon fitymáló módor, melylyel némely tollatlan ajku és vén gyermek publicista

önkormányzatunk ezen fontos jogáról szól, nem csak igen kellemetlenül hat reám, de azon gondolatot is kelti fel bennem, hogy nem minden oldalról fontolják meg ezen komoly dolgot, s ki kell mondanom, hogy mily elbizakodottnak találom a hangot, oly silányoknak az érveket és ellenvetéseket a nép jogok ezen legfenségesbike ellenében. Ezen értekezletemben elmondottak után azonban már csak röviden össze kell állítanom az eredményeket, és megczáfolnom a közönségesen használt ellenvetéseket.

A törvényhozási hatalom a szabad nép egyesült akaratát illeti meg. — Ez korunk alkotmányos kivánalma, mit Kant óta a tudomány is elfogadott.

Egy milliókból álló nemzet testületileg együtt nem tanácskozhatván, s ha több helyen, p. o. megyénként, tanácskozhatnék is, összekötő közegre szüksége lévén, közös parlament vagy országgyülés nélkül elnem lehet; miután máskép közös akaratát nem nyilváníthatja.

Ha tehát a megyét, mint törvényhozási joggal biró megyei közönséget (universitas) az utasítási jog nem illeti meg, hanem csak a petitionalis jog, és a képviselő választás, nem a nép maga lesz a törvényhozó, hanem egy általa választott, és tőle független testület, mely, — mely bár ki mit mondjon elméletileg, vagy alkotmányos fictiók szemfényvesztő logikájával, — nem a nép maga, hanem éppen azért, mert nem utasítható általa, tőle elvált, s mint ezen legfőbb hatalmat egyedül, s tőle függetlenül gyakorló testület, felette áll, mint felette áll a a „sufrage universelle“ utján elválasztott Caesar.

Az egész alkotmányosság továbbá nem egyéb, mint felelősség : hogy t. i. az államban ne legyen hatalom, mely mivel a népnek nem felelős, előbb vagy utóbb zsarnoksággá, vagy a zsarnokság eszközévé válható; és mivel minden állami hatalmak közt legfőbb a törvényhozási, igen különös logikai következtetés az, hogy az alkotmányszerü felelősség, mi a legutolsó falusi esküttnél sem nélkülözhető, éppen azoknál, kikre a legfőbb hatalom gyakorlatát bizzuk, s kik egyedül érvényesít-

hetik a kormány felelősségét is, — a képviselőknél; nem csak nem szükséges, de veszélyes is.

Lehet, — tudom — okot felhozni eleget a nép személyes joggyakorlata, s így az utasítási jog által gyakorlott törvényhozási joga ellen is. A képviseleti rendszernek magának alapja az, hogy a nép minden jogát csak általa választott választmány által gyakorolhatja; de a ki önkormányzatról beszél, s az önkormányzati jog legfőbbikét — a törvényhozási jogot, akarja tőle elvitatni, s képviselői felelősségét feleslegesnek állítja, aligha tisztában van magával az iránt, mit akar.

Ha önkormányzatot akartok, kell a nép törvényhozási joga és képviselőinek felelőssége; s ha ezeket akarjátok kell az utasíthatási jog. — Ha az ősi megyei rendszerről beszéltek, s ha azt nem szeretnétek franczia departamanté alyasitani, kell a megyei közgyülés: s ha ezen közgyülés nem csak a hús és szappan árát fogná meghatározni, kell ismét az utasithatási jog.

Vegyétek el az utasithatási jogot, és elvettétek a megyék asztaláról a közügyet. A tanácskozó megye, mely közjogi tárgyakban érvényesen nem határozhat, csak beszélő megye. Kire pedig nem hallgatnak, az maga is hallgatni fog, ha jó dolga van, s nem is professor. A „dictiozás“ mi nemzeti nyavalyánknak tartatik, így fényüzéssé lesz, s ha netalán ezen táblabirás gyöngeségünkből akarnak kigyógyitani, ugy bizonyára czélt érnek. Mindnyájan azután fogunk látni, a mi saját dolgunk, és senki sem fogja idejét és tanulmányait ott pazarolni el, hol csak a levegőbe beszélnek.

Ne ámitsuk tehát magunkat és másokat! — Ha a közgyülés csak a megye apró házi ügyeit végzi el, s ha ott is csak választott képviselőknek lesz szavuk, s nem mint eddig személyes részvéte mindenkinek; az ily közgyülés lehet városi kupak tanács, ha tetszik kis képviselő parlament, de nem lesz a régi megyei közgyülés, mely az ország legfőbb ügyei felett személyes befolyás alapján első helyen határozott. — Ha pedig nincs ily közgyülés, nincs a régi megye sem, mint a test csak rohadó halmaz, az elevenitő szabad lélek nélkül.

Ne ámitsuk magunkat! ismétlem. Legyünk legalább tisztában azzal, mit akarunk. — Ha nincs utasítás, nem lehet tanácskozás; ha képviselet az uj megye alapja, az nem a személyes joggyakorlattal kapcsolatos önkormányzat. — Ez mind logikai egymásután, mert az élet maga nem más, mint az ész törvényeinek észszerü gyakorlata.

A logika bennük van szükségkép a dologokban, mert a dolgoknak maguknak éltető lelke. Az ember tetszhetik magának a fictiokban, a gyakorlati férhetlenségek összeállitásában, de az eredmény okvetlen az kell hogy legyen, mit a logika, mint az értelem kényszerüsége szab elébe. —

Pedig csak ugy függ össze minden, ha az önkormányzatból a főt — a törvényhozási jogot a nép kezéből nem vettük ki.

Ha a nép szabad és személyes tanácskozás utján kimondhatta akaratát, s ezt utasítás által törvénnyé emelhette, akkor ugyan azon megyei közgyülés saját akaratának végrehajtása felett is ellenőrködhetik, minden anarchiai veszély nélkül, mert nem jöhet ellenmondásba saját akaratával, mint magyarország 800 évig. De ha nem ő a törvényhozó, hanem egy tőle független testület, az ellenmondás és antagonismus mintegy önmagától folyik, s az összeütközés elébb vagy utóbb nem lévén elkerülhető, veszély nélkül a végrehajtás feletti ellenőrködés is nála nem hagyható. Igy megeshetnék az is, hogy a megyék többsége, a parlamenti többséggel ütköznék össze, mi aztán valóban czifra egy önkormányzati zürök zürévé nőhetné ki magát.

A parlament, mint független törvényhozó testület, csak a parlament többségének véleményét és akaratát mondja ki; mit aztán a Guizot-féle doctrina szerint lehet az egész ország véleményének nevezni el, de hogy a nemzet véleménye és akarata egészen az ellenkező is lehet, azt ismét a Guizot-féle példa maga bizonyitotta be.

Az utasithatási jog tehát, a magyaros önkormány-

zati joggal felruházott nép törvényhozási joga, és országgyülési képviselőinek felelőssége.

Angliában már például nincs utasítás, de mivel az angol nép minden intézménye az önkormányzati szabadság felé gravitál, meg van a pótszer a népgyülésekben, és a nagykoru sajtóban. Bécsben, Berlinben, mivel csak ugy nevezett parlament van, a kritizálás is tilos.

Angliában azon tan: hogy a képviselő az egész országot képviseli, gyakorlatilag meg van czáfolva szoros összeköttetése által a képviselőnek választó kerületével. Az egész különbség csak az, hogy a népgyülés elé idéztetés mind a választókra, mind a képviselőre roszabb. Mert 1-ör nem lehet felmutatni sem a képviseltek felhatalmazását, sem a képviselő reversalisát; — és 2-or, mert a népgyülés nem lévén organikus intézmény, a tanácskozásban rendesen a szenvedély és demagogia viszik a zászlót.

Angliában tehát csak más irányban fejlett ki a felelősség, mi szembetünőleg roszabb, mert határozatlan. De az elv maga elismerve és realizálva van.

Nem látom tehát át, hogy miért kellene eldobnunk ősi joggyakorlatunkat, egy, minden tekintetben rosszabb pótszerért csak azért, mert ez — angol.

Ez annyit tenne, — bocsánat a tréfáért, — hogy beretváljuk le nemzeties bajuszunkat, mert az angol megberetválva is derék nemzet.

Ha igaz, továbbá, hogy a törvény csak a nemzeti akaratnak kifejezése lehet, ugy nincs fontosabb feladat, mint az arra képesített többséget pontosan megtudni, mi sohasem akár néhány száz embernek a szavazási ládákból felolvasott neve, akár néhány lap véleménye; — és ha fontos, hogy egy szabad országban minden éppen ezen intelligens többség belátása szerint történjék, ugy valóban nem értem, hogy mit lehetne ezen többségnek megtudása ellen alaposan felhozni? — A képviseleti rendszer jogi feltevése szerint is, csak a nép akaratát nyilváníthatja maga a parlament, s még is ezen nemzeti aka-

ratnak nem szabad, igyenes, természetes és kétségbe vonhatlan utján nyilvánulnia.

Már pedig az ország intelligens közvéleményének megtudására csak égy biztos eszköz van: minden megye közgyülésének nyilatkozata, mi gyakorlatilag az utasitás adás által történik.

Egyéb minden csak jobb, vagy roszabb pótszer e tekintetben is.

Még eddig t. i. nem lévén felfedezve olyan lap, mely a pártszinezetet nélkülözhetné anélkül, hogy egészen szintelenné ne váljék; és éppen a pártlapoknak az lévén feladatuk, hogy a közvélemény nevében beszéljenek, a közvélemény nevében folytatott harczukkal gyakran nem felderíteni, de megzavarni segítik azt.

Aztán volt példa reá nálunk is 1861-ben, hogy az országgyülés valódi többségének egyetlen lap organuma sem volt. Miből kettős tanuság folyik: vagy a lapok nem képviselik hűn a közvéleményt, vagy pedig az utasitás nélküli országgyülés többsége nem volt a közakarat hű kifejezése, s igy arra a választás maga nem elegendő. — Mindkét esetben gyogyszer az utasitás.

Mivel tehát a czél nem lehet más, minthogy az ország valódi közvéleménye nyilvánulhasson, s ezen nyilvánulásnak igyenes czélja lévén, hogy az teljesedésbe is menjen, valóban ezen oldalról sem lehet érteni, hogy mit lehet alaposan felhozni az ellen, a mi mindkettőt biztosítja?

De van még egy más jelenség is, mi a parlamentaris központositás természetében lenni látszik, mert legalább mindkét utobbi utasitás nélküli országgyülésünk ugyanazon jelenséget ismételte, — s mi szintén nem csak azért, mert „ugy mondják", de mert valóban „ugyis van", ismét mind a törvényhozó testület méltóságát, mind pedig az önkormányzati ország sorsát, közelről érdekli.

Az 1848-ki országgyülés Kossuthnak, az 1861-ki Deáknak volt országgyülése.

Más országgyüléseinknek is voltak egyes nagy em-

berei, sőt voltak elismert vezérei; de mivel sajátlag az egész ország szavazta meg, megyei képviselői által hozott törvényeit, senki sem mondhatta, hogy Pest vagy Zala országgyülése.

Hogy pedig most mint bent az országban, mint pedig a külföldön Kossuth- és Deákról, s csak ugy mellékesen emlékeztek meg a seregről, mely a két vezér mellett állott, s mely a két névben foglaltatott, az utoljára is mindegy; de van nézetem szerint oly fontos tekintet is, a mi talán nem „mindegy" —

Ez t. i. azon természetes hajlama a parlamentarismusnak, melynél fogva valamint a képviselő testület minden önkormányzati életet és tevékenységet elnyel kifelé, ugy magában a testületben egyesek hatalma felé gravitál, Pericles hires syllogismusa szerint: a parlamenté az egész ország, s a parlament Kossuth- vagy Deáké.

Nem czélom e két férfiu tevékenységéről szólani, mert csak is például hoztam fel. Azt is igen könnyü belátni, hogy azon ország szabadsága biztosítva van, melynek dictatora egy Wassington. De bizonyos az is, hogy egyesnek ily tulsulyu hatalma, bár igen hasznos lehet bizonyos körülményekben, minden egyéb, csak nem nemzeti önkormányzat; valamint nyilvánvaló az is, hogy a szónoklati hatás és mindenható népszerüség, mi ismét bizonyos személynél legüdvösebb, máskor és más ember kezében a legveszélyesb lehet.

Már maga a szónoklatnak bűbájos ereje nincs veszélyek nélkül, s az ügymenetre, főleg rendkivüli, s igy a legválságosb körülmények közt zavarólag hat. A „48"-ki példát egészen mellőzve, a „61"-ki országgyülésen is sok követ tapasztalhatta, hogy egy beszéd hatása következtében, mint egy magában ugrál fel helyéről szavazni éppen arra, minek ellenkezőjéről volt egy órával előbb elhatározva. S bár ezt az igazság meggyőző ereje tehette, vitetve a szónoki ihletség szárnyain, de annyi bizonyos hogy az ily határozat, mely a ház ügyrendtartási szabályait sem tartja meg, elsietett, s igy szabályszerüen rosz végzés.

S ezt a parlamentarismus természetes logikája más oldalról is segiti elő, mit igen könnyü megérteni, ha a mostani képviselő helyzetét a régi követével összehasonlitjuk.

Akkor minden megyei képviselőnek — minden, legalább fontos kérdésben élő szóval kellett nyilatkozni, s a szerényebb is kénytelen volt felszólalni. Ez volt a tanácskozások rendje, mert a követeknek megyéjük megbizása mellett ügyvédkedni kötelességük volt, mi alul magukat máskép, mint lemondással, fel nem oldozhatták.

A parlamentarismus minél inkább kifejlik, annál inkább változtatja át az egész testületet két vagy három táborrá, hol a vezérek manoevriroznak, s a sereg szabályszerüen felállás, vagy ülvemaradás által szavaz. S ez annyira igaz, hogy valódi parlamentarismus, kifejlett—, és iskolázott nagy pártok nélkül, minők pl. az angol pártok, fent sem tarthatja magát, s ez méltán tekintetik az angol parlamentaris élet legerősb oldalának.

Hajdani eljárásunk e tekintetben is guerillázás volt, míg a mostani harcztani csata, hol a tábornokok adják ki a parancsszót, s a hadtest tömben előre vagy hátra mozog.

Lehet, hogy ennek saját előnyei vannak ma, de az egyes katona értelmének és vitézségének bizonyára a guerillázás kedvező, mert a központosításnak egyre mindig káros befolyása van — az egyediségre.

Az ily helyzetnek pedig az egyes képviselőre kettő az eredménye:

1-ör. Minthogy mindegyik az egész ország képviselője, s az országnak legnépszerübb embere Kossuth vagy Deák, hazafiui kötelessége is mindig a vezérre szavazni, s azt támogatni.

2-or. Minthogy nyilvános nyilatkozat által szavát becsületileg lekötnie nem kell, s igy nincs is miért tartani attól, — mi már megtörtént, — hogy rea mutatva a desentorra, mondhatják köz gunykaczaj közt: „Itt van, itt van az egykori hős!“ — mi tarthatja vissza egy parlamentnek annyi, meg annyi „ignota quantitas“-ait, kik

abban csak a rest és „absens“ diák szerepét játszák, ha nem is eladás, legalább az uralkodó kormány párthozi csatlakozás által, maguk részére lehető jó „gsäftet“ csinálni? Neki sem utasitása, sem adott szava, mi leköthetné. Ha tehát már a „nem szólhatás“ az ő sorsa, annak kell értéket szerezni, mi az övé, ha a portéka kelendő.

Elhiszem, — mert hiszek az emberi becsületességben, — hogy a legtöbb képviselő utasitás nélkül is az ország javát fogja akarni, s nemis azért vitatom, hogy utasitást kell adni; de mivel azt nem láthatom be, sőt önmagában ellenmondásnak látom, hogy a képviselő jobban akarhassa azt, mint maga a nép, azért kellessék a gyámrendszert, vagyis az utasíthatásnak elv szerinti megtagadása; világosan megjegyezvén, hogy nálam ezen kitétel: „maga a nép“, — nem a divatos sufrage universelle, hanem a magyaros megyei rendszer.

Már pedig az utasíthatási jog — sarkköve, a megyei rendszeren alapuló nemzeti önkormányzatnak. Vegyük ki az ősi épületből az alapot, s rogyik az egész. Nevezhetjük ugyan megyének igyis, ha éppen a néven fordul meg minden, de annyi bizonyos, hogy egészen más lesz az, mint volt eddig.

Midőn tehát az utasíthatási jog felett határozunk, akkor ősi önkormányzatunk élete vagy halála felett törünk pálczát, mert ha a törvényhozási, s ezzel kapcsolatos tanácskozási jogot kivettük az önmagát kormányzó nép kezéből, ha egyenként mind a legjobb, s legjelesebb képviselőket is adtuk neki, gyökerén találtuk azon fát, mely a „semmit rólunk nélkülünk“ gyümölcsét termette meg, s midőn az utasithatási jogról lemondtunk, lemondunk arról is.

Lehet, — ismétlem — ellene egész seregét az ellenvetéseknek síkra állítani, a mint már tették is; de mivel a logikát nem lehet elnémítani a nélkül, hogy a dolgot magát tagadnók meg, az, ki municipalis önkormányzatot óhajt, s az ősi jobbat, külhoni roszabbért nem akarja eldobni, az utasíthatási jogot a logikai „aut-aut“-al szemközt nem tagadhatja meg.

VI.

Nem czélom az utasítási jog elleni érveket egyenként felemlíteni, s igy ismételni mind azt, mit a „P. Hirnök“ saját szempontjából több vagy kevésb szerencsével elmondott, s főleg Benczur János jeles, de fájdalom mintegy nem létező, annyira ismeretlen pálya koszoruzott művében, tudományos alapossággal megvitatott.

Azok után, miket a két rendszer előnyeiről és gyöngéiről elmondtam, a legtöbb ellenvetések czáfolata felesleges, mert már az általam felállított és védett elvekben foglaltatik, s az anélkül is elkerülhetlenekké vált ismétléseket, oknélkül szaporitaná. Én különösen ha nem is uj, de minden esetre oly érveket igyekeztem kiemelni, melyek különösen a democratiai szabadelvüség, tehát a municipalis baloldal szempontjából döntők, s miután a viszonyok „48“ óta, midőn Benczur műve megjelent tetemesen változtak, jelen álláspontunkon lehetnek tájékozók. —

Egyike a legközönségesb ellenvetéseknek éppen azoknak részéről, kik a megyei rendszer feltétlen pártolói, nem az, hogy a képviselők utasítása rosz, hanem hogy feleslegés, nem hogy káros, de hogy hasztalan.

S valóban, semmise tett annyira gondolkodóvá, mint azon tapasztalás, hogy mig én az utasíthatási jogot a nép jogok gyöngyének, egész nemzeti önkörmányzatunk éltető lelkének hiszem és vallom, szabadelvü municipalista emberek a megvetés egy nemével tekintik csak azt, s midőn ősi önkormányzatunk minden kivánalmait fentartani készek, hasztalannak és feleslegesnek tekintik éppen azt, mi szerintem az önkormányzati logikának leglényegesb része.

Hogyan lehet ez? — kérdem gyakran önmagamtól, kutatom, vizsgálom az okot. Többször irásközben mintegy önkénytelenül a toll áll meg kezemben; de utójára is, mig látom a tényt, okadatolni nem tudom.

Lehet-e két értelmes s ugyanazon pontból kiinduló agynak, — engedelmet, hogy magamat is egyiknek

tartom, — lehet-e mondom oly két ellenkező logikával birni ugyanazon dologra nézve, hogy az, a mi egyiknél az alap, a „sine qua non", másiknál egészen felesleges? Mindenki saját agyával gondolkozik ugyan, de az, ha a magyar önkormányzati elvekkel van felszerelve, nem lehet azokkal az idegen parlamentarismus Eldorádójába eljutni.

Az ember bölcselme is olyan, mint az igyenes vonal, melyen az, a ki napkeletnek indul meg, nem a napot éri el, hanem azon pontot, melyből kiindult, ha t. i. utközben éppen az igyenes vonalról le nem tévedt. Valamint minden égitest igyenesen haladva körutat tesz Isten örök törvényei szerint, ugy értelmünk a szabályszerü logika természete szerint, midőn egy irányt követ, tulajdonkép csak egy kört fut meg, mely visszatér önmagába — az alapigazságba, mert a kör: a nagyság, a végtelenség, az igazság. Az igyenes vonal, mit a mérnöki láncz kijelöl, csak látszat, mely annál hajlottabb, minél hosszabbra nyulik az, de már a legrövidebb téren is megtörve van.

Vannak argumentumok, melyek első tekintetre meggyőzök, mert természetesek, egyszerüek, s igy logikaiaknak látszanak. De a mi minden erkölcsi természetü, s igy sok oldalu dolognál legelsőbben feltünik, az a l á t s z a t, s ezen látszat éppen azért kell hogy gyanus legyen, minden mélyebb gondolkodó előtt, mert legelsőbben feltünő. Mi természetesebb minden emberi szem előtt, mint a napnak napontai körutja földünk körül, s mégis ellenkezője t. i. napunknak földünkhözi viszonylagos mozdulatlansága a természeti igazság.

A mely logika tehát önkormányzati szempontból az önkormányzat lényegét kénytelen eltagadni, nem lehet sem természetes, sem helyes.

Midőn valaki az utasítási jogot hasztalannak és feleslegesnek állítja azért, mert az utasítás megszegetett már annyiszor, meg annyiszor, s különösen a legfontosb körülmények közt; az bevalja, hogy magának az önkormányzatnak valódi fontosságát nem látja be, midőn

elvenni kész annak leglényegesb részét azért, a mi még nem is logika, hanem csak annak látszata.

Nem azért kell az utasítási jog, mert megakadályozza a rosz, a hazafiatlan szavazatot; — nem, mert utasítás nélkül jó törvény nem hozathatik; de mert az a felelősség a választók, tehát a nép irányában; mert az a mi megadja és megőrzi törvényhozási jogát.

Az utasítás elleni szavazás érvényes volt eddig is csak ugy, mint az, mely annak minden betüjének megfelelt, mi másképen nem is lehetett volna anélkül, hogy inquisitionalis forummá ne váljék az országgyülés, és mert a követ nem az országgyülésnek, hanem küldőinek tartozott felelősséggel.

Minden büntetés továbbá csak utolagos lehet, és semmi büntetés nem teheti jová az elkövetett tettet, valamint nem akadályozhatja a bünt. De azért kell a büntetés éppen maga a bün ellen. Isten is végre engedi hajtatni a bünt, s csak azután büntet.

Aztán ha azon okozkodás, hogy a népjoga egy gaz kezelő által kijátszathatik, befolyással lehetne a jogra magára, ugy nem is lehetne más által gyakorlandó népjog, s mivel éppen a képviseleti rendszer alapszik azon, magát a képviseltetést ütné agyon, mert alig lehet képzelni olyat, melylyel visszaélni, vagy a mit kijátszani ne lehetne. Igen furcsa következtetés: hagy mivel minden roszat kikerülni ugysem lehet, felesleges minden elővigyázat, minden óvakodás; mert az alkotmányosság sem lévén más, mint óvakodás, s e mellett is történhetvén visszaélés, az következnék belőle, hogy felesleges és hasztalan maga az alkotmányosság is.

„Vagy van erős közvélemény, vagy nincs?“ — mondja T. K. — „Ha van: megtartja kötelességük mellett visszahivás nélköl is a képviselőket, ha nincs: azok sem fognak használni.“

De már „erős“ s főleg kétségbe nem vonható közvélemény csakugy lehet, ha az határozott és elvitázhatlan, mindkét tulajdonát pedig a tárgyalási viták folytán csak az utasítás adhatja meg, s nem néhány lap, vagy

a kávéházak és utczák véleménye. Ki fogná pl. állítani, hogy a „Times“, bár legelterjedtebb s olvasottabb lap, mindig az értelmes angol nép közvéleménye? — Régi észlelés, hogy valamint hajdan Pitt — és Foxnak volt saját angliájuk, ugy most Palmerston — és Cobdené egészen ellenkezők. A meetingek lelkesült angliáját, nem szabad összetévesztenünk a parlamentnek gyakran nagyon is önző politikájával. A kormányzó és kormányzott rész közti gyakori antagonismust csak a szoros értelemben vett magyar megyei rendszer szünteti meg az által, hogy az önkormányzatot, tehát a népek kormányzatát adja meg.

Aztán nincsen-e logikai, s főleg ethikai különbség e két mondat közt: „Menj Isten segedelmével! Én feltétlenül bizom benned. Tégy, mit jónak látandasz.“ — És ezen másik közt: „Igérd meg polgári becsületedre, (ha kell esküdjél meg) hogy azt, mire megbiztalak, ugy a mint megbiztalak, kivinni igyekszendesz.“

Ám elemezzük egy kissé, mert ugy is a felhozott ellenvetés lényege.

Az emberi gonoszság ellen, valóban nincs emberi óvszer. A számitó roszaság kijátszik mindent, áttör mindenen. Nincs intézmény, mely végkép megakadályozhatná. Az erkölcstelenség kezében főleg a szabadság legveszélyesb fegyver, mert a szabadság csak erényen és belátáson alapulhat. — Ez már régi elcsépelt igazság.

A ki tehát azon alapnézetből indul ki, hogy az ember már természeténél fogva rosz, az bátran elvetheti nem csak az utasítást, mint hasztalant, de magát a szabadságot is, mint veszélyest. Az ily theoria mindig hobbesismushoz vezet logikailag.

A ki az embereket oly gonoszoknak hiszi, hogy előttük az esküvel pecsételt szó szentsége is semmi, az nem találand erkölcsi támaszt sehol, és állítson polizei-staatot. — Kasznárom, kinek mérve adtam át mindent, meglophat; — betáblázás melletti adósom kijátszhat; — orvosom megmérgezhet; — legjobb barátom elárulhat. Ily nézet mellett természetesen rászedhet az is, ki magát az utasításra esküvel kötelezte. — Itt nincs orvosság.

De másképen áll a dolog, ha az embereket átalában csak gyarlóknak és gyöngéknek tekintjük; mi szerintem nem csak a helyes, hanem a humanus nézet is.

A gyarlót, a gyöngét csak istápolnunk kell, s gyakran a nagyon is nehéz erkölcsi harczra, erkölcsi támasszal látnunk el, hogy a rosztól megóvjuk.

Ha határozott irányt adtunk neki a kötelesség keresztuti küzdelmeiben, s ha ahoz őt vallásos esküje és polgári becsülete által kötöttük le, a hasonlithatlanul nagyobb rész eljárásáról egészen biztosak lehetünk.

A legtöbb ember becsületes ember fog maradni, ha határozottan tudja, mit szabad és mit nem szabad tennie? — kinek lelkiismereti hangja minden oldalról ostromoltatik, folytonos veszélyben van.

Azért legveszélyesb az emberiségre a forradalmi állapot, és a megnem erősített, azaz: körül nem irt hatalom, mert a jó és rosz, a szükséges és tilos fogalmait rontja le. —

Az utásítás védelméül tehát még az sem szükséges, hogy az utasítandó képviselőt előre gyanusítsuk, mint nincs gyanusítva az adós, ha tartozását kötvényileg ismeri el. Ez oly szükséges a becsületes adósnak a hitelező ellenében, mint viszont.

Mert az utasítás nem csak a nép garantiája, hanem leginkább garantiája magának a képviselőnek. Nem szárnyát szegi szabadságának, hanem csak veszélyeitől óvja meg a korlátlanságnak.

Az irott utasítás egyrészről a legalkalmasb eszköz a képviselő kezében, becsületes eljárását az egész világ ellenében igazolni; más részről a legbiztosabb óvszer a kisértések minden nemei ellen; míg azt, kit semmi határozott kötelezettség nem véd az ezerféle befolyások ellen, csak napi imája: „ne vigy minket a kisértetbe“ — támogatja.

Nem akarok ugyan arról megfelejtkezni, hogy nem mindenkit lehet megvesztegetni, de azt tudom, hogy igen kevés ember van, ha van, kire egy vagy más

képen hatni nem lehetne; s előttem egyedül az bizonyos, hogy csak egy országot nem lehet megvesztegetni.

Mert nem csak az a baj, hogy a kormány osztogatja a czimeket, méltóságokat és sinecurákat; parlamentaris központosítás mellett pedig maga a parlamentaris élet az igyenes ut fel a legfőbb állami hatalomig: — de hogy a kormány befolyásán kivül van még karzati és utczai „éljen!" — vagy „pereat!" — mi a legtöbb emberre kedvesebb és rettenetesebb, mint a hatalom mosolya vagy összehuzott szemöldöke. — Vannak élczlapok, minden oldalróli ügyes korteskedések és fogások; van párttekintet, szónoklati hatás, sat. mert az emberben nem egyedül a haszon és dicsvágy dolgozik, hanem még a hiuság, félelem, határozatlanság s a többi. Sőt a jó, de gyönge tulajdonok is, mint az ugynevezett óvakodás, jó szív, az emberek iránti nagyon jó vélemény, s ki tudná még mi nem, igen káros behatásuak lehetnek.

Részemről megvallom, hogy mielőtt a képviselői nehéz állást tapasztalásból ismertem volna, hajlandó voltam önmagem is a legnagyobb veszélyt ott keresni, mire leginkább Fülöp Lajos parlamentjei, 18 éven át például szolgáltak; azon veszélyben t. i. mi az utasítással le nem kötött képviselő becsületességét a sok kisértések közt fenyegeti; miután utoljára is minden képviselő csak ember, s az ember közt legtöbb a gyarló ; de négy rövid hó elég volt meggyőzni arról, miszerént éppen azért, mert több vagy kevésb gyarlóság „az ember legbiztosabb öröksége, mit anyjától kap," ezen gyöngeségénél fogva leginkább önállósága van veszélyeztetve inkább, mint az utasítás által, s hogy éppen az, mitől önállóságát féltik, ad biztos irányt, mind gondolkodásának, mind pedig sulyt jellemének.

Én valóban szomorunak találom a mostani képviselő helyzetét. Azt sem tudja némelyik minő galyról szakadt, kit képvisel? Szabadnak mondjátok, de erősebb-e azért, mert egyedül áll? Ki segíti őt a küzdelemben, ki ad tanácsot a kétkedőnek? Erkölcsi összeköttetésről beszéltek, s a parlamentarismus falat von a választók és

választott közt. — Miért szakitjátok meg a kötelékket, mire a gyarló embernek annál nagyobb szüksége van, minél magasabbra helyeztétek?

Ha azoknak, kik oly könnyen törnek pálczát egy ősi bölcs intézmény felett, s kik azt hiszik, hogy képviselőjüket függetlenné teszik akkor, midőn tőlük a legszükségesb támaszt megtagadják; ha — mondom — az ily mély belátásu reformereknek csak fogalmuk is lenne arról, mily nehéz küzdelemnek teszik ki éppen a becsületes és lélekismeretes embert a nagy felelősséggel szemközt, midőn egy nemzet egész jövőjéről van szó, — s ha tudnák, hogy álmotlanul töltött éjek eredménye néha az, hogy végre kitépve agyuk logikáját, és szivök büszke hazafiasságát, áldozatul vigyék azokat kepviselői nehéz állásuknak, s elismerésül csak arra számolhassanak, hogy jellemük fog ingatagsággal és két kulacsossággal gyanusíttatni — máskép itélnének.

Kell tehát az utasítás, mint utjelelő ily nehéz perczekben, s kell mint szoros összeköttetés a küldőkkel, mint oly valami, mi erőt ad ilyenkor rendületlenül megállani, mert az embernek legbajosabb azon gyanunak tenni ki magát, hogy két kulacsos, de legkönnyebb a kijelölt uton el nem tévedni. — Midőn az Ur imájában „a kisértetbe vitel“ ellen kérjük az Istent, az alatt a korlátlan hatalmat értjük leginkább. Ki mellett nincs korlát, annak mindkét oldalán mélység van. Nem annyira mások, mint önmagunk ellen kell a védelem.

Végre ne feledjük el, hogy magára a képviselt népre is nem annyira a venalitás és ingatagság ellenében fontos az utasítás, de sokszor még inkább kell ugy nevezett barátai ellenében, kik vasfejjel és behunt szemmel rohannak előre, s kikről elmondhatja a „felséges nép“, még inkább, mint a másik felség: „Barátaimtól óvjon meg az Isten, mert elleneimtől önmagam is megvédendem önmagamat.“

De hogy tökéletesen megértessem, mielőtt tárgyamtól megválnék:

Nem vitatom, de nem is következik a mondottak-

ból, hogy pl. egy Deáknak is okvetlen utasítást kell adni, vagy azt a gyermekességig kisarlangozni, s ez által a törvényhozási eljárást magát denaturalisálni. Azon elv, mit egyik megyénk utasításában igy formulázott: „ut circa munitias et nugas non sint difficiles“ — szükséges záradéka minden utasításnak. De azt állitom, hogy az önkormányzat mellőzhetlen kelléke, hogy adhasson ha akarja, s főleg ha szükségesnek látja; valamint állitom azt is, hogy a népnek magának azon joggal okvetlen birnia kell, miszerént irányadásul tárgyalhasson minden közjogi kérdést; s minden esetben hasznosnak tartom azt, ha a nemzet világos és el nem tagadható akaratának nyilvánítása által sulyt ad magának a képviselő testületnek; következőleg, hogy egy Deák Ferencznek is jobb, ha ugy beszélhet, mint küldői utasították. Igy nem csak szava hatalmasb és erősebb, de ő maga is bátrabb, mert fedettebb, ha nem egy ember vállait nyomja egy egész nemzet felelőssége.

Átalában egy szabad és érett nemzet felett Istenen kivül, csak egy gondviselést ismerek: — a nemzetet magát. Ám legyen tehát az övé az itélet a felett is, hogy akar-e jogával élni vagy sem? Ő a gazda, ő az ur, ő a biró. Compromittáljunk tehát benne, s bizzuk a vita tárgyát a nép józan eszére, és az időre, mely Thales szerint a legbölcsebb, mert mindent megold. Az 1848-ki törvények ugyis igen bölcsen e jogot érintetlenül hagyták, mig minden otroyák (p. o. a februar 26-ki patens; és az erdélyi) határozott szavakban tiltják azt, s hihetőleg saját szempontjuk és irányzatuknál fogva nagyon alapos okokból. —

Lehetnek oly egyes esetek és helyzetek is, midőn az utasítás felesleges, talán káros, vagy midőn a képviselő is azt mondhatja a rómaival: „Esküszöm, hogy a köztársaságot mentettem meg!“ — mert lehetnek esetek, midőn maga a népszabadság magára a népre veszélyes, mint veszélyes lehet a beteg emberre a friss lég, mi éltet. Néha csak a korlátlan dictator mentheti meg a sza-

badságot, de a korlátlan dictatori rendszer mellett, nem lehet szabályszerü népszabadság.

A mit felállitani akartam tehát, s mit elvitatni nem engedhetek, ezen nehány rövid tételben foglalható össze.

Az utasitás az önkormányzati nép — törvényhozási joga.

Az utasitás s a vele kapcsolatos visszahivhatási jog — a képviselők felelőssége.

Az utasítás — a közvélemény legtisztább s leghatározottabb kifejezése.

Az utasíthatás a magyar megyei rendszer lényege, s municipalis önkormányzatunk mellett elvileg megnem tagadható.

S ezzel befejeztem mondandóimat a municipalis felelősségre nézve is. Minthogy azonban értekezésemet Mill nézeteinek ismertetésével kezdtem meg, a részrehajlatlanság követeli, hogy e fontos tárgyra nézve is ismertessem meg véleményét.

VII.

Mill kitűzi azon kérdést is: „Szükséges-e a parlamenti tagoktól kötelező igéreteket venni?“ — vagyis mint mi szoktuk kitenni: kell-e a követi utasítás?

Nézete ismét igen fontos, mert midőn ezen tételt a véd és ellenokok kölcsönös mérlegelésével igyekszik megoldani, véleménye a parlamenti tagok teljes függetlensége felé hajlik ugyan, de érvei olyanok, minőkre nekünk éppen szükségünk van az ugynevezett parlamentarismus üres közhelyei ellen.

Kezdetben mindjárt magát a kérdést, nem az alkotmányos törvényhozás szempontjából, hanem mint „az alkotmányos moral, a képviseleti rendszer ethikájának“ kérdését tekinti, melyre nézve éppen ugy főbenjáró dolog a képviseltek véleményét semmibe nem venni, mint a képviselőben a magasb belátást egyszerü végrehajtás esz-

közévé nem alyasítani. E kérdés szinte nem érinti a képviseléti rendszer életmagvának lényegét, de lényeges annak jótékony hatására. „A törvény — ugymond — nem irhatja elő a választóknak az alapelveket, melyeknél fogva magukat a választásnál vezéreltessék, de nagy gyakorlati különbség fekszik abban, hogy minő alapelvek szerint választanak, s a kérdés visszaesik oda, hogy szükséges-e a kötelező igéret?

A nézpont tehát, melyből e fontos kérdést tekinti, kétségkivül igen helyes, mert senkinek sem juthat eszébe utasitás adást, mint a választók részérőli szükségességet, azaz: olyat, mi nem csak jog, de kötelesség is vitatni. A kérdés sulypontja az, hogyha szükségesnek látják, adhassanak, akár a képviselő személyisége, akár a tárgy tekinteténél fogva, hogy tehát oly ferde és képtelen dolgok ne vitattassanak a képviseleti rendszer nevében, hógy „a képviselő nem választóit, hanem az országot képviseli", következőleg, hogy utasítást adni nem is lehet.

Mill alapelvül azt állitja fel, hogy a választók nem cselekszenek helyesen, ha a feltétlen alávetést véleményeik alá, a képviseltetés főfeltételéül tűzik ki. „Magasb szellemi erő, és mélyebb tanulmány mit sem használ, — ugymond — ha néha oly következtetésekre nem vezetnek, melyek eltérnek attól, mihez a közönséges szellemi tehetségek tanulmány nélkül is eljutnak."

A nehézségeket pedig, melyek ezen alapzatból szerinte is folynak, igy formulázza:

Fontos, hogy a választók tanultabb embert válaszanak képviselőjökül, mint ők maguk; de nem kevésbé szükséges, hogy ezen bölcsebb ember nekik felelős legyen; vagyis más szavakkal: hogy a választók megitélhessék, mennyire felel meg teljhatalmának.

De hogyan itéljenek a választók máskép, mint saját véleményeik mértéke után? És hogyan választhatnak is máskép, mint ugyan ezen mérték szerint? — mondja maga Mill.

A képviseleti rendszer két kelléke: magasb belátása egy, és felelőssége a képviselőnek másrészről, melyeknek mintegy eggyé összefonódni kell, oly bonyolulttá és nehéz megoldásuvá teszi a kérdést; hogy maga Mill lehetlennek állitja annak megoldását valamely határozott szabálylyal, hanem tisztán a választó testület belátására állítja bizandónak, hogy saját véleményeiket mennyire látják alárendelendőknek a szellemi tulsulynak.

Különösen pedig fontos e kérdés előtte teljes democratiánál, melynek erős hajlama van képviselőiben saját véleménye viszzatükrözését keresni. A democratia nem kedvező a tekintélyeknek, s a tisztelet a személyes tulsuly iránt csekélyebb, mint lennie kellene, mi ellen nincs más óvszer, mint a törvénynek az értelmi felsőbbségét venni védelem alá.

Nem győzi tehát eléggé ajánlani Mill a választóknak a tanult, és elismert hazafiságu férfiaknak választását, de hozzá teszi: hogyha ily férfiak őszintén kerestetve sem találtatnának, akkor jogositva kell a választóknak lenniök más elővigyázati rendszabályokhoz nyulni, mert nem kivánhatni tőlük, hogy saját véleményeiket alá rendeljék másnak, mihelyt ezen „más“ nem az elismert tulsuly; — s igy folytatja:

„Még akkor is, ha a szellemi tulsulyt, és jellemi tökélyt a képviselőben felteszünk, a választók magán nézetei egészen nem mellőzhetők. Az alárendeltség a szellemi tulsuly alá nem mehet önmegsemmisitésig vagy megtagadásáig minden más véleménynek.

„Mindenki, a ki egy szabad polgárt megillető érdekeltségi részt vesz hona kormányzatában, meggyőződésekkel bir a nemzeti ügyekben, melyek szíve vérévé váltak, melyeket kiegyezés tárgyává tenni, s bár mily magasb véleménynek alá rendelni az általa hitt igazságok fontossága és ereje nem engedi. — Egy nép nem kormányoztathatik jól ellenmondásban első jogfogalmaival még akkor is, ha egyes pontokban tévedéseken alapulnának. Tudatlanság nem vezetheti ugyan a tudo-

mányt, de a magasb belátás szinte nem mellőzheti a kevésbé miveltek véleményeit, s igy szükséges a képviselő felelőssége.

„S viszont a választók sem kivánhatják, hogy a tanultabb saját nézeteit tagadja meg, mihelyt a véleményi eltérés nem megy egészen a politika alapzatáig.“

Igy állítja fel aztán elmélkedése resultatumául: hogy a képviselőktől valódi lekötelezettséget kivánni nem kell, ha a választás, hiányosságánal fogva olyanra nem esnék, kiről feltehető, hogy feladatának megfelelni nem fog. Sokkal fontosb a választókra, ha a képviselő tökélyeinél fogva a feltétlen bizalmat megérdemli, mintha más a legtöbb pontban velek egy véleményünek nyilatkozik.

Mi hát tulajdonkép az eredmény, mi a tanuság Mill jeles fejtegetéseiből?

Ha a választás az, minek lennie kell; s a képviselő olyan, minőnek szinte lennie kell, az utasítás nem hasznos, de vannak esetek, midőn szükséges.

Hogy a képviselő választása nem meriti ki minden egyes polgár jogait és teendőit.

Hogy a képviselő választóinek lévén képviselője és megbizottja, ezeknek véleményét figyelembe kell vennie, s irányukban felelősséggel tartozik.

Szóval, hogy a képviselőket szükségkép nem kell, mert nem hasznos lekötni, de a választók ezen joga nem tagadható meg, mert vannak esetek, midőn igy eljárniok szabad, sőt kell.

Körülbelől tehát az, mit mi vitatunk: hogy t. i. a képviselő választóit képviseli; irányukban felelősséggel tartozik; s hogy az utasítási jog, mihelyt azzal élni akarnak a választók, megnem tagadható.

Egészben — ha Mill jeles fejtegetéseit észrevétellel kisérnem itt is szabad: — ugy áll előttem, mint postulatuma a tudománynak, melylyel— fájdalom, de ugy van — az élet gyakorlata többnyire ellenmondásba van, (s ez döntő az utasítás gyakorlati hasznosságára nézve) — mert:

1-ször. Feltételezi a jó választást, azaz: a legérdemesbnek elválasztását, mi alig több utopiánál.

2-or. Megkivánja a felelősséget, mit én utasítás nélkül nem értek, de ő sem oldja meg. — Végre

3-or. Meg kell jegyeznem, hogy az utasítás azon fontos oldaláról, miszerint az a feletti tanácskozás a népnek legfontosb iskolája, és joggyakorlata, mit ő maga is annyira méltányol, hogy „dilettans tudósoknak“ és „oly mesterembereknek, kiknek kezébe műszer sohasem volt“ nevezi azokat, kik gyakorlatilag mit sem tesznek; — ezen oldaláról — mondom — az utasításnak egészen hallgat, miről azonban nekünk nyolczszáz éves gyakorlatunk igen fontos leczkéket adott.

Az ősi és uj Megye.

I.

Minden alapos fejtegetésnek egyetlen-biztos kiindulási pontja van: a historia. — Az elméleteknél mindig fontosb az, a mi volt.

A nép multja és hagyományai észrevehető befolyással vannak politikai véleményeire. Jelen viszonyai a mult viszonyainak kifolyása, s szakitás a multtal, mindig a mult hibáiba vezet. — Vegyük elő tehát mindenek előtt a történelmet.

A történelembe élünk, s tana: a gyakorlati igazság, a lég mintegy, mit magunkba szivunk. De ritkán van hasznunkra, mert mélyen uszik az indulatoktól, az előitéletektől hullámzó felszin alatt, s csak az idő, a nagy buvár, leereszkedve üveg harangjával a mélybe, halászhatja ki.

Egy nemzedék hagyományai a másiknak örökségei; de ritkán van hasznunkra ez is. A halottak, ezen hideg szónokai a történelemnek többnyire szintugy hasztalanul szólanak az élet indulataihoz és előitéleteihez.

Minden nemzet szereti olvasni és megtapsolni őseinek hős tetteit. Felmelegszik, lelkesül hallásuknál. De ritkán javul általuk, mert ritkán akar tanulni tőlük. Kedvesb az előtte a költő lantján, mint a történész birálata. —

Megszoktuk a történelmet a hazafiság és hőstettek raktárául tekinteni, nem pedig a politikai eszély tan-

könyvéül használni. Gyönyörködünk benne, de nem akarunk okulni általa. Pedig egy nemzet történelme nem csak képtára az ősök arczképeinek, és nagy csatáik festvényeinek, nem csak muzeuma az ereklyéknek és félmázsás buzogányoknak, hanem bibliothekája is a status tan classikusainak.

És a történelem azért legelső tudománya a gyakorti államférfiunak, mert legfontosb segéd eszköze a tudásnak, mert ezredéves jegyzőkönyve a nemzet fejlődésének; s azért anyja a nemzeti miveltségnek, mert saját miveltségének csiráit hordja keblében. Szóval: „minden nép historiája Isten ujja, mely reámutat multjával arra, mit tennie kell.

A mi az elfogulatlan vizsgáló előtt a magyar történelem tanulmányozásánál legelsőbben felötlő: e nemzetnek kiváló életrevalósága és gyakorlati helyes észjárata az, mi „mintegy történelmi nyilvánulása a magyar nemzet erkölcsi felsőbb erejének tünik fel", és vonul le napjainkig. —

Egy nemzetet sem rágalmaztak talán annyit, mint a magyart, fel egészen legrégibb történelméig. Különösen a németek, mióta szomszédjaik lettünk, ezt szenvedélylyel üzik. Igy volt ez már a vezérek korában, és igy van ez ma is az „augsburgi" fénykorában. Valódi tudományos és rendszeresített „Schimpfen von Leber aus" volt ez mindig, de Isten segedelmével egyébb nem lehetett soha. — Ezen igen régi mesterség éppen oly hasztalan, mint igaztalan. —

S e tekintetben nincs is szükségünk sem a méltányosb keleti irók ellenkező tanutételeire, sem hitelt érdemlő „névtelenünk" azon szavaira: „A szittya nép bölcs és szelid vala," mert a historiai tény az, mi megczáfolja az ellenkezőt.

Valamint azon nép, mely idegen földön nem csak szerezni tudott hazát, mi akkor majd minden vándor-

népnek sikerült, de azt megalapítani és ellenséges elemek közt állandóan fentartani is tudta, nem lehetett „gubás pásztorok", „rabló portyázók" és „félmesztelen nomádok" csoportja, ugy azon államszervezet, mely a nép szabadság alapján fögondolatában: a nemzeti önkormányzatban, önmagát és nemzeti szabadságát feltartani tudta az által, hogy az időnkénti közmiveltséghez simult, idomult; szintugy helyes és éles természeti elme, mint józan államtani elvek kifolyása lehetett csak.

A magyar alkotmány forrásánál tisztán democratikus volt, a népszabadság és népuralom alapján. A törzsek egyenlőségén alapult, s a fejedelem is csak vezére volt a szövetségnek. Egyenlő részvét az állami főhatalomban, és szabad tulajdon volt a két sarkköve, melynek mint szilárd alapjai az ezredéves szabad nemzeti életnek a „vérszerződés"-ben tétettek le legelsőbben. — Az, mit aristocratiának neveztek el későbben, csak idő s korbeli szükséges fejleménye volt a nembeli osztályozásnak, mely midőn a közszabadság elválasztó korlátjává lett, egyszersmind a nemzet nagyságát ásta alá.

A törvényhozás és végrehajtás közvetlenül a nép által gyakoroltatott, s minden nyilványos rendelmények „a magyar nép nevében" adattak ki. Szabadon választotta fővezérét Árpád fiutódaiból, de maga a fővezéri kormány Gejza idejéig alárendelve volt a nemzeti gyülésnek. — Biborban született Constantin szerint a nyolcz törzsöt, nem valami központi hatalom, hanem a szövetségi szervezet tartotta együtt.

Meltán irhaták tehát a görög császári irók: „Szabad ezen nemzet, és meltán nevezi magát szabadnak."

István fővezér a keresztény vallás felvételével az első magyar királylyá válván, megalapította a monarchiai kormány alakot, s ez által megszüntette a törzsek szövetségét, de a nemzet egyik sarkalatos joga sem lett megváltoztatva.

Ő királyává lett a nemzetnek, de szintén oly kevéssé urává, mint nem voltak urai eddigi vezérei. Megmaradt a korlátlan tulajdonjoga az első egyenlő osztozko-

dásból eredő szállási birtokoknál, és meg a nemzet törvényhozási és a törvények végrehajtása körüli joga, melynélfogva a közügyek köztanácskozás utján voltak intézendők, (ipsi et filii eorum nunquam a consilio ducis et honore regni privarentur") vagyis megmaradt változatlanul azon közjogi állapot, mely önalkotta formákban nyilvánulván, sem nem kifolyása kegyelemnek, sem eredménye más rendelkező hatalomnak; tehát sem ajándék, sem forradalmi vivmány, hanem eredeti és organikus alakulás.

És ezen közjogi állás sajatszerü kifejezését és életbe léptetését nyerte a megyei rendszerben, ezen minden sajátságaival csak nálunk honos nemzeti nagy institutioban, mely főtényezőjévé vált szintugy egész közjogi életünknek, valamint politikai mivelődésünk processusának is.

Nem lehet az én feladatom eldönteni, ha valjon a megyei szervezet, mint ilyen, meg volt-e már első királyunk előtt, vagy csak általa nyerte el jelen alakját? de tény az, hogy midőn István király, akár alkotta, akár helyben hagyta azt, éppen a nemzetnek önkormányzati jogát erősítette meg századokra.

Bár igaz lehet tehát azon nézet, hogy első királyunk, midőn a keresztény civilisatio szent olajával kente fel nemzetét, egyszersmind átkaroló változtatásokat tett állami szervezetében, s e végre osztotta fel országát megyékre; az a mit tett, mindenesetre csak ujformába öntése volt a régi nemzeti szabadságnak. Nem ősi szabadságától megfosztani, hanem csak az akkori miveltséggel öszhangzásba hozni, s ez által fentartani akarta nemzetét, midőn az ázsiai törzsrendszert, monarchiává alakította át. —

Nem lévén szintén czélom a nemzet közjogi életének történelmét venni bonczkés alá, s csakis az ujabb képviseleti rendszerhezi viszonylatát akarván feltüntetni, még csak azon oldalát akarom megemlíteni a nemzeti önkormányzat magyaros alakjának, a megyei rendszernek, miáltal életrevalóságát leginkább bizonyította

be, hogy t. i. valamint első királyunk gyökeres átalakitásával összefért, ugy minden korszerü viszonyokhoz simulni képes volt, s igy a nemzet haladásának és kifejlődésének utjában sohasem állott.

Kétségtelennek látszik előttem, hogy a hűbéri jog, mint rendszer, és a római jog, mint törvény nálunk tulajdonkép sohasem léteztek. Törvényeink és alkotmányunk idö és körülmények szerint, de egészen nemzeties uton, és magyaros szellemben hozattak és fejlődtek; melyeket, midőn üstökös Justinianusunk: Verbőczy István, rendszeresíteni akart, tulajdonkép csak összezavart mindent, p. o. a feudalis collatiot „királyi adomány"-nak, a feloniát „nota infidelitatis"-nak sat. nevezvén el, s körülbelől a kor felfogásához, és culturai állásához képest ugy járván el, mint a mi állambölcseink, midőn természetes és erőteljes rendszerét a személyes joggyakorlaton alapuló államrendszerünknek az európai képviseleti rendszer álszabadságával akarják összeházasítani. —

Hogy közügyeink átalában, és igy a megyei önkormányzat is igen szomoru helyzetben lehettek azon reánk nézve annyira váltságos és gyászos korban, midőn Mátyásunkkal, a nemzet régi fénye is kialudt, s a zavarok és szerencsétlenségek hosszu sőtét sorozata indult meg; midőn törvényt kellett hozni, hogy a „primores regni" lopni ne merészeljenek; kik közül azonban kárpótlásul igen keveseen tudták még a 16-ik században historiai nevüket aláirni; — midőn törvényeinkben néhány érzelgő phrasis a „misera plebs contribuens" felől csak a czifraság, mivel talán valamelyik pap jegyző üres faládáját a népjognak feltulipánozta; — azt mondanom is felesleges, mert a nemzetnek e korbeli alásülyedése és a nép nyomora tény.

Még az epochalis 1790-ki hongyülés után is, midőn már hallunk több intő, korholó, és buzdító szót, pélpául az 1802 ki országgyülésen, még a mágnások többsége és az udvari párt volt az, mely a királyi előterjesztvényeket a népboldogság és közjó aegidje alá he-

lyező; a hazafiui párt pedig szorosan aristocrátiai elvekből opponált, s mig a korlátlan vadászati és erdő pusztítási jogot körömszakadtáig védelmezte, s a két éves szarvasmarha összeirása felett a fel- és alvidék érdeke két napi heves vitát folytatott, más részről az ifjuság neveltetése convictusok és seminariumokra bizatott, egy követi tekintély pedig kijelentette, hogy még a gondolat is arra, hogy a nemes adót fizessen, felségsértés az ősi alkotmány ellen. — Tegyük hozzá: hogy mig a tekintetes karok és rendek ezen épületes dolgokról magyarul tanácskoztak, a liberalis méltóságos urak a zöld asztalnál latinul, a fehérnél pedig allemanul conversáltak, s igy aztán egy régi élcz szerint lett tót mulatság, természetes, hogy az ily alkotmányos mulatság mellett az ország dolgának nagyonis csehül kellet állania.

Valóban ezen időbeli országgyüléseink már gothikus chaoszai voltak a kétértelmü homályos és indefinialt törvények rendetlen halmazának; a törvényes hatóságok és formák összezavarodásának a felülkerekedett magán vagy osztálybeli érdekek és elfogultságok anarchiájával; mi ezen visszás dolgokat azon különös helyzetbe sodrotta, s az aristokrátiát magát annyira szegletbe szorította, hogy az országgyülések, magára az aristokrátiaivá fajult alkotmányra voltak károsak, terhesek sőt veszélyesek, mert mig a nép vállain a teher mindinkább elviselhetlenebbé vált a nemesség hatalma is haldoklóban volt, s csak az udvar hatalma erősbült. Jellemzően mondhaták tehát akkor: „*hogy az ország fél, az országgyüléstöl*;“ — és meltán eshetett kétségbe a hazafiság, hogy ezen határozatlan és inconsequens alkotmány mellett miként képzelhető a reform anélkül, hogy kard ne vágná szét a csomót.

A nemzetek életében apály és dagály váltják fel egymást, mint a természetben. Eljött az 1825—47-ki korszak, s mivel a nemzet harczi fáradalmai és kiállott szenvedései után csak mintegy üditő álmát aludta, miböl 1790-ben csak felrezzent volt, hogy másik oldalára forduljon; — uj életre ébredt, körül nézett s elszégyenlvén

magát elmaradása miatt, a dologhoz látott, és mivel meg volt nemzeti önkormányzata, mivel megvolt a jó szerszám, s csak a kéz volt elzsibbadva, egyszerre visszapattant, átváltozott minden.

Minő sötét a kép, melyet az olygarchico aristocratikus elfajulás tár előnkbe, ugy a gondolat ezen közeli multunkra, a nemzeti ébredés és magyaros haladás ezen idylli korára, mint emlék egy szép álomra dereng előttünk, mert bár a legtöbb panaszt ezen időben halljuk, s legujabban Horvát Mihály is (25 é v m. o r s z á g t ö r t é n e t é b ő l) ezen nézethez látszik hajolni, az 1825—47-ki korszak, mint szakadatlan és természetes uton nemzeti haladás, alkotmányunk fényoldalát tárja előnkbe.

Szinte megifjul az ember olvasva a közjogi vitákat, s felmelegszik vére a nemes lelkesedés felbuzongásainál. Mint havasi patak virágos partok és festői sziklák közt folydogál tisztán, átlátszóan, majd kavicsos ágyon hömpölyögve, majd szikláról sziklára ugrálva, pattogva. Nincs egyetlen hullám, mely vésszel fenyegetné a közügyet, elenyészéssel a nemzetet.

A síkra szált elvek szüzies tisztaságukban állottak, s a küzdelembeni tájékozás könnyü volt, — kenyér és törvény kellett a jobbágynak, vagyis birtok és jogegyenlőség. A zugbiróságokat, botbüntetést kellett megszüntetni, s a törvénykezést eredeti természetes elveire visszahelyezni. A magyarnyelv, mint magyarország élő nyelve, állott szemközt a holt latinnyelvvel. A sok becsuszott kétes obscurus helyeit az ősi törvénykönyvnek csak a 19-ik század világitásába helyezni, az avas és penészes institutiokat csak a szabad légre kellett kitenni. Szóval: mihelyt az első fáklya megjelent, fényár ömlött szét a nemzeti szabadság gránit köveiből épült ódon, de nagyszerü épületben, s a középkori denevérek elhuzódtak.

Fegyverül a Verbőczy-féle nehézkes dárdák és bozogányok ellen elég volt egy könnyü vivókard, s a tournirozás csak a selyem schlafrokos főrendek ellen folyván, a legnagyobb botrány egy kiejtett „nem salonias“ szó

volt az alsótáblán, valamint a felsőtábla részéről a nagy urias „azért sem.“

A sok „fájdalomról,“ „sirásról“ és „könyes szemek“-ről beszélnek ugyan legtöbbet akkori követeink, és országgyülési izeneteink, de ez csak a szerelmes sentimentalitása, ki kétségbe van esve, mert még fiatal és kedvesét elvenni nem engedik. S a szerelmesek ezen drámájában egyík a „siró“, másik az „idylli hős.“ Egyik költőileg, másik duzzogva mondja el szerepét, s még a higgadt ész és hazafiság embere is gyakran elmélázott, elandalgott; de mindenki remélt, minden szem előre nézet az igéret földére. A „haza“, a „haladás“, az „örök igazság“ volt a közös jelszó. A nagylelküség oly határtalan volt éppen a kiváltságos osztály részéről, hogy midőn pl. arról folyt a tanácskozás, hogy minő részt kapjon a közlegelőből a földes ur? egy követ (Török) $^1/_{1000}$ részre szavazott. — A forradalom pedig nem volt sehol, sem a honi törvényekben, sem a hazafiui szivekben.

Még nem értük volt el a haladási pálya valódi akadályait: a keresztutakat, az örvényeket, a szédítő mélységek feletti szük pallót, a puszta éjjeli zivatarát, midőn előttünk a tárgy eltünik, az ösvény hóval fedett, s az utolsó csillag is az égen elenyészett. — Valódi arany és ártatlan kora a magyar alkotmányos haladásnak.

A vész előjelei akkor mutatkoztak, midőn a vakbuzongás és a megfontolás közti küzdelem megindult. A nemzet prófétájának intőszava hallatszott, azé t. i. ki csak előbb lomhasága felett korholta népét.

Más zavart a haladók táborába az uj centralista doctrinaire iskola hozott be: „le a multtal“ jelszavával. Ez már a magyar alkotmány főbástyáját, a megyei rendszert támadta meg a tudomány, a civilisatio nevében, s a javitás helyett kicserélés lett jelszava.

És megszólalt először egy más doctrina, mely a modern nemzetiségi tan nevéden megtámadta a nemzetet magát.

Igy találta a magyar nemzetet az „1848“, nem mint erőszakos vulkáni kitörés, hanem mint villámcsapás. A józan ész és hazafiság szavát tulordította a forradalom rettenetes orkanja. A fáklya, mely a helyzetet eddig világította, kialudt. Sőtétség lett a helyzetben, a kedélyekben, s csak a láng és vér viszfényében látszott minden.

Hogy pedig teljes legyen a zavar, a forradalmat követte a Bachrendszer a „Verwirkt“ alkotmányos elmélet tudós kiséretével, a centralista táborral.

Most egyszerre két centralisátio lett: a birodalmi és a hazai, s ez azt mondta, hogy az övé „országos autonomia.“ A „Hirnök“ pedig felállította ismeretes thesisét: „*a magyar municipalismus az 1847.*“-vagyis az ősi magyar megyei rendszer nevében, megtámadta a 48-ki hazai törvényeket.

Ha már ezen rővid történelmi fejtegetések után, magának az ujabb történelmünknek tárgyunkra vonatkozó itészetére megyünk át, ugy találandjuk, hogy azon mozgalom, mely nemzeti ébredésünk korszakát 1825—48-ig jellemzi, inkább társadalmi, (socialis) jellemü volt, mint politikai.

Hogy ezt tisztán megértsük, elég az akkori állapotokat ismerni.

A nemzet két nagy aránytalan részre volt osztva, melyek közül az egyik nem csak kizárva volt a politikai jogok tettleges gyakorlatából, de meg volt fosztva a földtulajdontól is, melynek robot és tized, tehát testi munkája és iparának szolgasága mellett csak haszonbérlője volt; és urasági biróság alatt is álván, nem csak megfosztva volt természetes birájától, és az igazság szolgáltatás részrehajlatlanságától, de a mellett minden állami terheket: a pénz és véradótól kezdve a veréb és varju fejekig, egyedül viselt, s hivatali képességgel sem birt.

Minden elfogulatlan hazafi belátta, hogy ez sem igazságos, sem biztos helyzet, hogy a nagy fal, mely a két osztály közt emelkedett, midőn a népzömét az alkot-

mány bástyáiból kizárta, tulajdonkép magát az ősi alkotmányt veszélyeztette; s azért már csak a vakérdek szólalt fel mellette; s miután a régi nemesi sarlangos állam maximák hívei, a reájuk nézve tarthatlanná lett nyilványos küzdelem teréről egymásután kandallójuk mögé vonulva, vagy kaczagányos őseikhez átköltözve, elhallgattak; mindenki a helyzet megváltoztatásán dolgozott; s e tekintetben a conservativ Dessewffy Aurel, és haladópárti Deák Ferencz; a mérsékelt Széchenyi István és a heves Kossuth Lajos egyaránt reformerek voltak. A harcz köztük nem a dolog lényege, hanem csak a: „miképen?" és „hogyan?" szavak körül folyt.

Közjogunk a koronávali viszonyt illetőleg a korszakban is körülbelől azon helyzetben volt; mint 300 év óta mindig; és bár sok kivánni valót hordott méhében, e tekintetben a 47-ki rendek egy szóval sem kivántak többet, mint az 1790-iek törvényileg formuláztak. A gravameneket a régi törvények meg nem tartása, és az, mit a kormány részéről̈i visszaélésnek állítottak, okozták.

A mi végre magát a megyei rendszert, mint történelmi fejtegetéseim tulajdonképeni czélját illeti: ez iránt a legutóbbi időben felmerült ugyan egy iskola, mely az európai centralista elveket vévén nemzeti reformjai zsinormértékéül, felszólalt a képviseleti rendszer mellett, de bár ez az ország legtiszteltebb tudósainak volt doctrinája, nem nemzeti párt, hanem csak tudós cotteria volt; iskola tanitványok nélkül; szépszó, mely süket füleknek mondatik el; — tanai ellen Kossuth, akkor a legnépszerűbb és legerélyesb reformer éppen oly határozottan küzdött, mint a higgadtabb, mélyebb s átkarolóbb nézetű Széchenyi István.

Egy nemzet alkotmányos életében minden gyökeres és nagyszerü változás organikus életbe léptetése előtt jóval ventilláltatik; s mivel a réginek, ha még oly elavult is, mindig vannak védői, kik az elveknek érdekeiket állitják szemközt, küzdelem áll elő, mint nagyobb, vagy kissebb csatározás.

1848 előtt félreismerhetlen volt a nemzet óhajtása

a „szabad ember“ és „szabad föld“ iránt, mi a polgári jogegyenlőség értelmezése volt előtte. Socialis természetü törvényeink mind meg voltak oldva, és hangosan kimondva már 1834-ben. A „48“ csak a vihar volt, mely lefujta az érett gyümölcsöt a fáról. —

Beöthy Ödön jósszellemmel megmondá már akkor: „hogy e törvény nem a század, hanem csak az évtized feladata s azután csak mint hült betü megy a törvénykönyvbe.“

Hasonlóul félreismerhetlen volt a törekvés függetlenné tenni a magyar kormányt minden idegen befolyástól; és felelőssége által biztosítani a nemzetnek szabadságát; de a képviseleti rendszerről, mint tanról csak egy lapban beszélt néhány ember, mig a nemzet intelligentiájának zöme, vezéreivel élén, a megyei rendszerben, mint palladiumában hítt mindig, s őrizte azt, mint legdrágább kincsét. A mondottakon kivül nem volt senki, ki ősi törvényeinkben már határozottan bent foglalt felelősségét a kormánynak ugy értelmezte volna, hogy a megyei tanácstermek ajtai néhány választott képviselő előtt legyenek nyitva egyedül, s azoknak is csak azért, hogy abban sem törvényhozási, sem a törvények ellenőrzése körüli ősi jogot ne gyakorolják; miután a magyar szabadelvüséget mindenki csakis ugy értelmezte, hogy az eddig abból kizártak előtt is megnyiljék az.

Hogy ez valóban igy volt, s hogy a megyei rendszer alkotmányosságunk frigyszekrényének és nemzeti szentségnek tekintetett mindig; az mind az akkori pártvezérek nyilatkozataiból, mind pedig a nemzetnek magának eljárásából kitetszik.

Gyrakran voltak már ismételve gr. Dessewffy Aurelnek a pestmegyei közgyülésen mondott arany szavai: „*A megyék municipalis jogai alkotmányunk alapját, nemzetiségünk kezességét teszik annyira, hogy mig megyei szerkezetünk megmarad, érjen bár bennünket akármi csapás, alkotmányunkat visszaszerezhetjük. Ezer más tekintetet mellőzve, ez az egy ok elég arra, hogy minden magyar országfi ezen kincsnek megőrzését tegye politikai credojának első ágazatává.*“

Deák Ferencz 1835. Julius 15-én tartott kerületi ülésben így szólott: *„Azon minden becset haladó kincse hazánknak, melylyel Európa legszabadabb népei sem dicsekedhetnek: a megyei municipium, hol nem csak minden tárgyai a közigazgatásnak; a törvények teljesitése, és minden önkénytöli megovás, de* maga *a törvényhozás is a nemzet törvényesen egybegyült tanácskozása alá tartozik. Ezen municipiumok állanak őrt megdönthetlen erövel alkotmányunkért;* innen *forradoznak, és oda térnek vissza gyakorlatilag a nemzet minden jogai; ezen alapul törvényhozási hatóságunk; szóval: ez azon institutio, melynél fogva mind azok, kik az alkotmányos jogok osztályosai, szabad tanácskozásokban személyes és közvetlen részvételt gyakorolnak mind a közigazgatásban, mind a törvényhozásban. — Ertették Europa nemzetei az alkotmányos nemzeti ama garantiát,mely a nemzetnek e közvetlen joggyakorlatában fekszik, s értették a rendelmény szükségét, mely annak gyakorlatát biztositaná. Ezt pótolja Angliában oly féltékenyen őrzött népgyülekezete; ezt a francziának annyiszor megtámadott associatio joga."*

Gróf **Széchenyi István** pedig „a Tiszavölgy" rendezési eszmetöredékeiben igy ir:

„Nincs senki e hazában, ki idegenebb volna a Pesti-Hirlapi centralisatioi eszméktöl, mint én. A vármegyékben látom én, még mindig nemzeti és alkotmányos állásunk legfőbb kezességét. Semmisitsük meg azokat, s megengedem lesz rend mindenütt „quantum satis" és lesz tömérdek más népvegyülettel emancipalt zsido annyi és oly fejér, mint a hó, de hogy eféle idétlen metamorphosis után a magyarnak csak hült helyét, az alkotmánynak pedig legfeljebb csak hüvelyét fognók találni; arról tökéletesen megvagyok győződve."

Végre **Kossuth Lajos** legerélyesb contestatioi közben a megyei rendszer mellett nyilványos esküt tett: *„hogy mihelyt nem lesz önkormányzati rendszere magyarországnak, bár vérző szivvel, számüzi magát„* s mivel *fatuma volt*, hogy önmaga semmisítse meg azt tettleg, a fatalista azt mondhatná, miszerint saját szavai verték meg.

Hogyan gondolkodott pedig a nemzett maga, bizonyitja az, hogy még 1847-ben egy megye sem vette fel

az uj doctrinát utasításai közzé, s maga B. Kemény Zsigmond bevallja, hogy „*minden jel oda mutatott, miszerint a parlamentaris kormány még soká fog a doctrinák országában heverni. A régi ellenzék nem nagy rokonszenvvel viseltetett iránta. Szeretetének egész kincstárát a megyerendszernek áldozta. Ettől várá magyarország önállásának megoltalmazását, és terjesztését. Ebben remélte a későbbi időkre is az alkotmányos szabadság erös és állandó biztosítását. Ennek szélesbitését óhajtá a reform-kérdések keresztülvihetésére is.*“

Sőt valamint 1845-ben az administratori rendszer általi tervezett becsempészése ellen a központosításnak, az egész nemzet, mint élő óvás emelkedett fel, ugy még 1848-ban is ovakodott mintegy ellene az által, hogy a megyék éppen ugy tanácskoztak, határoztak, és leveleztek egymással, mintha miniszterium nem is lett volna; sőt 1861-ben is, a 48-ki törvényekhezi egyetemes nyilatkozat mellett, ösztönszerüen ragaszkodott a nemzet ősi megyei szervezetéhez és eljárásához, több megye pedig részint kötelező, részint irányadó utasitásokkal látta el képviselőit; mi egyébiránt természetes, mert minél több személyes jogot biztosít valamely rendszer, s minél szélesb alapra van fektetve, annál több az ahoz ragaszkodók száma.

Hogyan történhetett tehás mégis, hogy a képviseleti rendszer 48-ki törvényeinkben tért nyert az által, hogy a megyét magát képviseleti alapon igéri, rendezendőnek? — azt éppen magának a 48-nak története fejti meg.

Az oly tan, mely a 300 év óta szakadatlanul függetlenségeért küzdő nemzetet az idegen gyámkodás ellenében oly sikerrel kecsegtette, mint a független magyar kormány, nem lehetett más, mint kedves, éppen a magyar hazafiság előtt; és midőn a régi küzdelem a döntő harcz stadiumában volt, népszerüvé is kellett hogy váljék.

És szint oly kedvessé kellett ezen tannak, mely minden állami hatalmat központosít, azon férfiu előtt

válnia, ki akkor a közügy élén álván, megragadta azt mi keze ügyébe esett, s világos ellenmondásban élte politikai credojával gyakorlati centralista lett. — Maguknak a centralisátio apostolainak szájuk vallomása, „hogy Kossuth nagyszerü plagiatumot követett el," — (Csengeri Szalay L. életirásában,) s igazuk van.

A „48" előtti megyei rendszerrel ily forradalmat megkezdeni, és főleg fenntartani nem lehetett volna, mert abban ugyan sok ősi életerő, szívosság és cselekvényi szabadság van; de egy határozottan hiányzik: a forradalmi anyag és fegyver.

Ugy látszik tehát, hogy az, mi életbe léptette az ellenkező tant, — a forradalom, — az czáfolta is meg magát az uj tant, és éppen azért kell az ősi megye, mert leghatalmasb gátja minden erőszakos rázkodtatásnak; a a képviseleti rendszer pedig sem a forradalmat, sem azt, mi kisérni szokta, megnem akadályozhatja.

És ugy látszik, hogy a tudós ködpára, mily váratlanul kerekedett felül, szintoly hamar oszlott szét a forradalom és ellenforradalom forgószele közt, s míg a centralista tábor vezéreinek egy némelyike fegyverét eldobva, azaz: hitét elvesztve futamodott meg, a megye, mint megsebesített, de harczedzett him oroszlán, mely a küzdelemben elkábult csak, felemelkedett ismét, s meghozta egyelőre a legszükségesbet — a reményt.

A „P. Hirnök" ezen érvekre támaszkodva, midőn zászlóját: a „47"-et kitüzte, megtámadta, mind a „48"-ki törvényeket, melyekből a forradalom szerencsétlenségeit következtette; mind pedig a parlamentarismus tanának feltalálóit — állítván: hogy befolyásukat a magyar történelem egykor a nemzeti szerencsétlenségek közé számitandja.

Én azonban egyikét sem oszthatom ezen nézeteknek

Hogy a „48"-ki törvények lényege, azaz: a socialis anyagi és szellemi reformokon kivül a felelős magyar miniszterium alakulása is organikus kifejlés utján lett a nemzet tulajdonává, ezt már fenntebb érintettem; miből következik, hogy a forradalommal semmi más érintke-

zési pontja nem lehet, minthogy akkor az idők nyomulata alatt, egyszerre, hirtelen, s igy talán nem kellő öszhangban ősi alkotmányunkkal kellett megtörténni annak, mi addig következetesen akadályozva volt. A folytonos visszafojtás magyarázza meg azt, hogy katastrof lett az, mi fokozatosan, a maga rendes utján ki nem fejlődhetett; és tökéletesen osztom, mit egy akkori röpiratunk mond: *„A ki nálunk többet tulajdonit a martiusi napoknak, mint azokat megilleti; jól vigyázon, nehogy saját isteneinek palástjával utczai suhanczokat takarjon.“*

Mi nem a martiusi napokban ébredező nemzetek sorába tartozunk. A felbojgatott világszellemnek e nagyszerü nyilatkozata, csak helyet foglalt történelmünkben.

Mind azt, mi a 48-ki törvények rögtönzésére nézve felhozatik, miután nem egészen 22 nap alatt 31. törvényczikk hozatott meg, s mindkét táblán keresztül ment; valamint azon különös tüneményt is, hogy maguk a municipalismus leghőbb pártalói karolták fel a képviseleti rendszer izű törvényeket; maguk az események fejtik meg. — Az önfentartás minden törvények közt a legkérlelhetlenebb. Mindent kiment, mert első szükség a nemzeteknél is. S az, mi 48-ki törvényeinkben nem organikus kifejlődési reform, mind ezen ösztön nyilványulása.

De szintoly kevéssé lehet vádolni az ujítókat azon bünnel, hogy a nyugodt régi helyzetet aláásták.

Lehet valamely tant, mint czélszerűtlent, sőt károst kárhoztatni; de bárminő államszervezetet a közmiveltség befolyásától megóvni, azaz: a korszerü reformok elől már elvileg elzárni az által, hogy az ujitást — mi természetesen lehet jó vagy rosz, — kárhoztatjuk; nem; anélkül, hogy az államot magát poshadásra kárhoztassuk.

Én éppen szükségesnek látom, hogy a civilisatio ezen tudákossági himlőjén átessünk, mert hiszem, hogy mint bárány himlőnek nincsenek mérges pattanásai, melyek ősi önkormányzatunk férfias szépségét elrondíthatnák.

A nemzeti miveltségnek is, mint átalában minden míveltségnek három lépcsőzete van:

Az első természetes, de durva és korlátolt. A második mesterkélt, tulfinomult, a majmoló. A harmadik ismét visszatér a természeteshez az egyszerühöz, de nemesítve, átidomítva a kor míveltségi állásának kellékei szerint.

És ugy hiszem itt állunk most mi.

Ismerjük saját kárunkon, mind az elmaradás, mind a tulzás bajait. Vérünkkel, szenvedéseinkkel, lealáztatásunkkal fizettük a tanpénzt. Fordítsuk tehát hasznunkra.

A forradalmi időszak, és az, mi reá következett, igen sok eddig homályos, vagy meg nem emésztett tételt értetett meg azokkal, kik az elméleti eszményképek országában éltek, valamint azokkal is, kik a dolgok mélyére hatni nem képesek.

Nagy harcz folyik a régi — és ujvilág, az eszmék és ősi intézmények, a tan és élet között. S a harcz természetesen sok bajt, zavart és fájdalmas eszméket okoz. De egy nagy tanuság és vigasz rejlik a történelemben. Az eszme harcz, mint az égi vihar, tisztítja a léget; a kölcsönös surlódás edzi, és fényessé teszi azt, mi önmagában szilárd; és hogy mindig csak az ártalmas, mi erőszakosan nyomatik el. Az életrevaló eszme vagy intézmény csak frisülten léphet ki a küzdelemből, mert mint bűvös sipka védi a jót saját jósága.

Eddig hittünk mindnyájan a megyei rendszerben. Most már uj sekta keletkezett. Hogy a hit egy egész szabad nemzet hite volt, és hogy csak néhány tudós hozta be a schismát; az utoljára is csak historiai tény, s nem dönti el a dolgot. Népek évezredekig tévedtek, s egyes embereknek igazuk volt nemzedékekkel szemben. — Már vizsgálni és megvitatni kell nálunk is azt, mi eddig hit volt.

Ám vizsgáljuk, és vitassuk meg tehát mi is.

A tudományos vizsgálódás korunkban igen tág körüvé lett. Már nem elég maga a történelem. A geologia és ősi archiologia is beleszólottak a társadalom nagy

kérdéseibe. Kutatják az ős embert, meghatározzák a kő, bronz, és vas korszakokat, s mi még azt sem tudjuk, a mi ránk legfontosabb, hozzánk legközelebb: azt t. i. „mi volt a magyar megyei rendszer, minek kell tehát jövőre is lennie?

II.

A megyei rendszer hűbéri aristocrátikus intézménynek tartatik közönségesen, mely magát túlélte, mint az aristocrátia maga.

S e nézet helyesnek is látszhatik, miután alkotmányunk legutóbbi fejleményében születési nemességen alapuló, és annak politikai főorgánuma a megye volt.

Ezzel gyanusítják a „Comitats Wirtschaft“-nak nevezett atkotmányunk sarkkövét, a megyei rendszert, tudós szomszédaink, s midőn a „Pesti Napló“ egyik bécsi lapot leczkézteti, mert alkotmányunkról ugy beszélt, mint aristocrátiáról, mert kutyabőrt emleget, és „méltóságos vágyakkal gyanusít; más oldalról ő nevezi a nemzet municipalis vágyait feudalismusnak a „P. Hirnök“ elleni polemiájában.

De a megye mindig ugy szerepelt, mint „universitás“ mint „közönség“, t. i. mint közönsége az alkotmányilag eddig jogosultaknak, az eddigi magyar nemzetnek.

Hogy tehát nem volt az, a minek tartatik: kiváltság, hanem az egész jogosult nemzetnek orgenuma, mutatja neve: universitás.

A megye mindig azon megbecsülhetlen forma volt, melyben a magyar nép, — eddig természetesen Verbőczy „populusa“ — alkotmányos jogait és hatalmát gyakorolta.

Minthogy pedig a Verbőczy „magyar nemzete“ az 1848-ki magyar nemzetté vált; — tehát.?

Tessék a helyes zárlatot a két helyes előtétből hozzá gondolni, nem pedig azt állítani, hogy a megyerendszer most már elvetendő, mert eddig csak a Verbőczy-

féle „populus“-nak volt szabaditéka, és nem az egész nemzetnek szabadsága.

Ősi alkotmányunk alatt, melynek sarkköve a személyes joggyakorlaton alapuló megyei rendszer, nem lehet mást érteni, mint formáját régi nemzeti szabadságunknak, melynek hála Isten, ma már részese a haza minden polgára; — s midőn a magyar nemzetről beszélünk ma, annak határozott értelme a „48“; következőleg a legközönségesb s egyszersmind legnagyobb ellenvetés a megyei rendszer ellen, egyszersmind a leggyarlóbb is.

A magyar alkotmány nem fejlődhetett ki tisztán saját magvából; mi sokakat azon következtetésre vezetett, hogy mint aristocrátikus kovász nem is válhatott volna korunk democratiájává; hogy tehát a régit végkép lerontani kellett, hogy az uj vetés a régi gyomtól tisztitott földben felnőhessen. Innét a rombolási hajlam, a minden áron átültetése az idegennek, az ujnak.

Igaz-e tehát e vád? Mert ha igaz, ugy a régivel a haladás érdekében elitélve van mind az, mi magyar eredetü. Ugy a magyaros ősi intézmények megőrzéséről i minden beszéd, csak szó vesztegetés, mig más oldalról, magyarországnak az idegen tan általi regeneraltatása csak almaoltás fűzfába.

Hogy azonban ezen kérdésre helyesen megfelelhessünk, kissé a magyar állami élet mélyére kell leereszkednünk, mondhatnám: allami szervezetünk philosophiáját vizsgálnunk, mi ellen aztán természetesen nem elég az aranybulla, vagy a Verbőczy egyes tételeit felhozni.

A magyar ősnézet, — mint fentebb előadtam, tisztán democratikus, vagyis a népuralmon alapuló, mint az evangelium. Minden intézménye azon sarkalik, s mind az, mi aristrocrátia benne, az csak kivétel a szabály alól. Vagy az idő kinövése, vagy az európai hűbéries nézeteknek szükséges kifolyása.

Mindenki tudja, hogy a magyar nemesség kezdetben nem volt kiváltság, hanem egyenlő nemzeti szabadság. Minden magyar azért volt született nemes, mert

egyik „nem"-ből származott, s így egyenlően szabad és jogosult polgára volt hazájának; valamint azzá lett a honosított idegen is. Mostani legelső családjaink ily bevándorlott idegenek sarjadékai.

A meghódítottakot, hadifoglyokat, és időjártával szolgákká lett magyarokat felszabadítani, s az ősi szervezet értelmébeni jogegyenlőséggel ruházni fel, egy felvilágosultabb és humanusabb kornak lett feladata; de éppen ezen civilisationak feladata nem lehet a jogegyenlőség czége alatt, magát a közös jogot gyöngíteni meg, s az uj democratia jogosultságával, éppen a legtisztább democratia ősi forrását, a megyei rendszert hamisítani meg.

Az első ismeretes magyar állami intézkedés, a „vérszerződés"-nél fogva, mint a fővezéri választásban, ugy a törvényhozás és a közigazgatásban, minden nemesnek része volt. Minthogy pedig a „nemes" szabad embert jelent, most, miután minden magyar polgár szabad, a jóg is, valamint ennek formája a megyerendszer, közös, azaz: democratiai kell hogy legyen.

De hogy fokozatos állami fejlődésünk is valóban democratiai alapon történt, igen szépen bebizonyítja egyik jeles történeti buvárunk, Botka Tivadar: „Vázlatok a megyei alkotmányos élet multjából" — czimü munkájában.*)

---

*) Legyen szabad tájékozásul itt néhány adatot abból kivonatilag idéznem.

„Ha csak annyit foglalnának magukban a régi emlékek, — mond szerző, — hogy a néposztályok jelen voltak a megyei gyüléseken, azzal még nem sok lenne mondva, de Dénes Nádor itélő levelében 1273-ból mondja: „hogy Zalamegye közgyülésén jelenlévő nemesek és nemnemesek törvényesen lévén jelen, mindnyájuk egyetértésével döntettek el az ügyek."

Még világosabb Debreczenyi Dózsa Nádornak Bihar-, Szabolcs-, Szathmár-, Kraszna- és Szolnok megyék 1317-ki országgyülésére vonatkozó ily kifejezése: „hogy arra nem csak a nemesség, hanem a városok és faluk közönséges emberei is, (communes homines) meghivattak, és együtt biráskodtak.

Még ennél is több, mit Pozson megyének 1332-ki birói leveléből ismerünk, hogy a négy csalóközi szolgabirót a nemes és nemnemesek együtt választották („per nobiles et ignobiles totius provinciae Csalóköz constituti") és ezekkel a porudvaronczok is együtt mondottak itéletet.

Ide járul még N. Lajos egy körlevele, (currens) melyben minden nemes és nemtelennek tudtul adatik, és pénzbirság alatt meghagyatik, hogy bizonyos napon és helyen összvegyülni, és az ország ügyei felett éretten tanácskozni köteleztetnek.

Hogy pedig a gyakorlat a nagy királyt túlélte, mutatja a budai kápta-

Ha tehát az, mi tisztán democratikus eredetü volt, lassanként át is ment aristocrátiába, csak eredeti tiszta alakjába ment ismét vissza 1848-ban. — A democritia logikája némi megszakitások után vissza folyik önmagába. Mi kezdetben népuralom volt, annak ismét népuralommá kellett válnia.

Egyébiránt ugy hiszem, hogy az általam eddig mondottak mindenkit meggyőzhettek arról, hogyha alkotmányunk egészen 48-ig csakugyan aristokrátiai volt is és rendi, az bizonyára nem lehetett sem azon aristocrátiai, sem azon rendiség, mit egyebütt Europában értettek alattok. A jogegyenlőség a nemzet jogosult részében, földesur és jobbágy, szegény és gazdag közt mindig fenállott nem csak, sőt legerősb volt benne a középosztály, a köznemesség és a kisbirtokosság, a valódi „tiers état.“ Ez vitte a megyékben a döntő szerepet; s igy azon állításnak is: „magyarországnak nem volt közép rendje“, — éppen ellenkezője igaz, mert az egész alsóbb nemesség ahoz tartozván, nagyon is erős volt az. Az „alsó tábla“ majd nem egészen az övé volt, s aristrocrátiának szorosb értelemben, még ezen korban is csak a „felső tábla“ mondható, mely az utóbbi időben az ország szellemére határozó befolyással nem volt, s midőn végre a „vadkörtvéhez“ és a „tiszttartók uri székéhez“ ragaszkodott, de a köznemességet megadóztatni akarta, hiper aristocrátai vágyaival és irányával alig okozhatott többet közbotránykozásnál.

---

lan követeinek jelentése az 1405-ki törvények kihirdetéséről: „az ott levő minden rangu és méltóságu emberek u. m.: egyháziak és világiak, nemesek és nemtelenek, hallván urunk királyunk abbeli törvényeit, azokat egyesült akarattal jóváhagyták és elfogadták.“

Továbbá: Desenis Péter aranymüves és pecsétmetsző 1331-ben szepesmegyei alispán volt; Szegedi István pedig, ki pesti polgári családból származott, Csongrádmegye főispánja.

A 14-ik századtól erős léptekkel megy a megyei szervezet az aristocrátismus felé; mind a mellett is a gyönge 2-ik Ulászló sem engedte a nemtelen ugócsai alispán Nagy Albertet letétetni, inkább megnemesítette. — Bars megyében még 1506-ban nemesek és nemnemesek együtt biráskodtak, és egy egyességlevél 1616-ból a marmarosi nemes és nemtelen lakosságot azon megye közönségének nevezi. Sőt a mezővárosok és falusi községek nem csak a megyei közgyülésekbe, és tisztválasztásokba tettleg befolytak, hanem néha, — mint Kecskemét, Nagykörös az 1687-ki országgyülésre követeket küldtek.

Születés adta ugyan a jogot, de éppen ezen jogforrás fűzte szorosabban össze a jobbágy nemes és nem kiváltságolt nép leglényegesb érdekeit. A születési aristocrátikus kiváltság a jogegyenlőségnek erősb támasza volt nálunk, mint p. o. az ugynevezett demokratikus census a franczíáknál.

Nem puszta esetlegesség, nem az europai szabadelvüség nyomása volt tehát az, mi korunkban az alsó táblát democratikus irányban ragadta előre, hanem inkább természetes sulyiránya azon állami szervezetnek, mely közszabadságon épülvén, annak utoljára is korszerű kifejezésévé kellett válnia, s így nem „conservativ“ hanem „agressiv“ politika volt gyöngéje.

Zsigmondnak 1405-ki decretuma óta a köznemesség és városok polgárai nem jelentek meg ugyan személyesen az országgyüléseken, de utasították küldötteiket, és a megyéken megtartották egészen személyes joggyakorlatukat. A szorosb értelemben vett nép pedig, ki lett zárva a megyei közgyülésekbeni tanácskozásból is, sem alkotmányos védnöke nem volt érdekeinek, de az önkénytes „tribunus plebis“ az utóbbi időkben már több volt, mint sok táblabiró szerette, sőt talán mint a higgadt eszély is akkor tanácsolhatta.

Nyilvánvaló tehát, hogy a megyei rendszer ellen szort „aristrocráta“ és országgyüléseink elleni „rendiségi“ vádak, nem egyebek üres vádaknál, mert a megyei közgyülések a megye universitását, s az országgyülési karok és rendek ezen megyéket, s önkormányzattal felruházott városokat képviselték, s igy az országgyülési képviselők is egészen mások voltak, mint az utasitások által rángatott bábjai a feudalis rendiségi értelemben vett aristocrátiának, mert ők a nemzet képviselői voltak akkor is, midőn országgyülési követeknek, s nem parlamenti tagoknak neveztettek.

Egyébiránt bár mint legyen, midőn én az ősi megyei rendszerről, mint a nemzeti közszabadság legbiztosb támaszáról beszélek, a fősulyt nem abban helyzem, hogy a megyei universitás mennyiben volt

„rendiség,“ és a születési magyar nemesség, mennyiben volt „aristocrátia“ aristocrátia nélkül, hanem ott, hogy azon jog, és hatalom, mit ősi alkotmányunk az ősi értelemben vett magyar nemzetnek megadott, maradjon meg a democraticussá vált magyar nemzet kezében is, s hogy a democratiai szabadelvüség ne tagadja meg azt a nemzettől, mit az aristocrátiai kiváltság bocskoros társainak megadott, következőleg, hogy maradjon a megyei rendszer az, mi mindig volt: organuma az universitásnak, tüzpontja a hazafiságnak, és iskolája a nemzetnek.

S midőn ez a megyei rendszerrőli nézetem, ugy hiszem nem a régi aristocrátiávali kaczérkodás lehető vádja ellen kell ovakodnom, sőt inkább talán attól kell tartanom, hogy lehetnek olyonok, kik előtt a veszélyességig tuldemocratikusnak fog látszani azon megyei rendszer, mely mint jövőnk eszményképe lelki szemeim előtt lebeg.

Hogy azonban tökéletesen megérthessük: mivé kell a megyének jelen közjogi viszonyaink közt válnia, lássuk tüzetesen, hogy mi volt eddig az ugynevezett magyar megyei rendszer? —

III.

Az, mit közönségesen „magyar megyei rendszer“-nek nevezünk, azon ősi politikai forma, melyben a magyar nép felségi jogait közvetlenül gyakorolta.

Ezen rendszer, mely mint nemzeti intézmény páratlanul a nagy világban csak nálunk volt honos, az állami hatalom ezen kifejezése, mit tulajdonkép „magyar önkormányzatnak“ nevezünk, mely szerint a magyar nép mindig önmagának volt törvényhozója, birája és végrehajtója, s melyszerint a törvényes értelemben vett nemzetnek minden egyes tagja ezen felségi jogait személyesen és közvetlenül gyakorolta.

A magyar nép ősgyülésein, a megyéken nyilvánította akaratát. Az országgyülés nem volt más, mint azon központ, hol akarata a megyénkénti szavazatok többsé-

ge szerint törvénnyé formuláztatatt, következőleg az országgyülés, megfelelve nevének, a tanácskozó és törvényhozó ország volt, s nem háromszáz emberből álló ugynevezett parlament, mely akar és határoz szabadon saját fejétől és felelősség nélkül; s ha neki ugy tetszik, vagy ha a viszonyok oda ragadják, mindenkor válhatik akár 1793-ki franczia conventté, akár Fülöp Lajos ismeretes parlamentjeivé.

Biráit szabadon választotta, időről időre felcserélte, s a szabadságát veszélyeztető perbefogatást ő maga ellenőrizte, szinte megyei közgyülésein.

A kormány, mint ugynevezett felelős miniszterium, nem volt a törvény végrehajtásának ura, de csak a nemzet tisztviselője, s minden végrehajtás csak azután volt lehetséges, ha a nemzet maga reámondta a kormányi rendelményekre a „placet"-et.

Minden polgári hatóság tehát szigoru ellenörzés és valódi felelősség mellett határozott működési térrel birt, s minden politikai hatalom nem csak az ő nevében, hanem általa gyakoroltatott.

Azon törvényhozási és végrehajtási teljhatalom, mely most alkotmányos képviseleti rendszernek, (parlamentarismusnak) neveztetik, minden pontban eltérő, s azon népfelségi elmélet, mely a képviseleten, s igy a személyes joggyakorlat kizárásán alapul, egészen idegen ezen ősi intézményünktől.

Itt semmisem képzeleti, semmisem alkotmányos fictio, hanem minden valóság, valódi felelősség és ellenőrzés; s egyedüli ur a magyar nép, mely jogát és hatalmát, csak koronás fejedelmével osztja meg.

Szóval: a megyei rendszer az egész nemzeti önkormányzat, a nemzet felségi jogainak testté válása, s egyszersmind valódi jogtere a személyes szabadságnak, miről a legtöbb külföldi iró ábrándozik csak, mert bár merre tekint, idomát annak nem látja sehol.

A megye tehát nem volt nálunk igazgatási gépezet, minek sokan tartják; hanem nagy intézménye a nemzeti szabadságnak és életmüves kifejlődése állami hatal-

mának; következőleg a magyar megye nem azon közbenső hatóság a miniszterium és község közt, minő az mindenütt az európai alkotmányos államokban, s minővé tétetnék képviseleti rendszer mellett nálunk is, hanem azon forma, melyben a népuralom nyilványul, s pedig a legtökéletesb forma, mi önkormányzat mellett képzelhető.

Már pedig ha a megye, mint universitás és az országgyülés közti kapocs az utasíthatási jog, és a képviselők felelősségének megtagadása által megszünik; — ha azért, mert a kormány parlamentaris értelemben felelős, a megyei közgyülésektől a végrehajtás felletti ellenörzés megtagadtatik, ugy a megye csakugyan egy közbenső hatóság, mely a legtöbb esetben csak akadály s mindig felesleges intézkedés.

Mely politikai intézménytől a hatalmat elvettük, életerejét vontuk meg. Mi nem okvetlen szükséges, az csak ötödik kerék az államgépezetben. Ha a megyei közgyülés sem a törvényhozásnak factora, sem pedig a törvényvégrehajtásának ellenőre nem lehet, annak beleszólása csakugyan felesleges critizálás, mint a bécsi lapok a Landtagokról mondták, mire egy két lap is elegendő, s néha sok is. —

Valóban igen különös logika: az ősi önkormányzatot pengetni mindig nyelvünkön, s mégís ennek talapját: a megyét akarni jogköréből kivetkeztetni azért, mert már gyakran alkalmatlan volt.

A magyar megye nem az olmosbotok és kortesi bicskák korcsmai küzdtere, mivé őt egy szerencsétlen korszak visszaélése alyasitá, s minek még mais sokan tartják;*) — a megye nagy nemzeti intézmény, mely főleg a vész idején egyetemisége által éppen ugy képviseli az ország hatalmát, mint maga a parlament; mi felett még azon megbecsülhetlen fölénye van, hogy mig az országos képvilet felfüggesztve vagy szétoszlatva, — mi

*) A gyülés helye szent volt, mint Istenháza. Puritáni szigorral sujtatott minden sértő, erkölcstelen feleselés vagy rágalmazás. Ezek voltak a széksértési marasztalások." Botka T. —

a hatalomnak mindig hatalmában van, — egy nem létező lény; az önkormányzati megyéket, melyek az államgépezetnek szakadatlanul müködő kerekei, és szíjai, elnapolni nem lehet, és felforgatásukra csak az oly felfogásu fej vetemedhetik, mely előtt nincs más jog és hatalom, mint az ágyu, szurony, és — kormánylap.

Voltak nevezetes, voltak epochalis országgyüléseink, melyekről az utókor hálásan emlékezend meg mindenha. De ha közelebről tekintjük a dolgot, azon meggyőződésre kell jönünk, hogy a haza és alkotmány megmentésére fontosabbak voltak a megyei, mint az országos gyülések. A nemzet rendesen csatáit a megyékben guerillázva vivta. Az országgyülések csak a nevezetes békekötések voltak a kormány és nemzet között. Csak a béke feltételeiről vitáztak itt rendesen. A harcz egyebütt döntetett el.

S hogy valóban a megyei rendszerféle gravitál közjogunk egész logikája, mutatja az, hogy 10—15 évi időszakok egyes országgyülések közt a nemzet szabadságára befolyással nem voltak. Tényleges kormány, mint nyilt erőszak sem volt képes a kormányzást ellenkező irányba terelni, mert a megyei szervezet folytán maga a nép volt minden, s a nemzeti önkormányzat volt az egész állami szervezet, következőleg mihelyt az erőszakos jogtiprás ideje lejárt, minek mint minden erőszaknak a természetes állapoton ugyis be kell következni, nem lehetett semmi bevégzett tény, s visszapattant minden oda, hol az előtt volt.

Nálunk az alkotmányos élet minden más garantiái, és korszerénti kellékei is megvoltak, de csak — mint rendesen egyebütt — a papiroson.

Valamint országgyülésünk csak kivételesen volt a törvényszabta időben, s néha nagy időközökben, ugy a kormány felelőssége is csak névleges volt. Törvényszékeink democratisálva, vagy idegen vérbiróságok által voltak helyettesítve. A társulati jog csakis a fehérasztalnál, sajtószabadság pedig seholsem volt. De megvolt a

megyei rendszer és önkormányzati szellem az életben, s ez mindent megmentett, mindenért felelt.

Kis jóakarat és elfogulatlanság mellett be kell ismernünk, hogy az „üstökös", későbben pedig a „zopfos" táblabirák mindent megtettek a korona és nemzet közötti hatalmi egyensuly fentartására. A nádor mintegy felváltva biró és ügyvéd a király és nemzet között. A nánádori helytartótanács és királyi kanczellária „független" tanácsnokaikkal, a hétszemélyes és királyi tábla, mint a nemzet és korona biróságai, sőt maga az országgyülés a királyi személynök elnöksége alatt, a fejedelem és nemzet hatalmát megosztva képviselték, s mind ez politikai számitáson alapult. De a tapasztalás megmutatta, hogy mig a nádor helytartótanácsával ritkán tartották meg a részrehajlatlanságukat, mig a kanczellária valódi bureaucratia kanczelláriává, a tanácsnokok irnokokká, s a birák „kenyéristákká" törpültek, csak a megye maradt a nemzet legsülyedtebb korában is: az anarchia és lethargia koraiban az, minek a törvény maga nevezi: „az alkotmány bástyája."

Mi továbbá politikailag érett nemzetnek tartjuk magunkat, s ugy hiszem meltán. Megérdemli tehát a komoly és minden oldalróli vizsgálatot, hogy mi adta nékünk azt?

Ha ezen kérdésre helyesen feleltünk, megoldtuk egyszersmind azt, mit jövőre tennünk kell, mert minden emberi vivmány ugyanazon erők közremunkálásával tartatik meg, melyekkel szerveztetik.

Már pedig ugy látszik, hogyha saját nemzeti ügyeink felett nem magunk tanácskoztunk és határoztunk volna eddig is, hanem azt csak egy mindenható külön testület teszi helyettünk, és saját nemzeti ügyeink végrehajtását eddig is másra, bár kire biztuk volna, nem lehetnénk oly érettek, mint ma; következőleg, ha nem mi magunk határozandunk és intézkedendünk ezentul, nem lehetünk azok, mik voltunk.

Legtöbb esetben a forma a dolog maga. Valamint a természetben vannak meleg és hideg tárgyak, azaz:

olyanok, melyek a meleget fejlesztik vagy elnyelik, ugy van az a szellemi világban is. A kedély azon melegségét, mi egy szabad állampolgárnál a közügyek iránt megkivántatik, nem minden államforma fejti ki.

Egy nemzetet azzá a mi, nem csak neve teszi. Politikai intézmények éppen ugy nevelik a népeket, mint gyermekeket az iskola. Ezek mintegy szabályai lételének. Mózes, Lykurg, Solon és Roma institutioi nevelték saját népüket. Ezeket büntetlenül egy nemzet se tiporhatja lábbal, nem cserélheti ki ujakkal, hogy ő magát ki ne cserélje.

Minden politikai intézmény egy létesített eszme. Egy nemzet ősi intézményei gondolkodásának leghübb kifejezései. Egy nemzetnek eszmekörét tágitani lehet ugyan, de azt merőben más térre terelni nem, mint őt magát nem kicserélni. Ha tehát egy nemzetnek minden intézményei személyes joggyakorlaton alapulnak, egészen fonák eljárás azt képviseleti rendszerrel cserélni ki, s azon térről, hol már érett gyümölcsöket hozott, ismét az idegen a-b-c-re utasítani. Czélt csakugy érhetünk, ha a gondolkodás irányát, tehát az eszmék természetes gravitátioját követve ahoz alkalmaztatjuk a beoltandó galyat. —

Már pedig nemsok historiai tudomány, s nemigen éles szem kivántatik ahoz, hogy multunkból és törvénykönyvünkből belássuk, miszerint a magyar ősi állami intézkedéseket, és igy a nemzet alkotmányos eszmekörét két szellem lengi át: az alkotmányos királyság, és nemzeti önkormányzat megyei alakban. Innét a régi kegyelet és hüség a koronás király és ragaszkodás megyei rendszerünk iránt. Az első volt garantiája az állami egységnek, másik a nép szabadságnak. Magyarország Sz. Istvántól kezdve, mindig egységes monarchia volt, mégis centralisálva soha az egyes királyok zsarnoksága alatt sem.

Azon ősi intézmény, mit m. megyei rendszernek nevezünk a korona jogát és hatalmát, a nemzet önkormányzati jogával és hatalmával a legszebb összhangzás-

ba hozza, s a korona fényének gondos megörzése mellett, mind az egyéni szabadságnak, mind az állampolgári széles és közvetlen befolyásnak biztos talapja.

Rousseau csak kis területü államokban állította lehetségesnek a politikai szabadságot, mert csak itt képzelhette a személyes állami joggyakorlatot, s a képviselet előtte nem szabadság, mint előttem sem az. Minthogy pedig csak képviseleti jogokat talált mindenütt a nagy államokban, a szabagság következetes tagadásához jutott. — Övé azon mondat: *hogy képviseleti alkotmány mellett, csak egy napig szabad a nép.*

Én Rousseaunak nem vagyok bámulója. Tudom, hogy igen sok rosz csirádzott fel népfelségi elméletéből. De különösnek tetszik előttem mégis, hogy ő alkotván az egész uj elméletet, éppen a legfőbben: a képviselet elméletében térnek el tőle tanitványai is.

A magyar megye azon kis országa Rousseaunak, mit ő egyedül tudott szabadnak álmadni, mert itt minden szabad polgár foglalkozik a közügyükkel, s azokban közvetlenül részt vesz. — Mi csak egy philosoph álma, az nálunk valóság volt mindazokra nézve, kik eddig a magyar sz. korona tagjainak neveztettek, s hogy az legyen a 48-ki szabad magyar polgárokra is, az csak tőlünk függ.

A magyar gyakorlati önkormányzat tehát: nemcsak a nemzeti ősi szellemek hü kifejezése, nemcsak bástya minden önkény ellen, és forrása a nemzeti érettségnek, de az elméleti államtudomány legnehezebb tételeit is meg fejtette: a centrálisatio és helyhatóság, az állami hatalom és egyéni szabadság, a képviselet és személyes joggyakorlat közötti viszonyt.

IV.

A magyar municipalis önkormányzat minden érveire a központositás pártolóinak egy stereotyp feleletük van: a községi rendszer.

A parlamentarismusnak ezen kisegitő szava nálunk körülbelől annyit tesz, mint a megyei praxisba belevénült magyar táblabirót az alkotmányos a-b-c falusi iskolájába utasítani.

És ez nem tréfa, nem rosz élcz, hanem valódi argumentum. A mit a táblabiróról mondtam, az egészen reá illik a magyar nemzetre magára, mert bár sok táblabiró csak képzelte, hogy érdemes collegájával: a szolgabiróval ért mindenhez már méltóságánál fogva; a magyar nemzet 800 éven át csakugyan gyakorlatában volt alkotmányos önkormányzatának, következőleg éppen a képviseleti rendszer részéről nem több tréfánál és rosz élcznél az ily nemzetet a községi kedélyes conversatiora utasítani, „a kövezetről“, mi nincs, és „világításról“, mi még sokára lesz, elvévén tőle mindent, mi a fő, s minek gyakorlatában volt mindig nem csak, de a mi nélkül Florencz piaczainak titáni kövezetén, és Páris salonjai csillárfényözönében a közügy csak vánszorog vagy botorkázik.

A községi rendet, valamint a nyilvánosság elemei és iskolái a polgári szabadságnak. Az a levegő, a melyben él az alkotmányosság, ez a világosság, mely élteti. Mi azonban már régebben járunk magasb foku alkotmányos iskolában, s nekünk más tér kell. Nép, melynek ősei már egy ezredév előtt „az Isten és magyarnép nevében“ hivattak meg a köztanácskozásba, s kik nélkül jogérvényes határozat nem hozathatott, a parlamentaris haladás nevében nem kezdheti a betüzésnél.

Lehet, hogy vannak ugynevezett „civilisált nemzetek“, melyeknél már a községi rendszer alkotmányos nagy haladás, és önkormányzati vivmány, de ne feledjük, hogy mi oly saját helyzetben vagyunk, miszerint nálunk nem megváltoztatni kell az át meg át autonomikus államigazgatási elveket, hanem csak gondosan megőriznünk, és a rozsdától megtisztitanunk azt, mi a miénk volt mindig, t. i. nem a községi, hanem a teljes nemzeti önkormányzatot. Mi nem kezdhetjük ott, hol az ifju alkotmányosságu népek. Mi már elvénült gyermekek va-

gyunk ahoz, kik nehezen tanulnak és még nehezebben felejtenek. Mi — mint Ricci jezsuita főnők mondta, — „vagy azok leszünk, amik vagyunk, vagy nem leszünk." Csak az lehet reánk nézve a „jogcontinuitás", ha az ifju nemzedék ott folytatja, hol elhagytuk mi.

Valóban nem csak komikus, de szomoru dolog is, ha olyanokról kell polemisálnunk, minek minden magyar ember politikai credojában kellene lenni, ki — mint illő — nemzeti multját ismeri, s nem csöppent le „civilisált" légkörünkből, hogy az elméletek labyrintjában eltévedjen, s mindent, mi mondatik előtte, „könyvnélkül" hidje el.

Igy például: midőn azzal biztatnak centralistáink, hogy mig fent a hatalmat erősítik, midőn központosítanak, alól a szabadságnak adnak tért, midőn a községekre nézve decentralisálnak, csak a szavakkal játszanak.

A községi rendszer nem azért fér össze a képviseleti rendszerrel, mert önkormányzatot ad, de éppen azért kell a községi szétosztás nálunk, mert ez szintugy, sőt jobban gyöngiti a megyét, mint a centralisált kormány.

Mert mi a községi rendszer, mint önkormányzat, mint a nép részvétének és egyéni szabadságnak garantiája?

E kérdésre nézve, nehogy a mi nyomatéktalan szavünk a pusztában hangozzék el, maradjunk annál, mit Toqueille ad.

A község durva elemekből van összeszerkesztve — mondja legelsőbben is. — S ez különösen minálunk igaz, hol a legtöbb községben csak a pap és jegyző tud olvasni, ha t. i. van átalában pap és jegyző is.

A község szabadsága ritka és töredékeny dolog. — mondja tovább — mi annyit tesz, hogy ritkán független és önálló.

Átalában a hatalmas kormány ellenében minden község csak, mint egyes személy tekintethetik, melynek sem értelmi, sem anyagi önállósága nincs meg. Egy ut, egy hid, egy országos vásári nap sat. gyakran életkérdés reája, s tisztviselői, jegyzői, ügyvédjei, — rendesen az egyedüli intelligentia, — mind a kormány lekötele-

zettjei központosítás mellett; sőt a községnek magának is, saját házi belügyeiken kivül, a kormány irányában csak kötelességeik vannak, miután az országgyülési képviselő választás is kerületenként történik, és saját organisatioval bir.

De ideje sincs a községnek foglalkozni a közügyekkel, mintán ma már a „forum“ életmódja sem kenyeret, sem szórakozást (panem et circenses) nem biztosít a polgárnak, hanem a falusi népnek egész éven át kint a tanyáján van dolga, a kis városi mesterembernek és kereskedőnek pedig, — nem is szólva a gyárok sklávjairól — a „háromlábu tőkét“, és „pudliját“ kell ellenőriznie, hogy mint alkotmányos polgár is megélhessen.

Hol pedig mind a kellő képzettség, mind pedig az anyagi idő hiányzik, ott az érdeknek is minden eleme hiányzik.

S innét van: hogy a községek saját belügyei is rendesen választmányok által kezeltetnek, s ezen választmányokban az ügyesb és életrevalóbb polgármesternek, vagy „biró uramnak“ mindig sikerül az, mi a megyei leghatalmasb fő- és alispánoknak csak kivételesen, és csak pártok élén sikerült.

Legveszélyesb betegség mindig, az egyes szerv elhalása vagy elzsibbadása; és pedig azért, mert az orvosság hatását is lehetleniti. — Igy van a politikai lethergiával, a közügyekbeni részvétlenséggel, és az önzés azon gyarló nemével, midőn mindenki saját háziköre, gazdasága és apró teendői közé sánczolja el magát. E tekintetben pedig a községi rendszer inkább káros, mint hasznos, midőn más nyilását a polgári tevékenységnek elzárván, ennek nyit tért.

Ha tehát magának a dolognak természete és a napontai tapasztalás nyomán mondjuk ki itéletünket, a községi rendszer, nem hogy az lenne, minek egész európában, s most már nálunk is kürtöltetik: védgátja a nemzeti önkormányzatnak, és egyéni szabadságnak, sőt inkább a községet magát, mint „igen gyarló és töredé-

keny". valamit kell védeni és istápolni a mindenható kormány ellen.

A minicipiumnak elég nagynak és tekintélyesnek kell lennie, s csak a megyei municipális rendszer azon szivósságával, mit egyedül a személyes joggyakorlat adhat meg neki, tekinthető a hatalmas kormány ellenében tényezőnek. Midőn tehát a képviseleti rendszer a községek pártolása által a megyét támadja meg, tulajdonkép csak felül és alól aláásni akarja azt, a központositás érdekében. —

Az önkormányzat fokozatos menete: a király országol ,vagyha jobban tetszik: uralkodik; a miniszterium kormányoz, a megye igazgat; a rendtartás és házi ügyek felett pedig intézkedik a község.

Ha a kormány kormányoz is, igazgat is, rendőrködik is, annyi, mint midőn a tábornok kapitánykodik is, s talán dobosnak is beáll.

Ha a megye nincs, akkor éppen főkereke hiányzik az önkormányzatnak, s a községet a miniszteriális hatalom nagy sulya agyon nyomja.

Mind ezekből világos, hogy a községi rendszer bele illik ugyan a központositási rendszerbe, de önkormányzati szempontból az alkotmányosságra körülbelől az, mik a falusi iskolák a nemzeti felvilágosodásra. Megtanítanak olvasni, irni, keveset számolni és imádkozni, de valamint az alkotmányos életnek kellékei egészen mások, ugy pályája is más. Következőleg lehet jó, ha nincs, ha nem lehet más, de nem elegendő, s annyi mindenesetre áll, hogy haszna nagyon tulozva van.

V.

Közönséges eljárása szinte azoknak, kik a képviseleti rendszert védik, a megyei rendszeren alapuló hazai önkormányzatunk ellenében, a n g l i a p é l d á j á r a h i v a t k o z n i.

Különös, hogy valamint az 1793-ki francia forradalmárok, midőn minden létezőt, le egészen a naptárig megsemmisítettek, „hogy senki még azt se nézhesse meg, minő nap volt tegnap?" — Minden lépten anglia példáját idézték; ugy azok, kik ujitást akarnak ma, az ő intézményeire hivatkoznak; holott az egész angol institutionak éppen az ellenkező főgyarlósága, hogy t. i. nagyon is makacson ragaszkodik a régihez, s szerencséje csakis az; hogy ezen régi történetesen jó. Az ősi tisztelete nála a lényeg, s minden egyéb mellékes. Anglia példájából akarni megmutatni az ujitás szükségét, valódi ferdeség. — Minden erős, állandó és czélravezető ott, mert minden mély gyökerü.

Nem csak abban kell tehát utánozni az angolokat, a mivel birnak, hanem követni főleg azon utat, melyen ők arra szert tettek.

Ezen ut pedig kettős: tisztelet, sőt szívós ragaszkodás az ősihez, a hazaihoz; és a nemzeti önkormányzathoz.

Midőn a képviseleti rendszer előnyeit anglia alkotmányából és eljárásából akarják bebizonyitani, talán még könnyebb lenne abból az ellenkezőt, t. i. annak hiányait bizonyítani be.

Angliában nem azért van nemzeti önkormányzat, mert parlamentarismus van, mi ott is, — a mennyiben t. i. a képviselet — más utat követ annyira, hogy az angol közvélemény, és a parlament többség közti ellentétet, mint igen gyakori jelenséget, megszoktuk, s a népakarat ellenében egyes javítások körül már évtizedekig tartó makacs harczait láttuk; de van mintegy daczára annak a nemzet szellemében, érettségében és jóravalóságában.

Ne mondja senki, hogy mivel angliában a néptől utasíthatlansága és vissza nem hivhatása által elválasztott törvényhozó testület, és ennek többsége élén a pártvezérekből álló felelős minisztere van saját végrehajtási szervezettel, azért van jól minden, mert talán inkább az áll: hogy ámbár angliának ily törvényhozó testülete, és erre támaszkodó kormánya van, s ezen látszik alapulni

minden, mégis tulajdonkép az önkormányzaton, minek csak saját alakja, kifejezése parlamentarismusa is, alapszik minden jó, s hol nincs maga a nép, az nem is nagyon irigyelhető aristocráta ízű valami.

S különösen roszul hangzik a hivatkozás anglia alkotmányára nálunk, azok részéről, kik a képviseleti és megyei rendszert össze egyeztetni igérik, miután ott nem csak magyar értelemben vett municipium és közhatósági közgyülés már igen igen régen volt, de a parlamenten kivül nincs is egyetlen politikai jogokkal felruházott organikus testület, mely akár a hozandó törvények felett előlegesen tanácskoznék, akár a végrehajtásba irányadóul befolyhatna. — A kormány rendeleteit önmaga által kinevezett tisztviselők által hajtatja végre; s az angol városok és községek autonomiája, saját gazdászati belügyeikre, s az önigazgatási legszűkebb körre szoríttatott, de országos dolgokba bele nem szólhatván, a rendeleteket egyszerüen végrehajtani tartoznak.

Én egy kormányzati alaknak sem vagyok ellensége, s becsülöm mind azt, mi jó és életrevaló. Itt nincs plagiatum, és sokszor legjobb lehet oly compilatio, mi az idők, viszonyok és népelem szükségleteiből állott össze.

És lehetnek hiányai a magyar ősi önkormányzat megyei alakjának, megengedem, a parlamentarismusnak pedig, mint az angliában fenáll, van sok jó. Sőt azt sem vitatom, hogy mindent összevéve: jót és roszat, melyik a kettő közül jobb? De mert tudom azt is, hogy éppen az angol alkotmányban legjobb az, hogy régi nemzeti alapu, és nem átültetett minden; azt egyátalán fogva nem értem, hogy miért lenne elvetendő s idegenért felcserélendő az, mi ősi alkotmányunkban szintén a legjobb volt mindég, t. i. a magyar népnek önmaga általi kormányoztatása, és pedig éppen akkor, midőn alkotmányunk sánczai tágultak azért, mert az önkormányzat angliában másképen fejlett ki, s más kifejezést nyert mint nálunk?

Mint minden egyes ember, ugy minden nemzet is csak önmagából, és saját erkölcsi elemei, és viszonyai

fejlesztéséből remélhet előhaladást. Minden nemzet egy külön kifejezése, s mint egy német philosoph szépen mondja: „egy eszméje, egy életereje az emberiségnek." Büntetlenül egyik sem cserélheti, s ez által nem semmisítheti meg önmagát, mert elveszti eredetiségét, s ezzel mindenét. Minden népnek már önmagában megvannak sajátságai, minden államnak viszonyai, melyek mivel nem változtathatók, mint az elméleti elvek, minden experimentáló kisérletek szükségkép meghiusulnak.

Ma csak a tant nézik. De az, semmi az ember nélkül. A szinmü és szinész alkotják a szindarabot azon nagy szinpadon, mit világ történelemnek nevezünk. A magyarismus, germanismus, gallicismus, brittismus sat. mind annyi alakja és kifejezése csak az emberiségnek. Az embert hagyni ki a számitásból, mindig rosz számitás.

Az alkotmányos nemzeti élet elemeit akarni kicserélni annyi, mint a fa gyökereit akarni megváltoztatni. Mindegyik önmagából él, önmagát tartja fen. — És egyik tartományt hegyes vidéke védi, másikat homok pusztái vagy posványai, a harmadikat tengere és szigeti helyzete. — Igy van ez az alkotmányossággal is; s hegyek helyett tengert keresni ott, hol hegy van elég, de a tenger igen távol van, legalább is elnézés. — Önmagából nő és fejlődik minden nemzet, mint az állat és növény, s mind ez saját éghajlata és földjében erőteljes.

Ha már, — nem szólva a nemzeti psychologiáról,— a két önkormányzati alkotmány: az angol és a magyar közötti eltéréseket csak futtában és felületesen elemezzük, igen lényeges eltérő pontokra találunk.

Mindkettő csaknem hason körülmények közt és ugyanazon időben nyerjte meg saját alakját. Mindkettő eddig aristocrátikus monárchiának volt mondható, egyes családok emelkedésének volt kedvező, s mind a mellett a nemzeti közszabadságnak egyenlő szívóssággal volt bástyája századokon át mindkettő; de a kifejlődés máskép történvén, az erőbeli sulypont más helyekre ülepedett le mindkettőnél.

Angliának parlamentje lett minden — mindenben. A

grófságok a független törvényhozó nagy nemzeti testület mellett lassanként végkép elszíntelenültek, s megszüntek politikai tényezők lenni. — Nálunk, mivel országgyüléseink ritkák, és kevés kivétellel szerencsétlen kimenetelüek voltak, a megyei közgyülésekbe pontosult a hazafiság, és tevékenység, mint nemzeti erő.

Angliának nemzeti felelős ministeriuma csak mintegy választmánya volt a parlamenti nemzeti többségnek, mely ellen tehát hazafias ellenzék alig volt lehetséges. — Nálunk századok óta idegen kormányi befolyás ellen kellett küldeni, s kell ma is. Kellett tehát mindenek felett, és ha jól számítunk, kell ma is a nemzeti befolyás, mind a törvényhozási, mind a végrehajtó hatalomnál.

Angliának régóta a szó teljes értelmében szabad sajtója, fejlettebb irodalma, és olvasni vágyó, tanultabb közönsége van. — Nálunk a sajtó, ha bár nem is jogilag, de tettleg a legnehezebb békokat hordta, a nyilvánosságot, és szabad szót megyei közgyüléseink pótolták, s talán azért, ha az olvasás nem erősoldalunk is, a talpra esett kerek beszéd, talán gyakoribb itt, mint sok tanultabb népnél.

Az angol alkotmányos élettel legszorosb rokonságban áll a törvényszékek függetlensége, mint ezt már lord Grey megjegyezte. Ezeknek törvényszerü befolyása a közjogi kérdések elintézésére egyik fő támasza az angol szabadságnak, valamint az esküttszéki intézmény is a bünfenyítő dolgoknál védelme az egyéni szabadságnak a kormány és egyes hatalmasok ellen. — Nálunk a felsőbb törvényszékek függetlensége csak jámbor nemzeti ohajtás maradt mindig, s a Karaffák és Heisterek vérbiróságai mellett, nem jegyzett fel a történelem egy nevet sem, mely egy Mansfield lordéhoz némileg hasonlítható lenne, s csak a megyei közgyülések beleszólása a fontosb magán ügyekben is, volt a magyar „habeas corpus“-nak oly oltalma, minő körülményeink közt lehetett.

Tehát angliában felelős nemzeti ministerium, szabad és kifejlett sajtó, és független törvényszékek; nálunk pedig mindenütt és mindenben csak a megye.

De éppen azért, mert nálunk a megye volt minden, s a megye felelt mindenért, nőtt is fel a megyei rendszer a magyar alkotmány bástyává, s lett kifejezése önmaga, nemzeti egész önkormányzatunknak, vagyis a nemzet valódi törvényhozása, birói hatalma, és végrehajtása.

Lehet talán, hogy anglia szerencsésb volt, mint mi, s szabadsága három külön oldalról védetvén, — eltekintve minden egyébtől, — jobban és szerencsésebben fejlődhetett. És mivel az angol alkotmányosság jobban kifejlődhetett, előbbrevaló lehet, mint a miénk, de önkormányzata a népre nincs oly határozottan formulázva abban, mit nálunk megyei rendszernek nevezünk.

Vegyük például az angol népgyüléseket, az ugynevezett meetingeket, melyekre anglománjaink hivatkozni szeretnek, s mint megyei közgyüléseink pótlásaira utalnak. Igen könnyü rájönünk, hogy azok az angol közjogi élet pótszerei, de nem fő oszlopai lévén, már sokkal alábbvalók a mi nemzeti ősgyüléseinknél.

Ezek sem organikus és szabályszerü tanácskozmányok, sem végzéseik törvényes erővel nem birnak, s csak inkább vagy kevésbbé szerencsés vagy szerencsétlen tüntetések. Sem elnök, sem házszabály, sem jegyzőkönyv. Egy vagy többen kihirdetik; többen vagy kevesebben összejönek, hangosabban vagy szelídebben éljeneznek „(cheer"-eznek,) többen vagy kevesebben szónokolnak, s azzal, a mint összejöttek, szétoszlanak.

Ha „petitio" (magyarul instantia) iratott alá a „magas" parlamenthez, vagy minisster ő excellentiájához, ezek hihetőleg fel is olvastatják, de csak néha a rendőröknek gyül meg a teendőjük, ha az „éljen"ek — Camille Desmoulins szerint: „a szegény nép civillistája," rodhadt burgonyává és kotlos tojássá változván át, repülnek a népszerütlen szónokok fejeihez.

Alig hiszem, hogy egyetlen magyar ember, ki tudja, mik megyei közgyülései, beleszeretne ezen leirásba, és oda adná cserében értük megyéje szabályszerü és jogérvényes határozati joggal biró közgyüléseit.

De ha mégis valaki azt hiszi, hogy az angol jogélet egyátalán fogva jobb, — mit én a világért sem akarnék elvitatni, — ám feleljen érte saját felfogása és ízlése, de ha azért, mert az szerinte jobb, a miénket eldobni akarja, mielőtt egészen biztos lenne, hogy annak mellőzhetlen feltételei megvannak-e? nekem ilyenkor mindig egy adoma jut eszembe, mit már más helyen elmesélvén, légyen szabad itt ismételnem.

Egy tudós asszonyi állat a vásárból visszatérő férje honnja alatt látván valamit fehérleni, minthogy éppen vászonra várakozott, ócskás ingét a tűzbe dobta; de minő volt meglepetése, midőn a fehérség közelebbről liba volt, nem vászon!

Átalában, mint egyes embernél egyik fő hiba az, ha saját sorsának az adott viszonyok közötti javitásánál, azt máséval hasonlítja mindig össze, ugy van ez a nemzeteknél is. — Nem az a kérdés: hogyan van angliában? hanem: hogyan lehet nálunk?

Miután azonban anglia parlamentarismusát fényes siker kisérte, mig egyebütt a hazai alkotmányok a mindinkább alhatalmasodó absolutismus sorvasztó napja alatt elhervadtak, azon vélemény kapott lábra, hogy nem a honit fejleszteni, hanem anglia intézményét kell elfogadni. De már Grey lord megjegyezte, hogy ezen modern alkotmányok egészen mások lévén, mint az angol, az utánzások nem sikerülhettek.

Angliában tulajdonkép a két ház által az aristokrátia, és a két ház többségének érdekében a miniszterium, mint ezen aristocráta többség választmánya kormányoz. A tory és wigh főnökök felváltva a kormány rudján, a két nagy aristocráta párt vezérei, s nem a democratikus állam hatalom személyesítői.

S valóban anglián kivül sehol, hol felső és alsó házról, miniszteri felelősségről, és nemzeti önkormányzatról beszélnek, nincs meg sem a historiai basis, mint jogalap, sem a nemzeti szellem, mint fegyver. A név maga pedig semmi, mert a dolog minden.

A nemzeti reform józan elve tehát nem az: hogy miként van más, talán civilisáltabb nemzeteknél? hanem az: hogy hogyan kell annak lenni nálunk? vagyis minden változtatásnak a nemzet történelméhez, viszonyaihoz és psychologiájához kell alkalmaztatnia. Az idegennel csak összehasonlítani lehet azt, valamint a közpolgárosodással öszhangba hozatnia kell.

Ragaszkodás az ősihez, a hazaihoz, mihelyt az nem leple csak az önzésnek, természeti szükségesség, s nem nemzeti elfogultság. Logikai fejleménye ez mintegy a nemzet gondolkodásának és miveltségének, mely a maga utján halad előre, s hogy el ne tévedjen, a multra támaszkodik. A nemzeties haladás a természet helyes sylogismusa, melynél hazaiak lévén a praemisák, csakis olyan lehett a zárlat is.

És az alkotmány sem öltönydarab, mit Londonban vagy Párisban rendelhetünk meg. Lelki öltönye az minden nemzetnek, mert gondolkodásának, kivánalmainak, erkölcseinek és szükségleteinek kifejezése. Formája csak azon társadalmi szabadságnak, mit lelke teremt, s hogy valódi szabadsága, azaz: társadalmi szükségleteinek kielégitése legyen, egyedül tőle származhatik.

A nemzeti szabadságnak is megvan nemzetiségi fája, s csak azon gyümölcs jó, mely rajta terem.

VI.

Van egy fontos ellenvetés, de a mi részemről éppen a főérv ősi önkormányzatunk mellett: a nemzetiségi tekintet, — mert azon tétel, melyen politikánknak apocalypsisa kezdődik és végzódik az: hogy magyar legyen. —

Nem tudom ugyan azt, mit ez idő szerint senkisem tudhat, hogy t. i, mivé fejlődik nem csak nálunk, de európa szerte a nemzetiségi kérdés? A gondviselés tud-

hatja egyedül azt, mely vezeti az ő utain az emberiséget, mint vezette egykor az angyal a vak Tobiást. Az ember feladata: megnyugodni abban, mi gyakran az ellenkezőnek látszó uton vezet czélhoz. De az ember azon mestersége, mit politikának nevezünk, csak az adott viszonyokból indulhat ki.

Előttem politikánkban kettő fontos ez időszerint: a nemzetiség és önkormányzat, mert az egyik a nemzeti lét, másik a nemzeti szabadság kérdése, melyek egymást egészítik ki.

Igen sok igaz van, ugyanazon sokszor emlegetett maximában: *Az elveszett szabadság visszaszerezhető, de az elveszett nemzetiség soha.* A „nemzet" szónak azonban csak ugy van politikai értelme, ha az öntudatos saját szabad élettel bir, ha az nem szolga, nem laza nép csoport. —

A nemzeti lét, a nemzeti szobadsággal összefügg, mint az élet az egészséggel. Hogy egy nemzet fenállhasson, az főleg nemzeti szabadságától függ.

Ha nemzeti szabadságunk, mit ősi önkormányzatunknak nevezünk, elbetegesedik, nagyon is valószinű, hogy jóakaró szomszéd „doktoraink" nemzetiségünkből is minél előbb kigyógyítanak.

Midőn tehát éppen a képviseleti centralisátio mellett hozatik fel főérvül, hogy a magyarság ügyét csak az általa eszközlött egység mentheti meg, igen könnyü bebizonyitani, hogy ez tév észlet, mert feltételes főtétből indulván ki, határozott következtetést, mint zárlatot von le, közönséges alakja az álsyllogistikának.

Hogy a kormányi mindenhatóság mentheti meg magyarország politikai nemzetiségét; következőleg, hogy csakis ezen alapulhat minden; még akkoris téves feltevés lenne, ha magyarország nemcsak jogilag, de tettleg is önálló és független állam lenne, — Mind az, mit eddig elmondtam, bizonyitja ezt.

Ugy pedig, a mint valóban állunk, a szavakkali kaczérkodás a legvakmerőbb játéknak látszik előttem, hogy

néhány, talán csak magyar ruhába öltöztetett német miniszter lesz azon átlász sorozat, ki egyedül képes vállain emelni a veszélyeztetett magyarság ügyét.

Magyarország ügyét csak az összes magyar nemzet mentheti meg, azon egyszerü okból, mert amellett, hogy Istennek hála a legszámosb, legtehetősb, és legintelligensebb, ez tisztán az ő ügye.— Egyes embert más ember is kisegitheta bajból, de egy nemzet ügyét, csak maga a nemzet biztosíthatja biztosan.

A magyarországi minden ajku nép numerikus száma, még akkor is, ha többségben és tömegesen ellene volna, veszélyes csak akkor lehetne, ha a képviseleti rendszer, és az ezen épült „sufrage universelle" észjárata és gyakorlata által, magának a nyers tömegnek adnánk tulsulyt, és a magyarságnak határozott értelmi és vagyoni tulsulyát semmisítenők meg az által, hogy az értelmet és vagyont paralysálnok politikailag. — Egy golyó minden ember kezében egyet olvas, mihelyt csak a golyók olvastatnak össze a szavazási ládákban, és maga a szavazat, az uj parlamentaris tan szerint minden. Csak a nemzet tanácskozó termében változnak át a quantitások az által, hogy valódi értékükre deválváltatnak.

Mihelyt a magyar nemzet ügyét a magyar intelligentia kezéből kivettük, s azt végső elemzésben néhány ember kezébe tettük le, kik éppen ugy lehetnek magyarok, mint nem magyarok, hazafiak, mint árulók, mert más által neveztetnek ki; a politikai számvetést már az „egyszeregy"-nél hibáztuk el.

Ideje valóban, hogy a magyar ember, ha mindjárt tudós is, és attól, mit európai miveltségnek hisz, elmaradni restel, magába szálljon, jól számot vessen magával, lélekismeretesen körül nézvén, nehogy a sok áldoctrinák csalkertjében eltévedjen. Az, mit a magyarnak divatos civilisatiónk árjában is koczkáztatnia nem szabad, az nemzetisége, szoros értelemben vett magyarsága, s mit megőriznie kell minden áron, az saját hazája, és nemzeti szabadsága.

Már pedig egy kis jóakarat mellett könnyü belátni,

hogy a magyart jelen válságos helyzetében is csak az mentheti meg, mi eddig megvédte mindig, s minden egyéb oly experimentatio, mi halálos lehet.

Nálunk a megyei rendszer, mint a nemzeti önkormányzat közvetlen eszköze, volt az alap mindig. Maga a 48-ki törvény „alkotmányunk védbástyájának“ nevezi, következőleg annak is kell maradnia. Igy tehát magának a 48-nak irányából folyik, miszerínt nem lehet arról szó, hogy a megyei rendszer, mint alap, alárendeltessék akár a miniszteri centralisationak, akár a parlamentaris függetlenségnek, melyek nem ősi védbástyák, hanem csak uj divatu citadellák, melyek sem tatár, sem török, sem pedig német pusztitást nem állottak még ki, de a mint látszik, másik főbástyánknak: a nemzetiségnek, már is, habár közvetve, elég galibát okoztak.

Hogy a megyei rendszer, ezen nemzeti Antaeusunk, eddig aristokrátikus szervezetü volt, s most már democratikába mentünk át, — az nemis lehet komoly ellenvetés.

A megye nem azért volt bástya, mert az aristokrátia védelmére bizva volt, de ellenkezően: az aristocrátia azért volt minden, mert ily bevehetetlen törvényes elődje csak neki volt.

És ha biztosithattá az ősi szabadságot az ősi bástyán már a csekélyebb rész, gyengülhet-e az által ha egésznek védelmére bizatik?

S ha most már veszélyes lenne a nemzet erődje népies alapon, ugy a magyar nép vagy gyöngébb, vagy hazafiatlanabb, tehát mindkét esetben roszabb kellene hogy legyen, mint a magyar nemesség volt.

Ha pedig csakugyan az eset, mitől komolyan tartanunk lehet, ez, akkor menjünk inkább vissza a régi nemességhez, mert a magyar ügynek a magyar hazában mindenesetre élni kell.

Igy jut aztán az okoskodó ember, vakon lovagolva egy vak thesisen, nem vissza a multba, hanem előre a falnak, — a logikai absurdumba.

És ezen logikai absurdumból az, mit más oldalról

felhoznak, hogy t. i. a democratikus megyék magok válhatnának a nemzetellenes izgatások alkotmányszerü tűzpontjaivá, — nem ki, de csak egy másik absurdumba segit be.

Az ily állítás az uj doctrinának csak másik lólábát: a valódi szabadelvüség hiányát rejtegeti a parlamentarismusnak divatos köpenye alatt.

Mert ez más szavakkal annyit tesz: „Ne adjunk nekik törvénybiztosította helyet, hol veszélyes nézeteiket, s még veszélyesb nemzetiségi jogaikat, — ha vannak ilyenek — érvényesíthessék.“

Mihelyt pedig a magyar nemzet ügyét, csak a magyar nemzet részéről gyakorlott nyomás menthetné meg, azon már rajta lenne a „facies hypocratica“ a halálos itélet, magán az uj nemzeti élet arczán.

Ily ovatossági okoskodás által tehát ismét más logikai kátyuba jutnánk okvetlen, mert minden eljárás, mely elzárja a törvényes utat, ez által a törvénytelen mellékutra utal; ez esetben tehát nálunk a népizgatásra, vagy a fedett tarisznyába igyenesen Bécsbe vitt folyamodásokra.

De végre, ha igazis lenne, hogy a miniszteri felelősséggel kapcsolatos parlamentaris centralisátio jobban biztosíthatja nemzeti ügyünket, concret viszonyainkban kicserélni azt, mi a miénk volt mindig, azért, mi csak a papiroson van, azon ember legikája lenne, ki a kezében levő madarat kibocsájtja azért, mely még a levegőben repül. —

Es nemis a parlamentarismus és municipalismus közti kérdés nálunk, hanem a józan észé; s az ilyen, csak a levegőben repülő doctrinák ellen mindig legbiztosb óvszer azon logika, melyet nem a profeszor uraktól, hanem az Uristentől magától kapunk.

Éppen azért kell nekünk tehát a megyei rendszer, mint nemzetiségünk és alkotmányunk bástyája, mert ősi nemzeti nagy institutio. — Ha magyarok akarunk lenni, államtudományunk sem lehet más, mint magyar.

A magyar nemzetiség nemcsak e szóban áll: „magyar nemzet." — Ez össze van forva az öszves nemzeti fogalmakkal, nézetekkel, elvekkel, alkotmányossággal és intézményekkel. Nálunk a szabadságnak is magyarosnak kell lennie.

Ha akarunk magyar nemzetet, mi annyira kell, s most talán leginkább kell, akarnunk kell azt romlatlan eredetiségében és mindenével.

Nemcsak „pödrött bajusz",nemcsak zsinór és pityke, de még a nyelv és litterature sem teszik a magyart magyarrá, mint nem óvták meg Róma hajdani népét a szolgaságbani elenyészéstől; hanem az, hogy kifejezett állami élettel bir, hogy ő egy eredeti és egyénileg egész, hogy mindene magyar.

Elismerik a nemzeti szokásoknak, erkölcsöknek, sőt magának a nemzeti zenének, táncznak és öltözetnek is nagy jelentőségét. Büszkék vagyunk, ha öltözetünk divatba jő, ha zenénk, tánczunk hóditásokat tesz, ha Vörösmartynk, Petőfynk, Madáchunk genialis művei feltünnek, — és meltán. Ez mind a nemzeti izlés, a nemzeti szellem terménye. S arra, mi a fő, mi a forrása a nemzeti érzelemnek, és biztosító intézete nemzeties mivelődésünknek, érettségünknek, s minél nincs hűbb kifejezése egész nemzeti életünknek felfogásban és gyakorlatban: a magyar megyei rendszerre, egyik legszebb nemzeti ősi intézményre, mit a nemzetek közjogának történelme felmutathat, miért ne lennénk büszkék? miért ne mondanók ki nyiltan, hogy ezen ősi intézményünket, mely politikai életünkkel együtt fejlődött, miután már az egész nemzetet befogadta bástyái közé, a kerék világ minden elméleti tapogatódzásaiért nem adnók?

A magyar magával hozta alkotmányát, mint harcztanát. Vetkezze le azt, mi eredetisége, mi sajátja, ugy valóban felesleges az ellenében felállított nemzetiségi kérdés. Meghal, midőn ujra születni remél, mint meghal a fa, melyet kivágnak, hogy helyette mást ültessenek.

Eredetiségét egy nemzet sem vetheti el magától bün-

tetlenül. A majmolás elrontja, kinullázza a nemzeteket, mint egyeseket.

Van egy szó, mely előttünk, már annyira kopott, gyanus és kétértelmü, hogy használni is resteli az ember — civilisatio.

Ha ez nem annyit akar jelenteni, mivel szives szomszédjaink akarnak megajándékozni, s mit egy publicistánk igy értelmezett: „németnyelv, tanpénz, drága könyv, bécsi praeparandia, morva profeszor" — ha tehát nem azon szempontból indul ki, hogy azért van nálunk a sok doktor, profeszor, skribler, s más ily kenyértudományt üző mesterember, hogy minket nemzetiségünkből tanitva vetkeztessenek ki, hanem azt akarja jelenteni: „nemzeti haladás;" két szempontot nem hagyhatunk figyelem nélkül: az átalánost és különöst; vagyis a közmiveltségit az európai polgárosodásit, valamint más részről a miénket, a specialison magyart.

Mily elfogultság, ferdeség és hátrásdiság lenne a középkori magyar aristocrátikus nézetek felburjánzását védelem alá venni; oly fonák és öngyilkos politika lenne részünkről, saját nemzetiségi egyediségünket félre dobva, oly „önbiráló" polgárosodásról beszélni, hol minden helyes, mihelyt nem magyar.

Korunk humanismusának átalános követelményei: a józan democrátikus irányu jogegyenlőség, az átalános emberi jog tisztelet az alap kell hogy legyen, mint már Istennek hála az is, de a mi azokat kifejezi, mi életbe lépteti, tehát politikai és sociális szervezetünk összesége a mi csontjaink, izmaink és ereink szövedéke kell hogy legyen, melyben magyar vér kering. Az átalános emberi miveltség jellege mellett, mulhatlanul ott kell lennie a magyar individualismusnak, a nemzetiségi ősi typusnak, mert nem minden „cylinder és esernyő" féle civilisatio fér össze azon eredetiséggel, mi az ázsiai és alföldi puszták erőteljes fiát jellemzi. — Magyar, és nem franczia vagy angol doctrina kell a democratikus magyarországnak is.

Ősi életerős intézményeink, melyeknek alapja „Pusz-

taszere'n" tétetett le, nem csak a férfias szabadsag és democratikus jogegyenlőség, hanem a nemzeti nagyság valódi elemeit is foglalják magukban, s minden nagy eszme mi mozgásba hozta a világot, s egy lépéssel előbbre vitte az emberiséget, vagy pedig egy örvénytől óvta meg a remzeteket, nálunk is megtalálta emberét. A honszerzésnek meg volt Árpádja, a kereszténységnek sz. Istvánja, a tatárdulásnak IV-ik Bélája, a török hódításnak Hunyadi Jánossa, az anarchiának Mátyássa, a hazai nyelvnek Kazinczyja, az ébredésnek Széchenyije, s a rendezésnek Deákja. A nép pedig megettük és velük: józanon, értelmesen és szilárdul. —

Mi teendőjük maradhatott itt a doctor uraknak?

VII.

Midőn a magyar megyei rendszerről, mint nemzeti önkormányzatunk nagybecsü ősi hüvelyéről és nemzetiségünk egyik fő paizsáról szólok, nem akarok megfelejtkezni, azon átalános szabályról sem, hogy minden politikai intézménynek, mint mindennek, tökéletlen földünkön, napos oldala mellett meg van árnyoldala is.

Sok ocsárlásnak, s többnyire igen felületes élczelésnek volt már czéltáblája „táblabirói bölcseségünk" és „a vármegye ház ablakábóli látkörünk." Lehet tehát, hogy ezen rendszeren épült önkormányzatunkban sok kivánni való volt, s talán van ugyis, mint az tisztán lelki szemeim előtt áll. Ha azonban valamely nemzeti nagy intézménynél hiányokat fedezünk fel, mint az nem is lehet máskép emberi dolgoknál, — nem az következik belőle, hogy maga az intézmény rosz, s igy merőben elvetendő, hanem hogy mindent összevéve: jót és roszat, minő az arány, melyik részen a tulsuly?

A napban, mint minden fény forrásában is fedeznek fel foltokat, és a nap maga gyakran szárít, éget, szur, de azért csak egyedül ő az, mi éltet, éleszt és növeszt min-

dent; a hideg pedig csak nagy sírásója a természetnek, mely eldermeszt minden életet.

Az emberi szellem napja az egyéni szabadság, és önmunkásság, és azért, mert forrósága többször fonyaszt, perzsel, rombol, nem következik még hogy az ember ezen szellemi napja nélkül elélhet, sőt hogy az már maga rosz.

Minden ellenvetések az egyéni szabadság ellen, viszszaéléseknek feltüntetései. De egyéni szabadság nélkül tulajdonkép nincs is szabad ember, és szabad ember nélkül nem lehet politikai szabadság, mint az emberek szabad társulata nem lehet el szabad emberek nélkül, következőleg az egyediség és önmunkásság szabadságának megsemmisítése, bár minő pompás név alatt eredményezhet erőmüvileg szabályozott állapotot, de szellemileg és erkölcsileg jót nem.

Mind annak a mi él, s így a polgári társulatnak is, első feladata az önkénytes mozgás. Az, mi más erő által mozgattatik, az nem él, nem lehet szabad. A polgári társulatnak önmozgató ereje az, mit önkormányzatnak nevezünk, a bureaucratia pedig mozgató gépe minden centralisationak, mi mellett ismét roszul kell hogy menjen minden, mihez szükségkép a társadalmi tagok részvéte, azaz: önmunkássága kell.

Hogy tehát a személyes joggyakorlaton alapuló megyei rendszer mellett, a szabad nép önmunkássága maga az egész állami élet; ez a magyar antik nézet határozott előnye a modern auropai alkotmányosság ellenében, mely mindenütt csak képviselet és bureaucratia.

Én nem a megyei rendszer tulzásait védem, nem szépitem gyarlóságait, de igen az alapelvet, mit szerintem semmi sem pótolhat. — Csak a legujabb események és fejlődések engedtek be pillantanunk a dolgok fenekére, s tüntették fel legfényesb oldalát, mi az egyéni jog védelme a mindent elnyelő állami centralisatio, és az ezen épült képviseleti rendszer ellen.

Megrótták p. o. nemzeti tudatlanságunkat, mit mint

megyei bölcseségünket tüntették fel, s talán méltán. A „táblabiró“ nem eszményképe a „statusférfiunak“ megengedem; de hogy a „doctor“ és „profeszor“ valódi carricaturája annak, azt mindnyájan drágán tanultuk meg.

És ha gyakorlati oldalát vesszük is a megyei eljárásnak, kétségkivül a megyei visszaélések ellenében „a falu jegyzője“ megtette s méltán hatását egykor, de most talán még élénkebb képét lehetné festeni a bureaucratia „Comitats-Wirtschaft“-jának; s ha volt elfogultság a multban, mit egy drastikus „Nyúzó Pál“-lal lehetett csak kigyógyítani, az uj miniszteri hajtókás szolgabirákba, ugy látszik senki sem akar szerelmes lenni, hogy édes csalódásából egy szellemdus iranyregénynyel kellessék őt felrázni.

Igen könnyü a mult hiányait, melyekben mindnyájan szenvedtünk, kimutatni, és a jövőt, melyben mindnyájan reménylünk, ragyogó színekben tüntetni fel; de egy ősi intézményt, mely századokig volt a nemzet szabadságának és függetlenségének bástyája, nem azon oldalról kell megitélnünk, hol netalán már megsérült, denaturalisáltatott, hanem inkább meg kell tisztitanunk gondosan azon szennytől, mi csak az idő rozsdája rajta. — Már tartóssága világos jele életrevalóságának, s hogy rosz és veszélyes csak azért, mert időjártával romlott, kopott rajta valami, azt egyedül az állíthatná, ki mindent uj felfedezésektől várván, a tartósságot érdemnek nem tartja.

Már pedig ha elfogulatlanul itélni akarunk, kettőt az ősi megyei szervezettől el nem vitathatunk: állandóságát, kitartó erejét, melylyel az idők viszontagságainak ellent állott, és hogy ezen szívóssága és kitartó ereje mellett sem volt tespedésre hajlandó kásztarendszer, hogy a haladás utjában nem állott soha, hogy tehát a valódi alkotmányosság és népszabadság egészséges ellemei benne foglaltattak.

Mely rendszer pedig állandóság mellett, a haladást sem gátolta soha, az minden kormány rendszer két leg-

becsesebb tulajdonát egyesíti magában. Az életrevaló, mi szabad lehet, és fenállhat mindig.

Az őskori legállandóbb kormány formák: az indiai, egyptusi, chinai, köztespedéssé, mozdulatlansággá kövesültek; az ó és uj kor szabad állam formái pedig, destructiv és corrosiv természetüknél fogva az élet és haladás fő alkatrészét, — a rendet bontván fel, mától holnapig éltek, s minden egyes vivmányai mellett a miveltségnek és nagyságnak, biztos szabadsági rendszert nem mutathatnak fel. A polgári szabadság minden vajudása többnyire álmadozás, kisérlet volt elméletben, felforgatás és viszaélés gyakorlathan.

Ha pedig más oldalról vizsgáljuk az okokat, melyek a megyei rendszert megrontották az által, hogy denaturalisálták; a legfőbb okot ott találjuk, hogy a megyei tanácskozások helyét a közgyülési voksolások ládájává változtatták, majd a kormány, majd a nemzet látszólagos érdekében, de mindig a magyar alkotmányosság és közszabadság rovására. Mihelyt az értetlenség jelszava, a „voksoljunk!" lett a döntő érv, azt okvetlen kellett hogy kövesse az értelmetlenség második lépcsője: a baromi olmosbot, a kortesi bicska és hajduk puska tusája.

Valamint azonban egy részről me gvagyok győződve, hogy a megye ezután is csak ugy lehet a személyes joggyakorlat tere, ha ismét a nemzet értelmiségének és hazafiságának alkotmányos templomává válik, miből azonban, mint templomból, senki kizárva nincs; más részről nem hogy hajlandó lennék a bescúszott visszaélések miatt az önkormányzatot áldozatul vinni a kor bálványának: a képviseletnek, és állami központosításnak, sőt inkább bizonyos vagyok benne, hogy európa jelen politikai és sociális korbajait csakis az eltérés az eddigi rendszertől gyógyítandja meg. A fájdalmas, de mindig megujuló vajudás a szabadság után akkor szünhetik meg, ha vége lesz a sok szemfényvesztő veszélyes játéknak a szabadság szent nevével, ha a közszabadság és önmunkásság felszabadul az állami gyám-

ság alól, s ha végre a caesari iga alatti mostani tana a népfelségnek, mely feltétlen többségi elvénél fogva a nemzeti intelligentia lebékozásához, és a butasági communismushoz vezet, lerontatván, oda az egyéni szabadság képe állittatik vissza, ha tehát az eltévedt társadalmi tudomány vissza tér a józan ész logikájához.

A gyakorlati politik a feladata korunkban az, mi a társadalom tudományé: az egyén viszonyának meghatározása az államhoz.

A középkor vezéreszméjével: a kereszténységgel, az ó kor civilisatioja ellenében, az egyediség elvén alapult. Midőn erkölcsileg önállóvá és szabaddá tette az embert, ez által széttörte az állam bilincseit. Tulzásai és kicsapongásai azonban anarchiára, minden egyes erők küzdelmére vezettek a közös erő ellen, s mig megerősíték az embert, a társadalmat gyöngítették meg.

Most ellenben az ember önállósága, és ez által szellemi méltósága van veszélyeztetve a tulerős állam által. A népfelség tana, a nemzetiség, valamint a communismus és caesarismus, melyek csak más más elnevezései és alakjai a centralisationak, mindannyian napjaink sasát felfogásából erednek.

Korunk a politikai és sociális szabadság utáni vajudások kora, s feltünő mégis, hogy csak azon államok maradtak a küzdelemben szabadok, melyek a középkornak, többször a daczosságig terjedő egyéni szabadságon épült vívmányai közül, a józan részt megtartották: anglia, norvegia, schweiz és magyarország. A többiek mind, mert határozottan szakítottak a multtal, s mint már nem használható lomot elvetettek minden oly intézményt, mely a személyes joggyakorlaton alapult, inkább vagy kevésbbé „Polizey Staattá“ váltak.

Európa törekvése a polgári szabadság, és társadalmi egyenlőség. — Ezt el kell érnie. De czélhoz jutand-e az eddigi uton?

A közmiveltség gyarapodott, a közvélemény hatalma óriásilag izmosodott, de van-e mégis egy szilárd intézménye, egy megállapított axiomája a politikai téren?

Valóban nagy eszmetévedésnek kell annak lennie, mely a legegyszerübb s legtermészetesb fogalmakat ugy összezavarja, hogy polgári szabadságnak hiszi a gyámkodást, alkotmányos képviseletnek, mibe a képviselt polgárnak beleszólania nem szabad, és „felségnek" nevezni azt, kinek hatalma, mint emberé és polgáré = O.

Kérdem tehát, hogy czélszerü eljárás lenne-e tőlünk elhagyva a régi biztos alapot, oly uton indulni meg, hol a folytonos zavarban megállapodás nincs, s tanárokul fogadnunk el azokat, kik maguk sem látták soha azt, a miről beszélnek?

A kiknek reformi állambölcsességük ezen refrainból áll: „Igy van ez más civilisált nemzeteknél", jobb lenne, ha előbb megvizsgálnák, hogy csakugyan jól van-e az ott, amint van? s valjon nem éppen beteges kinövése civilisátiónknak az, mit ajánlanak? miután éppen a két főben: a természetes logika és társadalmi morálban igen gyönge számitó a számok hatalma alatt görnyedő korunk, ezen politikai üzér.

Minden polgári társulatban az, mit szabadságnak nevezünk, minden egyestag szabadságának; azaz: egyéni szabadságnak kelletvén lenni, minek társadalmi kifejezése ismét csak az, mit önkormányzatnak nevezünk; eljön kétségkivül az idő, midőn a szabadságra vágyó emberiség a képviseleti rendszernek, éppen a népszabadság irányában sarkalatos hiányairól gyakorlatilag győződvén meg, ha más után nézend körül, jobbat találni nem fog, mint az, mi a miénk volt mindig.

Hogy minket barbaroknak szeretnek hiresztelni, mint az ugynevezet, „vérszerződés" alkotóit emberi szivet evő és vért ivó vadaknak kiáltottak ki, az mit sem tesz, mihelyt őkis azok, miknek viszont mi tartjuk őket: doktorok és profeszorok.

A történelem bizonyitja, hogy a ferde és elkorcsosult civilisátiót a nyers természeti erők ujitották meg. Mi a szobai elzárt légben elsatnyult, annak szabad fris lég kell. Természetes tiszta viz gyógyitja ma a tudományos patikák pusztitásait. A politikai és társadalmi

bonyolultságokból is kibontakozni egy biztos ut van: az eredeti egyszerü igazságokhoz menni vissza.

Valamint a vezérek ázsiai pogán magyarjai, kik kezdetben európa pusztitói valának, későbben éppen a keresztény civilisátio védbástyájává váltanak, s mi voltunk a szikla, melyen a török és slávár megtört. — kitudja, hogy ősi municipalismusunke férfias szabadságnak a természetes józan észen alapuló szüzies tana, a sok ál- csal- és itatós papirosra irott alkotmányosdi mellett, nem váland-e egykor mintájává a jövőnek? — És valamint az anyagias izlésü mivelt európa minden párizsi szakácsai és czukrászai mellett, ma sem tud sütni oly jóizü kenyeret, mint már a rómaiak által feldicsért és kedvelt „parthus kenyér", ugy a magyar lélek tápláléka, az egyéni szabadság, mint közvetlen joggyakorlat, szintoly jól kisült debreczeni és kolozsvári magyar kenyér, mit mivel még megnem izlelt, nemis ismer a sok tudós mártáshoz szokott külföld.

Mentsen Isten — ismétlem, — hogy megyei rendszerünknek, ugy mint az „48"-kig fenállott, egyetlen kinövését védelmezzem, sőt elismerem, hogy reform kell itt is; és kell leginkább azért, mert szerencsétlen multunkban rajta alapulván minden, tulhajtotta hatalmát.

Midőn egy nemzetnek visszás körülményei közt, csak egy utja marad szabagságának szabadon, természetes, hogy minden politikai élet, minden erő oda tolul, és igy vértorlások bajai állanak elő. Alkotmányosságunk és függetlenségünk melletti folytonos küzdelem emelte, potentirozta municipalismusunkat, mi igy némely jónak és czélszerünek akadálya,és a visszaéléseknek forrásává lett.

A megyei rendszer a pezsgő élet,a képviseleti rendszerrel járó centralisátio elzsibbasztja a polgári életet. Hogy azonban a személyes joggyakorlat, és az ezen épült nemzeti önkormányzat, szabadsággá ne váljék, helyes szervezet, s nem az élet erélyének megszüntetése kell. —

VIII.

„De a baj éppen az uj szervezésben van“ — mondják. — Miután 1848-ki törvényeink az alkotmány sánczaiba fogadták be a népet, a személyes joggyakorlat régi értelmében kivihetetlen, mert veszélyes.

Ez a legközönségesb ellenvetés; s ha csakugyan igaz, hogy mostani viszonyainkra a személyes és közvetlen részvét már nem alkalmazható, kétségkivül megdönt mindent.

Midőn tehát én a képviseleti alapon rendezendő megye ellenében a személyes joggyakorlat, mint ősi jogunk mellett szólalok fel, ezen fő ellenvetés áll előttem, melyre leginkább felelnem kell, miután az alkotmányos joggyakorlattal felruházottak száma 1848-ki törvényeink által tetemesen megszaporodván, higgadt és minden oldalróli megfontolást igényel az: ha valjon mostani viszonyainkban fentartható-e? s ha igen, — mennyiben? és mi módon?

Ennél fogva egyenkint tárgyalandom az idevonatkozó négy lényeges kérdést:

1-ör. Lehetséges-e?

2-or. Tanácsos-e?

3-or. Szükséges-e? — és

4-er. Czélszerü-e jelen democratiai viszonyaink közt a személyes joggyakorlat?

Emderi dolgoknál, de főleg a politikai intézkedéseknél az első kérdés, mitől a többi feltételeztetik az, hogy lehetséges-e?

Erre pedig az adott esetben, senki oly könnyen nem felelhet meg, mint egy magyar publicista. Multunk, mint nyitott tankönyv áll előttünk, s egyszersmind azon hiteles tanu, (testis temporum), mely kétkedés nélkül segit megoldanunk azt.

Vannak megyéink, melyekben nincs több választási joggal felruházott polgár ma, mint volt p. o. Borsodban 1848 előtt nemes, tehát kiváltságos oly polgár, ki közvetlenül és személyesen gyakorolta önkormányzati jogait, És Borsod mégis éppen oly jól tanácskozott, és szintén oly jó, sőt talán rendesen még jobb végzéseket hozott, több mint tiz ezer jogképesitett nemeseivel, mint pl. a háromszáz nemest számláló Moson.

A tanácskozási joggal felruházottak kisebb vagy nagyobb száma tehát, csak oly kevés befolyással volt a megyei végzések szabályszerüségére és jóságára, mint a választásokra. Sőt ha a tanácskozás és választás közt egyenvonalt huzunk, inkább a választásoknál mutatkozik a sokaság gyönge oldala.

A nyers tömeg veszélyessége leginkább a választásoknál tünik fel, s befolyása itt mélyreható, mert itt dönt a physikai szám, minek veszélyességét a közgyülések tanácskozási joga mérsékli, s a követi utasítás a képviselőkre nézve tökéletesen paralyzálja. — Minden kortesi fogások ellenére a megyére erőszakolt követnek sorsa rendesen a visszahivatás volt a közgyüléseken, s igy elválasztatása csak sokba kerülő rövid uraság.

Hogy mit tehet a tudatlan tömegnek izgatása és félrevezetése is? — mi főleg democratiánál elnem kerülhető galiba, — erre is megfelel régi tapasztalásunk az alsóbb rendü nemesség körében. Igyekeztek lepisszegni, leszavazni, sőt lebieskázni és ledorongolni az intelligentiát, de csak nagy anyagi áldozattal sikerült néhe egy-egy közgyülésen; s az ily kicsapongás a megye szellemére befolyással nem volt, mig a választási uraknál a korteskedés czélhoz vezetett. Leszavaztathatták néha az intelligentiát, de azt, mi természeténél fogva szellemi hatalom volt, megnem semmisíthették soha.

Minthogy pedig a „48"-ki törvények jól, rosszul, de mindenesetre meghatározták azon képességi kulcsot, mitől az alkotmányos joggyakorlattali felruháztatás függ, s igy ha eszélyességi szempontból lehetne is az ellen szólani, most már sem tanácsos, sem kivánatos, de talán ki-

vihető sem volna; nem lehet alapos ok, — legalább historiánkból kiindulva, nem, — melynélfogva a tanácskozásbani részvételt jövőre is megtagadni kellene, miután az erkölcsi tulsuly a physikai számból eredhető roszak mérséklésére szükséges leginkább.

Átalában, valamint nem tekintettem soha a statusdományt metaphysikai feladványnak, ugy nem hiszem algebrai tételnek sem, hol a számok: népesség, mértföldek, szuronyok és ágyuk a döntő factorok. Erkölcsi természetü dolgoknál az anyagi számitás azért káros, mert hamis. —

Egyébiránt-is van bizonyos szám, mi a helyes, vagy helytelen aggodalmakra a mértéket ugy megüti, hogy tulrajtok csak azt mondhatjuk, mit a becsületes, de gyönge számitó török effendi szokott mondani, hogy „sok," „igen sok," — a min tul tehát e tekintetben is minden aggodalmas számitás szüksége megszünik. Tiz ezer ember egy rakáson képzelve, már egy egész sereg, egy rákosi országgyülés. Hol ennyi kortes ellehetett egymás mellett, századokig tanácskozhatott, s rendesen szabályszerü és jó végzéseket hozhatott, ott minden további veszély nélkül ellehet még egypár ezer, sőt kétszer annyi is. Hol ennyi szabad farkas megnem ette egymást, át nem üvöltette a tanácskozás hangját, ott felesleges minden alkotmányos védő puska.

A mi megyei közgyüléseinknél sokkal veszélyesb az ugynevezett „népgyülés," miket, mivel organisált és szabályszerü közgyülései nincsenek, anglia sem nélkülözhet. Az aristocrátia türi, mert a közvélemény nyilvánulásának elfojtását tanácsosnak nem tartja. Pedig a résztvevők ezreire menő „meetingek" és „monstre petitiók" sokkal inkább tárnak kaput a demagogi szenvedélyeknek, mint a nép számára is nyitva hagyott megyei tanácstermeink ajtai, hol házszabály, és organisált rend van, mi szintugy iskolázza a népet, mint nevelte hajdani fiatalságunkat, egyes kicsapongásai mellett is.

Eddigi aristocrátiánk továbbá, ha csakugyan, mint nemességi kiváltságon alapuló, az volt; minden inkább

lehetett, mint birtok és ész aristocrátia, következőleg azon qualificatiót, mit a magasb polgári jogok gyakorlatára szükségesnek hisznek, teljesen nélkűlözte. A „nagyságos“ és „tekintetes“, a birtokos és mivelt résznél hasonlithatlanul nagyobb volt azon „nemes atyafiak“ száma, „kiknek nem volt annyi föld sajátjuk, hogy azt kutyabőrükkel beteríthették volna,“ — s kik az a-b-c mysteriumaiba sem voltak beavatva, kiket tehát polgári helyzetüknél fogva a „tekintetes karok és rendek“ megszólitás éppen ugy illetett meg, mint kirojtozott ünneplő gunyájuknál fogva a „sansculotti“ czim. A pőre fehér és aranyozott kék ruha közti arány, különbség, s ha ugytetszik, — ellentét csakugy megvolt akkor, mint ma.

Ha tehát a mostani alkotmányos alsóbb rétegek befolyása veszélyes lehet, ugy sokkal inkább az lehetett a bocskoros nemességé, melynél semmi birtokbeli qualificatio nem kellett, sőt a személyes függetlenség is gyakran igen tág értelmezésü volt; s bár kétségtelen, hogy a tanácskozásnál szintugy történt kicsapongás, és visszaélés, mint a választásoknál; bajos lenne bebizonyítani, hogy azon szellem, mely régi szervezetünknél fogva a hazafias, s főleg a democratiai irányt fentartotta káros, sőt veszélyes volt, legalább az 1848-ki törvények evolutiojára; s meltán kérdhetném korunk minden democratájától: hogyha a személyes joggyakorlat által fokonkint az intelligentia, — nemes és nemtelen egyaránt, — közgyüléseinken nem emancipáltatik, kinőhette-e volna magát a „48“ 48-ban? mert feltünő körülmény megyei életünkben, — mit azonban más szabad népek historiája is igazolni látszik, — hogy t. i. alkotmányos életünknek legzavargóbb korszaka volt nálunk a nemzeti haladás határozott kora; s igy talán nem sophisma az, mit Machiavell a romai patriciusok és plebeusok közötti zavargásoknak szükségességéről mond.

Ha pedig e szempontból legalább bajos kimondani a kárhoztató itéletet a multra, még bajosabb a puszta választási szavazásra korlátozást kiokoskodni ma, midőn

előhaladásról és democratiáról beszélünk, mert ezen kérdésnek: „lehet-e?“ másik törvényes oldala is van.

Az 1848-ki V-ik tr. cz. 1-ső §-a igy szól: *Politikai jogélvezetet azoktól, kik eddig annak gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyülés hivatásának nem érezvén.* sat.

Mi után tehát a törvényhozás vezérelvül tűzi ki, hogy „politikai jogélvezettől azt, ki annak gyakorlatában volt“ megfosztani nem akarja, valamint a III-ik tr. cz. 26-ik §-a a megyéket is teljes hatáskörükben meghagyja, — méltán kérdhetni: ha valjon puszta szavazási és képviseltetési jog mellett, megtagadhatni-e a személyes tanácskozási jogot is? — mert annyi világos, hogy legalább a régi nemesség, haladást nem találhat abban, ha legfontosb jogától elesik; hogy tehát reánézve a „48“-ki jogképviselet nem valódi hátrásdiság, midőn a „47„-ki jogvalóság tagadtatik meg.

Az első kérdésre tehát nyugton azt felelhetni az életből: igen, — lehet; a törvényből magából pedig azt, hogy kell.

IX.

Második felállított kérdésünk: hogy a személyes joggyakorlat tanácsos-e? mi után nem mindent jó mégis tenni, a mit lehet.

Haec natura multitudinis est: aut humiliter servit, aut superbe dominatur.

Ezt mondja T. Livius, s vele a többi történet irók véleménye: hogy nincs hiubb és állhatatlanabb valami, mint a néptömeg.

Ezen átalános nézet ellenében Machiavell T. Liviusról irt könyve 48-ik (*A sokaság okosabb és állhatatosabb, mint egy fejedelem*“ czimü) fejezetében a meleg szónoklat és élet fegyvereivel küzd, állítván: „*hogy mit a történetirók a sokaság természetéről mondanak, azt csak a zabolátlan*

népről értik; s hogy az közös a korlátlan fejedelmekkel, mert mindnyájan hibáznak, mihelyt tartózkodás nélkül hibázhatnak. Szükséges tehát — ugymond — *a törvényes korlát. Fejedelem, ki azt teheti, mit akar — bolond; s a népnek, mely azt teheti, mit akar, nincs esze. Söt (szerinte) a törvénybontó fejedelem hálátlanabb, változóbb, és oktalanabb, mint a nép, s a nép jobb, állandóbb és helyesebb itélettel bir, mint a korlátlan fejedelem.*"

Valóban nem olvashatni el megindulás nélkül a nagy történet irónak ezen mély emberismerettel irt czikkét, talán a legszebbet, mi termékeny tollából kikerült; de a századok tapasztalása által felállított tény: hogy az ugynevezett „pornép" sohase oly pornép, mint a midőn nagy rakásban van együtt.

Kétségtelenül nagy meltatlanság lenne állítani: hogy a paraszt osztályban, (mi nálunk egyedül jöhet itt tekintetbe,) éppen annyi becsületes és értelmes ember nincs, mint bár melyikében a többi polgári osztályoknak. Már pedig e kettő a fő tulajdonítmány, midőn polgári jogokról van szó. Ha a vidék primitiv ártatlanságáról beszélni álmadozás; az alosztályoknak, legalább aránytalan romlottságát állítani: elfogultság és sértés. Vannak egyes igen értelmes emberek köztök, s a józan ész talán még átalánosb nálok, mint egyebütt, mi jobb mindig, mint a felszines tanultság. Sőt a jó szív is annyi ott, mint bár melyik osztálynál. — E tekintetben tehát méltán mondhatja Machiavell: hogy a véleményi különbség onnét származik, „*mert a népekről mindenki és félelem nélkül mondhat minden roszat, holott a fejedelmekről mindig ezer félelem és tartozkodás közt szólhatni.*"

De mind e mellett is igaz, miszerint a porgyülekezetet is mindig féktelenség jellemzi, s innét az átalános rosz vélemény felőlök, valamint a félelem is tőlök. — A miveletlen nép olyan, mintegy nagy vadon erdő. Szeretjük és szivesen keressük fel az egyes fák árnyát, de a sötét és bozontos rengetegtől félünk, mert talán érezzük gyöngeségünket.

Azonban az ugynevezett pornép gyülekezet is akkor veszélyes leginkább, hacsak kirekesztőleg önmagából áll, vagyhacsak néhány demagog vezérlete alatt van, kik ellen nincs biztosb patkán méreg, mint a nyilt, szabad, és szabályszerü tanácskozás.

Minden társadalom két nagy egyenetlen részre oszlik: a munkaadó, és munkateljesítő részre, mi a régi jobbágy és ur, határozottabban a gazdag és szegény elnevezésnek felel meg. Ez mindig a számosabb, az pedig rendesen az értelmesebb.

Nincs tehát könnyebb, mint egy választó kerületben, hol aránytalanul több a szegény és értetlen, mint a gazdag és értelmes, egy demagognak elválasztatása mellett oly érvekkel licitálni, miket egy becsületes és lélekismeretes jelölt sohase igérhet meg. Minthogy pedig az érdek logikája legerősb, minden logikák közt a míveletlen tömegre, s az érdek vitatása legsikamlosb tere a sophistikának, küzdelmök szinte igen aránytalan kell hogy legyen. Egy demagog, — ha történetesen nem egy kormánylapi §-ból metamorphisált népszónok, ha nem csak a „kalucsnit“ cserélte fel sarkantyus csizmával, — ha tehát némi hitele lehet a vidéken, okvetlenül győztes lesz.

De tessék aztán az oly érvekkel, hogy p. o. erdőt és legelőt ad a közönségnek, hogy az adótól feloldja őket sat. a közgyülés előtt föllépni! — Itt lerántatik az álarcz, mind a fekete szivről, mind az üres agyról. Nevetségessé lesz téve, meg lesz semmisítve, s így megszűnik veszélyes lenni.

„Hol szabályszerü tanácskozás van, ott mindig a logika győztes,“ — mondja Bentham. Logika előtt, mi az alapos míveltség, és szilárd tudomány szónoklata, a hatásra számitott üres prahsisok csak fojtással töltött puskák. Nagyot puffannak, de kárt nem tehetnek. A telt torokkal ordító állatról a kölcsönzött bőrt kell csak lehuzni, hogyköznevetség és megvetés tárgyává váljék.

Nem veszélyes továbbá a tanácskozási jog azért is,

mert bár mindenkinek megadja a jogot, mivel már a dolog természeténél fogva megkivánja az értelmet, oda szorítja szükségkép a joggyakorlatot a hová kell: t. i. az intelligentiára. — E szó „szabad tanácskozás“ ezreknek nyit utat, de ezen uton csak néhányan indulnak meg mindig.

Mihelyt nyilvánosan szólani kell, pedig helyesen és okosan szólani, mert máskép nyomban követi a legérzékenyebb büntetés: a nevetségessé válás; hallgatni fog, ki nem bizik magához.

A legnépesb gyülésekben beszél a legkevésb ember: Minél több a hallgató, annál inkább megfontoljuk mit mondunk, mert a nyilvános szószék azon hely, hol esztelenségünk és hiuságunk okvetlen és rögtön megbüntettetik.

Az értelmiséggel szembeszállani annál veszélyesb és nehezebb, minél erősebb az; de az értelmetlenség oly szám, mely itt sem nem sokszoroz, sem össze nem ad.

A nép tudja jól, hogy minden ereje nagy számában van, és meghunyászkodik ha észszel van szemközt. Már pedig a népet személyesen csak azért akarják kizárni mindenütt, mert félnek nagy tömegétől, mert eszébe nem biznak.

Egészen felesleges tehát azon aggodalom, hogy igy a tömeg fogna határozni a közügyekben az értelem és hazafiság ellenében; valamint azon aggodalom is, hogy az értelmiség összetolulása fogná megnehezíteni azt. Én különösen ezen utóbbi tekintetben, figyelembe véve „a kor materiális irányát, növekvő önzését és kényelem vágyát,“ inkább az ellenkezőtől félek, mint Benczur, t. i. a közügyek iránti részvétlenségtől, és a hazafiui pezsgő élet elhülésétől.

Ide járul még egy másik fontos tekintet, mely a szabad tanácskozmányokbani részvételét a népnek, éppen a democrátiai zavargások megfékezésére, és az értelmiség érdekében kivánatossá teszi.

Senkire sem lehet ugyanis hatni annyira a szóhatalmával, mint a népre; s éppen ezen fogékonysága, va-

lamint kiteszi azon veszélynek, hogy félrevezettethetik, képessé is teszi, hogy visszatérjen a jó utra.

Valamint tehát a sajtó szabadság ellen nincs más biztos óvszer, mint a szabad sajtó maga, ugy a szabad népnél a szabad tanácskozást bilincselni le, a legveszedelmesb és fonákabb eljárás.

Végre ha a népet helyesen akarjuk megitélni, nem izgatott állapotábani magaviseletéről kell megitélnünk, valamint a vérmes embert sem lehet megismernünk, midőn agy- vagy tüdőlobban szenved. Pedig a népről csak, mint olyanról szoktunk beszélni, mely forrongásban van. Lehet, hogy ilyenkor egy pohár fris víz, sőt maga a szabad lég is halálos, holott az egészséget leginkább a fris víz és szabad lég őrzi meg. — Szabadság a társadalom lége, s kinek jutna eszébe nem ereszteni a népet a szabadság fris légére azért, mert ő is agy- és tüdőlobbot kaphat.

Egyébiránt is az oly szabadság, mely csak „salonfrak"-ban és lábujjhegyen járhat, a „blouse" és gubához dörzsölődéstől pedig iszonyodik, nem lehet népszabadság; de a valódi népszabadság oda neveli a népet, hol pl. az angol nép áll, mely gondol, beszél, ir, és tesz a mi neki tetszik, de mégis a maga eszén jár; míg egyebütt, hol a rendőrség, mint a civilisatio őrangyala, kisér mindenkit, még egy forradalmat sem tudtak megakadályozni elővigyázati rendszabályaikkal. Európa példájára támaszkodva bátran elmondhatjuk, hogy a rend sohase volt oly bizontalan és törékeny, mint a mióta oly ovakodó, gyanakvó és szőrszálhasogató a hatalom. Nem találok tehát alapos okot, melynél fogva a szabad tevékeny és intelligens polgári — élet fő kellékét — a szabad tanácskozási jogot, meg kellene tagadnunk mostani democratiai viszonyainkban is.

Átalában nyitva kell lenni minden utnak a hazafiságra, hogy polgári kötelességét mindenki teljesíthesse, jól megjegyezvén, hogy a közügyekbeni részvét éppen ugy, és éppen oly jog, a mint és a minő jog maga a hazafiiság, azaz: hogy inkább kötelesség, mint jog.

Innét pedig következik, hogy valamint a szavazási jog nem azért adatik, hogy azzal bár ki, mint sajátjával rendelkezhessék és eladja; hanem, hogy a haza czéljainak szolgáljon ott, és abban, hol és a miben mindenki szolgálhat; ugy a tanácskozási jog, mely szükségkép megkivánja az értelmet, nem lehet joga annak, ki a vele járó kötelességnek megfelelni nem képes. Valamint tehát attól, kinek van mit védenie, azaz: van bármi csekély vagyona, vagy vagyonszerzési képzettsége, a választási jogot elvileg elvi-tatni nem lehet, ugy az oly polgári jogot, melyhez apolgár képessége kivántatik, az arra nem képesített a maga részére igénybe nem veheti. Csak annyi igaz e tekintetben is, hogy mivel az értelmet classificálni nem lehet, a tanácskozási terem ajtaját sem lehet senki elött bezárni; valamint más részről nem szabad szavazási ládává változtatni azt, mi szükségkép a tanácskozás helye.

A józan democrátia utja sem lehet más, mint a józan szabadságé: „Nyitott ut mindenkinek — mindenre;" — mi nem annyit tesz, hogy mindenki mindent tehessen. Ha a democrátiai jogosultság csizmafoltozóvá sem teheti azt, ki nem tanulta, ki előbb nem inaskodott; hihetőleg statusférfiuvá és szónokká sem változtathatja azt, ki csak a három lábu tőkénél végezte iskoláit.

De más részről azt se higye senki, hogy így a megyei közgyülés tudós academiává válik, hol csak a petroleum szagu tudósok szólhatnak, mert inkább azon tanult ember, kit népünk „szobatudós"-nak nevez, itt, hol a dolgok gyakorlati oldala tárgyaltatik, válik hasztalanná, mivel nem a „dictio" az, mi a gyakorlatban dönt, hanem a dolgokhoz értő józan ész logikája, mi gyakran több van a guba, mint a toga és cylinder alatt.

Valóban alig több conservativ nézet alatti egészen uj tréfánál, midőn p. o. a „P. Hirnök" egyik levelezője, nem csak a megyei közgyülés termébe, de a karzatra is belépti jegy mellett bocsájtana be.

Mert ki hallotta azt, domine spectabilis! hogy az embert ugy ereszék be a templomba, mint a szinházba — biléttel? Pedig a spectabilis tudhatja, hogy a ma-

gyar embernek ősi tanácsterme, ha volt is elvétve néha kissé csapszékies ízű csatatére, de komédia bódéja még sem volt soha. Visszaélés történt ott is elég, az igaz, de a templomban is dőzsöltek és gyilkoltak már, s azért, mert a bolondok nem tisztelték, a gonoszok pedig megszeplősitették, az maradt a mi volt — Isten háza. A bárson ruha és a darócz egyaránt bemehet saját templomába; bilét szedés ma nincs divatba ott, s rendőrök helyett elég egy segrestyés, ki a gyertyákat koppantja, az elájultakat és részegeket kivezeti!

A megyei terem, a magyar szabadság temploma, nyilvánosság és személyes joggyakorlat a magyar szabadság. A hová ezek be nem eresztetnek, ott csak municipalis ispotály van domine spectabilis.

Kell kétségkivül az alkotmányos korlát, és pedig annyival inkább, minél fontosabb és mélyrehatóbb maga a joggyakorlat. De a beléptijegy, hol nem jövedelem, ott csak kegyelem.

Mondjuk ki például azt, mit még 1843-ban a „Pesti Hirlap“ akkori vezetője, mint korának democratája inditványozott: *„köztanácskozásokban a határozat soha, és semmi esetben tömegek zajongó felkiáltása utján ne hozathassék, hanem csak az indokolt szónoklatok többsége szerint.“*

Vagy mondjuk ki legalább azt, *hogy míg valaki a tárgyhoz szólani akar, a végzés szavazásra nem bocsátathatik;* s igy is ki lesz bőjtöltetve és szomjaztatva, a fejét rosszban törő kortes sereg; mert ki győzné borral, pálinkával, napszámmal s más ily kortesi meggyőző argumentumokkal egy egész sereget, midőn volt reá példa Biharmegyében, hogy ily abnormis körülmények közt taktikából egyetlen kérdés felett hét napig tartott a tanácskozás; sőt egy északamerikai tisztes tag — mint mondták, — maga egyedül két hétig, tehát kétszer annyi ideig beszélt, mint egész Bihar ország táblabiró serege összesen, midőn legtöbbet, s tekintve az akkori diadalmas sikert, — igen okosan elbeszélt.

Természetes, hogy ha az, ki a dologhoz nem ért, dönteni akar, nem jogával él, hanem csak kötekedik; de

ha éppen korunk democratiájának nevében tagadjuk meg az önkormányzati legfőbb jogot, s igy a közös szabadság nevében kiakarjuk zárni azt, kit az aristocrátiai lobogó alatt is a tanácskozási jog megilletett, ez sem több kötekedésnél.

Minél több oldalról, s minél mélyebben vizsgáljuk az ősi megyei gyakorlatot a néha zavarosnak látszó felületen alól, annál szorosb logikai lánczolatot találunk benne. —

Ha a megyei közgyülés alapja nem a képviselő választás, hanem a személyes joggyakorlat, ez által éppen a megyei intelligentia tétetik szabaddá és tulsulyuvá, s az intelligentia, mely az elvek felett határoz, megóv a nyerstömeg tulsulyától a választásoknál.

Ez pedig igen fontos, mert ha a választás akár az országgyülési képviselők személyiségére, akár a megyei tisztviselői karra nézve roszul ütne ki, megvan a gyógyszer az intelligentia tulsulyában ott, hol az elvek felett határoznak. A polgári igazság, mint jogosultság nem lehet más, mint hogy megadjuk a népnek is és az intelligentiának is azt, mi az övék.

Nem lehet tehát ez oldalról is a személyesen gyakorlandó tanácskozási jog ellen felhozni azt, hogy mivel a néptömeg nem alkalmas ezen joga gyakorlatára, veszélyes az; mert éppen garantia a divatos „suffrage universelle" káros következményei ellen, mint egy másik czikkben tüzetesen fogom tárgyalni.

Egyébiránt is a nyerstömeg tulsulyát megakadályozni lehet politikai eszély, de jogát eltagadni a népnek nem szabad azért, mert szegényebb és tanulatlanabb.

Mely politika kizárja a népet, nem lehet sem biztos, sem nagy. Korunk democratikus iránya azon igazságon alapszik, hogy nagy és maradandó csak egy néptől jöhet. De mivel napjaink politikája félénk, meg nem tagadva névleg a jogot, alkalmazásában semmisiti meg azt; s éppen a népképviseleti rendszernek gyönge oldala, hogy felséges népét kék haczukájában és democratikus szürében személyesen sehova sem bocsátja be.

Pedig a személyes joggyakorlat nem a tanácskozási, hanem a parancsolgatási parlamentaris szabadságot zavarja csak meg; s ez nem mindig oly nagy baj, minőnek hireszteltetik.

Gondoskodjunk tehát a népről; mert ha ő fog gonposkodni önmagáról, nem tudom hogyan lesz? — Ha kizárjuk a népet a megyék termeiből, félek, hogy csak utat készitünk neki a parlamentbe.

Midőn Jézus utolsó utját tette Jeruzsálembe, a nép „hossánát“ kiáltott.—„Hallgattassátok el“ — mondának a phariseusok. — „Ha elhallgatnak ők, a kövek fognak kiáltani“ — felelt Jézus*).

Az a szabad szó; ez az elnyomatás következménye. Örökké szent szavak, mert igazak.

X.

A harmadik kérdés, mely már tételünk positiv oldalát érinti az; ha valjon a személyes joggyakorlat szükséges-e?

Ezen fontos kérdésre, mind a királyi városaink példája, mind pedig az ujabb tapasztalás, mit a megyei bizottmányok körében tettünk, szinte határozott „igen“-nel felelnek.

A képviseleti rendszernek igen sok dicsérője van ma nálunk is, de ugy látszik, senkisem gondol azon savanyó gyümölcsökre, melyeket a képviseleti alapon szervezve volt királyi városok polgárainak termett.

A magyar megyék, és királyi városok egyaránt municipiumok voltak; egy politikai éghajlat alatt, és ugyanazon időben nőttek fel; de mivel a helyhatósági mag volt kétféle: a megyéké magyaros önkormányzat,

*) Renan Jézus életében.

a városoké pedig külföldi származásu képviselet, az eredményt tudjuk.

A mi kezdetben a királyi városoknál tisztán képviseltetés volt, az csakhamar oly „mixtum compositummá,“ oly idétlen csirává (hermaphrodita) korcsosult, mi félig olygarchia, félig bureaucrátia volt, s a városi értelmes polgárságot nemcsak kizárta mindenből, de irgalom nélkül elnyomta, zsarolta és sanyargatta is.

Igy volt ez egyébiránt képviseleti rendszer mellett széles e világon mindenütt: az ugynevezett szabad német Hansa városokban éppen ugy, mint sweicz cantonaiban 1830-ig.

Megyéink ellenben, melyek hajdan szinte a „sanior és potior“ rész tanácstermei voltak, hol a magyar szavazatokat deákul „ponderalták“; — lassankint kivetkezve aristocrátiai mezükből, elvagdosva a táblabirák „zopf“-ját, és nőni engedvén a fiatalság szakálát, democratikussá váltak mindinkább, mert személyes joggyakorlaton alapulván, választástól vagy kinevezéstől nem függtek.— Előbb a „nem táblabirák,“ aztán a fiatalság, utóbb a „honoratiorok“ a „nem kardosok“ emancipálták magukat saját értelmiségük fegyvereivel, minden rázkodás sőt feltünés nélkül, mig végre csak azok nem szólottak, kik nem tudtak, vagy nem akartak, mert szabad szó és nyilvánosság volt ott.

Priviligiális állása a megyei nemességnek és királyi városi polgárságnak egyenlő volt, sőt az értelmi és vagyoni előny inkább a városi közönség részén lehetett; de mivel az „universitas civium“ néhány zsebházi philiszter „kupak tanácsává“ vált, s a politikai hatalommal felruházott királyi városból csak néhány önző és félénk szó hallatszott, a városi municipiumok megszüntek politikai tényezők lenni.

Mig a megyék közgyülési termei már alig voltak elegendők a nyilvánosságnak, s az országgyülési követek utasításától kezdve a jó és olcsó húsig, minden a megyei közönség itélőszéke eleibe tartozott; a királyi városok tanácstermei mindinkább elzárattak, s a polgár-

ság saját ügyein is nem szabad szó, hanem titkos „tyuk és tojás"-féle borravalók által lehetett lenditeni. Mindennek „Festgesetzt" ára volt, mi a tanács sorompói előtt elhaladt, melynek szótárában a városi „Betrag", és a tanácsházi „Betrug", egy jellemző tollhiba szerint, (mi csakugyan megtörtént) egy értelmü volt; — miből a városi polgárságnak azon haszna lett, hogy végre elvesztette országgyülési szavazatát is, és lett képviselete képviseltetés nélkül.

Sok küzdelem volt az utóbbi időkben országgyüléseinken a királyi városok szavazata felett, és sok panasz emeltetett a megyék ellen, mert az összes királyi városoknak csak egy szavazatot engedtek. De én azt hiszem, miszerint tökéletesen igazuk volt a megyéknek, midőn azon mértékkel mértek a nehány „Burgermeister"-nek, kik közül egyet sem hivtak Catonak vagy Aristidesnek, mint ők mértek a polgárság nagy tömegének. Az általuk gyakran használt szükkeblüségi vád visszaesett az ő fejükre logikailag, s polgári legszebb jogukat vesztették el, nem mert ugy akarták a megyék, de mert ugy akarták ők maguk.

Miként képviselhették volna a királyi városi képviselők a polgárság akaratát, mi után a tanácsét sem képviselték; mert a sok képviseleti összeszoritás folytán végre a királyi biztosok képviselték a királyi városokban a kormányt, a várost magát pedig senkisem képviselte. —

De szükséges a személyes joggyakorlat azért is, mert az egész megyei rendszernek tartósságot és biztosságot csak ez ad. A képviseléti alapon nyugvó megyei bizottmányok szétoszlattatnák, s ezzel vége magának a megyei életnek.

A megye országgyülés kicsinyben, sőt például: Biharé néha nagyban is hasonlitott a Pozsonyihoz. Ha tehát szükségesnek látják a nagy országgyülésnak szétoszlatását, nem türhetik meg a kicsinyeket is. — A provisorum logikai eredménye minden képviseletnek.

Pedig nincs könnyebb, mint a képviselő testületet

szétdoboltatni, s ez által magát a képviselt szabadságot tehetetlenné tenni. — Mert csak a személyes jogot nem lehet megsemmisiteni máskép, mintha a személy maga semmisittetett meg, azért egyetlen biztos támasza a politikai szabadságnak a személyes joggyakorlat.

Tapasztaltuk már önmagunk is, hogy mi sors vár a képviseleti megyére. Legyünk tehát ovatosak, mert nagyon együgyü állat az, mely másodszor megfogatja magát ugyanazon tőrben.

Midőn még a „P. Hirlap oly ékesen logikázott, és oly mélyen dogmatisált az itt ott felemelkedő fokosok és Nyuzó Pálokért magát az ősi bölcs institutiót pellengérezvén ki; akkor még mindnyájan igen keveset tudtunk, mert sem a szuronyok igyenes logikáját, sem a §§ görbe észjáratát nem ismertük.

Most már más világitásban látunk sok mindenfélét; s ha tanultunk valamit a képviseleti praxison, azt nem szégyen bevallani. A tudomány is azért leginkább tudomány, mert folytonos haladás.

A régi szükkeblünek és elavultnak nevezett megyei rendszer, aristocrátikus formája mellett is, a személyes joggyakorlat alapján meghozta nemes gyümölcsét: a jog és kötelességbeni egyenlőséget. — Mit a képviseleti alap eddigelé „kóstolóul" meghozott, az a dob volt, melylyel szétüzték őt magát.

Én pedig még a nép rendetlen lármáját is jobban szeretem hallani, mint a dob szabályszerü pergését; s talán másnak is lehet ily alkotmányos izlése.

Szükséges továbbá a személyes joggyakorlat azért is, mert nélküle nem marad más megfogható politikai joga a polgárnak, mint a képviselő választás; ez pedig elég lehet ugyan arra — mint mondják, — hogy a nép „felséges"-nek czimeztessék, de arra, hogy a polgárnak szabadsága biztositassék, nem; következőleg az ily nép felségi elmélet a magyar önkormányzati szabadság postulatumainak nem felel meg.

Az, hogy most már democratiába mentünk át, mi a

képviseleti rendszert állitólag szükségessé tette, éppen a legfőbb oka elégtelenségének.

Ismerjük a népkormány fő gyenge oldalát: a rendetlenségekre való hajlamát. Kell tehát ezen oldalán, hol leggyöngébb, a támasz — az intelligentia.

Már pedig a képviseleten alapuló megye nem más, mint a választáson alapuló megye; s mivel minden választás a választók ténye, nem lehet óvszer az ellen, a minek igyenes kifolyása. — Mind az tehát, mit ezen oldalról felhoznak ellene, ürügy és nem ok.

Hasonlóul ürügy csak és nem ok, mit a democratiai szabadelvüség szempontjából hoznak fel.

Mert igaz ugyan, hogy meglett 48-ban négyszerezve, vagy talán többszörözve is az alkotmányos joggyakorlattal felruházottak száma; de „képviseleti alapon," mi csak névleges ajándék, s mint a királyi városok példája mutatja alig több semminél.

Aztán ezen puszta választási gyanus ajándék is, mit korunk caesarjai saját érdekükben telt marokkal osztogatnak, azoknál legalább, kiket „48" előtt a sokkal fontosabb tanácskozási jog is megilletett, — mint már többször mondtam, de szándékosan ismétlek, — nem nyereség, hanem világos veszteség.

Az emlegetett egyenlőség is tehát, mely kevesebb a régi jognál, csak illusoriussá tétetett az által, hogy képviseleti alapra fektetve az egyenlőség maga hasztalanná vált.

Mert hogy azon democratiai szabadelvüség, mely ugy szélesbitette a joggyakorlati basist, hogy minden ponton a személyes joggyakorlat helyébe képviseletet, és az „universitas" helyébe „bizotmányokat" helyezett; tulajdonkép miként szélesbítette a jogkört már is tapasztalhatták azok, kik mindjárt kezdetben párttekintetekből a bizotmányi tagok sorából kihagyattak; mi természetesen adandó alkalommal a kizárók irányában éppen ugy megtörténhetik; s ha egykor ismét dobszó kiséret mellett, nem „ki" a teremből, hanem „be" a terembe meg-

történnék, aligha maradna abból „az alkotmány ősi bástyájából“ egyetlen használható tégla is.

Bár melyik oldalára forgassuk tehát a kérdést, mindig a képviseleti rendszert találjuk azon idegen kovásznak, mely ha a régi jó magyar tésztát megkelesztbette volna; — mi szerencsénkre elmaradt, mert azóta pogán kemény hideg járt; — bizonyára elrontja azt, midőn a királyi városok sótlan municipiumává süti ki az uj megyéket is.

De okadatolva sincs a megyéknél a képviselet; mert képviselő, — ha ez nem egyedül arravaló, hogy a képviseltnek semmi személyesen gyakorlandó joga ne legyen; — csak annak kell, ki személyesen akadályozva van, vagy a dologhoz nem ért. Már pedig a képviselőt sem lehet a megjelenésre szoritani, és nem az a baj, ha azok, kik a dologhoz nem értenek, részt abban nem is vehetnek, hanem az, hogy azoknak, kik a dologhoz leginkább értenek, akarva vagy nem, képvíseltetniök kell magukat, de az tőlük sohasem függ, hogy képviselők lehessenek.

Van végre még egy fontos körülmény, mi mint anomalia tünik fel magában a képviseleti rendszerben, ha saját viszonyainkra alkalmazva, a megyéknél is behozatnék.

Ha a megye, mint eddig, személyes joggyakorlaton alapszik, van értelme annak, hogy oda, hol mindenki jogát személyesen nem gyakorolhatja t. i. országgyülésre képviselőt válaszon, s utasitás hiányában, általa gyakorolja törvényhozási jogát.

Annak is van némi értelme, ha egyik képviselője országos jogait, és a másik megyei közigazgatási teendőit végzi.

Igy az egyik őrködik a törvény felett, mit ő maga hoz, s a másik ellátja őt olcsó hússal, jó szappannal, s az ily municipalis jogélet más elsőrendű szükségeivel.

Mindenik képviselőjének tehát határozottan körvonalozott teendői lévén, egymással nem jöhetnek ellentétbe. Egyik végzi a maga dolgát Pesten miniszter ő kegyel-

mességeikkel a központositás logikája szerént; másik Nagyváradon, Makón, Szigethen a mészáros és szappanyos urakkal a municipalis felosztás szerint.

De ha azt akarjuk, hogy a régi megyei rendszer maradjon az a mi volt; hogy t. i. közgyülésein a közügyek feletti vita és ellenőrzés meg maradjon, akkor oly zsákutczába jutottunk, honnét nincs más kijárás, mint az ily önkormányzattóli vég elbucsuzás.

Minthogy ugyanis, legkönnyebben megtörténhetnék, hogy ugyanazon polgár két képviselője ellenmondásba jönne egymással, s egyik képviselő a másikat nem ellenőrizheti, ő maga pedig, mivel a képviselő választáson kivűl semmi teendője nincs, biró köztök nem lehet; ez oly logikai tévkör, melynek kijárása nincs.

A pesti képviselő például helyesli a miniszterium eljárását, a nagyváradi opponál neki és viszont. Ezt érteni nem lehet máskép, minthogy az ily képviseleti rendszer megsemmisíti önmagát, mint a + 1. és a — 1. =0. S ezen semmi lenne a képviselet.

Minthogy tehát a képviselt polgárnak nincs más személyes joga, mint az ily kettős képviselő választás, ezen választási joga lenne = 0, azaz: magának a képviseti szabadságnak üres jogtarisznyája.

Két képviselő ugyanazon dologban, és mindegyik teljhatalommal, ez absurdum; mert két ember, kik közül mindenik a maga feje után beszél, egy harmadikat nem képviselhet. Ez annyi, mint két szék közt a pad alá kerülni. S ezen „pad alá kerülés“ lenne aztán a képviselő választási jog, s a sok tudományos fictio közt a valóság.

Valamint tehát az országgyülési képviselet mellett, legyen az bár felelős, vagy felelősség nélküli, a leghatalmasb érv szól: hogy t. i. az máskép nem lehet;— ugy a megyei, bár minő képviselet ellen nyolczszázados gyakorlat, és a józan ész hangosan szólanak, hogy az máskép, a mint volt, csakugyan nem lehet. — Egyetlen józan érve a képviseletnek nem alkalmazható a képviseleti megyére.

XI.

Ha valamely intézkedés nem csak tanácsos, de szükséges is, önkényt következik, hogy annak czélszerünek is kell lennie.

A képviseleti rendszer, mely még a megyei életre is kiterjed, a nép kezéből kivesz minden személyes politikai jog gyakorlatot, s a képviselők választása egyetlen sován mannája a rendszernek.

Már pedig a szabad polgár kezében kell hogy maradjon a hatalom bizonyos öszvege, hogy szabadsága biztosítassék; s mivel a nem biztosított szabadság tulajdonkép nem is szabadság, kell a személyes joggyakorlat, mint az egyedüli önálló, tehát valódi szabadság.

S ez még nem minden, mert a képviseleti rendszer a tehetség kifejlődését is gátolja az által, hogy a módot és tért, mi által magát érvényesíthetné, elveszi.

Isten átkában: „*Arczod verétéke után egyed kenyeredet*" — a szabadságra is kimondatott az itélet. Képviselőnk éppen ugy nem gondolkodhatik, mint nem dolgozhatik helyettünk.

Járszalag a férfit nem neveli. Önálló szabad polgárrá is csak az önállás utján válhatunk. Ez a természet utja, századok tapasztalásának tana.

Ki semmihez sem nyul, az végre a képesseget is elveszti; a folytonos gyakorlat pedig megedzi a leggyöngébb izmokat is. — Óriási a különbség a két rendszerben éppen az arravalóságra nézve.

A népnek tehát jog kell, mi az által, hogy személyesen gyakorolható, hatalom is, tehát valóság és nem illusio. Kell továbbá a tér, hol jogát személyesen gyakorolhassa. Kell végre a képesség, hogy mindkettő: jog és jogtér hasztalaná ne váljonak.

Megérkeztünk tehát a képviseleti rendszer tudományos retortáin át a legfőbbhöz: az egyéni szabadság fontos kérdéséhez, melynek egyetlen józan definitioja az önkormányzat, nálunk gyakorlati értelemben a megyei rendszer. —

Ha azon zürzavaros képet tekintjük, mit napjaink historiája tár előnkbe; ha elgondoljuk, hogy polgárosodásunk minden oldalról aláaknázva, hogy minden századokig fenállott intézmény megtámadtatva van; egészen indokoltnak latszik azon aggodalom, hogy a zavart eszmék, és elszilajult indulatoknak harcza, magát, társadalmunk mostani alakját; az államot veszélyezteti; holott éppen ellenkezően: a minden politikai életet és tevékenységet központosító államok mindenhatósága fenyegeti végelnyeléssel az egyéni szabadságot, magát tehát az embert.

Hogy az egyéni szabadság elleni harcz a társadalmi szabadság nevében folytattatik; az még veszélyesbbé teszi a küzdelmet az által, hogy az álszabadság jelvénye alatt folytat irtó háborut a valódi szabadság ellen.

Minden párt megegyezik egyben t. i. az egyéni szabadság megszorításában, az ugynevezett társadalmi szabadság ellenében; mi más szavakkal annyit tesz, hogy az egyén feláldozandó a társadalomnak, egyes az öszszegnek.

E pontban szorosan véve azok, kik feltétlen egyeduralmat kivánnak, mert a társadalmi rend megmentésére ezt látják szükségesnek; és azok, kik a feltétlen egyenlőség pártolói, mert ebben hiszik a polgári szabadságot, az eszközökre nézve nem különböznek. A korlátlan Caesar hatalma mindenki felett, és egyenlő hatalma mindenkinek a democratikus állam mindenhatósága által gyakorolva, egyaránt feltétlen uralmat jelentenek minden egyes polgár felett.

Az egyéni szolgaság tehát igy és ugy megmarad, s csak az egyenruha más: majd egy Caesaré, majd pedig a felséges népé. A parancs mindig ugyanaz, csak a stylus változik. Egy kény ur a rend nevében, és a nép egyenlőségi jogánál fogva, ugyanazon árt kivánják: az ember függetlenségét. A népfelségi szabadságnak legelső áldozata: a polgár személyes szabadsága. Sőt — mint Toqueville megmutatta, — a democratia uralma,

az egyéni szabadságra még sokkal veszélyesb, mert hatalmasb, mint amaz.

És ez magyarázza meg két egészen sajátszerü tüneményét korunknák.

Egy részről t. i. azok, kiknek egyetlén czéljuk a korlátlan hatalom megszerzése, vagy a már megszerzettnek biztosítása, a mai democratia jelvényeit és fegyvereit használják: a suffrage universellé-t, a mindent nivellirozó egyenlőséget, a „tabula rasakat" még akkor is, midőn saját legitimitásuk mellett harczolnak. — „*A kényuralomnak hajdani szövevényes utja* — mondja ismét Toqueville, *ma már egészen egyszerü: pártolni az egyenlőséget. — Minden lépés az egyenlőség felé, közelébb visz a szolgosághoz.*

Más részről pedig azon különös látvány, hogy nemcsak erényes és értelmes emberek pártolják a rend nevében az állami szolgaságot, de maguk a népfelség tanának leghőbb pártolói, nem csak közönyösek az egyéni, mint valódi emberi szabadság iránt, hanem igyenesen ellene is törnék, öntudatosan.

Talán semmivel sem törődtek az emberek többet, mint a politikai szabadság elvi és gyakorlati meghatározásával, mit az állam alakjával kötvén össze, a köztársaságot tartották a szabadság valódi formájának. Brutus és Cato öngyilkosokká lettek, mihelyt a római köztársaság fentarthatása iránt kétségbe estek.

A köztársaság még ma is folytonos vágya szélső radicalissainknak.

Én ellenben megvagyok győződve, hogy a szabadság régi értelemben, mint egyéni szabadság, még talán kevésbbé létesithető itt, mint monarchia alatt.

A köztársaság még inkább öszpontosít minden hatalmat az uj souverain; a „felséges nép" firmája alatt, mint az absolutismus.

A mennyi souverain blousos felség van ma, annyi az esküdt ellensége minden egyéni szabadságnak.

A mai mindenható ur mindenütt van, mindenbe be-

hat, mindent ellenőriz. A szabad ember itt sehol egy szegletet nem talál, hová magát elvonhatná.

A communismus, ezen igyenes, s mintegy szükségszerü fejleménye a felállított elveknek nem más, mint a társadalom jogánál fogva teljes negatiója minden egyéni szabadságnak. Midőn a vagyon ellen folytatja harczát, a közjó nevében az ember függetlenségét semmisíti meg következetesen, s midőn a családot támadja meg az absolut egyenlőség valósítására, kizavarja az emberi önállóságot végmenedékéből, hova eddig a leggonoszabb zsarnok szuronyai és paragrafjai nem hathattak be.

Miért és hogyan történhetik tehát mindez?

Hát csak ugy, hogy minden hatalom központositása által lerontották az egyetlen jót: az emberi önállóságot és tevékenységet, s azután a roszat, mi csak az ő müvök volt, összezavarták a jóval. Oknak vették azt, mi csak okozat volt.

Átalános hajlama a gyönge emberi felfogásnak továbbá, hogy a felismert betegséget, nem koplalással és keserü szerekkel, de mint a gyermekek ha szájuk ize romlott el, czukorral akarják felédesíteni, mi természetesen még jobban elrontja azt. Utopiákot kerestek és gonldotak ki, ezen társadalmi „czukedlijait" a beteg emberiségnek, és universalis gyószereit minden politikai bajoknak.

Az uj sociális rendszerek természet ellenisége és logigikai képtelensége semmiben sem tünik ugy fel, mint azon ferde irányban, hogy midőn az emberben megsemmisítik a munkássági ingert, és midőn ez által az eszes és szabad, tehát a természeténél fogva önálló lényből egy érthetetlen erőmüvet csinálnának, azt hiszik, hogy míg az embert egyenként megsemmisitik, ez által a közös jólétet, mely minden méh szorgalmától és értelmiségétől függ, adják meg, és ez által megalapítják a társadalmi szabadságot, mely ha nem lehet egyszersmind minden ember szabadsága, ugy nem tudom miben különbözik a szolgaságtól.

Sok mélyebben látó a közszabadság czége alatti közszolgaságot fel is is merte már, s a municipalis szabad-

ság utáni vágy több oldalról mutatkozik. De az ár ragad magával és elseper mindent.

S korunk e tanirányának tulajdonítható napjaink vastag materialismusa, — mondhatnám erkölcstelensége is, mely leginkább a politikai kormányzás körében feltünő fent és alant.

Hogy az embernek, mint polgárnak is mindenek előtt szabad munkássági tér, tehát személyes politikai szabadság kell, akkor áll előttünk egészen tisztán, ha az államot ugy tekintjük, mint önmagukat kormányzó moralis lények testületét, nem pedig felülről vagy alólról mozgatott gépet. — Az erkölcsi lények, azért, mert társulatba egyesültek, nem válhatnak minden erkölcsi rugókat nélkülöző tömeggé.

Minden, bár mi név alatti központosítás, nem azért veszélyes a polgároknak nem csak szabadságára, de erkölcsiségére is, mert kiveszi kezükből az állami hatalom gyakorlatát, de mert minden tevékenység absorbealása által azokat tunyává, gondtalanná, indolenssé és őnzővé teszi; mi gyümölcseit az államra magára meg kell hogy teremje. Nem fognak így talán felkelni ellene, de mellette sem. Fizetni fognak ha kell, de áldozni érte soha. Kiállanak katonának, ha a sor rajtuk van, de kis ujját sem engedi elvágatni az államért egyiksem, ha teheti. Az erkölcsi ember meglévén semmisítve, nem is számolhatni reá.

Ha pedig már veszélyes az, ha a polgárok a közügyekkel nem foglalkoznak, s mindent a kormányra és hivatalnokaira biznak csak azért is, mert gyöngít; ugy bizonyára ártalmas a mindenbeni képviselet is éppen ugy és éppen azért, mert képviselő által végeztet mindent. Azért, mert maga választja a polgár képviselőjét, ki érte gondolkodik és cselekszik, az eredmény e tekintetben csak az, mi ott, hol választani sincs joga.

Mihelyt tehát a képviselet nincs oda szorítva, hova az okvetlenül kell, ha eszköz arra, hogy a polgár véleménye és akarata csak annak választására szoríttassék, ki érette gondolkodjék és akarjon, az ily politikai intéz-

kedés a legfőbb ok arra, hogy az állam nagy erőművé, és a politika erőműtanná változzék át.

És a képviseleti rendszer mellett, mely a személyes joggyakorlat megsemmisítésén alapszik, sem az átalános szavazási jog, sem a census bár melyik neme nem nyujt biztosítást ott, hol leginkább kell.

Nem czélom hosszos elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni az átalános szavazat- és censusról. Maradok a szembeötlő gyakorlati oldalnál, s csakis annyit akarok mondani, mennyit eszmelánczolatomnál fogva okvetlen kell.

Hogy a „suffrage-universelle,“ ugy a mint felállítva van, soha sem lehet azzá, minek magát kiadja; hogy t. i. nem kifejezése és védelme a népszabadságnak, hanem csak a néphatalom nevében gyakorlandó mindenféle nagy és apró demagogok hatalmi vágyának kényelmes és biztos eszköze; azt a ki be nem látná is magának a dolognak természeténél fogva, a mult és jelenkor historiájából elég tanuságot meríthet.

A caesarismus, a népszabadságnak ezen epaulettes jesuitismusa, a „suffrage universelle“-n lovagol; mi körülbelől a tuskót megunt békáknak megszavaztatása a gólya királyra. — A vagyon és értelem paralysalására nem lehetett volna jobb eszközt kitalálni, mint ez.

Nem a feudalis utóbajokban szonvedő állami szervezet vasfüve ez, a minek tartatik, hanem csak azon veszélyes eszköz, mi veszélyes népszerüséget és hatalmat ad, s az intelligentiát semmisíti meg a nyerstömeg által.

A „suffrage universelle“ tehát, mint ma gyakorlatba vétetett, csak rosz, azaz: hogy elrontott formája annak, mi örök igazság, — az egyenlő jogosultságnak; oly gyakorlat, mely már forrásánál meg van mérgezve, s hiszem, hogy veszélyes leend, nem a népre, melyre fő hogy az elv: miszerint ő minden hatalom forrása, ellegyen ismerve, de azokra, kik a lőporos hordóval játszák a bábusdit; mert hogy meddig fog kijátszatni általa a nép maga?. ez csak az idő kérdése.

De a census sem segít, mert a pénz senkit sem tesz jobbá, sőt ha szorosan veszük a dolgot, a sok pénz

még roszabbá tesz. A nemesebb önzés — a hazafiságé; és a nemtelenebb, — a pénzé; — egymás mellett még nem férő két rugó; mihez még azon körülmény is járul, hogy mióta a nép „felséges“ lett, a pénz még felségesebbé vált, s a vagyon elleni harcz, csak a vagyont tette még kedvesebbé, miután a szeretet nő az iránt, mi veszélyben van.

A mi pedig az értelmi qualificatiot illeti: ennek is csakugy van értelme, ha classifikalni nem akarunk, és polgári helyzethez nem kötjük. — Értelem és tanultság nem egy, hanem kettő. Józan ész talán legtöbb van a romlatlan természet azon fiaiban, kiket parasztoknak nevezünk, s legtöbb faja azon bolondoknak, kiket nyelvünk jellemzetesen „eszelősöknek“ nevez, a tudósok közt.

Ugy látszik tehát, hogy a valódi képességet, sem a miveltség, mi felületes lehet, sem a pénz önmagában, mi senkit jabbá nem tesz, meg nem adja; de a neveletlen tömeg ellen mégis kell az óvszer, mert a centralisált democratia következetesen keresztül vive, vagy a Caesarok uralmához, és az Aristidesek ostracismusához, vagy a nagyvárosi pornép omnipotentiájához, és agrariai tendentiákhoz vezet, melyek ellen nem ismerünk ismét más óvszert, mint a qualificatiót.

Én sohase voltam annak, mit vagyoni és értelmi qualificationak neveznek barátja, de oly elfogult sem lehetek, hogy a vagyon és értelemnek minden társadalomra józan előnyeit, többször szükségét be ne látnám. Más oldalról pedig tudom, hogy minden kizárás, tehát minden census, gyülöletes. Ha nem is igazságtalanság mindig, legalább annak látszik bizonyosan.

Ez tévkörnek mondható, melynek nincs kijárata. Pedig az ellenmondás nem magában a dolog természetében, hanem csak a hibás politikai alkalmazásban van.

Itt a helyes szervezettől függ minden.

Valamint a gőzgépeknél szervezetük folytán kis lég és gőz óriási erőkké emelkednek, de roszul alkalmazva, vagy tehetetlenekké, vagy mindent romboló és szilaj erővé válnak, ugy az államnál is csak helyes szervezet kell,

hogy a birtok és értelem két fő tényezőivé és leghatalmasb emeltyüivé váljanak a közös szabadságnak és jólétnek.

Ha az értelmet és vagyont classificalni akarjuk, s ezen szabályozást arra használjuk, hogy fiirmájuk alatt kizárásokat tegyünk, gyülöletes dolgot teszünk; ha ugy organisalunk, hogy a teljes egyenlőség mellett, az értelemnek és vagyonnak saját természetes jogai megmaradjanak, ugy kizárás nélkül megadtuk azoknak azt, mi az övék.

Ha a politikai jogok gyakorlatát az egyetlen képviselői választásra szorítottuk, s igy csak egy személy választásáról, kit mindenki ismerhet, van szó; ki hozhatna itt méltányos qualificatioi szabályt? — Attól, ki teljeskoru, önálló, s a legkisebb vagyonnal, vagy csak vagyonszerzési képességgel bir, s igy nem okvetlen a társadalmi rend ellensége, e jogot jogosan, s igy sértés nélkül meg nem tagadhatjuk.

De ha ugy intézkedtünk, hogy a képesített polgárnak értelme, vagyona, hazafisága, és személyes erélye szerint is lehessen befolyása a közügyekbe; ha tehát elvetettük a képviseleti rendszert egyetlen gépszerü teendőjével: a képviselő választással, s a helyett az intelligentiának szabad tért ott nyitottunk, hol győztes mindig ő, t. i. nyitva hagytuk a tanácstermet; a szabadság és közjó biztosítására megtettünk mindent, minden qualificatio nélkül.

Féltek a nyerstömegtől? — Igazatok lehet. — „A demagog lagalyasb, legnyomorultabb udvaroncz — mondjátok — s ez is igaz. Kölni víz helyett foghagyma szag; udvari kézcsók helyett pórias, többnyire judási kézszorítás. Ez az egész különbség. — A tömeg nyers hatalma sohase szellemibb valami, mint az egyes hatalom machiavellismusa. — De ha meltányosságot kivántok a néptől, legyetek ti előbb igazságosok iránta.

Mert minő qualificatiot hozhatnátok be, hogy igazságtalansággal ne vádoljanak? — „Értelem, — azt mondják viszont ők, — „a beszéd és toll aristocratiája," a „birtok csak a régi feudum uj kiadása." — Mind kettő ellen kikel korunk egyenlőségi tana helyes ösztönével.

Nem tartok Montesquieuvel: hogy hazáját csak az szereti, a ki szereti az egyenlőséget; hogy tehát az egyenlőség pártolása = honszeretet. De elfogadom azt, mit Toqueville mond: „hogy napjainkban minden haladás az egyenlőség utján lehetséges, mert a haladás maga nem más, mint az egyenlőségnek megközelitése."

Democratia a kor szüksége, és jelszava az egyenlőség. De az absolut egyenlőség sehol sincs Isten világában, s a szellemiben éppen oly kevéssé, mint a physikaiban. Meg van azonban az egyenlő jog mindenhez, mert egyenlőség maga az igazság.

Mely államszervezet tehát ezen iránynak kedvez, az korszerü és igazságos nem csak, de az egyedül jó és czélirányos is.

Ez mutatja meg azt, mit tennünk kell.

Semmi egészen egyenlő nem lehetvén, s az egyenlő jog mindenhez és mindenben lévén a democratiai igazság, a helyes ut erre nem lehet semmi kényszerü qualificatio, mint megszorítás, hanem az erők szabad versenye, hogy egyenlő jogát mindenki szabadon érvényesíthesse.

Ez az igazság és egyenlőség a szabadság utján; s ezt megadja a személyes joggyakorlaton alapuló magyar megyei rendszer.

Az átalános szavazati nép jogvisszaélései, és talán természetes inconsequentiai ellen, nincs más átalános óvszer, mint ismét azon átalános joga a népnek, hogy önmagát kormányozza, azaz: hogy nem csak képviselőket választ, kik helyette határoznak, de önmaga tanácskozik is.

Eddig nálunk e személyes joggyakorlat, mint minden, születéstől függött. Ezután a képzettségtől, tehát a személyes érdemtől függend, mi a természetes, s igy az egyetlen igazságos aristocrátia, mire az ember küzdi fel magát szellemi és erkölcsi érdemével.

Ha mindenben a térmészet utait követjük, a dolog természetének megfelelő intézkedést tettünk, vagy is bölcsen jártunk el; és mihelyt a kellő nézpontot eltalál-

tük, a dolog egészen oly egyszerü, mint minden igazság, mely mély észt, és hosszas mutogatást nem igényel.

Ha a megye termét elzárjuk egy egész polgári osztály előtt csak azért, mert nincs elég vagyona, és doctori diplomája; önkényileg jártunk el, mert a hazafiság és józan ész összefér kevésb vagyonnal és tanultsággal is, de ha ott, hol okvetlen tanultság és vagyonosság által biztosított szabad idő kell, szabad versenytért engedtünk, a vagyon és értelem okvetlen kivivandják természetes felsőbbségüket s bevágtuk az utját minden suffrage universelle féle választási ostracismusnak. — Ha a választás mellett, mi bár mint szabályozva, egyedül sem a választókat, sem magát a jó választást nem biztositván, nem a kellő eszköz, — tanácskozási szabadságot is adtunk, azzal a dolog természeténél fogva, csak az fog élhetni, kinek ahoz képessége, (tanultsága) és ideje, (azaz: pénze) van.

Hogy pedig a tanácskozásban csak az arra képesített vehessen részt, felesleges minden qualificatioi megszoritás. Elég annyit kimondani: *hogy a megyei közgyülés a szabályszerü tanácskozás, és semmi esetben sem az egyszerü szavazás helye.*

Igy a tanácskozás maga biztosítva lesz, s a qualificatiot, vagyis a jogot ahoz mintegy önmaga határozza meg, és hozza magával minden polgár. Igy eszébe sem juthat bár kinek is igényt tartani olyasmihez, mire magát képesitettnek nem érzi.

Midőn tehát azt hiszik, hogy a democratia követelményeinek és feltételeinek felelnek meg, ha megsemmisitve a személyes joggyakorlatot, a megyét is képviseleti alapra fektetik, s az intelligentiának kedvező ősi alkotmányt szavazó ládává alyasitják; czéljukkal, — mi hiszem őszinte, — homlok igyenest ellenkező irányt követnek, mert az, a mi most mireánk különösen fontossá, mondhatnám jövőnk életkérdésévé teszi a régi megyei rendszert, s a mi engem kiválóan meggyőzött arról, hogy a megyei rendszer ezután még inkább bástyánk kell hogy legyen, mint volt a multban; az ok éppen a democratia természetében fekszik, t. i. az ovakodásban

azon veszélyektől, melyeknek a centralisált nagy democratikus államok a világ történelem tanusága szerint, kitétetvék.

Mind ezekből világos: hogy a magyaros önkormányzatnak kell ezután is az alapnak maradni. A képviselet nem csak veszélyes, de egészen hasztalan ötödik kerék az állam szervezetben, mely senkinek sem használ; s midőn a nemzeti intelligentiát gyökerén találja, a népet is gyöngíti az által, mert a szoros kapcsot a nép és képviselője között csak névlegessé teszi.

Ha szoros értelemben vett qualificatioról, vagyis ha arról lehetne szó: hogy az értelem és vagyon minő mértéke szükséges ahoz, hogy valaki legnemesb polgári jogait gyakorolhassa? ugy még lehetne érteni a dolgot. Annak tehát mit a „Hirnök" mond: hogy t. i. szorosb qualificatio szükséges a visszaélések ellen, van logikája, mert van saját szempontjából alapos oka; de hogy az is, ki ily szorosb qualificatiónál fogva joggyakorlatára alkalmas, s eddig gyakorlotta is, ezután kiskoruságra legyen kárhoztatva csak azért, mert democratiaba mentünk át, azt sem okadatolni, sem felfogni nem lehet,

Értem azt is, ha egy Caesar, mig minden szabad tanácskozást elfojt, a suffrage universellét karolja fel, mert nem a számtól, hanem az értelemtől fél; sőt éppen a nagy számot tartja czéljaira legalkalmasb eszköznek; valamint könnyü belátni okát annak, ha p. o. egy február 26-ki alaptörvény megadja a szavazási jogot, s igyenesen eltiltja a miniszterialis és parlamentaris mindenhatóságot akadályozó utasítási jogot; — de hogy az ily logikát, mely kiveszi az intelligentia kezéből a hatalmat, az egész népet pedig puszta választás által megfosztja törvényhozási jogától, miként lehet nálunk haladási democratianak nevezni? azt részemről megvallom egy átalán fogva nem értem.

Mert miután már nálunk megvan hozva a törvény, mely az alkotmányos qualificatiót meghatározta; s azon legalább democratáink megszoritólag változtatni nem is akarhatnak; és miután eddig nálunk még a boeskoros

nemesség is személyes joggyakorlattal felruházva volt, már ezekre is, de főleg az intelligentiára okvetlen visszalépés lenne, ha minden democratiai joguk a képviselőjük megválasztására lenne szorítva még akkor is, ha jogának gyakorlatára a másik rész csakugyan alkalmatlan volna.

Nem áll az, mi már mondva volt,*) *hogy a tág megyerendszer maga a suffrage universelle*, mert éppen gyökeres gyógyszere annak. Az általános népszavazat: a közös tág választás, mi nem más, mint az értelmiség leszavazása; a megyei rendszer pedig a közös tanácskozás, tehát éppen az értelmiség érvényesitése. Itt a nép, a nemzeti intelligentiával élén, kezében tartja a hatalmat, mig amott csak másnak adja át annak gyakorlatát, legyen azon „más" bár egyes, vagy képviselő gyülés; azaz: teljhatalmu Caesar, vagy teljhatalmu convent; tehát korlátlan hatalom igy vagy amugy.

Lehet felhozni okokat arra, hogy a személyes joggyakorlat veszélyes, ha nem képesített az, ki arra felruházva van; de lehet-e felhozni ürügynél egyebet az ellen, ki arra képes is, azt gyakorolta is csak azért, mert talán szomszédja nem alkalmas? — Az ily egyenlőségi jog nem lehet józan, s igy jogszerü egyenlőség.

Furcsa egy haladás lenne csakugyan, hogy azok, kik „48" előtt szabadon tanácskozó polgárok voltak, most már csak szavazó gépek legyenek a „48"-ki democratikus haladás nevében.

Előlépés csak az, midőn emeljük a népet. Ha mi sülyedünk le hozzá, ez közös sülyedés. Igy ha a nép csakugyan nyert volna is valamit, a nemzet intelligentiája elvesztett mindent, s jaj azon haladásnak, mely az értelmiség rovására történik!

Az oly tan, melynél a nép tömege minden, s az értelmiség semmi, nem lehet a valódi civilisatio tana, mert ellenmondásban van vele; s igy a polgárosodás nevében is ragaszkodnunk kell ősi intézményünkhöz.

---

*) D. a „Kolozsvári Közlöny"-ben.

A „suffrage universelle“ nem azért veszélyes, mert közös jogot ad, de mert midőn a három legbutábbat feljogositja, hogy a két legértelmesebbet egyszerüen leszavazza, az értelmet üti agyon. Megkell hogy legyen kétségkivül a tömegnek is alkotmányilag érvényesíthető szavazata saját jogosult terén; de éppen az egyenlő szabadság és igazság nevében jogosult az értelem is saját terén, mert Isten is országát az észnek nyitotta fel, „az ostobaságnak pedig csak szarvakat és körmöket adott.“

Minden emberi dolgok felett csak az emberi ész és erény intézkedhetik. De hogyan, ha azokat megsemmisítjük, midőn az esztelenséggel egy vonalra taszitjuk le? Hogy az értelem saját jogait érvényesithesse, ahoz okvetlen szükséges, hogy saját jogosult terén meg ne szorittassék. —

Már pedig ha a megye képviseleti alapra fektettetnék, oda nem az intelligentia, hanem a nyerstömeg választása nyitná meg az utat; s ha a czél csakugyan az, hogy az intelligentia fölénye által a haladás biztosittassék, az eszköz igen visszásan lenne megválasztva; mert a tömeg szeszélyétől függvén minden választás, éppen az intelligentia kizáratását eredményezhetné az értelmetlenség szavazata; és ha a józan democratia a czél, mint más nemis lehet,— hogyan tagadhatni meg a személyes befolyást éppen az intelligentiatól, midőn a nyerstömegnek is megadatik az, mi őt megilleti.

Közönséges állitás: hogy a parlamentarismus kitünő egyediségeknek adván csak befolyást, jobban biztositja az intelligentia fölényét. Mill maga leginkább ezért pártolja, mint láttuk.

De illusio ez is.

Az értelem, mely kizárni akar, ellenmondásban van a politikai szabadsággal, s igy nem lehet annak valódi eszköze sem.

A szabadságot tisztelni, s mégis kormányozni az értelmetlenséget, csak egy mód van: a nyilt tanácsteremben megmérközni vele. —

E nélkül mit sem tettünk ellene; s miképt a választást nála kell hagynunk, a leszavaztatás ellen az értelmet sem biztosítottuk.

A mondottaknak logikai végeredménye tehát, elemezve szabályszerü lánczrészleti idomban (sorites aristotelica) ez lenne:

Ha a józan democratiai haladást akarjuk, nem akarhatjuk a nyerstömeg uralmát.

Ha a nyerstömeg uralmát jogosan fékezni akarjuk, kell az intelligentia, mint jogosult tényező.

Ha kell az intelligentia, mint jogosult tényező, nem tehetjük azt függővé a nyerstömeg választásától.

Ha nem czélszerü a tudatlan tömeg ily választási joga, kell a személyes joggyakorlat.

Ha kell a személyes joggyakorlat, kell a régi képviselet nélküli megyerendszer.

A régi magyar megyerendszer tehát a személyes joggyakorlati alapon éppen azért kell leginkább, mert már most democratiaba mentünk át. — q. e. d.

Sajtó és közgyülés.

I.

A régi helleneknél philosophálni annyit tett, mint értekezni, beszélgetni. Az „ész" kifejezésére e szóval éltek: „beszéd." A logika, mit dialectikának neveztek, nem volt más, mint a tudományos beszédnek mestersége. Tudományos vizsgálatokat tenni valami felett annyit tett, mint a felett rendszeresen beszélgetni. Socrates, az emberiség legnagyobb tanára, sétálva és társalogva oktatta tanitványait. Plato műveiben megörökitett rendszere volt: nem elvont magas elvekből indulni ki, hanem a köznapi téves véleményből emelkedni fel az igaz, és nemes tiszta aetherébe.

Ma ez egészen megváltozott. Most már sokkal jobban tanit minden bölcsnek könyve, mint ő maga, mert bizonyos, hogy mindenki legjobb gondolatait könyveibe rakja le, s azért mondta egy angol lord, hogy az irás feltalálása előtt a gondolkodási erő sokkal nagyobb, az emlékezet sokkal kiterjedtebb és hűbb, s a képzelőtehetség sokkal tüzesebb volt, hogy tehát *a hajdankornak minden kincse a fejben volt, holott most némely bölcsnek iratai okosabbak, mint ő maga.**)

S ezen paradoxonnak látszó állitás nem egészen alaptalan.

Igaz: hogy mióta az irás tudományos és mélyebb tárgyaknál majdnem egészen félre taszitotta a beszédet, emlékezetünk gyöngült, mely sokkal kiterjedtebb és

*) Garve.

hűbb volt, mint a természet fijának hallása és szaglása finomabb.

Igaz: hogy az által, mert mindent jegyzeteinkre bizunk, ellágyulunk szellemileg, s ügyetlenebbek leszünk az életre.

Igaz: hogy irás által mintegy önmagunkat hamisítjuk meg, és cseréljük ki; s hogy az irási módorok és irányok ugy kötnek le, mint a metrumok.

Igaz végre: hogy csak a folytonos irás maniája sülyeszthet az álmadozás üres gondolatjátékába, s csak igy lehetséges az életszellemek azon tulhevülése, mit érzelgőségnek nevezünk.

A philosophia, — az okok és okozatok tudománya, — agyficzomultsággá: s a politika — a practicitás, a gyakorlat maga, — kisérletek mesterségévé azóta lett, mióta a tudomány a tudósok négyfala közé, az egyetemekbe és bureaukba zárkozott, katedrákból és röpiratokban szól.

Hova vezet az ily elvont okoskodás, megmutatták korunk philosophjai, ezen „doctor“ bölcsek.

Ők már nem csak az Istent vitatták el saját világából, s igy a világ rengeteget magát bitang jószágnak decredálták: de elvitatták az embertől is világát, a melyben lakik, az egész természetet, állitván: hogy nincs tárgyilagosság (objectivum) s hogy a nagy mindenségben csak egy van: az „én“, s igy a profeszor ur maga maradt iskolájában, mint a görög az üres boltban. — Bölcseségük a szó szoros értelmében semmivé lett a nagy semmiségben.

Csodálkozhatni-e aztán, ha ily tudós emberek tudatlan tanitványaikkal maguk alkotnak önmaguknak államot, s erre a mindenható észnél, — már t. i. az ők eszüknél — fogva feljogosultaknak állitják magukat, midőn a világ teremtés jogát is önmaguknak okoskodták el? — Pedig valamint az Istent elvitatni, vagy halálbüntetés alatt (mint Robespiere) decredálni nem lehet, ugy alkotmányt sem, a nép keblének szent hite ellen.

„Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert“ — mondja az irás. — Ők is a maguk képére

teremtik az államot, s igy lesz egyiknél minden szolgaság, másiknál minden féktelenség, mert az egyiknek tintája saját epéje, a másiknak pedig zavaros agygőze.

Hobbes Tamásnál, például mivel az önzés nála a moral criteriuma, a társadalom alapja sem lehet egyéb, mint szolgaság. Az ember természeténél fogva önző és társaságtalan lévén, felette csak a hatalom uralkodhatik, s csak a félelem tarthatja őt féken s igy a főhatalom okvetlen absolut kell hogy legyen; mert ily gazok irányában igazságtalanságot tulajdonkép nemis követhet el. Itt tehát a hatalom jog, s az erősb akarata törvény. A polgár szabadsága csak az, hogy nem egyes embernek, hanem az államnak rabszolgája; egyenlősége pedig: hogy mindegyik elveheti a másiknak legfőbb javát — életét. Igy ellentállási és védelmi jog sincs a főhatalom irányában, bár minő legyen is az.

Fichténél ellenben az ember értelmes és szellemi lény, de absolut, önálló, s alapja önmagának, következőleg szerinte a végczél is a tökéletes önállás, és függetlenség, más neven tehát a tökéletes anarchia.

Az elsőnél minden metarialismus, a másiknál minden eszmény. Annak polgári társulata baromi, sőt ördögi; ezé pedig csak Istenre illő, s csak mennyében képzelhető. — Mind kettő egyaránt vallástalan, szerencsétlen és lehetetlen.

Szándékosan hoztam fel a két végletet, mert minden elméleti irány logikailag végleteihez vezet, és mert civilisationknál nagyon is feltünő chronikussá vált társadalmi nyavalyáiban; minek én ugyan sem vakmaterialismusát, sem felvilágosult vallástalanságát magunknak nem ohajtom.

Egyik kiváló betegsége korunknak a sok papirfogyasztás és „raisonnirozás," mit jól magyarul kisem lehet tenni. Ha az emberek annyi betü helyett, mennyi egyetlen egy nagy napilapon ásitozik egymás mellett, csak fél annyit olvasnának el valami jó történelmi vagy psychologiai munkából, százszorta több eszük lenne.

Ma az emberek mindig fecsegnek, mindent meg-

próbálnak, semmit végre nem hajtanak; mindig okoskodnak, s mindig ellenkezően cselekszenek.

Ha p. o. a francziák jobban fontolnának, azaz: időt engednének maguknak jobban meggondolni, mielőtt cselekszenek; — ha a németek többet értekeznének, tanácskoznának a helyett, hogy mint philosophok és profeszorok abstrahálnak, construálnak, combinálnak és álmadoznak; — ha a realis irányu Európa az anyagi agyontörekvés helyett arra is gondolna, hogy az ember mégis inkább szellemi lény, mint dolgozó állat, s az állat maga sem a mértéktelenséget, sem a fényüzés esztelenségét nem ismeri, aligha elébb nem lennénk. — Ha az emberi munkásság, egy, még oly jó irányban is tulárad, kárt okoz. Az industrialismus a moralis lényt fulasztja el. Miből az idealismus sokat ad, abból a gyáros és kereskedő nem ad semmit. — Teli erszény: üres sziv. Ez a mai gazdagság.

Korunk tobábbá sebesnek, sőt viharosnak mondatik. S ez ugy látszik igaz. De felületes és könnyelmü is. S ez talán még igazabb.

Törvények, intézmények, társadalmi uj rendszerek mintegy improvisáltatnak, gyárilag készittetnek, de a plastikus lángész művészetének a sok ugynevezett tudós publicista és államférfi közt sehol semmi nyoma. Az iskolák tudós porát a bureauk fojtó gőze váltja fel. Nem az areopagok, a nép vénei és bölcsei tanácskozásaiban, hanem a hivatalnokok és ujságirók iróasztalánál vagy a' kávéházakban és titkos klubokban hozatnak a tervek, és döntetnek el az eszmék és népek ügyei, — kinek lenne most ideje megfontolónak, körültekintőnek lenni? — „Sebesen, sokat, s minél hangosabban," — ez most a jelszó Alcibiadeseink előtt. A napi szükség háttérbe szoritja a holnapot, pillanatnyi a maradandót.

Valóban példátlan a maikor cyinismusa és rabulistikája. —

Törvénykönyvet emelnek fel egyik kézben, s a másik kézzel lerontják a törvényt. Jogot követelnek oly szerződésekből, melyeknek azon részét, mi a megfelelő kötelességekről beszél, maguk tépik szét. A szabadság

nevében lerontanak minden szabadságot, s a rend nevében minden eddigi rendet felforgatnak.

Eddig szokása volt a zsarnokságnak az érzelemre hivatkozni, most az észre hivatkozik. Eddig a hatalomnak sklávjai voltak, ma alázatos szolgái. Eddig a kényszer igazgatott, ma a tan. A poroszlók tanárokká változtak. Eddig udvari poeták voltak, kik csömörletes alkalmi verseket és dicsériákat faragtak össze rhytmusokból; ma udvari ujságirók és philosophok vannak, kik bebizonyitják, hogy a jog jogtalanság, az ész esztelenség, hogy az ember nem Isten dicsőségére, mint a vallási; sem önmaga boldogítására, mint a politikai káté tanították, —hanem a caesarok dicsőitésére és kormányzására teremtetett.

Van egy sajátszerü neme a politikai metaphysikának — mondta a „Times" Lagueronnière fellépésekor, —*melynek a császári francziaország hivatalos publicistái hódolnak, — mi abból áll, hogy bizonyos abstract kifejezések tetszés szerint összebékoztatnak, és éppen oly önkényszerüen alkalmaztatnak meglevő dolgokra. — Ezen faju logikának az az előnye, hogy azzal egy dolgot csakugy bizonyithat az ember, mint egy másikat, és szükség esetében ismét felbonthatja bizonyitékát. — A bő beszédüség ezen divatos mesterségének ügyes alkalmazásával kimutatta L. ur saját megelégedésére, hogy különféle dolgok lehetlenek, melyeket a közönséges ész lehetségeseknek vél, és hogy több más dolog szükséges, melyeket ugyanazon közönséges ész nem tekinthet szükségeseknek. Nagyon rövid vizsgálódással kilehet mutatni, hogy ami L. szerint lehetetlen, az éppen szükséges, s a mit szükségesnek állit, az lehetetlen.*

A hajdani scepticismus mindenben kétkedett, és mivel az elv szerint kétkedő, logikai szükségesség folytán utoljára saját eszében is kétkedni kénytelen, a lét, a világ maga, mely pedig elég göringyes, mintegy ködfátyolképpé vált. Ma ellenben semmisem könnyebb, mint bebizonyitani mindent. Lagueronniére császári lovag egyik, és Proudhon néptribun másik oldalról, a legellenkezőbb dolgokat egyenlő logikával czirkalmoznak ki.

Az ily okoskodók ellen szellemi fegyverekkel küz-

deni annyi, mint szellemi halottak ellen küzdeni. S csak az szomoru a dologban, hogy az ily bölcseknek is vannak bámulóik, tanitványaik, s hogy logikának nevezik azt, mi csak józan esztelenség. És csak az a szomoru a dologban, hogy most mivel logika nincs, moral sincs, mert mindkettőnek alapja a józan tiszta ész. Az ethika csak második része a logikának, vagyis gyakorlati alkalmazása az ész törvényeinek. A szabad és helyes cselekvény, csak az észnek valósulása, testté válása. A jó okosság, a rosz pedig ostobaság. Ez axioma. — Most tehát, mivel téves a politikai logika, nem lehet moral a politikában. Mystificatio mellett gazság. — Mely kornak legügyesebb diplomatája Gortschakoff, annak legerélyesb embere Murawieff.

És a fegyver kétélü. Az anarchia éppen azon logikát követi, mit a zsarnokság. A hidegen számitó ész visszariad attól, mik az ész nevében teremtett világbölcselem következményei. Azon eszmemenet, mely a szent irásból igazolja a zsarnokságot, magából a szent irásból bizonyitja be azt is, hogy nincs Isten.

Egy oldalról bankactiákkal, és állami adósság levelekkel beragasztott materialismus, a másikon pedig oly érthetetlen szavakból, és képtelen eszmékből álló mysticismus, melynek józan észszel megtapogatva nincs semmi bele. Ime a mai politikai bölcselem! — A moral pedig nem találtatik a szellemi gyógytárakban.

Eddig machiavelli gyakorlatról panaszoltak a politikában, és jesuitismusról a moralban. Most ugy látszik a betegség sokkal mélyebb. A baj ott van, honnét a gyógyszert várhatnók. Az ujkor néptanárainak hibáit és gyöngéit, mind meg olvashatjuk a kor jelenségeiben. Moralis elvek, és férfias szilárd nézetek helyett, mindenütt hiuság és ábránd. A „gloire“ hiusága, es a „communismus ferdesége csak oly szellemi nevelés mellett gyökerezhetik meg, mely az első alapokat, mindenben nélkülözi, s a természetes érzelmekkel mindenütt ellenmondásban van.

Van tehát valami choleraszerü szellemi és erkölcsi ragályosság a társadalmi légben, mit gyógyítani kell.

— De hogyan? — A cholerának nincs specificuma. Az élő ember a merev formákat összetöri.

Talán egy kor sem beszélt annyit a népnevelésről, mint a miénk, mert egyse látta be inkább annak szükségét. De hogy a gyógyítást éppen a sok néplaptól és sociális irányu röpiratoktól várják, s a gyakorlati életben, mely példákban oktat, a népnek semmi tért nem nyitnak, s igy tanulhatás helyett tant állitanak fel; hogy a „recipét" megirják, de a gyógyszert be nem adják, alig ha nem ez a fő baj.

Tudom, hogy nincs nehezebb feladata a gyakorlati politikának, mint a népnevelés, mely pedig annyira fontos éppen a democratianál, mi a népkormány; — s tudom, hogy sok hiánya volt a hajdankori szabad népek értelmiségének is; de ha elfogulatlanok akarunk lenni, s átalában a népnél az arravalóságot nem vitatjuk el, sőt annak részvétét a közügyekben hasznosnak itéljük, — mi nem is lehet máskép, ha a népszabadságról, s népjogról beszélve, az alapot magát kirántani nem akarjuk; — könnyen belátjuk, hogy azt a nyilvános élet szószékeinek, s a nép szabad tanácskozásainak kell tulajdonítanunk: — valamint más részről a mai veszélyes mozgalmakat és tanokat, a nép minden utoni kizáratásának, egy, s az ugynevezett néplapok azon egyoldalu eljárásának más részről: hogy midőn a népről beszélnek, azt a nemzet többi osztályaitól elkülönzik, érdekét a többié vel ellentétbe helyezik; s igy kifejtették azon társadalmi mély antagonismust, melynek legszebb két virága: a forradalmi és communista tan.

Athen és Róma népe azok ellen dühöngött, s volt többször igazságtalan, kiket a közjólét elleneinek hitt. A mai kék blousos nép maga a legnagyobb felforgató forradalmár. Az ő ellenei a conservativek, a „status quo" pártolói; és bálványai azok, kik tanaikat a levegőben épitik, a hazában pedig romokon járnak. — A hajdani és mai nép közt az a különbség, mi a fentartás és felforgatás közt van.

Politika, közgazdászat, és a társadalmi élet tudo-

mánya az emberi ész közös javai. Ezek azon főtárgyak a valláson kivül, melyekről minden polgárnak határozott és tiszta fogalmakkal birnia kell; de ez éppen azon tér, melyen a legtöbb ferde fogalom, és a felvilágosodás neve alatti előitélet burjánzik fel.

Érdekes és fontos dolog egyaránt tisztában lenni az iránt, hogy miért van ez így?

Oly dolgoknál, melyeknek természeténél fogva minden csak valószinű; — hol minden tétel egy talány s megoldása csak közeledés az igazsághoz, s nem maga az igazság; — hol minden csak addig jó mig jobbat nem fedezünk föl, minő pl. minden politikai kérdés; az igazságnak a tévedéstőli elválasztása csak ugy lehetséges, ha a tárgyat magát, és az okokat minden oldalról megfontoljuk, tehát ha a miénktől eltérő nézetet is ismerjük és méltányolni tudjuk.

De már maga a mai proletariátus polgári és társadalmi helyzete és életmódja: a gyár és kézmüvesség, egyoldaluvá, korlátolt felfogásuvá, a magány és a szabadtermészettőli elzárkozottság pedig ábrándozásra hajlandóvá teszi ezen szerencsétlen osztályt, korunknak ezen nem „glebae“ hanem „machinae adstrictus“ valódi rabszolgáit.

Minden kézi mesterség, mely csak addig tanit, mig magát a mesterséget megtanitja, akadályozza az értelem szabad és minden oldalu kifejlődését; a gyár valódi lélekölő intézet; a munka elosztás pedig még neveli a bajt, mint anglia példája mutatja, hol a legmiveltebb és legszabadabb nép közt van a legtöbb miveletlen, és a napról napra megélhetésnek társadalmi rabszolgája. — A kézmüves segédet, vagy a gyári dolgost, az élet gyakorlatisága nem tanitja, mint csak a földmivelő osztályt is, hanem tanitja egyedül az ugynevezett „néplap,“ a „par excellenc“ pártlap, melynek rendesen napontai leczkéje: *hogy csak ők a „nép,“ s a többi mind aristocrátia, vagy philister. Ő egyedül az elnyomatott, s következőleg övé egyedül az universalis gyógyszer — az egyenlőségi tan.*

Igazságtalanság lenne kétségkivül korunk erkölcsi gyöngéiért és társadalmi ferdeségeiért a napi sajtót ma-

gát okolni. Ennek igen sok oka van, s gyógyszere is sokféle kell hogy legyen. De mivel a baj tulajdonkép mégis ott van, hogy a sok ferdeség orvosságául éppen a ferde társadalmi tan állíttatott fel, s e tan katedrája a napi sajtó, a nép iskoláján kell változtatni, ha a hibás irányon segíteni akarunk.

De hogyan? — Mi hát a teendő? — mi az óv- és gyógyszer?

A sajtó és közgyülés, a két szó, mit ezen czikkem élére tüztem ki annyit tesz: okoskodás és tanácskozás.

Ne csak okoskodjatok, ügyvédeskedjetek és gyámnokoskodjatok a nép felett, de engedjétek meg, hogy tanácskozhassék saját sorsa felett önmaga is. — Adjátok meg az éhező népnek a szellemi kenyeret is, mire szintugy szüksége van, s ne csak mindig igérgessétek azt.

Megszavaztatjátok ugyan a népet, midőn gyámnokot adtok neki, de a kezet vagy egy külön álló hatalom, vagy a pártok vezetik lapjaik, röpirataik és klubjaik által, s nem az előleges és minden oldalu megfontolás.

Az embernek kétségkivül tanulni, és előbb mintegy önmagával kell okoskodni, de mivel rendeltetése társadalomban élni, szellemi és erkölcsi mivelődésének czélja a tanácskozási és határozási képesség. — A sok hirlapi „handabandát“ nem más hirlapi „handabanda“, hanem az üres okoskodásnak ellenkezője: a gyakorlati és higgadt tanácskozás győzi le.

A szabad és független sajtó tehát nem „non plus ultrá“-ja a nép véleményi szabadságának, s régen meg van már mondva: *ha hirlapi czikkek, és röpiratok az emberiséget boldogíthatnák, alig maradna kivánni valónk.*“

Egyébiránt is ugy látszik előttem, hogy mig a népsajtó a nép nevelőjéül, és a sajtószabadság magának a polgári szabadságnak fő garantiájául tekintetik, inkább kifolyása csak, mint teremtője a polgári és társadalmi helyzetnek.

Ha a nép joga nem csak kürtöltetik, de valóban

A politikai hirlap kezdetben a volt, minek a magyar ember nevezi: „Ujság," s gyakran az, minek gunyolja: „hazug levél." Ma már azonban egészen más, mert több elveket vitat, pártokat képvisel, egy neme a nyilvános tanszéknek, mely naponta felolvasásokat tart, és küzdtér, melyen a politikai pártok a közvélemény nevében tusáznak. Irodája, jegyzőkönyve és táborozó helye a pártoknak.

Felesleges egészen a sajtószabadság fontosságáról beszélni. „A szabadságnak nincs többese. Nincsenek szabadságok, csak szabadság van." Hogy az emberek gondolkodás, szólás, és irás szabadságot emlegetnek, ennek oka csak az, hogy mindent anatomisálnak és analysálnak. Az ember véleményi szabadságának szintugy mellőzhetlen kelléke, hogy leirhassa azt tollal, mint az, hogy kimondhassa szóval. Az írással csak gondolatainkat láttatjuk, mint a beszéddel hallatjuk. Miért ne lehetne megmutatni azt a szemnek, mit szabad hallatni a füllel? „A gondolkodás maga pedig több, mint jog. Az a szellemi ember lélekzete. Ki a gondolatot akadályozza magát az embert támadja meg."

A sajtó tehát, mint a gondolat maga, nem is lehet más, mint szabad. A censura, mely azt akarná, hogy az iró gondolata, a censor gondolata legyen, kézzel fogható esztelenség, vagy erőszak. Ez nem a téves gondolat helyre igazitása, mi az itészet féladata, hanem minden önálló gondolat megsemmisítése, mert a gondolat maga semmi, ha minden természetes uton nem nyilatkozhatik. A censura oly koppantó, mely nem a roszul égő gyertya hamvát veszi el, hanem eloltja azt. Igy tulajdonkép mig az iró szól, a censor okoskodik.

De nem is felel meg czéljának. — Hol a legszigorubb censura, ott olvastatnak a legtöbb tiltott könyvek. Régi észrevétel: hogy a tilalom csak kelendővé teszi azt, miről máskép a legtöbb ember mit sem hallott volna. Az első ember óta a tiltott gyümölcs mindig az, mi legtöbb ingerrel bir. Aztán minél kevesebb az olvasó,

annál több az összeesküvő. — A szabad sajtónak fékezője, csak maga a szabad sajtó lehet.

Arról sem lehet kétség, hogy a népsajtó a nyilvánosság legjobb eszköze, és a feltalált igazságnak leghübb ellenőrzője.

Az igazságot, mint tényt, a hatalom minden nyirbálásai, és a mindenféle irányu lapok elmázolásai mellett, utoljára is ha nem tudni, de sejteni lehet; s e tekintetben a lapok megfelelnek czéljuknak. Ritka eset, hogy mindegyiknek, érdekében lenne eltagadni vagy elhallgatni az igazat, s a sok tanu, mely mind másképen beszél, rendesen elárulja az igazat. A józan olvasó nézi az érdeket, s eltalálja az igazat. Nincs titok a világon, mondta egy bölcs, kinek szeméből kinem olvashatni azt, meglátszik ujjai végén. Mi nincs a sorokban, ott van a sorok közt, s a hallgatás maga sokszor a leghangosabb ékesszólás.

Egészen masképen áll a dolog, ha a napi sajtót, mint a keresett igazság utba igazitóját tekintjük. E tekintetben nem az, minek Hugo Viktor nevezi: „azon világitó torony t. i. mely az örvényektől és sziklától megóv, hanem gyakran azon csalfény, mely maga bele vezet.

Minden lap egy utmutatófa akar lenne azon csalhatlan igaz utra, mely a közjóra vezet, és mindegyik más irányra mutat. A vándor megáll a keresztuton, és utjelzőket lát a szellemi világ minden részére. Utoljára is saját itélete és józan esze után, vagy csakugy találomra kénytelen megindulni. A hirlapok után éppen ugy indulhat el egyik, mint a másik uton.

Minden pártnak, sőt minden befolyásos személynek mag van a maga hirlapja, s minden hirlapnak a maga szinezete; mi aztán nem annyira saját változatlan szint jelent, hanem hogy egyformán szinezik be a tárgyakat érdekük szerint, t. i. a fehéret feketére, vagy a feketét fehérre, s ezt oly ügyesen gyakorolják, hogy a sok mázolás alól semmit sem nehezebb gyakran kiismerni, mint az igazság természetes szinét. — Az igazságot most már

mindenütt a pártok szinezett szemüvege alatt árulják, s jaj azon ember fejének, ki a napi sajtót utba igazitóul tekinti! Egy jó könyvnek olvasása és megemésztése sokkal több értelmet, és lógikát ad, mint tiz évi hirlap morzsolás.

Ide járul még, hogy minden párt rendesen csak a maga lapját szereti olvasni. *„Minden lap egy társulat, melynek tagjai a rendes olvasók"* — mondják. S ha a czél az, hogy a társulat minden tagja a napi jelszót tudja meg, ha tehát a czél a társaság fentartása, az eszköz helyes, de ha a czél az igazság felderitése, mely rendesen egyik pártnak sem szabaditéka, ez által a baj csak nehezítve van.

A lapok ügyvédek, s valamint ezek a rosz ügyet védeni szintugy hivatásuknak hiszik, mint a jót, a gyarló köznapi nézet rólok is, hogy az a legjobb párt lap, melyik ügyét legügyesebben védeni képes.

Nekem szokásom leginkább a meggyőződésemmel ellenkező lapokat tanulmányozni, s leginkább ezen az uton szereztem a mit tudok; mert így a hasznom kettő lett: „non jurare in verba magistri," és mivel olvasás közben folytonosan vitatkoznom is kellett vele, elkerülhettem az egyoldaluság elfogultságát és rövid látását is.

És ez nézetem szerint leginkább szükséges azoknál, kiknek önálló véleményük nem lévén, leginkább szorultak az utmutatásra, mit csak a két ellenkező vélemény összehasonlítása által szerezhetnek meg. Midőn a lapok az igazság és nemzeti közérzület nevében minden eszme és minden tény felett czivódnak, többnyire akaratuk ellenére hozzák napfényre az igazságot, mint két fa összedörzsölése által áll elő természeti uton a világitó láng.

Szinte ily problematicus a másik nagy állítás: hogy t. i. a hirlapok a közvélemény nyilvánulásai.

Hogy ennek csakugyan így kellene lenni, onnét világos, mert minden lap, mig él, a közvélemény nevében szól. De hogy ez nincs ugy, mutatja ismét a folytonos czivodás, és ellenmondás, melyben egymás mellett élnek. Ha nekik

hinnünk kellene, nem csak gyarlóbb és változékonyabb, de esztelenebb valami sem lenne, mint a közvélemény, holott közülök egy némelyik senkitsem képvisel, s „csak önmagának jó bolondja,“ mint a „Star“ mondta Laguerroniérről.

A bizonyos szinezetü lapok és előfizetőik száma után az uralkodó pártot sem mindig, s annál kevésbbé itélhetni meg a közvéleményt.

Ki a hatalom birtokában van, felejti az eszközöket, mikre nem nagy szüksége van; s ki hatalomra nem vágyik, mert talán arra kilátása sincs, annak rendesen más dolga van, mint a hirlapi küzdelem. Az emberek nagy része csak távolról nézi ezen tusakodást, mint a szinpadit. A birtok, mint a szegénység rendesen indolenssé tesz. Midőn pedig az egész nemzet feláll mintegy ember valami eszme, vagy nemzeti ügy mellett, akkor megszünik a küzdelem.

Ide járul sok más gyarlósága a journalistikának.

Ilyen mindenek előtt a czéh rendszer, mihez minden irodalom nagy hajlamot mutat. Ez is egy külön osztály saját „esprit de corps“-al saját szabályokkál és szabadítékokkal. Nem mindig dicsérgetik ugyan egymást, és litographiroztatják le kölcsönösen arczképeiket, sőt czivódnak többször, mint a vásárra érkezett csizmadiák felállítandó sátraik helye felett, de jaj annak, ki czéh szabadíték nélkül akarna árulni csizmát.

Ilyen az indulatoskodás és heveskedés; mely betegségben a kormány organumai sínlődnek leggyakrabban, s mi néha a tettleges pofozodásig megy. Ilyenkor csak a kéz hajtja végre azon görbmba munkát, mit a lealyasult szellem napontä tollal végezni megszokott.

Ilyen azon elfajulása a napi irodalomnak, mi venalitásban áll, és ezer féle alakban rontja meg a közvéleményt. A közjó czége gyakran egyes hatalmasok vagy üzleti társulatok érdeke. Minden pénzintézetnek van egy két fizetett journalistája, kik nagy szavakban árulják a rosz portékát. Vannak napszámban dolgozó publicisták, kik lélek ismereti furdálás és szégyenpir nélkül védnek mindent, miért megfi-

zettetnek, s kiknél a hit és becsület érzés visszfénye is elveszett.

És szóljak-e a hatalmas kormányról, mely mesterségét itt egészen a tökély fő polczára vitte. „*A journalismus nem abban áll* — mondta Favre Gyula egyik hires beszédjében, — *hogy valaki mindent, mi a lapokban van, maga irjon. A journalismus az inspiratiókból és tilalomból áll. A közvélemény igy egészen a kormány hatalmába jut, és igy franczia országban ma csak egy journalista van: maga a császár.*“

Ilyen azon élelmes maximája sok lapnak: „az egész világgal jó lábon állani,“ mi talán több előfizetőt biztosít, mint a sértő igazság kimondása. Ismét hány hallgatja el jelszavát, mi azonban programmja lehetne: „mundus vult decipi.“

A napi sajtó tehát lehet szabad, de ritkán független, mivel leginkább szeret kérkedni.— Függ pártjától, a divattól, s főleg a közönség kegyétől sokkal inkább, mint a kormány önkényétől. — Semmi sem ritkább a szabad sajtó korában, mint a független önálló vélemény, mely a pártok orthodoxiájának dogmáiba ütközik. Erre a censura tökéletesen felesleges, mert maguk a lapszerkesztők gyakorolják azt.

III.

A napi irodalomnak ezen gyarlóságait, hiányait és ferdeségeit, a mi politikai lapjainkban is fellehet ismerni. — Itt azonban egy lényeges észrevételt kell tennem.

Gyakran volt már szemünkre lobbantva azon vád, hogy mi olvasni sem igen, irni pedig éppen nem szeretünk. —

Ez baj is, nem is, éppen a mint veszi az ember.

A mivelődésnek kétségkivül ma már fő utja az olvasás, de szintoly kétségtelen, hogy korunk ferde mivelő-

désének egyik fő oka: a sok megnem emésztett olvasás. Tudni nem annyi, mit valamit jól is tudni. A tudásnak is megvan a maga daemona, s ez gonoszabb, mint bár melyik. —

Elmaradhattunk tehát sokban, mi a polgárosodásban jó, de nem is pusztithatott köztünk azon civilisatio, mi csak a krumplivész a régi jó pityókánál. Egy faja nem volt veszélyes nálunk eddig az embereknek: a skriblereké. Már pedig a sok proletár és a sok katona mindig együtt jár a sok bureaucratával és a sok skriblerrel. —

Jellemző sajátsága a magyaros felfogásnak, mi a politikában, tudományban, sőt a költészetben is félreismerhetlen: a józanság, a practicitás. Mig a nálunknál tanultabbak a felforgatást politikának, az ész ellenest (tehát az esztelenséget) gyakran tudományos rendszernek, s a rut, az erkölcstelen, sőt a szörnyeteges melletti őrjöngést litteraturának nevezik, mind ez a magyarnál alig fordul elő, s mindenesetre annyi tény, hogy kevés nemzet van, mely legalább politikai érettségben meghaladna.

A journalistika nálunk, — hogy a darázsfészekbe mélyebben bele ne nyujak, — szegény és jelentéktelen. A közvélemény tolmácsává, s annál kevésbbé vezetőjévé csak kivételesen emelkedhetett. Azon „vezérek," kik magasabb hangon kezdtek szólani lapjukban, egymásután megbuktak.

S miért? —

Mert nálunk a közvélemény valódi organuma mindik a megye volt.

Ugy szintén a nemzeti intelligentia is tétlenségben és hallgatásban volt már többször.

S miért ismét? —

Nem, mert tétlenségben lenni akart, vagy szólani nem mert, de mivel ilyenkor nem volt meg a nemzeti organum, melyen nyilatkozni szokott és tud.

Valahányszor felnyitották a megyei közgyülések

elzárt termeit, mindannyiszor tapasztalhatták, hogy van elég, ki szólani mer is, tud is.

Minden intelligens magyar ember kötelességének, sőt büszkeségének hitte mindig szót emelni a közgyüléseken. Elhagyta minden dolgát, és ment oda, a hová hazája ügye őtet is meghivta. De handabandát irni kevés született, s elmondandóit a lapszerkesztők amputatiójára beküldeni, még kevésb szánja el magát.

E tekintetben is igaz, mit egy multszázadi dentomoger mondott: „*Latent in angulis hungariae viri maximi,*“ de ezeknek az összehivója csak a közgyülések nagy harangja, s nem a handabandák eszeveszett poutpourija.

A közügyek felett a gyakorlati józan magyar nép nem okoskodni, hanem tanácskozni szokott. — A kettő közt pedig igen nagy és lényeges különbség van.

Az okoskodó, mivel csak önmagával monologisál, azaz: oly emberrel beszélget, ki ő róla minden szépet és jót feltesz, ki legbadarabb eszméit, leghomályosabb gondolatait is megérti, kedvére tévedhet el az abstractiok sivatagába, vagy a születlenségek tönkelegébe; de mivel a beszéd tanuk előtti gondolkodás, a ki igy beszél nyilvános helyen, unalmassá érthetetlenné és ha történetesen nem német professor, nevetségessé válik.

Szintén nincs könnyebb, mint egy hirlapi czikket összetákolni, már t. i. annak, ki ezen mesterség fogásaihoz ért; de nincs nehezebb, mint egy velős beszédet megnyerő módorban adni elő. A ki tanácskozik oly gyakorlatilag, s mondhatnám oly plastikai tökélylyel kell előadnia véleményeit, hogy mások nemcsak megértsék és felfogják, hanem hogy elfogadják is azt.

Mindkettő okoskodik szoros értelemben az igaz, de a kétféle okoskodás közti különbségre igen jellemző kitétel van nyelvünkben, midőn az egyiket „agyvelejére,“ a másikat „talpra esett“-nek mondjuk, miután az egyik csakugyan saját talpán jár a földön, a valóságban, a másik pedig csak fejjel megy a falnak.

A sok egyes okoskodásból rendesen nem egy nagy

közös okosság, hanem csak a sok egyes esztelenség szokott születni.

A tanácskozások helye pedig nálunk a megyei közgyülés, s a hirlap irodalmat a legtöbb magyar ember annak tartja mais, a minek nevezi: ujságnak. Ő abból csak azt akarja megérteni, hogy mi a hir? mi történt a világban a legközelebbi 24 óra alatt? De azt, hogy mi a tenendő? egyiktől sem akarja megtudni.

Mert mi is az a napi lap, mi a közvélemény organuma és vezetője akar lenni?

Legtöbb esetben nem más, mint néhány iró mesteremberneк véleménye, egynek vezetése és felelőssége mellett. A független és eltérő véleménynek helye sincs itt, hol nyilatkozhatnék, ki a klubnak nem tagja, nincs szava ott, hol a közügyekről vitatkoznak. —

Egy politikai lap szerkesztője, kiadó hivatala és terjesztője a közvéleménynek — mondják. — De elhallgatják, hogy a közvélemény ezen hivatala, párt vagy személy érdekében jár el.

Megvallom, hogy semmitsem szeretek mezetlenre levetkeztetni. Minden mezetlenségben, mi a közönségnek felmutattatik valami indecorum van. Illedelmesen felöltöztetve kell mindennek megjelenni. De mivel kétségtelen, hogy maga az emberiség — Heine szerint — csakugyan mezetlenül van ruhájában, csak igy lehet megértenünk oly különös jelenségeket: hogy például az 1861-ki országgyülés többségének véleménye egyetlen lapban sem nyilatkozhatott, s hogy a municipalis baloldalnak, — melyhez aligha nem tartozik a magyar intelligentia többsége, — organuma ma nincs, s a centralista lap árnyalatok oly régóta mulatják a lapolvasó közönséget azzal, mit magok sem hisznek: a politikai kör négyszegitésével; vagyis a képviseleti és önkormányzati rendszereknek doctrinairi szempontból leendő összeegyeztetésével,

Tudom, hogy nehéz vádat mondok; lehet hogy szemüvegem sötét, de én ugy látom, hogy olvasó kö-

zönségünkhöz aránylag van ugyan elég magyarlap,olvastam énis már nehány szép és velős hirlapi czikket; de ugy találom, hogy a legtöbbnél az a baj, hogy mit magyarul magyaroknak mondanak el, az angolul, francziául, sőt néha oláhul és tótul van gondolva.

Hogy mind az, mit főleg a legközelebbi időben elsőrendü nemzeti ügyeinkről a közvélemény nevében már elmondtak, az inteligens magyar népnek, tehát a honi közvéleménynek lenne nyilatkozata, az éppen oly lehetetlen, minthogy a Duna és Tisza visszafelé folyjanak. Lehet, hogy idő szerinti tactikának tartja, hogy az oly kényes természetü dolgokban, minő pl. a nemzetiségi kérdés, ovakodó és hallgatag legyen; de hogy lemondjon országos nemzetiségéről, vagy komolyan alkuba bocsátkozzék nemzeti függetlensége iránt, azt csak ugy lehet érteni, ha oly osztályát teszük fel *„a toll gyermekeinek, ezen óriási osztály tagjainak"* — mint a „Vezér" nevezte, — kik, mint az élődi növények, a többivel élnek és nőnek ugyan, de a többinek — árán; s élelmüket majd a tölgyfa tetején, mint a fakönye, majd alól, mint sok kuszó-mászó növény — keresik.

Ugy látszik előttem tehát, hogy a sok hirlapi okoskodás, mivel minket is elárasztottak, nem az eddigi gyakorlati ügyességet, értelmet és hazafiságot adja meg, hanem inkább minket is a „philisterismus"-ba visz; mi tudvalévőkép oly boldog állapota az alkotmányosságnak, melybe az ember bele okoskodja önmagát, s azért van a legtöbbet okoskodók — a németek — közt a legtöbb philister, mi már, mint ragálya a civilisationak terjed. A ki nem okoskodik, az lehet tudatlan, de philister mindig csak az, ki a handabandák országában lakik. —

A napi sajtó, mint az ugynevezett „népgyülések," a civilisatio ezen köz- és vasárnapi iskolái nem veszély nélküli tanszékek. Többször eszme tisztázás helyett eszme zavar gyümölcseik, s az értetlenség és hő vér gyakran szélsőségekbe ragadtatnak. — A megyei szabályszerü közgyülés a legjobb Bell lankasteri iskola, mert

gyakorlatilag és példákban oktat. Ingert nyer ott a tanulásra ifju és öreg, mert látja, hogy ezen tér az, melyhez csak gyakorlati értelem adja meg a kulcsot, s mert tudja, hogy ezen tér előtte nyitva lesz, mihelyt kulcsa (a practikus értelem) hozzá meg lesz.

Megyéink nevelték nálunk eddig is az ifjuságot. Mit egyebütt a sajtó és egyetemek tettek, azt sokkal jobban végezte a közgyülés. Ezek voltak a magyar ifjuság 52 universitásai, melyekben tanpénz nélkül tanulhatott a legszegényebb is ha akart, mert előtte volt; s a mit itt tanult, az egészen gyakorlati hazafiság, józanság és mérséklet volt, minden veszélyei nélkül a német „Burschaftok"-nak, és a franczia „grisetti diák házasságok"-nak, melyek a szivet csirájában megmérgezik, és a tiszta főt feneketlen elméletek által megzavarják. Annak, mit itt tanult megvolt, mint mondani szoktuk nemcsak keze lába, de megvolt egészséges szive is, mi a hazáért és szabadságért vert. A négy fal csak vér nélküli árnyakot nevel, a sokszinü és irányu lap pedig a zavart főt, még zavartabbá teszi.

De ha a lapok mind legjobbak lennének is, az ily gyakorlati tanulás az, mi az érettségi vizsgát helyettesiti. A legjobb könyv a legtanultabb profeszor, és a legügyesb ujság iró, nem adhatják meg azt, minek tanára csak az élet lehet, minő a megyei tanácskozás és vitatkozás; hol a rosz és téves rögtön megczáfoltatik, hol a hallgató csak biró az ellenkező vélemények közt, s kis józan észszel minden eltévedési veszélytől ment.

És a megye volt a magyar alkotmányosság melegágya, honnét folytonosan ujonczozott, mely a hazának időről időre bölcseit kiválasztá. A kávéházak forumát és a lapok polemiáit éppen a nagy, de nagyságukban szerény emberek nem szeretik. Ha Zalának nem lett volna közgyülése, aligha lenne a hazának is Deákja.

Lisztnek egy talpraesett mondata van: *Az erő, mely gazdagságot teremt, sokkal fontosabb, mint maga a gazdagság.* Igy mondhatni, hogy a politikában az, mi az értel-

met és arravalóságot adja, sokkal fontosabb, mint maga a meglevő politikai érettség.

Mondva volt már sokszor: hogy ha minden szabadság elveszett, de a sajtó szabadsága megmaradt, ez egyedül visszaszerzi a többit mind. Nemis akarom elvitatni fontosságát ott, hol mindenki csak ir és olvas, s hol mihelyt nem irhatnak és olvashatnak, csak utczai barrikádokat épithetnek. De a ki ezt legelsőbben mondta, a megyei önkormányzatot nem ismerte.

A szabad sajtó, a kérelmi jog, a meeting, az esküttszék, a társulati jog, s mind az, miről ma beszélnek, jó és kell kétségkivül; de a megye egyedül mind ez együtt, mert e valódi népszabadság és néphatalom kifejezése.

1847 és 1848.

I.

A képviseleti és önkormányzati rendszerek közti különbséget, mind azt tehát, mit e két államrendszer elvileges ellentéte felett elmondtam, nálunk e két évszámmal szokás jellemzeni: 1847. és 1848.

Minthogy pedig az 1848 előtti állapot, vagy is a „47" ismét annyit jelent közönségesen, mint az aristocrátikus megyerendszer, a „48" pedig az uj democratikus haladás, ebből az következnék, hogy a két évszám közt oly mély az antagonismus, s oly gyógyíthatlan a szakadás, mint a tisztán képviseleti és önkormányzati rendszerek közt.

Azok tehát, kik nem ugyan a sociális, (mert ily párt Istennek hála már köztünk nincs,) — hanem tisztán a politikai democratikus átalakulást (haladást) már elvileg ellenzik, nyiltan ki is mondták a logikai eredményt, s az 1847-et mint a municipalismus egyedüli zászlóját tüzték ki.

Azok pedig, kik a democratia és képviseleti rendszer (parlamentarismus) védői ugyan, de érzik azt is, hogy az ősi magyar rendszerrel sem lehet, mert nem szabad szakitaniok; midőn szintoly határozottan elvetik az 1847-et, mint már többé nem használható elavult ócskaságot; állítják: hogy a képviseleti és önkormányzati rendszerek egymás mellett megférnek, vagyis hogy a két külön rendszer egymással megegyeztethető.

Ily értelemben, és ily czélból már többen szólottak a dologhoz, de előttem ugy látszik, hogy azon megye, mit ők a divatos értelmű miniszteri felelősség, és parlamentaris teljhatalom mellett, fentartani képesek, nem lehet a régi megye többé; azaz: nem lehet a személyes joggyakorlat es nemzeti önkormányzat azon alkotmányos formája, melyben a magyar nép önmagának volt eddig törvényhozója, birája, és végrehajtója; hanem csak egy az uj központosított. állami szervezetnek mindenben alárendelt közbenső hatóság; tehát hogy az önkormányzat oly értelemben, mint az nálunk 1848-ig fenállott, és sarkköve volt nemzeti alkotmányosságunknak, csak névleg maradna meg.

A képviselet és önkormányzat két oly rendszer, melyeknek egyaránt megvannak saját feltételeik, kellékeik, politikai eszközeik, és irányzatuk, szóval: saját organismusok, saját logikájok van.

Két ellenkező organismust, két külön logikát öszszeegyeztetni természetesen senki sem fog; s ha mégis összekeveri, lesz talán egy harmadik valami, mint a kén és kényeső vegytani összeolvasztásából elő áll a piros zinober, mi aztán éppen azért sem kén, sem higany, mert zinoberré lett.

Szerintem tehát elvitázhatlan, hogy a képviseleti és önkormányzati rendszereket összeegyeztetni nem lehet.

De a parlamentarismus nem a „48," és a municipalismus nem a „47." —

Tehát csak a thesis nincs felállítva nálunk helyesen. — Eszmezavar itt is, mint mindenben.

Az 1848-ki democratikus irány összeegyeztethető a „47"-ki organismussal. A magyaros szabadelvü kifejlődés a magyar földben és ősi gyökéren lehetséges. Az 1848-ki III-ik és XVI-ik törvény czikkek megférnek egymás mellett; azaz: a kormány felelőssége, mint valóság, a megyei önkormányzattal, mint valósággal nincs ellenmondásban.

Ezt a nemzet ösztönszerüen érzi, s midőn egyete-

mesen ragaszkodik a „48“-hoz igaza van, mert mit ez alatt értenünk kell nem is más, mint csak érett gyümölcse hosszas alkotmányos küzdelmeinek.

A kérdés tehát, s vele a megoldási basis vissza esik e szónak: „48“ értelmezésére.

Éppen azért, mert most „48“ a közös jelszó, — mit mint tényt kétségbe vonni, és gyanusítani lehet ugyan, de megváltoztatni nem, mert tény, — az lehet a megoldás alapja is.

De mi hát a „48“? —

Hány ember tudná megmondani, sőt hány ember gondolt csak reá?

A „48“ csak egy nagy elvet mondott ki: „hogy t. i. magyarországban, mint önálló „sui juris“ államban, personal unio mellett, mindenki szabad és egyaránt jogosult.

A „48“-iki törvényhozás azonban ugyszólván mit sem formulázott. Törvényeinek legnagyobb része kiegészítetlen, s mondhatnám csak ezután rendezendő vázlat.

S innét az, hogy a a tiszteletteljes közragaszkodás mellett is ahoz, revideáltatása ellen senkisem szól; de innét egyszersmind a nagy eszmezávar, kiki szája ize szerinti mannának találván, ugy értelmezi, mint szereti.

Igaz, miszerint ugy látszik, hogy a III-ik tr. czikk kiegészitett s kikerekített oly valami, mit európában értenek a miniszteri felelősség alatt. De ez csak „látszik,“ mert első tekintetre felötlő a megyéről szóló XVI-ik törvény czikkeli szoros viszonylata.mi még nagyon is tökéletlen vázlat.— Az európai mintára erőszakolandó III-ik tr. cz. nehézségei magyar ősjogi szempontból, a XVI-ik tr. cz. formulázása előtt; s ezen tr. czikkben magában a bevezetési *„bástya“* s a mellé illesztett: *„képviseleti alapon“* kitétel közti antagonismus talán a legtöbb előtt eddig fel sem tünhetett.

Nem csoda tehát, ha centralistáink, kik már mindnyájan megértették, hogy a parlamentaris rendszer mellett is magyaroknak kell maradniok, meg vannak akadva.

„48" az alap, s ennek, mint egy személyesítője a III-ik tr. cz. de ugyan ezen tr. cz. 26-ik §-a szerint: „*az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága, ezentul is teljes épségben fentartandó:*" vagyis a megye rendszer a minisztérium mellett is fentartandó, — s a XVI-ik tr. czikkben a megyerendszer az alkotmány bástyájául, van kimondva, s ezen „bástya" a „P. Hirnök" szerint a „47," mert vele a képviseleti rendszerféle miniszteri felelősség, meg nem egyeztethető.

Mi hát a teendő? —

Mindenki érzi, hogy a megyerendszer a magyar ember szívéhez nőtt ősi intézmény, s mondhatnám nemzeti sentség; a mélyebben gondolkodó belátja azt is, hogy jövőben még nélkülözhetlenebb nemzeti önkormányzatunk bástyája, ha a törvény maga annak nem nevezné is. Érzi tehát mindenki, hogy a III és XVI-ik tr. czikkeket öszhangzásba kell hozni, mert máskép nem jól lesz. Vagy a „Hirnök" zászlója alá terel a magyaros logika, vagy usznunk kell derüre borura a nagy európai árral, miben több számunkra az eltemető iszap, mint az arany fövény, s ekkor — jó éjszakát! — Letértünk a történelmi jog, le az ősi magyar szabadság teréről, sőt le magának a 48-ki törvényhozásnak reform utjáról, s ott találjuk magunkat az alkotmányos fictiok, napoleoni eszmék, s népfelségi barrikádok kellő közepén; hol hogyan foghat a magyar megállani, mint magyar? azt fejtse meg helyettem más.

Az én nézetemet a képviseleti idegen, és önkormányzeti magyar rendszerről ismeri olvasóm, nem is lehet tehát az én feladatom kiegyeztetni azt, mi szerintem alig több és jobb valami a kör négyszegének keresésénél.

És én alapelveimnél fogva nem nagy tisztelettel lehetek az oly szabadság iránt is, mely abban áll, hogy önmunkásságunkról politikailag lemondva, magunkat feltétlenül más sáfárkodásának adjuk át. Ez oly neme lenne szerintem a szabadságnak, miben nincs szabadság; oly definitio, hol hiányzik a „genus proximum."

Minden igen szép elméletileg, s nagy részben he-

lyes is az, mit a parlamentarismus mellett felhoznak, mely szerint a felelős miniszterium csak a nemzet végrehajtó hatalma, minthogy a nemzet által választott képviselő testület ellenőrködése alatt áll, mely mintegy „kivonalozza" előtte a cselekvési tért, feleletre vonja, s interpellatioi által még szándokairól is kikérdi. Ez mind rendén lenne így, — mondom, — de egy kis megjegyzéssel, — csakhogy papiroson.

A való életben máskép szokott lenni, egy csekély kifeledett körülmény miatt: hogy t. i. ez mind képviselet utján történik, s a képviselet, mint a szó maga mutatja, csak pótszer.

Hol a nép minden részvéte csak képviselet, maga a népszabadság sem lehet más mint képviselt, vagyis képe annak a mi nincs. S ez oly betegsége az uj elméletnek, melyben alkotmányossága időnap előtt elhal, s mit a magyaré sem foghat tulélni.

De midőn a központosítással kapcsolatos képviseleti uj szabadság elméletétől elfordulok, más oldalról tudom azt is, hogy magunkat, sem a kortól, sem a többi népek polgárosodási eszmekörétől el nem zárhatjuk. A talmudi tanokból, és chinai téglákból épített válfalak, magasb irányu humanismusunkkal ellenkeznek. Velök kell haladnunk mind abban, mi valódi civilisatio, mint Vajk nemzetének elkellett fogadnia egykor szent vallásunk kereszt vizét.

Mi a koré, mi a polgárosodásé, az egész emberiségé? s mi abban a mi sajátunk? — mit mivel csak nemzeti hitbizományunk, s unokáink unokáié is kell hogy maradjon, megőrizni legelső nemzeti kötelességünk? — e kérdés megfejtésével függ össze minden.

De éppen azért mert nekem a józan democraticus népszabadság, mint korunk jogosult vivmánya kell az ősi megyei rendszer, mit szinte megőrízni kivá nok, mint saját nemzetiségünk panaceáját, engemet nem a „47"-hez, hanem a „48"-hoz vezetett logikailag.

S valóban az, hogy a „47"-es irány, olyforma valami lenne ma, mint a háttalhaladás előre; ez még

nem lenne a legnagyobb baj. „Ügyes embernek hátul is szeme van,“ mondhatnák a „47“-esek. De ott van a „régi indefiniáltság“ a szerencsétlen „status quo“ mi nem volt más, mint a „gravaminalis rendszer“ vagyis oly rendszer, mely folytonos sérelem és panasz volt, mert akkor sem jó volt; s mi mellett ment a dolog a mint mehetett turos háttal is egész 48-ig, de a mit, mint az összeomlott régi kastélyt, a szétmállott téglákból, és összetört gerendákból helyre állítani, a világ első építésze sem volna képes.

Itt a baj! — Nem annyira a politikai értelemben vett „47“-töli idegenkedésben, — mi utoljára is a mi nemzeti multunk, mit szégyenleni okunk nincs, — hanem a lehetetlenségben.

Ha lebontottuk régi lakunkat, okvetlen mást kell helyébe építenünk.

Szerencsétlenség lehet ha leégtünk; oktalanság volt, ha magunk gyujtottuk fel házunkat fejünk felett, mig ujat nem építettünk; de ma már másként nem segíthetünk magunkon.

Visszaohajtani azt, mi elmult; ez oly kevéssé segít a dolgon nemzeteknél, mint egyes embernél. A mult egyedül tanuságul szolgálhat a jövőre; s ha a „Hirnök“ ezt akarná csak, bizonyára a legüdvösebbet akarná.

Aztán a „47“-ből, ha formulázni akarnók ma aligha több nehézség nem merülne fel, mint a kikiáltott 1848-ki törvényekből, melyekre csakis akkor hozhatnánk kárhoztató itéletet municipalis önkormányzati szempontból is, ha ott a hol kell, és ugy a mint kell revidiáltatnának, illetőleg kiegészíttetnének.

Utoljára is tehát a „47“- és „48“ közti állítólagos antagonismusra esik vissza minden vita. Ott vagyunk ismét a hol kezdtük, s a kérdés ez:

Igaz-e hogy *a „48“-ki reform lerontotta az 1847-ki és* $179^{0}/_{1}$*-ki jogbasist?*

Igaz-e különösen, hogy *megszüntette a korona és nemzet közti törvényes és jogszerü viszonyt?*

Igaz-e hogy a *48-ki III-ik tr. cz. lerontotta az ősi mu-*

nicipalis nemzeti szabadságot? vagyis, hogy az 1848, mint parlamentaris rendszer, megsemisitette a magyaros önkormányzatot? hogy tehát a már formulázott III-ik tr. cz. (a miniszteri felelösségröl) és csak ezután formulázandó XVI-ik tr. cz. közt (a megyei rendszerröl) kiegyeztethetlen antagonismus van?

Mert ha mind ez igaz, mint a „P. Hirnök" állitja, a két rendszer elvileges összeférhetlenségéből világos, hogy a régi jogalap fonala megszakasztatott, mind a korona, mindpedig a nemzet ősi jogaira, a közbe furakodott idegen tan által. Akkor a „48" nem egyenes és törvényes descendense a corpus jurisnak, és a vérszerződés alapelveinek, hanem csak legfeljebb fogadott fia a magvaszakadottnak, csak legitimálandó idegen.

És ez szerintem az egyedül fontos és practikus kérdés ma, melynek ismét kettős oldala van: a korona, és a nemzet ősi jogait illető.

Az elsőnek megoldása körömön kivül fekszik, s mennyiben a magyar király, egyszersmind osztrák császár is, inkáb külső oldala a magyar kérdésnek, mi talán még elégé nemis érett ahoz, hogy megoldassék.*)

A másik ellenben tisztán belkérdésünk, melytől nemcsak a szorosb értelemben vett önkormányzati, de az országos önkormányzati kérdés megfejtése is függ.

Ha valami, ugy ez bizonyára megérdemli a lélekismeretes és részrehajlatlan vizsgálatot.

Megkisértjük.

*) Emlékeztetem a t. olvasót, hogy ez még 1863-ban volt irva. M. F.

Az 1848-ki III-ik törvényczikk.

Az 1848-ki törvények közül különösen a magyar miniszteriumról szóló III-ik tr. cz. a bünbak, a falramázolt ördög. — Ez van kikiáltva nem csak mint az ősi magyar alkotmánynak megsemmisitője, hanem mint a koronávali rendezkedés legfőbb akadálya is.

De éppen ezen legközönségesb vád a „48„ ellen az, mire határozottan felelhetem, hogy nem igaz.

Ezen egész törvényczikkben egyetlen tétel sincs, mire régi törvényt idézni nem lehetne.

Mily erősen megvagyunk győződve arról, hogy a képviseleti és önkormányzati két külön rendszert, összeegyeztetni senkisem fogja, oly nyugton állithatom, hogy ezen törvényczikk egész szővegében egyetlen szó sincs, mi idegen parlamentaris izű lenne, mig a 26-ik már fentebb idézet §-a világos szavakban biztositja az eddigi törvényhatóságok jog és cselekvényi körét, tehát egészen ellenkezőjét annak, mi az európai miniszteri felelősség. —

Valamint szerintem az egész „48"-ki törvényszöveg nem más, mint a régi corpus jurisnak uj korszerü alkalmazása egy szó változtatással: t. i. a „*nemo nobilium*" helyett, a „*nemo hominum*" mi tehát a „*nobilis hungarus*" kitételt, a mai kor értelmezése szerint „*magyar polgár*"-nak forditja át, ugy a III-ik tr. czikk is sem uj jogvivmány, csak a réginek felélesztése.

A magyar felelős miniszterium a „48" értelemben nem más, mint a magyar dicasteriumoknak, melyek önállóságukat már régen elvesztették volt, s felelősségi czéljuknak, mint alkotmányos kormány organumai, leginkáb ezért meg nem felelhettek, czél és korszerü átalakitása. — Csak átidomitás s nem uj szerzemény. Csak a forma uj, a dolog maga pedig ős régi.

Az 1848-ki III-ik tr. cz. tehát, mi a „P. Hirnök" szerint mindent uj alapokra fektetett; centralistáink értelmezése szerint pedig a vásott régi municipalis formát parlamentarismussal cserélte ki; következőleg, más szavakkal kifejezve, szinte csak felforgatta a régi alkotmányt, nem uj vivmány, nem concessio, s annál kevésbé kicsikarás, hanem csak rehabilitatioja és formalisalása régibb törvényeinknek, jelesen II-ik Ulászló törvényének a tanácsnokok felelősségéről, valamint az 1608-ki X-ki tr. cz. 1-ső és 2-ik §§-nak, hol azok, kik kormányzással (gubernatio) foglalkoznak, neveztetnek csak minisztereknek.

A „48"-ki III-ik tr. cz. 2-ik §-a például, mely szerint a nádor a király távollétében teljhatalmilag kormányoz, s mi botránköve conservativjainknak; majd nem szó szerinti forditása az 1608-ki XVIII ik tr. cz. 1-ső §-nak: „*Si sua Regia Majestas diutius, longiusque abesset, — Palatino plenariam et omnimodam potestatem contribuat — regendi et administrandi,*" — mi aztán az 1848-ki forditásban igy áll (2-ik §.) „*Ő felségének az országbóli távollétében a nádor s királyi helytartó az országban, s ahoz kapcsolt részekben — — a végrehajtó hatalmat a törvény s alkotmány ösvényén, teljes hatalommal gyakorolja — — —.*"

A III-ik tr. cz. ellen tehát bár lehet dynastikus és ó conservativ szempontból szólani, de szabadelvü magyar szempontból — mi az enyém — nem.

Az, minek minden tétele mellett régi törvény szól, nem lehet becsempészett idegen tan.

Annyiszor mondatott már el: „*hogy megölte a municipalis ősi szervezetet; — hogy feldulta a régi basist, —*

kettészakitotta a régi kapcsot" sat. hogy egyike a már gyarló nézeteknek, miszerint a municipalis elvü magyarnak, nem is lehet pártolni őszintén a III-ik tr. czikket.

Pedig e vád, — ha csakugyan őszinte — nagy tévedés, miről szövegének egyszeri elolvasása mindenkit meggyőzhet.

Mert mi a III-ik tr. czikk?

Nem más, mint az ország autonomiájának, függetlenségének, és kormánya felelőssége által biztosítandó alkotmányosságának, tehát éppen az ellenében sokat emlegetett 1790. X-ik tr. czikknek testté válása, s igy az ország régi ohajainak teljesülése 1848-ban, mit az 1849-el csak a rosz akarat téveszthet össze. — Az 1848-ki országgyülést a III-ik tr. cz. miatt elszakadási váddal gyanusitani annyi, mint az 1790-ki rendeket vádolni. Függetlenséget, önállást és felelősséget akart mind kettő, s ez ha bűn, közös mind kettőnél.

Magyar szempontból ezen törvényczikk akár mint nemzeti önállás, akár mint kormányi felelősség hasznos, s az aggodalom tőle önkormányzat, azaz: a valódi megyei rendszer mellett tökéletesen felesleges.

Minden collegiális rendszer, mert a felelősséget sikertelenné teszi, hiányos; s mivel alig lehet egy gondolata és erős akarata, gyönge.

Nekünk pedig oly magyar kormány kell, mely erős és felelős legyen.

Csak annyi igaz elvileg, hogy a kormány azért, mert felelős, magyar önkormányzat mellett tehát a nemzeti és egyéni szabadságnak ősi értelmezése mellett, omnipotens nem lehet, vagyis a miniszteri felelősség a nép jogát, — mint Európában mindenütt, — nálunk nem nyelheti el.

Nem kell nekünk tehát míniszteri felelősség európai, hanem kell magyar értelemben, azaz: káros, sőt a magyar önkormányzati alkotmányosságra veszélyes, mint centralisatio; de a legjobb

sőt nélkülözhetlen municipalis rendszer mellet, mint a kormányi egységet fentartó.

Hogy a kissé bonyolult thesist megérthessük, resumáljuk röviden a mondottakat.

Európai értelemben az egész kormánygépezet képviselője a miniszterium, mely személyesen felel a kormányzat egészéről; mi végre teljhatalommal felruházva van. —

Természetes, hogy ha már minden hatalom kezei közt van, s mindenről ő felelős, az egész kormányzás és igazgatás is az ő teendője kell hogy legyen. — A király mit sem tehet miniszteri ellenjegyzés, tehát beleegyezés nélkül; s a nép minden alkotmányos joga csak a választás, és sehol önmaga ellen nem őrködik saját ügyei vezetése felett, mert nincs tér sem a magyar megyei rendszert nélkülöző alkotmányos államokban, hol ezen jogát gyakorolhatná.

Ha pedig a miniszternek kell mindent tennie, és mindenért felelnie, méltányos is, hogy minden az ő akaratától függjön, s hivatalos organumait önmagának kineveznie, s maga iránt felelősségben s igy függésben tartania kell. Megyei ellenőrködés, saját választáson alapuló tisztviselői karral, mellette valódi anomalia.

Hogy valaki felelős lehessen mindenért, szabad akaratának, és szabad rendelkezésének kell lennie mindenben. Ez logikai szükségesség.

De éppen azért, mert ennek igy kell lennie az európai alkotmányos szervezet mellett, következik az, hogy igy jól sehogy sem lehet nálunk, hogy a *„nil de nobis, sine nobis“* önkormányzati jelszó, üres mondattá ne váljék.

A hatalom egy kézben a népén kivül, a népre mindig veszélyes; mert a hatalom természeténél fogva centripeta, az ember pedig természeténél fogva gyarló.

Ily kormányi szervezettel tehát a magyar önkormányzat össze nem fér, s mint mondám alkotmányunk jelmondatának : *„Semmit rólunk nélkülünk“* nincs értelme. —

Ez világos.

Vagy nem lehet melette önkormányzat ősi magyar értelemben, vagy nem nekünk való a kormány felelősségének „modern" értelmezése.

Itt fekszik tehát a baj.

A „modern" felelősség értelmezése rosz, s rosz következőleg mind az, mi rajta épül. — A régi magyar táblabirói bölcseséghez kell itt is folyamodnunk.

Régi törvényeink tanui, hogy a felelősség alkotmányunkban mindig meg volt, s azokban világos szavakkal kifejezve van, bár az életben ritkán, mint az uj divatu felelősségen alapuló alkotmányokban ma egyebütt.

Nálunk eddig a kormány collegiális volt, s a felelősség irott malaszt maradt. Ma a miniszteri felelősség lenne az alap, de az alkotmányos gula ez által csak csucsára állitatnék, s minden szabadabb mozdulatra fent vagy alant összedőlne, s igy ismét az alkotmányosság lonne irott malaszt.

A kormányzás hiányos ha collegiális, de egyesek kormányzása a nemzet ellenőrködése alatt kell hogy álljon, hogy a nemzet szabadsága biztositva legyen. Itt pedig már a tér is megtagadva van, s a lehetöség maga a képviselet által kizárva.

A felelősség hogy valóság lehessen, személyes kell hogy legyen. Ez tehát gyöngéje a régi magyar rendszernek. De a felelősség éppen azért, mert személyes, nemis felelhet arról, mit más tesz; tehát arról, miről a dolog természeténél fogva másoknak kell felelni. S ez még nagyobb hibája a korunkbeli felelősségnek, mely oly ferde és illusorius, mint mindene.

A felelősség, ha személyes a nádortól le egészen az utolsó falusi esküttig, — ez a természetes felelősség, s igy a helyes is. A mai, mely mindenért akar felelni, nem ér semmit, sőt mint erkölcstelen káros, s mint ut, gyakran ürügy elnyelni mindent, veszélyes, a mint mind ezt a maga helyén bővebben kifejtettem.

Ha a baj, ha a szerencsétlenség megtörtént, mit az ily felelősség sohasem előzhet meg, a börtön őrnél, sőt néha a bakónál egyedül az alkotmányos patika, de a nép szabadságának realis biztosítéka semmi más, megfogható mint a forradalom. Pedig kétes, hogy a baj, vagy az ily orvosság keserűbb-e magára a népre?

A nép az ily alkotmányosságnak vagy áldozata, vagy bakója, mint mondtam. — Oly alternativa, miből választani bajos.

Az ily felelősséget az egyszerü magyar példabeszéd igy teszi ki: „eső után köpenyeg."

S ez a miniszteri felelősségen épült divatos alkotmányosság logikája.

„Megelőzni kell a bajt, nem pedig büntetni," — ez pedig az ősi magyar önkormányzat bölcsesége.

Egyébiránt is, a kormány felelőssége nem az egyetlen garantia nálunk, hanem a dologból magából, már e szóból „alkotmányosság" folyó szükségesség, mi megvolt, s minek megis kell maradnia. Nálunk a kormány felelős kell hogy legyen, mert más nemis lehet; de nem felelőssége az egyetlen alkotmányos „vis motrix," mint a centralisált alkotmányos államokban, — hanem a valódi sulypont ott van, hogy nálunk a kormány hatalmával vissza sem élhet a nélkül, hogy mihelyt alkotmányos korlátaiból kilépett, puszta erőszakká ne váljék.

Magyar felfogás szerint a rosz, a nép beleegyezése, vagy legalább elnézése nélkül, meg semis történhetik. Európai alkotmányos felfogás szerint szabályszerüleg megteheti azt, s felforgathat mindent bár melyik hóbortos Polignac vagy Bismark.

Ugy a mint volt nálunk eddigis lennie kell jövőre is, kibuvó ajtó a kormány részére nincs. A törvény elzárt minden hézagot. Azon csak az önkény törhet át kivont fegyverrel. S ez a leghatalmasb torlasz, mi a nép szabadságát és alkotmányosságát védi.

Ha valakinek más felfogása van a miniszteri felelősségről, arról a dolog természete nem tehet.

Mi lehet tehát rosz s veszélyes az ily értelemben

vett III-ik tr. czikknél? — kérdhetem meltán conservativ minicipalistáinktól.

Bizonyára sem az ily értelmü felelősség nem lehet az, mely benne van már ősi törvényeinkben, és egyik állandó rovata volt a nemzeti oppositionak; sem pedig az, hogy dicasterialis, mint tökéletlen felelősség helyett miniszterialist, mint személyes felelősséget kivân.

Hogy pedig a felelősség azért mert személyes, és miniszterialisnak neveztetik, az európai értelemben vett központositási felelősség lenne 48-ki törvényünkben, azt viszont parlamentarístáinknak állitani ugyan lehet, de az ellenkezőt magából a törvényből kimutatni legkönyebb.

Mihelyt bebizonyitva van, hogy a III-ik tr. cz. alkotmányosságunk és függetlenségünk kifolyása; hogy minden §-sára régi törvényt idézni lehet, akkor elesik annak szüksége, hogy a 48-ki kormány felelősségének más, mint ősi és magyaros értelmezést adjunk; s a kormány felelőssége, mely már most felelős minisztériumnak neveztetik, lesz egészen az, minek át meg át önkormányzati alkotmányunk értelmében lennie kell t. i. nem a gyökér, az alap, mi hamis doctrina nálunk, hanem virágja az ősi fának, csucsa az alkotmányos ősi gulának, mi lehet a nélkül, hogy a 8 százados gyökeret, a megyei rendszert taszitaná el helyéről.

Midőn tehát én azt hiszem, hogy a III-ik tr. czikket, a XVI-tal kiegyeztetni lehet, megtartva szorosan a 48-ki democratikus alapot, csak a helyes (magyar) értelemben vett kormányi felelősséget erősítem meg; mig az, ki a III-ik tr. czikket parlamentaris szempontból védi, s mégis egyeztetni akar, aligha van tisztába önmagával az iránt, mit akar, s igaza lehet a „Hirnök“-nek. midőn mondja: *hogy az ily két kulacsos igéret mellett, utoljára nem marad más hátra, mint választani a kettő közül;* („47“ és „48“ közül) — mi aztán ha valóban megis történik, a legkinosabb helyzet lenne azokra, kik a régit nem kevésbbé szeretik, mint az ujat, s kiknek szive mintegy kétfelé van osztva, melyek közül talán a nagyobbik ver az ősi magyar szabadságért; a

közszabadságra pedig, egy vagy más esetben mindig vesztéssel lenne kapcsolatos, mert vagy le kellene mondanunk a személyes kormányi felelősségről, vagy pedig a személyes joggyakorlaton alapuló magyar megyei rendszerben foglalt egyéni szabadságról, és nemzeti hatalomról.

Az 1848-ki XVI-ik törvényczikk.

Ezen törvényczikk a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról rendelkezik.

Minthogy ezen tr. cz.-nek minden egyes szava a képviseleti és önkormányzati kérdés gyakorlati megoldására a legnagyobb fontosságu, hogy a t. olvasót, a törvény könyv felkeresésének fáradságától megkiméljem; a törvényszövegénék elnem olvasása esetében pedig a félre értelmezés gyanuját magamról elháríthassam, előre bocsátom ezen törvényczikket magát egész terjedelemben.

A megyei szerkezetnek magyarhon, s kapcsolt részei alkotmányossága védbastyáinak, a közszabadsággal öszhangzásba hozatala, egyszersmind a közigazgatásnak időközben is minden megakadástóli megóvása tekintetéből rendeltetik:

1. §. A miniszterium a megye szerkezetnek népképviselet alapján rendezéséről a legközelebbi országgyülésnek törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

2. §. Addig is, mig a jövő törvényhozás ezen rendezést véghez vinné, a megyei hatóság következőleg fog gyakoroltatni:

a) A jelen törvényhozás berekesztése után a lehető legrövidebb idő alatt minden megyében közgyülés fog tartatni.

b) Ezen közgyülésen szavazattal birandnak mindazok, kiket akár törvény, akár egy vagy más megyének eddig is hozott határozatai szavazati joggal felruháztak: a hol pedig semmi ily jogterjesztő határozatok közbe nem jöttek volna, szavazattal birandnak a törvény által feljogositottakon kivül

azok, kiket a megyei lakosok községenként ezen közgyülésre képviselőkül utasítandanak.

c) Ezen közgyülésen a jelen országgyülésen hozott törvények kihirdettetvén; egyszersmind tekintettel a megyének kiterjedésére, népességére, a megyei honpolgárok minden osztályaira, s a megyei közigazgatásnak és különösen a jelen országyülésen hozott törvényeknek sikeresítésére, egy nagyobb számu állandó bizottmány fog, minden születésrei különbség nélkül, a szokott módon választatni.

d*) Ezen állandó bizottmány a föispánnak elnöklete alatt, vagy távollétében az alispánnak a megyei tisztviselöség hozzájárultával, annyiszor s addig, a mint s a meddig szükséges leend, összegyülvén, mindazon hatóságot fogja ideiglenesen gyakorolni, mely törvény s alkotmány szerint a megyei közgyüléseket minden tekintetben illeti.*

e) A köztanácskozási neylv mind a gyüléseken, mind a bizottmányban Magyarországra nézve egyedül magyar: a kap csolt részekben saját szabályuk következtében is, anyai nyelvüket használhatják.

f) Az ekép müködendö megyei képviselö bizottmáay tehát a „megye közönségének nevében," ugy a miniszteriummal egyenes érintkezésben álland, mint törvény értelmében a megyei tisztviselökkel határozatilag rendelkezendik.

g) A bizottmány, mihelyt a jövö törvényhozás által a megyei szerkezet rendezve lesz, müködését bevégezvén s jegyzökönyveinek bemutatásával a megye közönségének eljárásáról jelentést tevén ideiglenes hatóságát a megye kezeibe leteszi.

h) A bizottmány ülései nyilványosak.

Mit rendel, mit akar tehát ezen törvényczikk?

Czime kimondja, hogy a megyei hatóságról csak ideiglenesen rendelkezik.

Bevezetése a megyei rendszert alkotmányunk bástyájának nevezi.

Az 1-ső §. népképviselet alapján törvényjavaslatnak előterjesztését rendeli meg.

A 2-ik §-nál fogva a közgyülések által egy választmány (bizottmány) választandó a szokott módon, mely ideiglenesen a közgyüléseket helyettesíti, s azoknak ed-

digi egész hatóságát a törvény és alkotmány értelmében, s a „megyei közönségnek (universitas) nevében“ gyakorolja. — Ezen választmánynak a megyék kiterjedése és népességi aránya szerint minél számosabbnak, a hon polgárok minden osztályából választottaknak kell lennie; valamint választására nézve szavazattal birnak az addig jogképesítetteken kivül mind azok, kiket a községek képviselőkül utasítandnak. Egyet vagy ötvenet az mindegy.

A törvényszövegéből magából világos tehát:

1-ször. Hogy a megyei közgyűlések egész s csonkítatlan jog körét és joghatalmát a III-ik tr. cz. vagyis a felelős miniszterium mellett is legkevésbé sem korlátozza; a magyar municipalis jogitéletet érintetlenül hagyja, s csakis ezen hatalom gyakorlat alakjára nézve rendelkezik, midőn azt ideiglenesen egy állandó központi választmányra ruházza; mely azonban, hogy törvényes legyen, a közgyülésnek: a nemzeti hatalom forrásának, egyenes kifolyása kell hogy legyen, s müködése bevégeztével jelentését ismét csakis neki megtennie kell.

A nemzeti önkormányzat tehát a miniszterialis felelősség mellett is egész teljében sanctionálva van.

2-or. Ezen törvényczikk bevezetésében a megyei rendszert a magyar alkotmányosság védbástyájának nevezi.

A bástya természetesen az, a mi véd, s csakis az a mi véd, a mi biztosít lehet az alap. Ha tehát a megyei rendszer csakugyan bástyája alkotmányunknak, annak alapja kell hogy maradjon jövőre is, s alá nem rendelhető a miniszteriális és parlamentaris teljhatalomnak. — Ez logikai szükségesség.

Hogy találkoznak nálunk is oly „mélységes“ gondolkozásu publicisták, kiknek nem kell az alkotmányos bástya, tehát az önkormányzati hatalmo, (mint valóban egyik „szabadelvü“ nagy lapunkban világos szavakkal kifejezve is volt) ez huszáros tempóban kifejezett talpra esett élcz lehet, de nem ok, főleg pedig nem eszélyes s alkotmányos mondat. — A veszélylyel szembe szállani

bátorság, de a veszélyt megelőzni, éppen azért mert veszély, okosság. Annak, mit politikának (állami eszélynek) nevezünk, nem is lehet más feladata. A huszár ember, ha neki ugy tetszik, keresheti mert szeretheti a veszélyt, mi eleme; de az alkotmány ellenkezően csak akkor jó „a huszár nemzet“ részére is, ha lehetőleg legjobb biztosíték minden veszély ellen, s azért az okosság feladata. A bátorság itt alig több, mint orvosság azon rosz ellen, mi elkerülhető nem volt.

E tekintetben is tehát elég világos a törvény czélzata: a megyét, mint alkotmányunk sarkkövét, lényegileg érintetlenül hagyni akkor is, midőn ugyanazon bevezetésében a törvénynek „a közszabadsággal öszhangzásba“ kivánja hozatni.

A valódi nehézség a törvény szövegéből indulva ki az 1-ső §-ban foglaltatik, mely a megyei szerkezetet „népképviseleti alapon“ teszi kilátásba.

Talán nem lenne egészen gyermekes dolog; talán nem csak játék volna a szavakkal, s azon neme az álokoskodásnak, mit amphibolának neveznek a logikusok oda magyarázni a „népképviselet“ szó értelmét: miszerint a törvény azzal sem többet sem kevesebbet nem akart kifejezni, mint azt, hogy a megye democraticus alapon rendezendő; miután a törvényczélja a bevezetés ezen szavaiban: „*a megyei szervezet . . . . a közszabadsággal öszhangzásba hozandó*“ — elég érthetően; — hogy pedig a megyei hatóság jogkörét korlátozni nem akarta, az egész szövegben világosan kifejezve van. — De vegyük egyszerüen ugy, mint közönségesen értelmezni szoktuk, s lássuk, hogy mi következnék belőle? —

Az következnék, hogy logikailag igaza lenne a „P. Hirnöknek,“ midőn e törvényczikk bevezetésében foglalt kitételt: „*alkotmányunk bástyája*“ csak egy „complimentnek“ nevezte a centralisatiotól, mely éppen ősi megyei rendszerünktől búcsuzik el.

Ha ugyan is igaz: hogy a megye alkotmányunk bástyája, minek 48-ki törvényhozásunk maga tiszteli meg; s ha továbbá igaz: hogy mint bástyának az alap-

nak is kell maradnia, mint szerintem logikai következmény; ugy nem is lehet erejétől megfosztani a megyét. Elvenni tőle azt, mi lényege, mi éltető eleme, s mégis bástyának nevezni: az még bók sem, hanem guny.

Mert a megye képviseleti alapon fából készült vaskarika feketére festve.

A megyerendszer csak személyes joggyakorlati alapon bástya. A centralisalt állami hatalom nagy hálóját csak az által szakítja szét, hogy az egyéni tevékenységnek, minden egyes személyiség érvényesítésének, tehát az egyéni szabadságnak, vagyis nagyban véve a nemzeti önkormányzatnak itt tért nyit azon kormányzati rendszer ellenében, mely tulajdonképen csak nagyszerü alkotmányos gépe masinás korunknak.

A „képviseleti“ szó, mely egyenes ellentéte a „személyes joggyakorlatnak“ egy áthidazhatlan ut, mi a régi bástya megyét az ujtól, mi képviseleti alapon lenne rendezendő, elválasztja. Oly valami lenne ez, mit magyar legitim szempontból érteni nem lehet, s mi az egész törvény szellemével és irányzatával össze nem egyeztethető.

Kétségtelennek látszik tehát előttem hogy, a XVI-ik tr. cz. bevezetése (alkotmányunk bástyája) és a szöveg azon hozzávetett állitása közt: hogy a megye képviseleti alapon rendezendő, ily értelemben ellenmondás van.

Az én logikám is határozottan: vagy nem bástya, vagy nem képviseleti alap; s azt kell hinnem, hogy azok, a kik igy, azaz képviseltetés mellett akarják önteni ujból a megyét, vagy nincsenek tisztába önmagukkal, vagy kimondani nem akarják a logikai eredményt, mert a logika csak a tények őszintesége.

S ha a kettő közt képzelhető mégis egy közép; az nem lehet más, minthogy a 48-ki törvényhozók magok érezték, miszerint a codificatio majd nem lehetetlen, miután a személyes joggyakorlatnak egészen ellenkezője lévén a képviselet, a személyes joggyakorlaton alapuló ősi megye, vagy nem illeszthető be a képviseleti rend-

szerbe, vagy megsemmisíttetik általa. Függőben hagyták tehát a kérdést; annak egy vagy más oldalrai eldőlését a jövőre bizván.

Az uj megye, mely személyes befolyásától fosztaná meg a nemzetet, midőn képviselő választásra utalná itt is, az uj nép szabadság nevében csak az ősi nemzeti szabadságot korlátozná.

A régi megyét tehát alapjában megváltoztatni annyi, mint a magyar megyei rendszert megsemmisíteni; — és a m. megyei rendszert megsemmisíteni ismét annyi, mint a magyar nemzetet vetkeztetni ki önkormányzati jogából; — vagyis: a személyes joggyakorlaton alapuló, és senki választásától nem függő ősi megyei rendszert kicserélni éppen ellenkezöjével a képviseleti megyével annyi: mint a magyaros önkormányzatot semmisíteni meg.

A magyar megye nem lehet puszta bureauja a kormánynak azért, mert felelősnek neveztetik, mi ugyis volt törvényeink szerint mindig. Egy „doctor" szolgabiró, és „prefect" alispán, furcsa satyrái a magyar megyének, mint láttuk. — A megyét nem szabad képviseleti alapra fektetni azért, mert most már a nép is az alkotmány sánczaiba befogadtatott; és így magát az ősi nemzeti szabadságot meghamisítaná az egész nemzet nevében. — A megye, ha az alkotmány bástyája, nem lehet csak festett bástya, mit a hatalom első erősb lehelete elfujhat. — A megye, mely életműves organuma volt a törvényhozásnak és végrehajtásnak, nem lehet csak hus és szappan limitáló kupaktanács, hogy végleg ne denaturalisáltassék. — Ez mind logikai egymásután.

Ha csak arról lenne szó, hogy a megye, mint közbenső hatóság, minek rendesen tartatik, a miniszteri felelősséggel öszhangzásba hozassék: a feladat talán nem lenne oly nehéz. De a feladat nem az, hogy ezen ősi alkotmányos butor megtüressék az uj parlamentaris házban, mint valami régi boglya kemencze; hanem a feladat az: hogy a mi az önkormányzati szabadság bástyája volt, legyen ezután is az, mint maga a törvény akarja.

A „független — felelős — magyar — kormány" jelszó, benne volt a nemzeti oppositio programmjában mindig, de azt senki sem értelmezte ugy eddig, hogy annak áldozatul hozandó a megye, mit alkotmányunk alapjának tekintett mindenki, s mint mondám 48-ki törvényhozásunk is. — A kormány felelőssége kellett azért, mert kellett az alkotmányosság, mert az már ősi törvényeinkben szabatosan körül irva, és értelmezve bent volt; de kellett a megyei rendszer is, mely éppen a kormány felelősségéről szóló III-ik tr. cz. 26-ik §-a szerint teljes jogkörrel és hatósággal megtartandó a miniszterialis felelősség mellett is.

Az uj népfelségi elmélet tehát, mely a nemzet minden jogát képviselők választására szorítja, éppen a magyar értelemben vett nemzeti felségjogokat semmisiti meg, mert azt, ki sorsa felett önmaga határozott, és őrködött mindenütt, gyámság alá rendeli.

Midőn azonban azt mondom hogy az uj képviseleti megye szintén oly kevéssé lehet a régi bástya megye, mint a hajdani képviseleti királyi városok egészen mások voltak, mint a hajdani megyék: — ez nem annyit tesz, mint 47-esnek lenni.

Azért, mert sokunknak az a meggyőződésünk, hogy ősi alkotmányunkból a legjobbat: az önkormányzatot mi valódi, s nem doctrinairi értelemben egy a személyes joggyakorlattal, — bár mi csillogó uj tanért nem adjuk oda: ez sem jelenthet annyit, mint a régi rendiséggel kaczérkodni.

Ha valakinek a szabadság és haladás is csak ugy kell, ha az magyar; azaz: a régi törzsből nőtt fel: azért még nem lesz hatrásdivá, hanem csak az marad a mi; valamint az angol is azért leginkább angol, mert tiszteli ősi intézményeit, s azokon csak a legnagyobb ovatossággal épít tovább.

Megye a magyar szabadsági élet kifejezése, organuma. Ha élte müszerét lerontjuk, oda maga az élet is. A lélek mindenütt és mindenben szervezetéhez van kapcsolva, melyben munkássága nyilatkozik.

Nem a régi sociális állapotot, miből már kinőttünk, nem a régi táblabirói rendszert, mi már meghalt, fentartani, hanem azt, mi a régi értelemben vett nemzeti szabadságot is biztositotta, s mire az ujnak még nagyobb szüksége van, kell megőriznünk. A baj csak ott van, hogy egy részről a szükséges ujat, más részről pedig a nélkülözhetlen ót, beilleszteni nem akarják. Az ellentét nem a „47“ és „48“ számokban van, hanem azokban, kik magukat kizárólagos lovagjaiknak állitják, s azokkal, mint fegyverekkel kölcsönösen tanaikat rombolják le; s midőn a „P. Hirnök“ magát municipalismusunk védőjének hiszi, az által, hogy ősi megyei rendszerünket 48-ki szabadságunkba beilleszthetlennek állitja, éppen magának az ősi értelemben vett megyei rendszerünknek árt legtöbbet.

Semmi sem mutatja oly világosan, mint a mostani eszmezavar, hogy a magyar megyei rendszer, a magyar szabadság kifejezése, sohasem tanulmányoztatott. Hajdan dicsérték derüre borura, a centralisták pedig egyszerüen elvetették, mert rendszerükbe nem illett; meg nem gondolva, hogy civilisatiojuk fördővizével, magát a gyermeket öntik ki. — Most már tanulhattunk annyit, hogy felette elfogulatlanul itéljünk anélkül, hogy a sors kimondta volna felettünk is visszavonhatlanul itéletét: „már késő!“

És ha végre igaz lenne is, hogy az irány a XVI-ik tr. cz. azon szavai által: „*népképviseleti alapon*“ más felé indult volna meg, már azon körülmény, hogy a törvény maga csak ezután hozandó meg, bizonyitja, hogy még nem tettünk egy lépést sem a képviseleti rendszer örvénye felé, hogy a nemzet törvényhozása szabadon töltheti be az üresen hagyott lapot. —

Egyébiránt is a magyar közvélemény, azon gyakorlatias tapintatával, mit ösztönszerüen nyilvánit minden alkalommal, midőn határozottan kimondta a „48“-at a megyei önkormányzat iránti ragaszkodását is tettleg bizonyitotta be.

A képviseleti rendszer egészen idegen ősi alkot-

mányuk szellemétől, mely mindenben személyes joggyakorlaton alapul, s mely megyei rendszerünkben érvényesiti magát. Azon megye tehát, mely a miniszterialis és parlamentaris teljhatalommal összeegyeztethető volna, minden egyébb lehetne, csak az ősi megyei rendszer, mint a népfelségi jogoknak magyaros kifejezése nem, melyeket azonban a XVI-ik törvényczikk is világos szavakban: „a közszabadsággal öszhangzásba hozva," — azaz: a „48" értelmében democratikus alapra fektetve megakar tartani. —

Az 1848-ki V-ik törvényczikk.

Ezen törvényczikk, mely az országgyülési követeknek népképviselet alapjáni választásáról szól, látszik határozott parlamentaris irányunak. A választó kerület, ha elkülönöztetik a megyétől, mintegy oldalt támadja meg nemzeti önkormányzatunk alapját: a megyét.

Kétségkivül az oly választó kerület, mely csak választ, s azután eltünik a földszinéről, minők az európai választó kerületek, a parlamentaris központositásnak felel meg, s ily szervezet mellett szó sem lehet a képviselői felelősségről. A választó kerület ha mást jelent, mint a választási cselekvény könyitésére tett czélszerü intézkedést nálunk is; ha a megye helyébe lép, megölője nemzeti önkormányzatunk kifejezésének: a megyének. Mihelyt azonban a megye nálunk marad az a mi volt, s minek jövőre is lennie kell, a választó kerület is, miről az V-ik tr. czikk rendelkezik, az lesz, minek lennie kell: az országgyülési képviselő választási helye, tehát az, minek nevét viseli.

A választókerület része csak a megyének, melyhez tartozik, s tanácskozási és irányadási jog a megyénél régi épségben maradhat éppen azért, mert a választókerület része a megyének, s mint rész abból kizárva nincs.

Ez egy mákszemnyivel sem nagyobb lehetetlenség vagy következetlenség annál, mint hogy pl. a m. csékei vagy batonyai kerületek nem külön választják szolgabirájukat ezentul is, bár népképviselet alapján választ-

ják, hanem választja egész Bihar és Csanád közönsége, melyeknek a nevezett két választókerület része.

S valóban, hogy a választókerület nem önálló testület, hanem csak „ad hoc" t. i. a követválasztás czélszerűbb eszközölhetésére alakitott népszám szerinti felosztás, mutatja az V-ik tr. cz. maga, midőn a választó kerület alakitása és eljárása feletti ellenőrködést és felügyeletet, az illető megye bizottmányára, mint a közgyülések helyettesitőjére bizza.

Az 1848-ki népképviselet alapján nyert népjogra nézve csak az fontos a megyei felosztásra nézve, hogy a kellő néparány meglegyen. Az lényeges tehát, hogy a választási joggal felruházottak aránya szerint történjék a választás, s igy a választási népjog belértéke megmaradjon; vagyis lényeges az, hogy Biharnak megmaradjon nagysága és népességi aránya utáni 14. szavazata, ha Csanádnak van három, de az nem lényeges, hogy 20—40—60,000 választó választhason egy képviselőt. következőleg ha Csanádnak csak 1 képviselője lesz, Biharnak lehet 4 vagy 5, — bár én a képviselők nagyobb számát feleslegesnek nem tartom, s azt hiszem, hogy igy a szellemi tulsuly is megfelelend az etnographiának. — „Egy számos tagból álló gyülekezet már tagjainak numerikus száma által is nyer. Nő a nagyobb számmal a bátorság és önbizalom."

Átalában az önkormányzati népnek legyen meg helye hol választ, legyen meg helye hol tanácskozhatik. Maradjon meg tehát a választó kerület, hol választási jogát igazságos arányban és legczélszerübben gyakorolhatja; de maradjon meg a megyei közgyülés is, hol önkormányzati másik fontosb jogát egyedül érvényesítheti, mert megkell hogy maradjon joga jövőben is mindkettőre.

Mihelyt democratiaról beszélünk, bajos volna anélkül, hogy igazságtalanok lennénk, megtagadni a részvételt valakitől abban és ott, mi őtet is érdekli, s mihez ő is ért; tehát azért, hogy a megyének tanácskozási joga érvényesithető legyen, megszorítani a választási jogot;

— de szinte igazságtalanság és ferde eljárás lenne a döntő szavazatot abban, mi az értelem és képesség jogósult tere, az erre nem képesitetteknek adni az által, hogy egyszerü szavazás határozzon ott, és abban, hol szabályszerü tanácskozás folytán okvetlenül az ész és tanulmánynak kell határozni.

Még azt sem mondhatni, hogy igy a szoros értelemben vett nép, mely a választó kerületekben numerikus tulsulyban van, lenne hátrányban; mert a népre magára sem előnyösb, ha csak választ; a nemzetre pedig határozottan előnyösb, ha alkotmánya régi malasztjaival azon rész élhet, mely ezen joggyakorlat kellékeivel felruházva van, mint ez a régi megyei rendszer mellett az intelligens és „bocskoros" nemességnél történt. Egyes embernek, mint választónak lehet más érdeke, mint a közönségé éppen azért, mert egyes ember gyakran él a többiek rovására; de hogy egy megye értelmiségének lehessen más érdeke, mint a nagy közös érdek, csak azért mert értelmiség, ezt egyátalán fogva érteni nem lehet.

Azért, mert már a képviselők kerületenként választatnak, a megyéket fosztani meg törvényhozási és ellenőrzési jogaiktól annyi e tekintetben is, mint a nép képviselet nevében fosztani meg jogai legfenségesbikétől magát a népet. — A választó kerület és megye, ugyanazon nép, mely igy önmagát semmisitené meg.

Ellenben választó kerület és megyei közgyülés mellett személyes joggyakorlati alapon, kettős lenne az előny: 1-ször megmaradna a képviselő választásnál az igazságos arány, és a joggyakorlati könnyüség; — 2-or megmaradna a megyei értelmiségnek is kellő befolyása éppen magának a rosz választásnak paralysálására.

Nem az V-ik tr. czikk tehát a valódi akadály akár democratikus, akár eszélyességi szempontból, hanem csak ürügy lehet nálunk a parlamentaris teljhatalom és központositás megalapitására, midőn az, — mint a III-ik és XVI-ik tr. czikkek, — idegen mintára erőszakoltatnék.

Röviden a tanácskozási és ellenőrzési ősi jognak éppen azért kell megmaradni a megyénél, mert minden

választó kerület csak egy megyének része, s mert azok külön, magyaros önkormányzati jogukat nem érvényesithetik.

Nem tudom egyébiránt, hogy sikerült-e e törvényczikk felől mondottak által megoldanom a népképviseleti fontos kérdés gyakorlati oldalát? s ha nem — szivesen elfogadok bár minő más combinatiot; mert a fő részemről csak az, hogy a nép képesitett részének megmaradjon jövőre is a törvényhozásra és végrehajtás ellenőrzésére közvetlen személyes befolyása; vagyis hogy megoldva legyen gyakorlatilag a régi megye, és uj választókerület közötti látszólagos antagonismus; s csakis annyiban kérem figyelembe vétetni mind azt, mit mondtam, a mennyiben nézetem szerint a gyakorlati megoldásnál most sem forog fent akadály, midőn Isten kegyelméből megértük, hogy az összes magyar nép alkotmányos jogai gyakorlatába lépett, s megmaradhat a magyar szabadság, magyar értelemben, magyar népies alapon éppen ugy, mint a hajdani magyar nemesség kiváltsága alatt megvolt mindig.

Átalában azt, mit „megyei kérdésünk“-nek nevezünk, „48“ utáni viszonyainkban, nem csak a legfontosabb belkérdésünknek tekintem egyéni és nemzeti szabadságunk szempontjából; de egyszersmind oly nehéz megoldásu tételnek is, mi nem egyes embernek, hanem csak az idő és tapasztalásnak feladata; — következőleg nem attól félek, hogy valami gyarlóságot mondok. Ez mindenkin megtörténhetik. De félek attól, hogy megnem értetem.

Tehát még egyszer:

Én egyátalánfogva nem akarom állitani, hogy a kormány és törvényhozás minden központositása rosz, a municipalismus pedig, mint az nálunk 48-ig fenállott, fenékig tejfel. Használnunk kell mind azt, a mi jó és czélszerü, s bealkalmaznunk ősi rendszerünkbe, mi az idők és körülmények elutasithatlan követelménye, korunk civilisatiojának feltétele. De mivel oly meggyőző-

désben vagyok, hogy a személyes joggyakorlat a polgári szabadságnak egyetlen helyes értelmezése, s ennek hű kifejezése ősi nemzeti institutionk: a megyei rendszer, eztet a divatos képviseleti rendszerrel felcserélnünk, vagyis nemzeti önkormányzatunk sarkalatos elveit, megváltoztatnunk e tekintetben sem szabad. — Más szavakkal: nem arról van, nem arról lehet szó, hogy haladjunk-e vagy sem? mert haladnunk kell vagy meghalnunk. Hanem arról: hogyan haladjunk?

Legyünk tehát tisztában mindenek előtt a felől, hogy mit szabad, mit lehet? A modort: miként? — előbb vagy utóbb okvetlen feltaláljuk?

Nem szabad pedig:

1-ször. Az 1848-ki népszabadsági jogalapot semmi szin alatt szükitenünk; azaz: a 47-ről mint ilyenről okvetlen és határozottan le kell mondanunk.

2-or. Nem szabad az 1848-ki III.-ik tr. czikkben érvényesitett kormányi felelősségről és egységröl lemondanunk, vagyis a „48" leglényegesb részét elvetnünk azért, hogy a „47"-ki személyes jogrészvét megmaradjon.

De más részről: nem szabad 3-or az 1848-ki XVI-ki tr. czikknek még üres lapját semmit mondó phrasisokkal betöltenünk, és a személyes joggyakorlatot képviseletivé változtatván át önkormányzatunkat megsemmisitenünk. — Végre

4-er. Nem szabad az 1848-ki V-ik tr. czikknél fogva a választókerületek által a megyét, leglényegesb jogától megfosztanunk.

UTÓSZÓ.

Befejezésül talán nem lesz felesleges ezen értekezletben kifejtett nézetemre nézve az olvasó utótájékozásául némelyeket elmondanom.

Eddig nálunk két nagy politikai párt volt határozott iránynyal és docrinával: a „*haladók*“ és „*maradók*“-é, mint Európában az utolsó két évtizedig „*liberalisok*“ és „*conservativek*“-é, bár ezen elnevezések mélyebb értelme egészen más volt itt és amott.

Európában a „*szabadelvü*“ és „*reactionarius*“ elnevezés végelemzésben annyit tett, mint „*forradalmár*“ és „*contra revolutionarista.*“ Hogy a czélba vett ujat megalapithassák, minden régit lekellett rombolniok; holott nálunk az ősi sarkelvek és állami szerződmények alapján csak az idő rozsdáját letisztitani, s a régi jó anyagot a kor kivánalmai szerint átidomitani kellett.

De a fentebbi elnevezéseket ma már nálunk használni nem lehet.

Ha tehát azt kérdené olvasóm, hogy mi azon tan, melyet én formulázni ugyan nem, de főbb vonásaiban vázolni igyekeztem? — felelhetném:

Conservativ, magyar értelemben, a mennyiben a statustani ősi nemzeti elveket szüzies tisztaságukban és eredeti épségükben alkalmazva „48“-ki viszonyainkra fent kivánom tartani; de reformer, még pedig lényegesen és határozott democratiai irányban az európai képviseleti rendszerre nézve, mely törvényhozási és végre-

hajtási öszpontositása, és minden pontoni képviseleténél fogva, „csak a nép valódi és realis jogai megtagadására altató szerül használt doctrinairismus.

Ha pedig az elméletirészben kifejtett elveket a centralisalt parlamentarismus ellen, mintegy dióhéjban összevonni akarnám, azok ezen négy tételben tökéletesen jellemezhetők:

Képviselet helyett: személyes joggyakorlat.

Ideális jogelmélet helyett: realis joghatalom.

Szavazó nép helyett: tanácskozó nép.

Papir tudomány helyett: gyakorlati élet.

Ez a feltört dió négy osztálya. Mind egy természetü, egy izű. Egyik a másikat feltételezi, egyik a másikbol folyik, s ugy hiszem, hogy az elmondottak után, az önkormányzati levegőben felnőtt magyarra nézve egyik sem Hegel-i formula.

A mi végre ezen elveknek jelen viszonyainkra való alkalmazását illeti, mondhatnám: kibékiti az „1848"-at az „1847"-tel, midőn a democratikus kormányi egységet, vagyha jobban tetszik a magyaros értelemben vett parlamentarismust, az ősi megyei rendszerrel öszhangzásba hozza, megadván az 1848-ki értelembe vett magyar nemzetnek a Verbőczy féle nemzet jogkörét és joghatalmát, s ez által a jövőt a multtal kapcsolván össze.

Megmarad ugyanis az 1848-ki III-ik tr. czikk; azaz: a magyar nemzeti kormány felelőssége, a nélkül, hogy elnyelné a nemzet önkormányzati jogát, minek kifejezése kell hogy legyen a XVI-ik tr. czikknek még eddig üres helye.

Megmarad az ősi megyei rendszer az, a mi volt, és ugy, a mint volt, t. i. nem mint képviselet, hanem mint személyes joggyakorlat.

Megmarad végre az V-ik tr. czikk, vagyis a választó kerület, mint az országgyülési képviselők választásának helye és módja, de megmarad a megyei tanácskozó közgyülés is teljes jogkörrel, melynek minden megye választó kerületei összesen kiegészitő részei.

Hogy jobban megértessem, megkisértem egypár

parallellát huzni a „P. Hirnök,“ valamint a parlamentaris centralisták doctrinájára nézve.

Mindenki legjobb magyarázója nem csak saját szavainak, de czélzatainak is. Vegyük elé tehát a „P. Hirnök“-nek 1862-ki 131-ik számát, hol erre vonatkozólag mind alapelve, mind végtendentiája elég őszintén és tisztán kifejezve áll.

Világos — mond a „Hk.“ — *hogy a parlamentarismus mindenütt széles e világon centralisatiot, a centralisatio pedig bureaucratiát szül.*

Világos, hogy ha a magyar megyei autonomiáját, s az általa választott tisztviselőket továbbra is megakarja tartani, dobja el az 1848-ban behozott idegen parlamentaris felelős miniszteri rendszert, mert ezzel amazok megférhetlenek.

Ezen két hirnöki világosság közül az első: hogy t. i. a parlamentarismus = centralisatio = bureaucratia; — valóban az is, s ezt elfogadhatjuk, mint kétségbe vonhatlan tényt, mit az egész ujabb historia bizonyit, s utána természetesen, mint tényleges igazságot, állithatja a „Hirnök“ is.

De már a második világosság, hogy t. i. dobjuk el a felelős miniszteri rendszert, — mely tehát a „48“ előtti zavaros kormányi sötétséghez vezetne vissza, nagyon is homályos. 1-ször azért, mert felelősség nélkül nincs alkotmányosság, és 2-or azért, mert collegialis rendszer mellett nem lehet személyes, s igy valódi felelősség. A valódi felelősségnek tehát összeegyeztethetőnek kell lennie önkormányzati rendszerünkkel, ha megtartani akarjuk, mert máskép mellette valódi alkotmányosság sem lehetne.

Ezt tehát nem fogadhatjuk el, mert ez csak a Hirnök doctrinája; — következőleg az 1848-ki III-ik tr. czikket, ugy kiegészitve a XVI-ik tr. czikk által, mint kell, határozottan pártoljuk, miután a személyes joggyakorlat a személyes felelősséggel összefér.

De olvassunk tovább ugyanazon hirlapi czikben. *Ezeket előre bocsátva,* — folytatja a „Hk.“ — *már most megfelelhetünk azon kérdésre: hogy miképen akarnók jövőre a vármegyék és városok municipiumait rendezni.*

Ugy t. i. hogy mind azon állampolgárok, kiknek a törvény jogot ad, hogy országgyülési követeket választhassanak, illetö megyéikben és városaikban, a közgyüléseken is személyes, kivétel nélküli, s egyenlö szavazati joggal megjelenhessenek, s mindazon jogokat gyakorolhassák, melyekkel 1848 elött a nemesek, és választó polgárok éltek.

Mivel pedig az 1848-ki parlamentaris törvényhozás pazarul osztogatta a „nesze semmi fogd meg jól“ parlamentaris választási jogot, s a municipalis alkotmány a valódi jogot ily szélesen kinem terjesztheti, mert 20—30,000 ember együtt nem tanácskozhatik: elvünk az, hogy a jövö országgyülés csak azoknak adjon állampolgári jogot, kik értelmesek, vagy vagyonilag függetlenek, — csak hogy az erre szükséges qualificatio, vagyis képességi kulcs, se nagyon magas, se nagyon alacson ne legyen.

Ezen két tétellel is ugy van, mint az előbbeniekkel.

Az első (hogy a polgárok joggyakorlata a közgyüléseken is legyen személyes kivételnélküli, és egyenlő), aranykeretben való szavakat foglal magában, mert az 1848-ki jogegyenlőség egész és való tendentiáját fejezi ki, s elveti azon álliberalismust, melynek neve képviselet.

De a második ismét, (az 1848-ban joggyakorlattal felruházottak számának megszorítása) nem ér semmit, mert nem következtetés, hanem anachronismus. — Az 1847-ből nőhetett ki az 1848; és ezen „48“ a „48“-ban lehetett volna talán szükebb; de a „48“-ból sohasem lehet „47“, mint az atya nem lehet gyermeke gyermekévé.

És az első tétel ismét nem a „Hirnök“ hanem az 1848-ki törvényhozás doctrináját, t. i. egyenlő jog, és egyenlő szabadság minden képesitett polgárnak, s csakis az a „Hirnök“-é, hogy a „48“-ki széles jogbasist keskenyiteni kell visszafelé hátrálva csak azért, hogy a kiterjesztett joggyakorlat merő illusio, vagy mint ő mondja: „nesze semmi fogd meg jól“ ne legyen.

Az első tétel tehát nálunk is a basis, de a következtetés merőben ellenkező, az t. i. hogy a jog élvezetnek

közösnek kell lennie, s hogy a megyék a régi személyes joggyakorlati megbecsülhetlen alapon ugy rendezendők a „48“-ki követelmények szerint, hogy a „47“-ki személyes jogélvezet megmaradjon „48“-ban is, vagyis hogy a „48“-ki közösség ne legyen csak választásra szoritva, de megmaradjon az egészre a régi önkormányzat, mint a törvényhozás és végrehajtás körüli nemzeti ellenőrködés és garantia.

Az tehát, hogy mit akar tulajdonképen a „P. Hirnök“? nem is tartozik mireánk, mert az ő municipalismusa a „47,“ mi az 1848-ki szempontból okvetlen és egészben elvetendő.

Mig azonban a „47“-esek ellenében az elvbeli különbség ezen egyetlen tétellel: „1848-ki municipalismus“ kimutatható; nem oly könyünek látszik az a „48“-ki parlamentaris centralistákhozi viszonylatunkat meghatározhatni, miután a tudós homályba burkolódzás részükről, s a szabad játék a nem szabatosan értelmezett; *„parlamentarismus,“ „megye,“ „miniszteri felelösség,“ „autonomia“* sat. szavakkal, valamint a folytonos igérgetése a képviseleti és önkormányzati rendszerek kiegyezésének, nem engedi, hogy tisztán lássuk és megolvassuk magyar logikai oldalbordáit, pl, a „Pesti Napló“-nak, ha valjon megvan-e mind?

E tekintetben tehát csak azt jegyzem meg, miszerént részemről határozottan ovakodom az ellen, mintha én a „48“ alatt bár mi részben is az idegen parlamentarismust érteném, hanem értem azon „48“-at, mely az 1790-ből, mint magyar gyökérből nőtt fel, és azt hiszem, hogy az, mit mindenek előtt akarnunk kell tisztán magyar lehet csak e tekintetben is.

Hogy a képviseleti rendszer idegen tan; ez annyira igaz, hogy midőn már a rákosi gyülések, melyeken a nemesség tömegesen jelent meg, lehetlenekké váltak, a megyék mindig követeket és nem teljhatalmu képviselőket küldtek az országgyülésekre is. — A személyes joggyakorlat, minek kifejezése megyei önkörmányzatunk, a polgári szabadság azon definitioja,

minél más szabadságot a szabad magyar ember a vérszerződés és pusztaszeri első országgyülése óta nem ismert.

Előttem tehát a „47“ nem a hirnökféle municipalismus, valamint a „48“ sem az idegen parlamentarismus, hanem egyik az anya, másik pedig a leánya. A jó anya nem nevezheti leányát fatyuszülöttnek, de a jó leánynak is tisztelnie kell az ősi házat, s annak magyaros hagyományait és szokásait gyermeki kegyelettel tisztelve, nem ölthet fel német kék harisnyás tant, valamint nem majmolhat párizsi moralt sem.

De én e szónak „magyar“ sem tulajdonitok kellőnél nagyobb fontosságot, nehogy Napoleon jellemző kitétele szerint „*a fenségest a nevetségességig fokozzuk.*“

Előttem csak az helyes, mint magyar intézmény is, mi már önmagába jó, s mint ilyen üdvös.

A politikában is kétségkivül csak egy józan vezér elv van — az igazságosság. Mind az, mit a haladás, szabadság, nemzetiség, hazafiság, s más oldalról a társadalmi rend, és állami érdek nevében felhozhatni a szigoru moral ellenében, tévedésen alapuló sophisma. Csak a férges virág, miből egésséges gyümölcs a népek és kormányok részére sohasem érik. Csak a rosz portéka bearanyozva, csak a farkas bárány bőrben.

De menjünk párvonalazásunkban tovább, s vegyük a kérdést, ha ugy tetszik szabadelvüségi szempontból is. Mi e téren is bátran felvesszük a keztyüt.

„*A patlamentarismus a népképviselet*!“ Igy szólott a „P. Hirnök“-höz a „P. Napló,“ megnyomva különösen e szót — nép.

Kétségtelen, hogy suly fekszik e szavában a „Hirnök“ ellenében, de ellenünkben, mert csak népképviseletet jelent, és pedig a daróczos és intelligens népre nézve egyaránt, tehát azon népnél is, melynek személyes joggyakorlata volt mindig: a „népképviselet“ szavának második fele pehely könnyü ismét.

Az ily „48“-as jelszó, mig a népkört tágitotta, a nép hatalmat gyöngítette. Mit kivül hozzá tett, belül azt

elvette. Az extensio csak az intensio nagy kárával történt. Mennyit nyert az egyenlőség, annyit vesztett a szabadság. A „képviselet" szó tehát ezen parlamentaris „48"-asoknál a minus, mig a „nép" szó lenne a plus, következőleg a magyar Marothi szerint × és — = 0. Ők a mi szempontunkból nézve körülbelől egy téren állanak. Egyik 19, de a másik is csak egy hiján 20. — azaz: egyik tisztán „47"-es, de a másik is csak ugy lehetne „48"-as magyar haladó, ha a magyar alkotmányból nem veszi el azt, a mi éppen a legjobb, minek a képviseleti rendszer csak pótszerét adja meg a valóság helyett, s mi nélkül az ő „48"-uk is csak oly idegen portéka, minél sokkal jobb az, mi nálunk megvolt mindig.

E tekintetben is tehát, ha a „Hirnök" vádja igaz: *hogy t. i. a „48"-as parlamentarismus, mint idegen népektől eredt képviseleti rendszer, czifra rongyaiban részünkre csak lemásoltatott azok által, kik magukat a nemzet Mózeseinek hitték"* — a vád mélyreható magyar szempontból.

A mit én felállitani igyekeztem, az „1848" ugy értelmezve, mint annak az ősi municipalis önkormányzat alapján értelmeztetnie kell; következőleg oly messze hagyja egyik oldalról az idegen képviseleti centralista törekvést, mint a „47"-sek municipalis tanát a másiktól.

Megmarad ugyanis nem csak a népszavazat a képviselők választásánál, de a személyes joggyakorlat is, mint azt a megyékben eddig minden nemes és honoratior gyakorlotta. Nyitva lesz nem csak a megyeház kapuja, de a tanácskozó terem ajtaja is a gubának szintugy, mint az attilának, s nem kivánunk mást a rend és haladás érdekében, mint a közgyülésnek oly szervezetét, melyszerint ne legyen az sem puszta szavazási láda, sem kortesi lárma és vásárpiacz, hanem tanácskozó szentelt helye az értelemnek és hazafiságnak, hova nem kell belépti jegy. — A puszta képviselet a személyes joggyakorlatért azon csalészlet, mely elejti a húsdarabot a vizben visszatükröző árnyért.

Nekünk sem a régi gravaminalis indefinialtság, mit

éppen az 1848-ki III-ik tr. cz. definiált, sem a felelősségi divatos definitio, mivé idegen minták után torzíták ugyan azon törvényczikket, nem kell. A collegialis kormány szintoly kevéssé kell, mint azon doctrinairi értelmezés, mely midőn a nép kezéből kivesz minden valódi joggyakorlatot, s azon nemzetet, mely saját sorsa felett önmaga határozott, egy mindentudó képviselő testület, és mindenható miniszterium gyámsága alá helyezi, éppen magát az alkotmányos felelősséget ássa alá, s minden egyéb, csak nem nemzeti önkormányzat.

De a két külön népszabadság (a képviseleti és önkormányzati) nem csak két egészen külön dolog, hanem két külön forrásu is.

A sok politikai és társadalmi kérdés közt, melyek megoldatlanul környeznek, egyike a legfontosabbnak mireánk: a magyar nemzet ősi alkotmányosságának legitimitási kérdése.

Mi nem tartozunk csak az 1790 és 1848-ki nagy korszakok után ébredező nemzetek közé. — Magyarország önálló, független és szabad ország volt mindig.

Az ősi szerződményszerü legitimitás, és önálló nemzeti szabagság az, mi Európa többi népeitől minket elválaszt.

Mig náluk a „mult“ csak absolutismus, és polgári szolgaság, nálunk az a függetlenség és szabadság forrása. — Ők ignorálhatják a multat, de ha mi arról megfelejtkezhetnénk, nemzeti létünkről felejtkeznénk meg.

A „népfelség“ tana uj elmélet, mit a caesarismus és forradalismus vett gyakorlatba, de a miről a mi Verbőczynk egy szót sem hallott.

Helyes- e tehát az uj népfelségi tan vagy sem? ezen kérdés nem is tartozik mireánk, mert a magyar közjognak, következőleg a józan magyar szabadelvüségnek ezzel semmi dolga.

A népfelség elve történelmileg csak a forradalomra hivatkozhatik. — 1789 születésének korszaka, s *„az emberi jogok“* proclamatioja, sanctio pragmatikája.

És nekünk nincs juliusi féle Chartánk sem; de

nem is kell. Nálunk a politikai élet maga már az alkotmányosság. Nálunk a közéletből vonatik le a szabály. mint törvény, s nem hiu és változékony elméletből. A közélet maga a szabadság s egyszersmind garantiája a szabadságnak.

Nálunk az állami főhatalmat a magyar szent korona képviseli, s ezért minden nemes, — ma minden jogosult polgár, — a magyar korona tagja, vagyis részesse a fő hatalomnak, mit eddig közvetlenül és személyesen gyakorolt, s a magyar király maga a legelső magyar ember.

Itt van a mi népfelségi elméletünk józanul, és ezred év óta kifejezve.

Nagy előnyünk minden esetre, hogy a mi nemzeti jogainknak egyikét sem kell forradalomból, divatos eszmékből vagy feneketlen elméletekből meríteni. Sőt minálunk a forradalmi elv éppen ellenünk harczol a nemzetiségi jog kétélü modern fegyvere által.

Nagyon rövídlátó lehet nálunk az, ki a forradalom cultusához szegődik, s igen nehéz felfogásu, ki a legimitás erkölcsi basisának, tehát igyenesen a forradalom ellenkezőjének, tulsulyát nem érti.

A mi „brevi manu“ forradalom által szereztetett, az természetesen „longa manu“ az első reactio által visszavehető. A mi tegnap volt ültetve, holnap át is tétethetik minden további veszély nélkül. De a jog nálunk már ezred évvel ezelőtt meg volt, s az „1848“ csak azt léptette életbe, mit már „1790“ kimondott, s mihez „1847“-nek teljes joga volt.

Egy administrator ur tehát mondhatta a Corpus jurisról, — mint valóban mondta is,— „*hogy csak azért hizott meg oly nagyon, miszerint se magával ne birjon, se más hasznát ne vegye,*“ de minden józan magyarnak második bibliája kell hogy maradjon.

Lehet ugyan mindkettő ellen sokat felhozni; sok hiányost és talán tévest is azokban kimutatni, s igy csalhatlanságuk ellen szólani; mert különösnek látszhatik pl. a Moses könyvében, hogy az Isten két nappal előbb

teremtette a világosságot, mint a napot. (Bár a józan olvasó érti, s a tudomány maga bebizonyította, hogy a nap csak igen kis szegletlámpája a rengeteg világ rendszernek, mely két napig csakugyan maradhatott gyujtatlanul.) De valamint minden, ne talán meglevő hiányai mellett is a biblia a „könyvek könyvének" van elismerve, ugy a ki minden nemzeti jogaink kutforrását, és őseink bölcseségének alkoránját, csak gunyolni és megvetni tudja, szabadjon annak nemcsak az ősi iránti pietásában, de mélyebb belátásában is kétkednem.

Az örökké igaznak és jónak csíráit mind kettőben feltaláljuk, s valamint az ó és uj testamentom helyett nem folyamodunk sem más nemzetek szent könyveihez, sem Voltaire és az Encyclopaedisták tanaihoz; ugy a vérszerződésnek néhány egyszerü rövid tételből álló alapelveit sem adjuk oda akár a római vagy napoleoni codexért, akár Rotteck és Welchernek tudós szótengerből öntött lexiconáért.

Korunk a tudományos kor Árpád magyarjaié az volt, midőn az értelem feltétlenül uralkodott a helyes ösztön által, s mit Fichte „*az emberiség elsö ártatlan korszakának*" nevez. A régi jelszó: *Az Isten, és a magyar nép nevében!*" — mi mellett hozatott és tudtul adatott minden törvény, s minél szebb és magasztosabb sohasem mondatott, — éppen az, mit ő eszményi bölcselete főtételéül állít fel: „*Isten után legnagyobb a nép*". — Ez a valódi romlatlan democratia.

Nekünk nem voltak szorosb értelemben vett bölcseink, nemzeti tanáraink. Nem volt Lockénk, Montesquieunk, Kantunk, kik a nemzete vangeliumaivá válhattak volna, mint az angoloknak, fra nciáknak és németeknek. Verbőczynk nem elveket állított fel, csak öszszeszerkesztette s nagy részben összezavarta azokat, melyek már megvoltak. De miénk volt mindig régi alkotmányunk ősi elveivel, melyek irányadók, józanok, és természetesek voltak, mert a személyes szabadságon alapultak. A vérszerződés a közszabadság és közrend alapmaximáinak ötös pontja.

Nálunk a természeti jog örök elveit, a társadalmi

szabadság és rend kellékeit, egy tanszékből sem terjesztették; de ott volt az önkörmányzat, az 52 megyei jogakademia, hol az ifjuság nem száraz terminologiát, fénylő sophismákot, falnak menő theoriát, és barrikádokat építő praxist, hanem gyakorlati józan nézeteket, és szilárd hazafisággal parosult statusférfiui eszélyt tanulhatott.

Most már kezdve Zoroastertől, Confucétől és Zaleukosztól ismerjük nézeteit azoknak, kik a népeknek adták törvényeiket. Tudjuk, mit tanított az epés Hobbes, a hóbortos du Maistre, a konok Haller, valamint azt is mit álmodott Moore Tamás, Owen, Cabet. Mind azoknak nézeteik, kik valaha a politikával foglalkoztak, rendszeresítve, és iskolákra osztva vannak. Csak arra vagyunk legkevésb figyelemmel, mily rendszert követ a természet? mit tanit az élet? mire oktat a népek történelme? — Pedig a természet örök ösztöne — az igazság talán még jobban nyilványul abban, mit egész nemzetek gondoltak és életbe léptettek, mint a mit egyes kitünő szellemek időnként kiokoskodtak, és megirtak.

Az emberek egy osztályában sincs talán több elfogultság, mint éppen a tudósokéban. A tudós szemüveg. midőn nagyít és közelhoz, sokat el is ferdít, s gyakran azon gyógyíthatlan hályogot okozza, mi legveszélyesb a lélekre — a tudós hályogot. — A tudós nézet gyakran igen elferdített kinövése annak, mit a józan emberi ész tud, mert megtapogatott. Az Isten is talán ezen baj ellen akarta megóvni az emberiséget, midőn a józanság ösztönével fegyverezvén fel, a tudásnak fáját tilosnak nyilvánította.

Ma mindenütt elméleti szabályokat állítanak fel. melyekhez alkalmazni akarják a dolgokat; állami formákat gondolnak ki, melyekbe öntenék az életet. De már *Baco helyes észjáratnak azt találta, mely magából a dolgok természetéből vonja le a törvényeket; hamis tudománynak nevezi ellenben azt, mely egyes bölcsészek különböző tanaiból, és a bebizonyítások elferdült törvényeiből, mint egy*

szinpadról kölcsönöztetik az életbe. Az ily eljárás tette a világot (szerinte is) *a csalódások szinpadjává.*

Az ősi magyar alkotmány a természet gyermekei romlatlan észjáratának gyümölcse, a puszták szabadságának virága, az idők és körülmények követelményei szerint módosítva, átidomítva, nemesítve; de az alapgondolat, a fő eszme — a nemzeti önkormanyzat, azaz: a magyar nép kormánzata a magyar nép által, s igy a nemzeti szabadságnak maga a nemzet általi biztosítása, napjainkig fentmaradt.

Átalában az mit őseink szabadság szeretete megállapított, és bölcsesége fentartani tudott, oly szabadelvü, józan, s főleg oly gyakorlati elvek összlete, mi csak azért nem tudományos rendszer, mert eddig a magyaroknak csak Verbőczyje és Kitonicha volt, Kántja pedig ezután lesz. Eddig mintegy magyarruhába öltöztetett tudósaink voltak csak. De lesz kétségkivül olyan is, kinek elmélete, és logikája is nemzeti leend.

Különösen pedig a képviseleti rendszert illetőleg, (melyet most ősi alkotmányunkba oltani szeretnének,) meg vagyok győződve: hogy valamint önkormányzati képességét egy népnek sohasem adandja meg; ugy viszont azt ott, hol a nép arra nem csak megérve van, de már 800 évig gyakorlotta is, tudományos csillogásaival a természetes örök igazság ellenében elfojtani nem fogja következőleg az, mit megyei rendszerünkön épült önkormányzatnak nevezünk, a magyartol, mig magyar lenni akar, el nem csempészhető.

Részemről megvallom, miszerint nem nagyon töröm fejemet a felett, hogy a mostani sok visszás dolog, mit naponta tapasztalunk, miként fog a józan ész kerékvágásába vissza döczenni ismét, s a társadalmilag vajudó világot, szellemi szédültségéből mi józanítandja ki? — Minthogy megvagyok győződve, hogy az emberiség, mint eszes lények összlete, az esztelenségben meg nem állapodhatik, nem is aggódom kinos vajudása felett. — De ha elgondoljuk a jelen helyzet fő okát, ha nézzük a

küzdelem irányát, alig lehet kétségünk benne, hogy a megoldás csak az egyéni szabadsághozi visszatérésben, s annak állami alakjában: a municipalis szabadságban rejlik, a mindenható s minden politikai tevékenységet elnyelő állami centralisatio ellenében, — neveztessék az bár miként, — két egyaránt veszélyes, de egyaránt logikai végleteivel: a communismussal és caesarismussal.

A mi végre szorosan személyes nézetemet illeti: sem tudós, sem iró nem lévén, e tekintetben az itészethez szavám nincs.

Lehet, hogy azon kép, mely közjogunkról lelkemben tükröződik, csak eszmény; — de az minden elméleti és gyakorlati tanulmányaimnak gyümölcse, mondhatnám: agyam egész logikája. — Az idegen tannak: a a képviseleti rendszernek, elvetése, részemről nem csak hazafiui kötelesség, hanem logikai szükségesség is.

Lehet viszont: hogy ősi önkormányzatunk mások előtt ma már oly valami, mint a hajdani patriarchalis viszony. De én ugy vagyok meggyőződve, hogy fentartani azt, mi abban nemzeti hatalom, és egyéni szabadság, éppen a „jogfictiok" és egyéni szolgaság ezen korában, első kötelességünk; és mellette szót emelni, — midőn már a centralisatio tekintélyei is kiábrándulni kezdettek, az ugynevezett „szabad népek" pedig a megváltás napját nyugtalanul várják, — nem annyi mint magasztaló bucsuztatóját irni meg.

Egyébiránt csak eszmetöredék, néhány csak odavetett gondolat mind az, a mit én elmondtam; de ha netalán a dolog helyes felfogásán alapul, majd eljön a mester, s az egyes darabokat müvészileg összerakja, s a rendszer mintájába önti.

Olvasóm tehát, — ha helyesen itélni akar, — ne annyira azt vegye birálat alá, a mit én mondok, mert abban sok gyarlóság, sőt tévedés is lehet kétségkivül; — de elmélkedjék ősi önkormányzati alkotmányos éle-

tünk, s mint egy szabadsági philosophiánk felett elfogulatlanul; elnézve mind attól, mi visszaélés volt abban, mi századok behatása és küzdelme alatt kopott és romlott rajta.

A jelen rövidlátó, és bizonyos tekintetben sophista mindig. Elzárja közelségével és napi szükségeivel a szabad kilátást előre, mint hátra. De a jövő azoké, kik mellett a mult tapasztalása szól. „Ha a jövőt tudni akarjuk, hátra kell néznünk, mert ott függ a jóstükör."

A megoldást pedig a világosság adja meg mindenben.

„Keressétek a világosságot és megfogjátok a szemet találni," — mondta az orakulum a vak Orionnak.

